VIOREL DOMENICO

COMANDOUL

de partid și de stat

TIMIȘOARA

VIOREL DOMENICO

COMANDOUL
de partid şi de stat
TIMIŞOARA

VIOREL DOMENICO

COMANDOUL
de partid şi de stat
TIMIŞOARA

Editura IRRD
Bucureşti, 2014

Redactor de carte: Carmen Rădulescu
Copertă şi tehnoredactare: Alina Vlăsceanu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
DOMENICO, VIOREL
Comandoul de partid şi de stat Timişoara /
Viorel Domenico. - Bucureşti : Editura Institutului
Revoluţiei Române din Decembrie 1989, 2014
Bibliogr.
ISBN 978-973-85888-9-9
32

CUPRINS

Răspunsuri la întrebări grele

COMANDOUL DE PARTID SI DE STAT – TIMIŞOARA. O nouă carte a domnului Viorel Domenico, din seria pe care a consacrat-o relevării adevărului despre evenimentele din decembrie 1989 care au schimbat soarta României. Era aşteptată. Autorul o datora cititorilor săi pe care i-a obişnuit cu rigoarea şi originalitatea analizei efectuată prin prelucrarea unui imens volum documentar şi faptic, din care – cu vocaţie de cercetător şi perspicacitate de anchetator independent şi nepărtinitor – a înlăturat sterilul şi a extras cristale de adevăr pe care le-a pus în cărţile care l-au consacrat. Cu toată bogata producţie editorială având ca temă Revoluţia, nimeni nu va putea să se aplece în viitor asupra istoriei de acum un sfert de veac, fără să ţină seama de cărţile domnului Domenico.

Valoarea studiilor elaborate de Viorel Domenico derivă, îndeosebi, din metoda originală pe care o foloseşte. Metodă care trădează dubla sa ascendenţă, de jurnalist-scriitor şi de ofiţer cu solidă educaţie şi profunde cunoştinţe de teorie militară ale cărei principii le-a folosit: *concentrarea efortului* de cercetare prin abordarea secvenţială a evenimentelor în evoluţia lor şi *tratarea pe părţi* a acestora, nu pe ansamblu. Capcane pe care alţi autori nu le-au evitat. Şi a pus în drepturi, cu excelente rezultate, analiza psihologică şi comportamentală a eroilor aflaţi în vâltoarea unor evenimente cu care se confruntau pentru prima dată. Şi totul conexat la atmosfera, obiceiurile ori moravurile epocii. Aşa s-au născut *„După execuţie a nins”* care a clarificat procesul şi execuţia soţilor Ceauşescu; *„Ceauşescu la Târgovişte”* care a pus spotul de lumină pe secvenţa 22–25 decembrie; *„Revoluţia de ghips – 22 decembrie 1989, între orele 10 şi 16”* care a investigat evoluţiile din sediul fostului C.C. al P.C.R., înainte şi după sosirea generalului Victor Stănculescu ca şi mutarea revoluţiei de la sediul C.C. la Televiziune şi M.Ap.N.; *„De cealaltă*

parte a Baricadei – demnitari comunişti în Revoluţia Română din Decembrie 1989” care relatează conduita nomenclaturii rămase în C.C. după plecarea Ceauşeştilor, cu o valoroasă ADDENDA despre Miturile Revoluţiei Române.

Şi acum, ***„COMANDOUL DE PARTID ŞI DE STAT – TIMIŞOARA”***. Era spaţiul gol din „Tabelul periodic” al cărţilor despre Revoluţie ale domnului Domenico. Pe care îl completează strălucit, oferind cititorului avizat răspunsuri logice, credibile la numeroase întrebări care au rămas pete albe în istoria celor 7 zile dramatice timişorene, până când liderii de drept ai Frontului Democratic Român, născut în Foaierul şi Balconul Operei, au hotărât „să-l afilieze, să-l integreze şi să-l includă” în Frontul Salvării Naţionale. În componenţa provizorie a Consiliului Naţional al acestuia, *„din partea timişorenilor, nicio persoană care a dus greul manifestaţiilor anti-regim. Doar László Tőkés – cu totul nereprezentativ pentru efortul revoluţionar de excepţie, pentru tributul de sânge al timişorenilor”*.

Un prim răspuns oferit. Pentru prima dată se explică cum prezenţa la locuinţa lui Tokeş a câtorva enoriaşi maghiari veniţi în apărarea pastorului lor aflat pe cale de a fi mutat în altă localitate, a stimulat adunarea unui grup amorf de oameni pe baza „reflexului condiţionat” format de existenţa cozilor, că poate „s-a băgat sau se dă ceva”. Grup care s-a radicalizat aflând că acolo se petrece o nedreptate. *„Un început ceţos”*, care a făcut ca în România *„Revoluţia să înceapă pe o stradă lăturalnică din Timşoara”*, la 16 decembrie 1989.

În tratarea subiectului, autorul face distincţie între etape: 16-17 decembrie, marcată iniţial de distrugeri, vandalisme ale unor oameni fără căpătâi dar şi începutul revoltei prin asaltul asupra sediului Comitetului Judeţean de Partid (Consiliului Judeţean) determinat de eşecul lamentabil al Paradei Militare ordonate de ministrul Milea. Bucureştiul „iese din ceaţă”, realizează că la Timişoara se întîmplă ceva foarte grav pentru regim. Astfel, 17 decembrie este ziua în care se decide şi se trimite la Timişoara ceea ce autorul numeşte inspirat **„Comandoul de Partid şi de Stat”** care se substituie cu aroganţă, şi, deci cu efect dezastruos, organelor locale. Represiunea din noaptea de 17-18 decembrie soldată

cu morţi, răniţi şi arestaţi este pusă pe bună dreptate de timişoreni pe seama celor veniţi de la Bucureşti. Tot în 18 decembrie se dezvăluie cititorului împrejurările operaţiunii codificate „TRANDAFIRUL”, dispusă de Elena Ceauşescu, prin care se aduc la Bucureşti şi se incinerează trupurile a 43 de revoluţionari ucişi.

În mod paradoxal, în această etapă, inclusiv în ziua de 18 decembrie, cei aproape un sfert de milion de timişoreni încadraţi în marile întreprinderi şi instituţii, inclusiv activiştii şi directorimea, merg la muncă şi sunt preocupaţi de îndeplinirea sarcinilor de plan. Nu ştiau ce se întâmplă în oraşul lor?! Nici presa locală nu relata nimic despre evenimentele grave în desfăşurare. Pînă în 19 decembrie când muncitorimea se revoltă. Cornel Pacoste la U.M.T., primul secretar Bălan şi generalul Guşă la ELBA confruntaţi cu miile de muncitori află că nu ei au provocat distrugerile, că prezenţa armatei pe străzi îi stresează şi-i ofensează. Se declanşează greva generală. Guşă promite şi, de comun acord cu ministrul apărării Milea, retrage armata de pe străzi în entuziasmul miilor de timişoreni care scandează pentru prima dată „Armata e cu noi!”.

Etapa 20-22 decembrie consemnează un alt paradox. Cele două revoluţii de la Timişoara: una la sediul Consiliului Judeţean unde delegaţia protestatarilor îl sileşte pe Dăscălescu, venit şi el din Bucureşti, să primească un Program minim de măsuri desprinse din revendicările timişorenilor. Şi revoluţia celor din Balconul Operei, susţinuţi de un număr mult mai mare de manifestanţi, unde Dăscălescu refuză să meargă. Se nasc firesc gelozii între liderii de la Consiliu şi cei de la Operă, care nu încetează nici după contopirea celor două grupuri de protestatari la Operă.

Multe pagini sunt închinate de autor ilustrării ultimelor zbateri ale „Comandoului”, impulsionat şi de revenirea lui Ceauşescu din Iran, pentru lichidarea Revoluţiei timişorene prin absurda idee a contrademonstraţiei cu membri ai Gărzilor patriotice aduşi din judeţe din Oltenia care să ocupe Piaţa Operei, ca şi prin planificarea operaţiei tip comando pentru capturarea liderilor din aceeaşi clădire. Ambele eşuate lamentabil.

„Sindromul Medrea” şi *„Sindromul Oancea”* sunt tratate de autor în aşa fel încât cele două personaje să fie aşezate în adevăratele lor dimensiuni, iar adevărul în ceea ce-i priveşte să fie servit cititorului: *„colonelul Medrea a făcut ceva; Generalul Medrea spune altceva”.*

Pagini antologice de analiză psihologică, similare celor din *„Revoluţia de ghips”* (Montanu: „Generale, un pahar cu apă la d-l preşedinte”!), cu care autorul ne-a obişnuit, sunt prilejuite de descrierea momentului intrării delegaţiei de protestatari de la Consiliul Judeţean în clădirea înţesată de securişti înarmaţi pentru tratative cu Dăscălescu. Frica că nu vor ieşi vii de acolo i-a marcat într-atât încât mulţi, care în stradă strigaseră „Jos Guvernul”!, l-au salutat cu deferenţă: „Să trăiţi, tovarăşe Prim-ministru”. Ca şi tensiunile din foaierul Operei, amplificate de acuzaţii reciproce că ar fi securişti; ameninţări cu armele; voluntarismul lui Lorin Fortuna în impunerea propriilor păreri şi în asumarea lidershipului F.D.R. – „ori preşedinte ori nimic” – care au dat naştere la certuri, la segregarea în grupuri pro şi contra Fortuna, în moderaţi şi radicali; blocarea lui Claudiu Iordache în subsolul Operei etc. Evoluţii de natură să servească planului structurilor de forţă întocmit de echipa Dăscălescu-Bobu-Coman de anihilare şi scoatere din „joc” a Balconului Operei.

Revoluţia Română din decembrie 1989, *„O dezordine tragică împotriva unei ordini barbare”* (Petre Roman) are încă multe pete albe. Cartea lui Viorel Domenico elimină multe dintre ele şi dă răspuns multor întrebări grele.

General (r) dr. Niculae Spiroiu

Metodă inedită de investigare
şi analiză istorică

Revoluţia Română din Decembrie 1989, parte a unui proces care a schimbat esenţial istoria europeană şi nu numai, a preocupat cercetătorii şi analiştii din cele mai diverse domenii: de la istorie la politologie; de la psihologie socială la teorii ale comunicării şi imagologie. Urmarea a fost apariţia a sute de lucrări şi studii, ediţii de documente, filme şi documentare cinematografice, memorii etc., care compun sau uneori recompun în memoria colectivă evenimente, fapte şi fenomene dramatice care au declanşat şi, apoi, au condus la răsturnarea regimului Nicolae Ceauşescu. În această impresionantă istoriografie şi literatură memorialistică se împletesc imagini ale adevărului istoric – scos la suprafaţă cu profesionalism şi acribie ştiinţifică de către istorici – cu reprezentări subiective şi părtinitoare, ale celor care au fost martori sau participanţi la acele evenimente. Martorul şi participantul la Revoluţia română din Decembrie 1989 nu se pot substitui cercetătorului din domeniul istoriei. Cel din urmă posedă „ştiinţa" cercetării şi a mânuirii instrumentelor de analiză pentru a reface tabloul desfăşurării evenimentelor, în întregul lor, semnificaţiile mutaţiilor declanşate de acestea şi repercusiunile lor asupra viitorului societăţii româneşti.

Viorel Domenico demonstrează, în lucrarea ***„Comandoul de partid şi de stat Timişoara"***, că istoricul şi participantul la revoluţia română din decembrie pot să conlucreze într-o ecuaţie care să conducă la aflarea adevărului din acele zile dramatice. Acest lucru a fost posibil prin adoptarea unei tehnici speciale de investigare si analiză istorică prin care participanţii la revoluţie povestesc ceea ce au trăit în stradă, iar cercetătorul „verifică" cele afirmate cu ajutorul documentelor de arhivă.

Autorul lucrării ***„Comandoul de partid şi de stat Timişoara”*** este pe deplin conştient că Revoluţia Română din Decembrie 1989 este un moment controversat al istoriei noastre, dar nu s-a angajat în disputele ce privesc aprecierea sintetică a evenimentului (a fost revoluţie, revoltă populară sau lovitură de stat?), ci a reconstituit cu ajutorul martorilor/participanţilor la evenimente şi pe baza documentelor aspectele sale particulare şi, mai ales, rolul jucat de participanţi, fie ei indivizi sau instituţii. Astfel, cititorul obţine propria reprezentare/imagine asupra evenimentelor din Decembrie 1989 şi devine parte integrantă a dialogului şi polemicilor care au apărut pînă acum pe marginea acestor momente controversate.

În istoria universală revoluţiile au creat mituri şi eroi pozitivi şi malefici, cu puternic impact asupra mentalului colectiv. Revoluţia română nu a făcut excepţie de la această regulă. În volumul de faţă, autorul nu ocoleşte, dar nici nu se angajează în polemici directe cu cei care au lansat miturile şi au construit o anumită imagine a evenimentelor oferind propria versiune. În istoriografia românească a făcut carieră ideea potrivit căreia *„Revoluţia română a început la Timişoara, scânteia fiind aprinsă de curajul unui om, reverendul László Tőkés, un pastor al Bisericii Reformate (Calviniste) şi o parte din minoritatea etnică maghiară”* (Vladimir Tismăneanu, *Reinventarea Politicului, Europa Răsăriteană de la Stalin la Havel*. Iasi, Polirom, 1997, p. 204). În acest volum, Viorel Domenico îşi informează cititorul chiar de la primele pagini că *„românii au ieşit în stradă nu că l-ar fi cunoscut pe pastorul Tőkés şi ar fi fost dispuşi să îl ocrotească, ci pentru că împotriva lui se luase o hotărâre a regimului Ceauşescu. Iar în decembrie 1989, românii ştiau că orice măsură a regimului era abuzivă, restrictivă, era îndreptată împotriva oamenilor. Nu mai aveau încredere în nicio măsură luată de organele de partid şi de stat. Tot ce se hotăra şi venea de sus, de la centru, era perceput ca fiind în defavoarea cetăţenilor”.* Nu sunt ocolite nici alte mituri şi subiecte despre evenimentele de la Timşoara care au fost prezentate în istoriografia românească pe un continuum de la acceptare la negare, cum este teoria conspiraţiei interne şi externe. Adepţii acestei teorii au fost

cei mai vehemenţi demolatori ai mitului revoluţiei române, cu demonstraţii spectaculoase nu arareori. Premisa de la care se porneşte este aceea că în 1989, dar şi mai devreme, a existat un consens între Occident şi U.R.S.S. de a-l debarca de la putere pe Ceauşescu; În străinătate s-a urmărit în mod special crearea unui grup opoziţionist, de dizidenţi faţă de Ceauşescu, astfel încât aceştia să fie prezentaţi, mai târziu, ca promotori ai acţiunii de răsturnare a regimului. Modul cum sunt prezentate evenimentele, în cartea lui Viorel Domenico, sursele pe baza cărora se argumentează sau se contrazice o opinie despre ceea ce s-a întâmplat în acele zile în Timişoara fac posibil ca cititorul să nu mai accepte teoriile conspiraţioniste indiferent de sursa lor, şi să reevalueze episoadele şi momentele revoluţiei de la Timişoara prezentate părtinitor şi interesat în unele lucrări.
Lucrarea ***„Comandoul de partid şi de stat Timişoara”*** este o apariţie necesară pentru ca în memoria publică să nu se aştearnă uitarea peste o pagină de istorie scrisă cu sânge la Timişoara! Este un îndemn la asumarea trecutului din acele zile fără patimă şi părtinire dar, mai presus, este o dovadă a faptului că nu putem accepta contraactualul în istorie, că nu putem accepta ideea celor care susţin că *„nici măcar atât n-a putut să facă poporul român, nici măcar o revoluţie a lui! Evenimentele din Decembrie nu sunt opera sa, sunt ale Securităţii, ale «Înţelegerilor de la Malta» şi ale serviciilor marilor puteri! Iar românii care au ieşit cu miile în stradă, au fost cu toţii manipulaţi. Au murit ca proştii”*...(Claudiu Iordache, Timpul refuzului şi al devoţiunii, Editorial în Caietele Revoluţiei, nr. 4, 2014, p. 3). Îndemn pasionaţii de adevăr şi istorie să lectureze acest volum încredinţându-i că vor avea o reală satisfacţie intelectuală.

Prof. univ. dr. Constantin Hlihor

Un început ceţos

Revoluţia română din Decembrie 1989 a început în stradă.

Dacă în Polonia procesul revoluţionar s-a declanşat într-o mare întreprindere din Gdansk, în Cehoslovacia a fost să fie într-o berărie din Praga. Dacă în Ungaria, s-a produs prin reformarea din interior a Partidului Comunist, în Bulgaria a avut loc în sediul Comitetului Central al Partidului Comunist, printr-o lovitură la Palat. În Republica Democrată Germană, cancelariile marilor puteri au avut cuvântul hotărâtor. Cuvânt exemplar, izbăvitor pentru toate regimurile est-europene.

În România, Revoluţia a început pe o stradă lăturalnică, în Timişoara.

Era 16 decembrie 1989.

A fost adunarea câtorva enoriaşi maghiari în apărarea pastorului lor pe cale de a fi evacuat şi mutat într-o altă localitate, în baza unei hotărâri judecătoreşti.

Cu timpul, însă, trecători prin zonă s-au ataşat grupului iniţial. Unii din curiozitate, alţii dintr-un reflex condiţionat format de existenţa „cozilor" din epocă: unde-i un grup de oameni, înseamnă că acolo s-au ... băgat ceva alimente la vreun magazin şi poate „prind şi eu să duc de-ale gurii acasă".

Odată astfel atraşi, oamenii intrau în vorbă, schimbau opinii, îşi vărsau năduful. Unii dintre ei înjurau şoptit conducerea de partid şi de stat.

Era pentru prima dată în România lui Ceauşescu când adunarea oamenilor într-un spaţiu public avea loc fără convocator de la partid şi fără un motiv strict economic: nu se dădea nimic la casa pastorului, dar oamenii aflau că acolo se petrece o nedreptate, iar spiritele s-au încins mai uşor.

La început era o mişcare browniniană, dezordonată. Un du-te vino continuu. Unii intrau, alţii ieşeau din grup. O agitaţie fără consistenţă, o brambureală fără cap şi coadă.

Şoapte şi bâlbâieli, un amestec de frică şi laşitate. Şi, totuşi, se descifra acolo un sens. Mocnea acolo un vector: nemulţumirea, înverşunarea. Tot mai mulţi oameni care rămâneau în zonă deveneau irascibili, prindeau curaj.

La ora 16.00, erau adunate cca 100 de persoane. În marea lor majoritate, autorităţile locale au intrat în panică. Cu toate că la Timişoara, în acel moment, erau prezenţi trei demnitari cu rang înalt din Comitetul Central al P.C.R. – (Ilie Matei, fost prim-secretar judeţean, proaspăt numit secretar al C.C., Ion Cumpănaşu, şeful Departamentului Cultelor şi Nicolae Mihalache, adjunctul secretarului pe probleme organizatorice şi membru în C.P.Ex., Emil Bobu) – trimişi pentru a asigura evacuarea pastorului în ordine şi fără incidente, organele de partid şi de stat locale au căutat să rezolve situaţia punctual, fără să se afle la Bucureşti de răzmeriţa de la casa pastorului.

Ca atare, n-a apelat la intervenţia forţelor de ordine, ci la mijloace informative (au infiltrat cca 10 lucrători acoperiţi ai Securităţii) şi ale muncii de partid. S-a mizat pe mobilizarea muncitorilor şi trimiterea lor în zonă ca detaşament loial regimului. În acest sens, la ordinul primului secretar al Judeţenei de Partid, Radu Bălan, primarul Timişoarei, Petru Moţ, a trimis în zona casei parohiale un detaşament de aproximativ 70 de muncitori, cu misiunea de a se opune susţinătorilor lui Tőkés şi a contrabalansa prezenţa maghiarilor în zonă – responsabili, în opinia autorităţilor de aglomeraţia produsă. O contramanifestaţie, deci.

Luaţi de acasă, din timpul lor liber, şi duşi cu turma, la chemarea Consiliului Judeţean al Sindicatelor, aceştia n-au reuşit să se constituie într-o parte adversă, ci s-au amestecat în masa protestatarilor. Nemulţumiţi de mobilizarea lor forţată, la ordin, – puşi să intervină într-un conflict care nu era al lor şi profitând de pierderea lor în mulţime – au prins curaj, începând să-şi exprime tot mai răspicat opiniile anti-sistem.

Primele informaţii provenite de la reţeaua de informatori ai Securităţii, integraţi în grupul manifestanţilor şi de la cadrele Serviciului de Filaj, dezvăluiau faptul că sindicaliştii s-au asociat grupului preexistent, au pactizat cu acesta, comentând critic măsura de a fi aduşi acolo, dar şi greutăţile vieţii de zi cu zi, întârzierea plăţii salariului ş.a.

Deşi nereuşită, tentativa implicării clasei muncitoare rămâne, pe moment, singura soluţie.

Ioan Florea, secretar al Comitetului Judeţean de Partid: *„Am fost chemat de Radu Bălan – odată cu mine venind şi ceilalţi secretari: Bolog Vasile, Avram Teodora, Baiboreanu Viorica şi Lăzureanu Aurel. Primul secretar ne-a informat că pentru dezorganizarea acelei manifestări urmează a fi infiltraţi alţi 400–500 de oameni cu diferite responsabilităţi pe linia muncii de partid şi de sindicat. Ne-a mai precizat că deja printre* aceşti *demonstranţi se găsersc lucrători din aparatul Inspectoratului Judeţean al M.I.”* (Curtea Supremă de Justiţie SM, Dosar 6/1990, Declaraţia martorului Florea Ioan, p.1.)

Deşi n-au mai avut timp să trimită rezerva preconizată, se poate spune că autorităţile locale au contribuit substanţial la extinderea şi inflamarea grupului iniţial şi, mai ales, la schimbarea compoziţiei etnice a protestatarilor. Autorităţile sunt autorii primei aglomerări importante de oameni care pactizează cu grupul mic de enoriaşi şi simpatizanţi ai pastorului.

Această utopie – încrederea oarbă în clasa muncitoare ca salvatoare a regimului –, bazată pe ideologie şi nu pe realitate, avea să fie începutul sfârşitului. Greşeală istorică, repetată aidoma de Nicolae Ceauşescu prin hotărârea de a organiza mitingul din 21 decembrie, din Capitală.

În câteva ore, compoziţia grupului de protestatari din faţa Bisericii Reformate s-a modificat substanţial. Enoriaşii deveniseră minoritari, iar grosul grupului era constituit din cetăţeni ai Timişoarei în stare de alertă.

Cu alte cuvinte, românii au ieşit în stradă nu că l-ar fi cunoscut pe pastorul Tőkés şi ar fi fost dispuşi să-l ocrotească, ci pentru că împotriva lui se luase o hotărâre a regimului Ceauşescu. Iar, în decembrie 1989, românii ştiau că orice măsură a regimului era abuzivă, restrictivă, era îndreptată împotriva oamenilor. Nu mai aveau încredere în nicio măsură luată de organele de partid şi de stat. Tot ceea ce se hotăra şi venea de sus, de la Centru, era perceput ca fiind în defavoarea cetăţenilor.

Acesta este paradoxul celor întâmplate la Timişoara, în 16 decembrie 1989.

În cazul Tőkés, autorităţile aveau dreptate, hotărârea judecătorească era corectă (pastorul încălcase legea, se opunea aplicării ei; mai mult, era dovedit ca agent plătit al unor servicii secrete străine), dar oamenii nu mai aveau încredere în corectitudinea regimului. Ca în povestea cu cel care strigă „Lupii, lupii!”, doar pentru că-i este frică de lup. Iar sătenii îl înţeleg, vin să-l apere: o dată, de două, de trei ori, dar pe parcurs îşi dau seama că sunt păcăliţi. Iar când, într-adevăr, vine lupul, nu-l mai crede nimeni, fiind lăsat pradă sălbăticiunii.

Aşa s-a întâmplat atunci, la Timişoara. Ceauşescu dă alarma, dar nu-l mai crede nimeni. Tőkés nu era un anticomunist sau un anticeauşist cunoscut în rândurile populaţiei locale. Marea majoritate a celor prezenţi la casa pastorului habar nu aveau cine este acesta şi nu cunoşteau motivaţia şi argumentele hotărârii judecătoreşti. Ei s-au revoltat nu în apărarea pastorului, ci împotriva unei hotărâri care venea de la conducerea de partid şi de stat, de la o conducere în care nu mai aveau nicio încredere. Pentru că în anul 1989, îndeosebi după anunţarea de către Ceauşescu a plăţii datoriei externe, orice decizie a puterii era percepută a fi împotriva omului, împotriva persoanei, împotriva vieţii de zi cu zi a românului.

Deci, nu Tőkés, ci o decizie de partid şi de stat, specifică regimului Ceauşescu a fost scânteia care a aprins vâlvătaia.

Emanciparea revoluţionară a românilor în jurul cazului Tőkés este legată, însă, de reacţia şovăielnică a puterii locale. Bâlbâiala de început a forţelor de ordine, lipsa unei intervenţii ferme au determinat ca tot mai mulţi timişoreni să se alăture nucleului iniţial de revoltă, să-i dea consistenţă şi cursivitate revoluţionară.

În acest sens, **Ioan Savu,** pe atunci angajat la Întreprinderea de Detergenţi şi viitor lider al Revoluţiei, aprecia: *„Cum s-ar fi gândit organele locale? Îndepărtăm persoana care declanşează reacţia enoriaşilor, deci aceştia nu vor mai avea pe cine apăra, deci nu vor mai avea de ce să se adune. Aşa or fi gândit, ori altfel, fapt e că între timp s-a întâmplat ceva nemaipomenit. Noi, toţi ceilalţi, care n-aveam nicio treabă cu popa Tőkés, am făcut observaţia că, iată,* ***e posibil să ieşi în stradă fără să fii împuşcat pe loc, fără să fii luat de securişti şi miliţieni chiar atât de repede.*** *Zilele acelea*

au fost perioada noastră de ucenicie revoluţionară. Am învăţat cum se poate protesta. Şi că se poate. Aşa că, de la un timp, în preajma bisericii nu se adunau doar enoriaşii pastorului, ci şi alţi nemulţumiţi, din ce în ce mai mulţi alţi nemulţumiţi. Şi unde sunt mulţi există îndrăzneală, există curaj. Adică acestea se manifestă. Nu s-a strigat «Jos Ceauşescu!»" (Titus Suciu, „Reportaj cu sufletul la gură", Ed. Facla, 1990, p. 53.)

Dar până la această coalizare în spirit revoluţionar a timişorenilor, sau în paralel cu aceasta, protestul iniţial – spectaculos, de negândit într-un regim autoritar ca cel patronat de Ceauşescu – a atras şi un număr semnificativ de oameni ai străzii, fără căpătâi, cu un comportament visceral, caracterizaţi printr-o inadaptare socială cronică, printr-un anarhism primitiv, moştenit şi promovat în comunităţi marginale.

Cum a fost pusă în mişcare aglomeraţia din faţa casei pastorului Tőkés? Ideea a aparţinut, se pare, tot autorităţilor locale. Nereuşind să dezmembreze grupul prin implicarea muncitorilor, au pus în aplicare o altă variantă de anihilare a acestuia: deplasarea manifestanţilor din locul iniţial şi rarefierea pe parcurs a grupului masiv, răsfirat în coloane, prin acţiuni de intimidare şi blocare, organizate de forţele de ordine.

În acest sens, un detaşament de miliţie a blocat strada Timotei Cipariu, dincolo de casa pastorului, lăsând liberă doar ieşirea spre Piaţa Maria. Un alt detaşament, mult mai consistent, format din miliţieni şi militari din trupele de securitate, dotaţi cu scuturi şi bastoane din cauciuc au format un baraj pe podul de peste Bega – punct obligat de trecere spre centrul oraşului.

În acelaşi timp, oameni ai serviciilor şi activişti de partid instruiţi în acest sens, duceau „muncă de lămurire" şi incitatoare printre demonstranţi pentru părăsirea zonei. La acest scenariu a contribuit însuşi László Tőkés care – după o întâlnire la domiciliu cu primarul Petru Moţ, Ion Rotărescu – secretar al municiului de partid şi Radu Tinu – şeful Securităţii Timiş –, la ora 17.15 a ieşit la fereastra locuinţei, cerând mulţimii să se împrăştie, să plece acasă pentru că a primit asigurări de la partid că nu va fi evacuat.

Se avea în vedere, aşadar, dislocarea protestatarilor din faţa casei parohiale şi deplasarea orientată a acestora spre Centru, astfel încât la întâlnirea cu forţele de ordine care blocau

Podul, acestea să acţioneze în forţă pentru dezmembrarea coloanei, împrăştierea participanţilor pe străzile lăturalnice din zonă, urmărirea şi anihilarea lor – mult mai uşoară şi sigură – pe fracţiuni.

Scenariul s-a dovedit eronat, dezastruos chiar, întrucât coloana demonstranţilor, pusă în mişcare, a fost penetrată masiv şi gardată de tineri din lumea interlopă, de copii ai străzii, fără căpătâi, furioşi, lichele de cartier mişunând oriunde e rost de scandal şi furtişag.

Aşa se face că, barajul forţelor de ordine a fost spulberat, iar mişcarea de revoltă iniţială a fost capturată pentru un timp de anarhişti de serviciu.

Profitând de reacţia ... catifelată a forţelor de ordine, aceştia au confiscat revolta iniţială şi au pornit o cruciadă proprie, păgână.

Aşa se face, că revolta în faşă a timişorenilor, întemeiată, care a pus în dificultate reacţia autorităţilor şi forţelor de ordine, a degenerat până în seara de 16 decembrie 1989.

S-a pornit un asalt devastator, sistematic, asupra unităţilor comerciale, îndeosebi din zona centrală a oraşului (blocarea circulaţiei, spargerea vitrinelor, devastarea magazinelor, furturi, incendieri, maltratarea gestionarilor şi a vânzătorilor) care a favorizat reacţii de ostilitate, de respingere din partea cetăţenilor oraşului, ce aşteptau măsuri ferme ale autorităţilor pentru apărarea comunităţii. Dar ele nu au venit la timp.

Sub asediul unor forţe anarhice, oraşul era în fierbere, cu cetăţeni înspăimântaţi, dominaţi de sentimentul insecurităţii.

Întrebarea legitimă a tuturor timişorenilor era cine devastează?

Gabriel Mitroi, ofiţer M.Ap.N.: „*Cine manifestează? Nu ştim. Întrebarea asta ne-a pus mult pe gânduri. Cum, adică, nu ştim cine demonstrează? Muncitorii – nu, pentru că s-a lucrat şi au fost prezenţi la locurile de muncă; studenţii – nu, pentru că erau în vacanţă.*

Ca o concluzie: tinerii! Ce fel de tineri? Nu ştim. Încă nu ştim. Pentru că „tabloul” manifestărilor din oraş era ambiguu: manifestaţii paşnice; lozinci de toate soiurile; se acţionează în zone disparate din oraş, în puncte şi zone total opuse, în acelaşi timp; acte de vandalism şi furt; acte de

violenţă; incitarea soldaţilor, sticle incendiare, pietre, sticle, borcane, pari, lanţuri. Aceasta era imaginea acţiunilor din 16 decembrie 1989”. („Timişoara. 16-22 decembrie 1989”, Ed. Facla, 1990, p. 198.)

Gh. Secheşan, ziarist: *„Ajungem în dreptul Alimentarei din Centru. Ceea ce vedem ţine de ireal. Vitrinele mari sunt sparte, din ele ies ţigani. Au în braţe cartoane întregi de ouă, sticle de şampanie, şi sparg: sticle, geamurile mari ale vitrinelor (care au mai rămas în picioare), răstoarnă, distrug. Responsabilul magazinului se plimbă printre cioburi şi spune: De ce oare trebuie să distrugă?*

În faţa alimentarei este o maşină de pompieri, iar în jurul ei se învârt câţiva soldaţi. Inutil, pentru că tot mai multe flăcări se iţesc.

Niciodată nu-mi va fi teamă să spun acest lucru, chiar dacă voi fi acuzat de rasism: în evenimentele din Timişoara, ţiganii au avut un rol cât se poate de important. Au spart, au distrus, au dat foc...” (Gh. Secheşan, „17 după 16”, Ed. Art Press, Timişoara, 2006, p. 43 şi 65.)

Dumitru Popescu, membru al C.P.Ex.: *„Mi-am adus aminte că Ceauşescu desfiinţase recent talciocul din Timişoara şi, cu două zile înainte, dacă nu mă înşel, închisese micul trafic de frontieră cu Iugoslavia. M-am gândit că, probabil, masa aceea de bişniţari din Timişoara, unde trăiau din trafic şi se obişnuiseră cu câştigurile grase şi cu o viaţă uşoară, s-a revoltat şi a protestat în faţa autorităţilor locale pentru că-i luaseră pâinea de la gură”.* (Ioan Tecşa, „Am fost şi cioplitor de himere”, Ed. Expres, Bucureşti, 1993, p. 369.)

Această ipoteză este confirmată de preşedintele fundaţiei „Memorialul Revoluţiei”:

Traian Orban: „*În 17 decembrie era zi de* ***ocsko****, de talcioc la piaţa de vechituri şi pentru micul trafic de frontieră. Ceauşescu l-a închis pe 15 decembrie, dar l-a închis degeaba pentru că la el veneau săptămânal oameni din toată ţara cu «trenurile foamei», mai ales din Moldova. Erau cei care veneau din marile oraşe pentru încălţăminte* Otter*, mulţi care veneau pentru obiectele de mic trafic şi bişniţării. Astfel, în acele zile la Timişoara a sosit un număr important de persoane din ţară care au găsit talciocul închis şi au început să bântuie*

străzile pentru a-i găsi pe vânzătorii ambulanţi, goniţi din piaţă. Bineînţeles că erau nemulţumiţi" (Alex. Mihai Stoenescu, „Istoria loviturilor de stat în România", vol. 4 I, p. 344.)

Claudiu Iordache: „*Vitrinele magazinelor au fost sparte de către pegra oraşului... Pe măsură ce coloanele de demonstranţi treceau, elemente certate cu legea au produs acte de vandalism, au spart magazine, le-au devastat şi chiar incendiat* („Oamenii Revoluţiei", Ed. IRRD, Bucureşti, 2011, p.35 şi 37.)

În Nota înaintată Inspectoratului Judeţean al M.I. de către **maior N. Mavru**, şeful Serviciului Filaj se spune: *„Menţionez că spargerea geamurilor şi alte acte huliganice au fost începute de trei copii, de 10-12 ani, ţigani, fiind urmaţi, la început de 3-4 tineri, prost îmbrăcaţi, apoi de cca 40 alţi tineri".* (Marius Mioc, „Revoluţia din 1989 şi minciunile din **Jurnalul Naţional"**, Timişoara, 2005, p. 103.)

În Nota privind concluziile parţiale care se desprind în urma anchetării persoanelor arestate la Timişoara (16-19 decembrie 1989) din 20 decembrie 1989 a D.S.S., rezultă că *„grupurile de huligani s-au constituit, de regulă, în stradă şi cartiere, din persoane care se cunoşteanu între ele de la locurile de muncă sau domiciliu şi îndeosebi cămine de nefamilişti. Acestora li s-au alăturat în timpul deplasării şi producerii actelor de dezordine şi alţi indivizi, persoane stăpânite de viciul beţiei, mulţi dintre participanţi fiind minori şi tineri sub 25 de ani"* (Ev. Zilei, an 1, nr. 31, 28 iulie 1992.)

Luate prin surprindere, forţele de ordine, aparţinând Ministerului de Interne, au fost copleşite, depăşite de situaţie şi – neînarmate, fără ordine ferme şi fără dotări corespunzătoare – au asistat neputincioase la asaltul răufăcătorilor.

Sub asediul forţelor anarhice, oraşul era în fierbere, cu cetăţeni înspăimântaţi, dominaţi de spectrul dezordinii produse – conform propagandei de partid – din exterior, de forţele imperialiste care doreau dezmembrarea României.

Au fost ore de mare tensiune şi încrâncenare, de confuzie: în ciuda lipsurilor şi obligaţiilor de tot felul, timişorenii îşi doreau liniştea şi nu se recunoşteau şi nu acceptau asemenea asalturi sălbatice.

Oraşul era prăduit şi incendiat, timişorenii se retrăseseră în case, nu înţelegeau nimic şi nimeni nu le venea în ajutor.

Posturile naţionale de radio şi televiziune îl preamăreau în continuare pe Ceauşescu şi îndemnau populaţia României să îndeplinească hotărârile Congresului al XIV-lea, de parcă nimic nu se întâmpla la Timişoara. Timişorenii trăiau într-o altă lume, pe o altă Planetă, în timp ce România, în frunte cu ilustrul Conducător, construia cu succes societatea socialistă multilateral dezvoltată, în drumul ei implacabil şi de neoprit spre comunism.

Deşi informat de prim-secretarul Radu Bălan despre incidentele produse în legătură cu evacuarea pastorului Tőkés, Nicolae Ceauşescu ordonă rezolvarea problemei pe plan local, prin aplicarea legii.

Pentru timişoreni, pentru întreaga ţară şi pentru toată lumea, dacă ar fi fost să se dea oglinda realităţii – imaginea ar fi fost dezastruoasă: un oraş sub asediul anarhiei de neoprit decât prin forţă, prin angajarea tuturor instituţiilor abilitate în acest sens.

A fost momentul cel mai dramatic în evoluţia evenimentelor. A fost momentul dinaintea înclinării balanţei. Acum, în acest moment, organele de partid şi de stat locale ar fi putut prelua iniţiativa, implicând hotărât forţele de ordine în stoparea cursului violent al tulburărilor de stradă. Dar centralismul excesiv al regimului Ceauşescu, lipsa de profesionalism şi obedienţa faţă de şeful statului au împiedicat autorităţile locale să ia măsurile legale împotriva tulburărilor fără precedent – condamnabile în orice societate civilizată.

Pe acest fond de confuzie, de paralizie generalizată a instituţiilor de stat locale, iniţiativa a trecut treptat de la anarhişti, la revoluţionari. Potenţialul distructiv al „huliganilor" a fost anihilat practic prin mutarea centrului de greutate al manifestaţiilor din zona comercială a oraşului spre centrul local de putere al regimului Ceauşescu.

A fost o mişcare de balans, esenţială în configurarea evenimentelor, care a echivalat cu scoaterea revoltei din anarhie, distanţarea de aceasta şi apropierea tot mai accentuată de Revoluţie.

Este marea ispravă a liderilor de început şi de necontestat ai Revoluţiei de la Timişoara, marea lor majoritate

rămaşi anonimi. Ei au schimbat macazul evenimentelor prin canalizarea energiilor explozive, devastatoare, pe un drum al istoriei.

În momentul în care manifestanţii au ajuns, în seara de 16 decembrie, la Comitetul Judeţean de Partid şi au strigat „Jos Ceauşescu”, anarhiştii – deşi prezenţi printre manifestanţi – erau învinşi, iar tulburările de stradă intrau pe făgaşul revoltei populare.

Începea Revoluţia.

Totul a culminat cu atacul asupra sediului Comitetului Judeţean al P.C.R., unde furia mulţimilor a atins cote de neimaginat.

„Asupra sediului Comitetului Judeţean se declanşează un tir susţinut cu pietre, în condiţiile în care «întăririle» în forţe de ordine sosite la faţa locului nu reuşesc să rupă echilibrul, totuşi instabil, între taberele aflate faţă în faţă. Încet, încet, balanţa se înclină de partea manifestanţilor, al căror număr sporeşte lent, dar sigur, în vreme ce, de partea cealaltă efectivele rămân aceleaşi. Este momentul în care o maşină a pompierilor este capturată, grilajele îi sunt distruse, geamurile sparte, iar militarii puşi pe fugă. („Şase zile care au zguduit România. Ministerul de Interne în decembrie 1989”, Bucureşti, 1995, p. 79.)

„Mulţimea blochează tramvaie în zona hotelului Continental şi se îndreaptă spre sediul Comitetului Judeţean de Partid. Două tunuri cu apă acţionează, dar sub năvala mulţimii unul din ele fuge, iar celălalt este devastat. Locotenentul din maşina distrusă plânge şi mulţimea îl lasă să plece. Salariaţii instituţiei, miliţienii şi soldaţii din pază fug. Clădirea este în întuneric. Se sparg geamuri la parterul clădirii, se rup stema şi steagul partidului comunist. Către ora 21.30 apar trupe M.I. în uniforme albastre cu căşti şi scuturi albe, înarmate cu bastoane de cauciuc, chiar şi cu bâte, care încep să lovească în oameni. S-au folosit gaze lacrimogene. Securişti în civil smulg din mulţime oameni pe care-i arestează. Înfruntarea durează câteva minute bune, apoi lumea se retrage”. (Florin Medeleţ, Mihai Ziman, „O cronică a Revoluţiei din Timişoara. 16-22 dec. 1989”, Muzeul Banatului Timişoara, aprilie 1990, p. 6-7.)

Despre efectul scoaterii trupelor pe străzi, fără armament şi muniţie, fără o motivaţie profundă, cu o conduită ezitantă, îndeosebi cu o conducere aproximativă, depun mărturie chiar revoluţionarii:

Aurel Badea: *În seara de 16 decembrie s-au dezlănţuit adevărate lupte de stradă. Mulţimea, în furia ei, câştiga tot mai mult teren. Căşti, scuturi, bastoane, dar şi soldaţi ai trupei de intervenţie au fost călcaţi în picioare. S-a pus stăpânire pe tunurile pompierilor. Echipajele au fost bătute şi alungate, maşinile devastate*

Dinspre catedrală s-a arătat o nouă maşină de pompieri. Nu reuşeşte însă să treacă de mulţime. Militarii sunt traşi din cabină şi maşina a pornit-o de una singură. S-a blocat în bordură. Simultan, trupa de intervenţie este atacată din toate direcţiile. În câteva minute, au dispărut toate forţele de ordine, spulberate. Lumea înfuriată continuă davastările: sunt sparte aproape toate vitrinele magazinelor din zonă. Un tânăr spărgea cu înverşunare şi perseverenţă tot ce era din sticlă, până şi semafoarele, folosindu-se de o lopată militară. Un ARO al Regionalei C.F.R. a fost răsturnat şi i s-a dat foc...

Demonstranţii aruncau în forţele de ordine şi în maşinile pompierilor cu piatră cubică din pavaj, cu sticle şi obiecte apucate la repezeală. (Miodrag Milin, „Timişoara, 15-21 decembrie 1989"), Ed. Facla, 1990, p. 25-26.)

Până la urmă, prin mobilizarea unor subunităţi militare – ale M.I. şi M.Ap.N. – înarmate, dar fără muniţie de război, prin forţa pumnilor, a bastoanelor şi bâtelor – clădirea a fost evacuată de intruşi.

Atacul asupra Comitetului Judeţean de Partid a creat însă panică în rândul responsabililor de partid şi de stat, care au intrat în alertă maximă.

Pentru că abia în acest moment tulburările de stradă au prins conturul unei mişcări politice îndreptate împotriva regimului, a structurilor de partid şi de stat.

Atacul asupra Comitetului Judeţean de Partid a fost mesajul clar, convingător pentru autorităţi că se crease masa critică necesară atragerii la revoltă a populaţiei stabile şi angajate în întreprinderile şi instituţiile municipiului.

Pentru că în timp ce era devastat oraşul, unităţile economice şi sociale, instituţiile din Timişoara au funcţionat normal, pe schimburi, la capacitatea planificată, fără absenţe de personal semnificative.

Imensa majoritate a populaţiei era angajată în producţie şi integrată în colective muncitoreşti, fiind instrumentată la locul de muncă de birocraţia conducătoare, totul fiind încorsetat în ideologia de partid.

Or, ceea ce se întâmplase în oraş, banditismul calificat, nu putea să fie opera cetăţenilor oneşti, încadraţi în sistemul socialist de muncă. Pentru că aceştia – grupaţi în ateliere, birouri, secţii, întreprinderi, instituţii – aveau în decembrie 1989 un comportament similar locuitorilor dintr-un sat tradiţional românesc. Nu se puteau da în stambă, nu puteau sări calul: se cunoşteau unii cu alţii şi se ţineau reciproc în frâu. „Mă vede vecinul, am copii acasă şi-i fac de râs sau îi las fără pâine, mă află boierul" (boierul fiind organul de partid, securistul, informatorul etc.) – erau bariere morale care asigurau o cuminţenie şi o decenţă în raporturile cu ceilalţi, o reţinere a impulsurilor fărădelegii.

În decembrie 1989, în ideologia de partid strada nu exista ca instituţie. Exista întreprinderea, colectivul de oameni ai muncii. Existau organele şi organizaţiile de partid şi obşteşti. Existau organele de securitate.

Strada exista doar pentru circulaţia oamenilor spre şi de la locul de muncă, cel mult pentru promenadă în afara orelor de program. În timpul orelor de muncă, străzile din România erau cvasipustii.

În legislaţia timpului nu exista nicio referire la vreo activitate acceptabilă sau accesibilă pe/în stradă. Ca atare, tot ceea ce se întâmpla în stradă era împotriva legii, împotriva normelor de convieţuire socială. Iar, la Timişoara, cei ieşiţi în stradă, când oamenii sunt la muncă, nu puteau fi decât cei din afara angajărilor salariale din întreprinderi. Acolo, în stradă, nu era clasa muncitoare şi intelectualitatea, ci bişniţari şi traficanţi, cei fără de muncă, cei certaţi cu legea. Şi atâta timp cât clasa muncitoare este la datorie, în întreprinderi, Partidul trebuia s-o apere, să-i asigure liniştea necesară construcţiei.

Cu alte cuvinte, pentru autorităţile comuniste strada era un spaţiu al manevrelor diversioniste. Era de neconceput dialogul sau negocierea cu strada. Dialogul se purta în interiorul organelor şi organizaţiilor de partid, nu cu oamenii străzii. Aceştia nu puteau fi decât lichidaţi.

Această lozincă se pare că a stat la baza măsurilor aspre, dure, luate de nomenclatura comunistă la Timişoara în seara/noaptea de 16 şi în 17 decembrie.

În drept, măsurile au fost aspre, dure, de extremă urgenţă.

În fapt, ele au fost puse în practică ezitant, amatoristic, dezorganizat, fără vigoare. Întrucât trupele chemate în stradă să se opună devastărilor care au urmat după eliberarea clădirii Comitetului Judeţean de Partid şi să lichideze bandele de răufăcători s-au întâlnit nu doar cu aceştia, ci şi cu grupuri masive de protestatari cuminţi, corecţi, temeinic motivaţi. Iar despărţirea, delimitarea unora de ceilalţi era imposibil de făcut noaptea, în situaţia de tensiune ajunsă la paroxism. Acţiunile trupelor, mereu luate prin surprindere, au fost lipsite de profesionalism şi degenerau frecvent în lupte corp la corp, în bătăi crunte, ca pe maidan şi, de cele mai multe ori, învingători ieşeau civilii – mult mai grupaţi, mai motivaţi, mai violenţi din fire.

Ştefan Cojocnean povesteşte că se afla în fruntea unei coloane când le-a venit ştirea că trupa ar fi în spatele mulţimii. Dar, după un timp, din faţă, le-a apărut în întâmpinare, de după un colţ, o formaţie compactă de militari. I-a „atacat” pe demonstranţi cu urale, să-i sperie. Manifestanţii au fost surprinşi şi au fugit în spate. Soldaţii s-au oprit. Văzând asta, demonstranţii au reluat iniţiativa şi au năvălit spre armată. Situaţia s-a repetat de trei ori. „*Soldaţii zvârleau cu pietre, cu ciomege rupte din garduri şi din copaci. Demonstranţii răspundeau la fel. La un moment dat, s-a declanşat o ciocnire foarte violentă. Ştefan s-a îngrozit văzând cum zburau, deasupra şi pe lângă el, pietroaiele. Au atacat demonstranţii. Au pornit la atac şi militarii... De-acum, soldaţii au năvălit cu toţii. Dădeau cu pietre, cu ce apucau, urlând ca disperaţii, îngrozindu-i astfel pe demonstranţii care au luat-o la fugă,*

care pe unde apuca, printre blocuri, prin grădini, prin curţile caselor...” (Miodrag Milin „Timişoara, 15-21 decembrie 1989”, Ed. Facla, 1990, p. 45.)

La adăpostul acestor lupte de uzură, de-a hoţii şi vardiştii, cu pumni şi ciomege, cu oase rupte şi capuri sparte, în care soldatul român a fost pedepsit prin ordin să acţioneze ca un bătăuş ordinar, de gang –, profesionişti din umbră au arestat şi dus la Penitenciarul Popa Şapcă peste 180 de manifestanţi. Adunaţi la grămadă, pe întuneric, ce s-a putut prinde în năvod: vinovaţi şi nevinovaţi, de toate naţionalităţile, din toate clasele sociale, membri (cei mai mulţi!)şi nemembri de partid şi ai U.T.C.; copii, adulţi şi bătrâni; bărbaţi şi femei. De-a valma. Cu toţii – nemulţumiţi, revoltaţi, sătui până peste cap de regimul Ceauşescu.

La Bucureşti se ridică ceaţa. La Timişoara, încă, persistă

După incidentele petrecute la sediul Comitetului Judeţean de Partid, autorităţile locale s-au simţit obligate să accepte că situaţia din Timişoara este pe cale de a scăpa de sub control, că manifestările de stradă nu mai sunt legate de cazul pastorului maghiar, ci că îmbracă forma revoltei de masă.

La ora 23.30, la Primăria municipiului are loc o şedinţă de urgenţă a activului de partid şi a directorilor de întreprinderi şi instituţii din oraş, în care primul secretar judeţean, Radu Bălan, îi informează despre modul în care a fost atacat sediul Consiliului Judeţean de Partid şi prezintă un material referitor la activitatea antistatală a pastorului László Tőkés.

Informat permanent despre evoluţia situaţiei, atât pe linie de partid, cât şi prin structurile specializate ale statului, Nicolae Ceauşescu adoptă o atitudine de forţă în relaţie cu evenimentele de la Timişoara pe care le consideră punctuale şi de moment, fără relevanţă la nivel naţional: în stradă nu erau muncitorii din întreprinderi; aceştia îşi desfăşurau activitatea conform planului, în deplină ordine şi disciplină. De aceea, hotărăşte să trimită grupe operative de la Centru în sprijinul autorităţilor locale, iar ministrului Apărării îi ordonă ca a doua zi să organizeze o demonstraţie militară în centrul Timişoarei, pentru a intimida eventualele reacţii agresive ale provocatorilor.

Trei au fost motivele pentru care Nicolae Ceauşescu a simţit din primul moment nevoia de a trimite la Timişoara „întăriri" de la Bucureşti.

Primul secretar Radu Bălan, abilitat prin lege ca Preşedinte al Consiliului Local al Apărării, era proaspăt numit în funcţie, după Congresul P.C.R. din noiembrie 1989, deci nu avea experienţa şi cunoştinţele personale necesare unui şef de judeţ. Nicolae Ceauşescu a încercat să-l capaciteze, spunându-i cu toată convingerea că, legal, el este comandantul

tuturor forţelor, este şeful de netăgăduit al judeţului. În aceeaşi postură se afla şi colonelul Ion Popescu, şeful Inspectoratului Judeţean al M.I., numit în funcţie tot la sfârşitul lunii noiembrie 1989 şi, după numire, lăsat în concediu de odihnă până în 15 decembrie! Nu cunoştea oraşul şi judeţul, nu avea autoritate în faţa subordonaţilor şi colaboratorilor, care îl considerau venit din afară, numit pe criterii politice şi nu profesionale.

La comanda Diviziei şi a Garnizoanei se afla un locotenent-colonel, Constantin Zeca, înlocuitor la comanda Marii Unităţi, deci fără prerogative impuse prin lege pentru conducerea deplină a zecilor de unităţi subordonate.

Desigur, situaţia internaţională era în permanentă schimbare, în fierbere chiar; căderea liderilor comunişti din generaţia sa sub tăvălugul politicii de deschidere operat de Gorbaciov în înţelegere cu administraţia americană, dar şi (mai aproape) ofensiva propagandei maghiare, pedalând pe internaţionalizarea problemei Transilvaniei (cazul Tőkés era un argument fără tăgadă) l-au determinat pe Nicolae Ceauşescu să implice organele centrale de partid şi de stat în rezolvarea urgentă a incidentelor timişorene.

Plecată din Bucureşti, la ora 23.00, cu un tren special, grupa operativă a Departamentului Securităţii Statului soseşte la Timişoara la ora 6.30. Condusă de generalul Emil Macri, şef al Direcţiei Contrainformaţii Economice, grupa era formată din: colonel Filip Teodorescu, adjunct al şefului Direcţiei Contraspionaj; colonel Anastasiu Gabriel, locţiitor al şefului Direcţiei informaţii interne; locotenent-colonel Dan Nicolici, şeful Centrului de Informaţii şi Documentare; lt.col. Gheorghe Glăvan, şef serviciu USLA; maiorul Pop Vasile de la Informaţii interne; lt.col. Caraşcă, din Direcţia Cercetări Penale. Din echipă mai făceau parte: un ofiţer de Control Secret Corespondenţă, un ofiţer pe linie de Tehnică Operativă, un ofiţer pe linie de Serviciu Contraspionaj Ţări Socialiste şi un ofiţer-adjunct al şefului Statului Major al Trupelor de Securitate.

La ora 7.00, a sosit grupa operativă de la Ministerul de Interne, condusă de generalul Mihale Velicu, locţiitor al şefului Inspectoratului General al Miliţiei, în următoarea componenţă: colonel Nicolae Ghircoiaş, directorul Institutului de Criminalistică din I.G.M; colonel Roşoiu, şeful Direcţiei

Judiciare, colonel Tudor Stănică, şeful Direcţiei Cercetări Penale; colonel Onţanu, locţiitor al şefului Direcţiei Cercetări Penale; colonel Ştefan, locţiitor al şefului Direcţiei Circulaţie; locotenent colonel Ilie Voicu, locţiitor al şefului Direcţiei Economice; colonel Obăgilă Ştefan, locţiitor al şefului Direcţiei Pază şi Ordine; un mare grup de ofiţeri din subordinea acestora.

La ora 9.30, la comandamentul Diviziei Mecanizate, a sosit de la Bucureşti grupa operativă a M.Ap.N condusă de colonel Dumitru Ionescu, locţiitor al şefului Direcţiei Operaţii din M.St.M. şi colonel Teodor Ardelean, locţiitor al şefului Consiliului Politic Superior al Armatei. Din echipă făceau parte ofiţeri din M.St.M. (col. Radu Gheorghe, Vasile Ioniţă, şef secţie Cercetare, col. Drăgan, lt.col. Străşescu, lt.col. Petre Marchiş, mr. Vasile Rusu, mr. Bucurei) şi din Consiliul Politic Superior al Armatei (lt.col. Petre Alexandru, mr. Nicolae Păşcuţ, mr. Ilie Popescu), dar şi o echipă de filmare de la secţia TV a M.Ap.N. formată din colonel Nicolae Cenuşă şi maior Valeriu Pricină (redactori) şi operatorul de imagine Vasile Motilică.

De la comandamentul Armatei a 3-a, din Craiova, care avea în subordine Divizia din Timişoara, au fost trimişi: col. Ioan Sulcă, lt. col. Olaru, mr. Bîcă şi cpt. Gologan, iar din partea Diviziei 11 Mecanizate Oradea, care avea unităţi subordonate în Timişoara – maiorul Eugen Bădălan. Au mai fost aduşi din alte structuri ale M.Ap.N.: col. Emilian Voicu, col. Gh. Roată, col. Florin Mancu, lt.col. Enache, lt. col. Gh. Oprea, lt.col. Aurel Neron.

În noaptea de 16/17 decembrie 1989, au mai sosit la Timişoara: colonel Gheorghe Diaconescu, Procurorul General adjunct al României, însoţit de o echipă de procurori din Bucureşti şi din judeţele limitrofe Timişoarei; Nicolae Bracaciu, ministrul adjunct al Justiţiei.

Aşadar, în dimineaţa zilei de 17 decembrie 1989, la Timişoara, se aflau cca 100 de persoane cu funcţii din nomenclatura C.C. al P.C.R. – responsabili de rang înalt, dar şi specialişti – în marea majoritate aflate pe treapta a doua în ierahia instituţională (locţiitor, adjunct). Această concentrare de forţe decizionale, intimidantă pentru autorităţile locale,

dovedeşte că la nivel central s-a evaluat cum se cuvine potenţialul de pericol de la Timişoara, că nu era vorba doar de evacuarea unui pastor rebel, ci de o revoltă profundă a cetăţenilor dintr-o localitate importantă a ţării, care putea să se extindă şi să se amplifice la nivel naţional, cu consecinţe devastatoare pentru conducerea superioară de partid şi de stat, a lui Nicolae Ceauşescu personal.

Cu toate aceste percepţii de nivel central, am putea spune chiar personal (N.Ceauşescu) şi individual (Iulian Vlad şi puţini, foarte puţini din anturajul acestora), la plecarea din Bucureşti situaţia operativă încredinţată acestor grupuri de lucru era orientată pe făgaşul pericolului extern iminent: grupuri turbulente, infiltrate de peste graniţă şi aflate în slujba unor forţe şi puteri din afara ţării, produc acte de vandalism şi creează dezordine în Timişoara pentru a destabiliza situaţia internă din România, în scopul pregătirii unei intervenţii militare străine pentru dezmembrarea ţării, pentru ruperea Transilvaniei din trupul pământului românesc.

Pentru organizarea şi desfăşurarea acestei diversiuni, care căpătase deja forma agresiunii făţişe, era vizată direct Ungaria, cu sprijinul marilor puteri U.R.S.S. şi S.U.A.

La sosirea acestor echipe trimise de la Centru, în Timişoara se restabilise şi se instalase, aparent, liniştea. Patrulele militare se retrăseseră în cazărmi, dar supravegherea oraşului se menţinea pe căi discrete. Vitrinele sparte, magazinele devastate fuseseră ascunse încă din noapte printr-o mobilizare exemplară a municipalităţii, care au obligat întreprinderile locale să repare distrugerile, să cureţe oraşul de resturile unei acţiuni nemaipomenite în istoria comunismului românesc.

Starea de tensiune, însă, era pretutindeni prezentă. Atât pe stradă – trecători puţini, dar şi aceştia grăbiţi, îngânduraţi, împovăraţi de gândul că sunt pândiţi de „ochii care nu se văd" –, cât şi în cabinetele şi birourile autorităţilor locale. Primul secretar, primarul municipiului, organele M.I. şi ale D.S.S., dar şi directorimea oraşului nu puteau previziona nimic, erau confuzi, încurcaţi şi aşteptau. O aşteptare grea, apăsătoare. Capacitatea autorităţii de a controla informaţiile şi a interveni prompt, cu minim de forţe şi discret, se prăbuşise. Şi apoi, telefoanele de la Centru, de la miniştri şi de la Partid, de la Ceauşescu personal îi năuceau, îi paralizau...

Parada militară

Convins că nu populaţia Timişoarei este implicată în dezordinile care avuseseră loc, ci cetăţeni şi comandouri diversioniste străine, şeful statului ordonă ministrului apărării să organizeze o demonstraţie militară paşnică, dar şi intimidantă. Nicolae Ceauşescu spera că apariţia armatei pe străzi, defilând cu tricolorul naţional şi cântece patriotice va duce la creşterea moralului şi la energizarea încrederii populaţiei în stabilitatea regimului; va da populaţiei satisfacţie patriotică, o va stimula în a-şi exprima oprobiul pentru faptele săvârşite de intervenţioniştii străini şi o va atrage emoţional la o ripostă hotărâtă împotriva celor ce atentau la cuceririle socialismului, la independenţa şi integritatea României.

Valentin Gabrielescu, preşedinte al Comisiei senatoriale pentru cercetarea evenimentelor din Decembrie 1989: *„Ideea nu este nouă, nici originală; se foloseşte şi în alte părţi. Englezii spun: „To show the flag (a arăta drapelul"). Cred că ideea a fost bună. Voia să arate populaţiei Timişoarei că „Armata este aici!" Cântăm! Defilăm! Nu reprimăm, nu atacăm! Dar suntem prezenţi! Şi americanii trimit câte un vas să arate că sunt prezenţi acolo unde apare câte un conflict... Însă Milea nu se aştepta la ceea ce a urmat. A ieşit ce a ieşit... Bieţii oameni, care nu făceau nimic – cântau şi arătau drapelul – au păţit ceva cu totul neobişnuit în România: să fie fluieraţi, huiduiţi, să se arunce în ei cu pietre..."* („Observatorul Militar", nr.51[262], 21-27 dec, 1994, p. 4.)

Ministrul Milea ia măsuri de executare a ordinului şi introduce în grupa operativă trimisă la Timişiara şi o echipă de specialişti în organizarea manifestărilor de acest gen – formată din ofiţeri de la Inspectoratul General al Muzicilor Militare şi de la Regimentul de Gardă. Nu uită să trimită la faţa locului şi o echipă a redacţiei emisiunii TV „Pro Patria" pentru a consemna pe peliculă şi a transmite opiniei publice

evenimentul cvasisărbătoresc al lichidării diversiunii de la Timişoara.

Dimineaţa, Nicolae Ceauşescu informează Biroul Permanent al C.P.Ex. că situaţia din Timişoara a fost rezolvată, că pastorul maghiar a fost evacuat, conform hotărârii judecătoreşti şi că activitatea de producţie în întreprinderile timişorene se desfăşoară normal.

Cu acest prilej, Ion Coman îl caută pe generalul Milea.

Ion Coman: „*Când am ajuns în C.C., i-am dat un telefon lui Milea: «Ce s-a mai întâmplat?» El mi-a răspuns pe un ton cât se poate de calm: «Acum, la Timişoara e linişte, dar – aşa cum mi-a ordonat Nicolae Ceauşescu – am scos trupele la defilare în frunte cu comandanţii de unităţi şi drapelele de luptă. Am scos, de asemenea, fanfarfa militară şi elicoptere». I-am replicat, puţin nervos: «Păi bine, măi Milea, ştii foarte bine că atunci când fanfara militară iese în oraş, chiar fără defilare, constituie un punct de atracţie, iar în situaţia dată nu poate decât să agite, chiar să incite lumea adunată?! Şi, apoi, ştii la fel de bine că numai la auzul zborului elicopterelor lumea face alergie. În nici un caz nu era momentul să scoateţi trupe, drapele de luptă, fanfară, să ridicaţi elicoptere. Ştii cum se zice 'Chelului tichie de mărgăritar îi trebuie'. Terminaţi povestea asta şi retrageţi totul în cazărmi»".* (Oliver Lustig, în dialog cu Ion Coman, manuscris în arhiva autorului.)

La ora 10.30, începe defilarea unităţilor militare, cu fanfara intonând marşuri eroice, ca la sărbătorirea unui eveniment istoric. Aroganţa unei parăzi militare contrasta puternic cu peisajul dezolant al unui oraş rănit, devastat cu o zi înainte. Mai mult, timişorenii s-au simţit provocaţi. Reacţia lor nu a fost cea preconizată – intimidarea – ci revolta. Oricum, efectul a fost total opus intenţiei organizatorilor: „*În primul rând marşul cu cântece patriotice al subunităţilor militare a adunat lumea chiar pe traseul fierbinte, ieşind în stradă să vadă ce se întâmplă, căci mulţi auziseră de «ceva» pe la Piaţa Maria. Unii ziceau că-i o adunare a pocăiţilor, alţii că e slujbă religioasă de rit păgân, primitiv, străin, interzis de lege etc. Apoi, ieşirea fanfarei după ce că a adunat lumea, a şi enervat-o...* (Ioan C. Petrişor, „Clopot de veche", Ed. „Buna Vestire", Beiuş, 1999, p. 103.)

Dacă mai erau cetăţeni care n-ar fi cunoscut ce se întâmplă în urbea lor, aflau acum, din curiozitate, pentru că nu înţelegeau la ce „sărbătoare" erau chemaţi să participe. Oamenii erau nedumeriţi, nu ştiau ce se întâmplă, iar cei ce ştiau, participanţii din seara precedentă, îşi exprimau dezaprobarea fie prin huiduieli şi jigniri, fie chiar prin lovirea militarilor cu pietrele smulse din caldarâm, cu bucăţi de pământ, cu ce aveau la îndemână. De remarcat, că prima formaţie supusă asaltului, a fost fanfara. Tinerii s-au repezit spre fanfară să-i oblige să înceteze cu cântecele dedicate regimului. Au încercat să le smulgă instrumentele, să destructureze formaţia, s-o reducă la tăcere. Ei fuseseră alergaţi, bătuţi şi arestaţi în noaptea precedentă, iar fanfara cânta marşuri eroice. Această sfidare a provocat revoltă. Apoi, sigur că da, a venit la rând subunitatea purtătoare de drapel.

Agresarea coloanelor militare care defilau paşnic prin oraş, dar mai ales încercarea protestatarilor de a captura drapelul de luptă al unei unităţi au ridicat gradul de alertă al autorităţilor locale şi centrale. În acest caz, nu mai era vorba de tulburări de stradă, nici măcar de revoltă populară.

Atentatul la simbolistica naţională – drapelul de luptă – simbol al onoarei, vitejiei şi gloriei militare, dar şi conduita exemplară a militarilor care şi-au apărat legendar drapelul, ca-n mitologia românilor, l-au energizat şi înflăcărat pe Nicolae Ceauşescu, determinându-l să aprecieze situaţia ca fiind de o gravitate extremă şi, în consecinţă, să ia decizii extreme. Apoi, fuseseră atacate coloanele de militari în marş, care cântau marşuri patriotice, inclusiv „Treceţi batalioane române, Carpaţii" (în condiţiile accentuării propagandei şi a unor acţiuni ostile României, desfăşurate simultan la Budapesta, când dimineaţa fusese evacuat pastorul disident!).

Atacul asupra subunităţii port-drapel a fost însoţit de incitarea soldaţilor să-şi omoare ofiţerii – „criminalii lui Ceauşescu!" – dar şi de apariţia multiplicată a tricolorului decupat de stema României Socialiste.

În acest caz, revolta lua aspectul insurecţiei, al agresiunii împotriva valorilor şi instituţiilor naţionale. În masa demonstranţilor se contura, astfel, un inamic nevăzut care, conform Constituţiei şi a tuturor legilor ţării, putea şi trebuia anihilat.

Drapelul de luptă al unei unităţi militare este simbol al statului, nu al regimului sau al vreunui partid. În temeiul legilor de atunci şi de azi, de aici şi de pretutindeni, militarii puteau executa foc asupra agresorilor. Acţiunea de a agresa sau captura drapelul de luptă implică dreptul de foc în regulamentul tuturor armatelor din lume. Dar, ministrul Milea nu aprobă un asemenea ordin, ci ordonă retragerea subunităţilor din detaşamentul de defilare în cazărmi, ca să întrerupă şi să evite contactul cu civilii de pe străzi.

În acest caz, strada rămâne la discreţia protestatarilor. Numărul acestora creşte exponenţial şi se extinde aria de manifestare a violenţelor. Indivizi înarmaţi cu răngi, bâte, sticle incendiare devastează fără alegere clădiri publice, magazine, restaurante. Grupuri mari de manifestanţi înfierbântaţi sparg şi jefuiesc tot ceea ce întâlnesc în cale, incendiază şi ameninţă cu pustiirea oraşului. Se estimează că la tulburările din stradă, în dimineaţa de 17 decembrie, au participat cca 2000 de persoane, dintr-un total de peste 300.000 de locuitori ai Timişoarei. Oricum, marea majoritate a populaţiei, şocată de actele violente, de neimaginat cu numai o zi înainte, a reacţionat ca în război cu un inamic neprecizat.

Mircea Gaşpar, revoluţionar: *„Locatarii, din imobilele la parterul cărora există magazine, au început să se organizeze în formaţiuni de pază. S-au înarmat cu ciomege, cu răngi, stând în preajma prăvăliilor”.* (Titus Suciu, „Reportaj cu sufletul la gură”, p. 82.)

Colonelul **Ion Deheleanu**, şeful Miliţiei judeţene Timiş, declara în proces: *„Nu mai conteneau telefoanele cu apelurile cetăţenilor din oraş, care pe bună dreptate ne-au făcut incapabili, că nu suntem în stare să stăpânim o mână de derbedei”.* (C.S.J. SM. Dosar nr.6/1990. Declaraţia inculpatului Ion Deheleanu, 9 martie 1990, p. 3.)

Cu alte cuvinte, timişorenii – în marea lor majoritate – erau ostili incidentelor din oraş şi au cerut protecţia forţelor de ordine, oprirea violenţelor – care nu erau percepute pe moment anti-sistem, ci lucrături ale derbedeilor care cutreierau de ani buni localitatea. Protestul lor, deşi făcut public prin apelul la autorităţile în domeniui, rămânea... de apartament, de protecţie strict personală. Pentru că, cel puţin până în 18 decembrie

1989, populaţia Timişoarei s-a dovedit a fi timorată, inactivă, lipsită de iniţiativă...

Deci, în dimineaţa de 17 decembrie 1989, după eşecul catastrofal al demonstraţiei militare cu fanfară şi drapel de luptă, centrul Timişoarei a fost scena unor incredibile vandalisme. Printre toate aceste acte de agresiune, dominante, se descifrau, se delimitau şi se afirmau pe parcurs, cu timpul şi mişcări coerente, vectori ai unei acţiuni politice, care vizau esenţa, nucleul prim al tulburărilor de stradă.

Profesioniştii organelor de partid şi ai structurilor de forţă au intuit această evoluţie a evenimentelor şi transmit mai departe informaţia.

În această situaţie, Nicolae Ceauşescu îl sună imediat pe generalul Milea, acuzându-l că nu reacţionează cum trebuie, în timp ce **armata este atacată.** Îi reproşează că n-a scos blindatele, că n-a defilat cu blindatele. Îl informează că a decretat **starea de necesitate**. Impulsiv şi speriat de acuzele comandantului suprem, ministrul Apărării transmite imediat comandantului Diviziei 18 Mecanizate din Timişoara că situaţia în oraş s-a agravat în aşa măsură încât trebuie să intervină urgent şi să introducă unităţile din subordine în dispozitiv de luptă, înarmate cu muniţie de război.

De remarcat faptul că, aşa cum Nicolae Ceauşescu n-a implicat C.P.Ex.-ul în hotărârea pe care a luat-o pentru folosirea armelor de foc la Timişoara, nici ministrul Apărării, generalul Milea, n-a implicat structurile centrale ale Armatei în executarea ordinului primit de la comandantul suprem. Consemnările, aflate în jurnalele de luptă ale unităţilor militare din Timişoara şi ale celor aduse din alte oraşe, confirmă faptul că generalul Milea a transmis ordinele comandantului suprem personal şi direct unităţilor repective ocolind eşaloanele cu responsabilităţi în domeniu: M.St.M. şi Comandamentul Armatei de la Craiova, căruia i se subordona Divizia 18 Mecanizată de la Timişoara.

1. În ziua de 17 decembrie, ora 13.00, se consemnează că „s-a declarat stare de necesitate în municipiul Timişoara". Deci, în acel moment, pe baza datelor primite de Nicolae Ceauşescu de la organele de partid şi de stat locale, precum şi de la organele centrale capacitate să desfăşoare muncă

informativă, au fost declanşate măsurile **legale** cerute de apariţia unei situaţii excepţionale, a unui pericol deosebit pentru siguranţa naţională.

2. **La ora 13.30**, în urma convorbirilor cu Nicolae Ceauşescu şi sub presiunea dispoziţiilor acestuia, generalul Milea comunică comandanţilor celor două mari unităţi din Timişoara: „situaţia în Timişoara s-a agravat. Este ordin să intervină armata. Armata intră în stare de luptă. În judeţul Timiş este stare de necesitate”.

3. Începând cu **ora 13.35**, prin mai multe convorbiri telefonice, general colonel Vasile Milea şi general locotenent Hortopan Ion **ordonă** comandantului U.M. 01233 (Buziaş) **„alarmă de luptă”,** atenţionându-l „să nu uite muniţia de război şi să plece urgent la Timişoara pentru a contribui la restabilirea liniştei şi ordinii în oraş”.

4. La **ora 13.40**, ministrul Apărării ordonă comandantului U.M. 01197 Timişoara să trimită efective militare pentru a bloca accesul spre Comitetul Judeţean de Partid”.

5. **Ora 13.45**, ministrul ordonă comandantului U.M. 01185 *„să trimită şapte D.A.C.-uri cu militari care să acţioneze la Comitetul Judeţean de Partid”,*

6. **Ora 13.50,** din ordinul ministrului Apărării naţionale, *„o companie de tancuri de la U.M. 01185 să fie pregătită şi, la ordin, să acţioneze la Comitetul Judeţean de Partid”.*

7. **Ora 13.55.** Ministrul Apărării dă dispoziţii direct comandantului U.M. 01115 Giroc – Timişoara să scoată 10 tancuri pentru a apăra sediul Comitetului Judeţean de Partid.

8. Comandantul regimentului mecanizat din Arad raportează comandantului Diviziei 11 Mecanizate Oradea, general maior Şchiopu Nicolae, că **a primit „parola pentru alarmă parţială de luptă, direct de la ministrul Apărării naţionale,** care i-a ordonat, totodată, să se deplaseze cu o parte din efective (un batalion) cu armament şi tehnică de luptă la Timişoara pentru a îndeplini ordinele ministrului Apărării naţionale”.

Cronologic, deci, indicativul şi ordinul declanşator de măsuri speciale în municipiul Timişoara au fost transmise imediat după agresarea subunităţilor militare care defilau, în timp ce manifestanţii se deplasau şi umpleau spaţiul din

faţa Comitetului Judeţean de Partid şi odată cu exprimarea intenţiei acestora de a asalta centrul de putere local, când furia mulţimilor devenise devastatoare.

Ca urmare, în oraş sunt scoase numeroase subunităţi militare, inclusiv tehnică de luptă (TAB-uri şi tancuri) direcţionate spre apărarea zonei în care se afla Comitetul Judeţean de Partid. Acest fapt îi irită pe demonstranţi care atacă blindatele, blocându-le deplasarea. Din acest moment, armata devine principala forţă – fiind cea mai vizibilă! – implicată în represiune, dar şi principala ţintă a protestatarilor.

Fiind scoasă în stradă, armata a fost pusă în faţa unei realităţi dure. Coloanele de militari şi tehnica de luptă au fost atacate, de la ieşirea din cazărmi şi până la obiectivele încredinţate spre apărare, cu sticle incendiare, pietre, răngi, cuţite şi chiar arme de foc. Din rândurile manifestanţilor s-au desprins şi s-au organizat adevărate „grupe de şoc", subunităţi insurecţionale dotate corespunzător, care s-au angajat să oprească orice deplasare a armatei spre centrul oraşului.

În timp ce în diferite zone trupele de insurgenţi agresau forţele militare care se deplasau în Centru pentru blocarea căilor de comunicaţie spre Comitetul Judeţean de Partid, în proximitatea instituţiei, subunităţile militare prezente încercau să oprească asaltul, îndeosebi prin intimidare, prin acţiuni care să prevină folosirea forţei.

Alex Moraru: *„Practic toate căile de acces spre Comitetul Judeţean de Partid sunt blocate de trupe. Câteva clipe cele două tabere se studiază reciproc, apoi soldaţii fac, brusc, un pas înainte, cu baionetele întinse. Coloana tălăzuieşte, cuprinsă de panică. Se aud strigăte ascuţite, pe urmă irumpe un cor de huiduieli şi de fluierături. Mulţimea se regrupează rapid şi, avansând încet, ajunge la nici un metru distanţă de soldaţi. Războiul psihologic reîncepe, mut, încrâncenat, ameninţător. Minutele se scurg anevoie, tot mai tensionate. Cu fiecare clipă numărul demonstranţilor sporeşte. Circulaţia autovehiculelor s-a oprit de mult, tramvaiele zac pe şine. Armata face din nou o mişcare, cu acelaşi efect asupra mulţimii, care se dă îndărăt. Apoi, se repliază iarăşi".*
(„Timişoara, 16-22 decembrie 1989", Editura „Facla", 1990, p. 106.)

Asaltul asupra C.J.P.

– Martori şi mărturii –

Retragerea în cazărmi a subunităţilor din dispozitivul de defilare, lipsa de reacţie a forţelor de ordine – copleşite de violenţa manifestată de grupurile din stradă şi fără ordine adecvate momentului – au dus la escaladarea mişcării. Fără opoziţie, fără nicio rezistenţă din partea autorităţilor, rândurile celor puşi şi dispuşi la/pe agresiune s-au îngroşat şi au prins curaj. Erau stăpâni pe municipiu. Calea spre Comitetul Judeţean de Partid – cea mai importantă instituţie a localităţii – le era deschisă. Erau parcă invitaţi să ia cu asalt clădirea şi să scoată din ea – anarhic, fără să aibă înlocuitori – nomenclatura comunistă. Doar proximitatea Judeţenei fusese, într-un fel, ferecată: în grabă, fără un plan, cu trupe amestecate, din toate structurile, fără o conducere unică. Dispozitivul creat în jurul Judeţenei de partid era imaginea în oglindă a regimului: oameni – în cele mai diverse uniforme, nemotivaţi, străini unii de alţii şi suspectându-se reciproc – chemaţi să aplaude, parcă, şi nu să lupte. În fapt, niciun ordin de luptă nu primiseră. Ci, doar să meargă acolo.

„Au fost oprite tramvaiele. Spre Judeţeană, bulevardul era blocat de mai multe şiruri de militari cu scuturi şi căşti. Sub presiunea mulţimii, trupele se retrag, dar în faţa Consiliului intră în acţiune maşinile de stropit cu apă. După scurtă vreme sunt cucerite de mulţime. Un tun de apă fuge. Camioanele militare care aduseseră trupele sunt incendiate. Militarii fug şi mulţimea se află victorioasă în faţa Judeţenei de partid.

Cei din clădire fug, sărind pe ferestrele din spate şi peste cele două garduri înalte ale curţii. Se sparg ferestrele Judeţenei, se pătrunde în clădire, spărgându-se uşile. Sunt aruncate în stradă portretele lui Ceauşescu şi călcate în picioare. Se dă foc steagului P.C.R., iar la balconul de la etajul 1, apare o tânără fluturând tricolorul de pe care stema

fusese decupată. La parterul clădirii se declanşează incendii. Se devastează parterul, bufetul de la subsol şi holurile de la etaj. În fruntea oamenilor, ca pretutindeni în acele zile, sunt tinerii, adoslecenţi şi copii. În holul Judeţenei au fost câţiva ofiţeri superiori de armată care n-au intervenit la intrarea manifestanţilor şi câţiva oameni îmbrăcaţi în uniforme de gărzi patriotice dintre care unii au fost dezbrăcaţi, bătuţi şi aruncaţi afară". (Florin Medeleţ, op. Cit., p. 11.)

Dumitru Curiban: *„La un moment dat, pe la ora 13.30, cordonul de militari care apăra Consiliul Judeţean s-a desfăcut pentru a permite intrarea unui autotun al pompierilor. Maşina a pătruns, apoi urma să vină o alta. Când au văzut că vine şi a doua maşină să-i stropească, demonstranţii au năvălit asupra ei. Au aruncat cu pietre, au spart geamurile, au pătruns în cabină, l-au izbit în cap pe şoferul militar cu ţeava metalică de la furtun. În cabină mai erau doi soldaţi care au fost scoşi şi bătuţi. Câţiva au deşurubat capacul de la rezervoul de benzină, au îmbibat cu benzină nişte mantăi militare găsite în cabină şi au dat foc cu un sul de hârtie făcut din portretul lui Ceauşescu. Maşina s-a aprins imediat. O asemenea manta, arzând, a fost aruncată şi în cabină. În acelaşi timp, profitând de ascendent, lumea a năvălit şi asupra cordonului. S-a încins o adevărată bătălie. Demonstranţii erau înarmaţi cu sticle, cărămizi, răngi.*

Dezlănţuită, lumea s-a apucat să spargă şi ferestrele «Judeţenei». Au intrat pe geam în clădire şi au aruncat tot ce le cădea sub mână: maşini de scris, scaune, sertare, picioare de mese, birouri întregi, chiar un frigider, ghivece de flori, pungi de cafea, o uşă; ferestrele erau smulse din ţâţâni şi azvârlite.

Cu hârtiile de prin birouri, strânse grămadă, au vrut să pună foc clădirii, într-o încăpere de la parter. S-au incendiat covoarele de pe holuri. În acel moment, însă, cineva a strigat: „Fugiţi că vine armata!" Cei de acolo au fugit şi au sărit pe fereastră. Ei erau la parter, dar alţii, când s-a anunţat că vine armata au sărit şi de la etajele 1 şi 2". (Miodrag Milin, „Timişoara. 15-21 decembrie 1989", Ed. „Facla", 199, p. 52-54.)

Petre Boroşoiu, actor: *„În faţa Consiliului, a venit un tun de apă. Pompierii au sabotat. Lângă ei era securistul în uniformă, cu arma în mână. Trebuiau să stropească, să împrăştie mulţimea. Au dat pe noi cu jumătate de presiune. Au dat pe noi, apoi, lateral, pe clădire, ca să putem ataca. Am strigat: «Înainte!!!» Masa a răspuns: «Ura!!!» Am capturat tunul de apă, soldaţii au luat-o la fugă, alergaţi de tineri, să-i căsăpească. Am strigat: «Nu omorâţi soldaţii!» S-a format zid de oameni în jurul Consiliului. Noi am dat asaltul asupra clădirii. Am spart uşa, am intrat în clădire. Un plutonier, când m-a văzut cu ranga în mână a leşinat. Am ajuns sus, în sala de consiliu. Am luat steagul cel mare. Am scos cuţitul şi am decupat stema. O fetiţă a luat steagul, a ieşit pe balcon şi a început să-l fluture. Am dat jos şi stemele R.S.R. şi P.C.R. de pe clădire. Am luat portretul înrămat al lui Ceauşescu şi l-am aruncat jos. Tot atacul n-a durat mai mult de 20 de minute. Cei de afară strigau deja: «Ieşiţi că vin trupele!» A fost groaznic. Am ieşit. Rămăseseră însă în interior copii. Am dat cu ranga, cu ură! Ei dădeau cu baioneta. Am căsăpit cu ranga”.* (Idem, p. 57-58.)

Radu Bârzeanu îşi aminteşte că *„intervenţia maşinilor de pompieri a fost ca în poveste; în loc să vezi ţâşnind un jet puternic la capătul furtunului, pe tulumbă a apărut un firicel de apă abia vizibil, ce a stârnit fluierături, aplauze, hohot de râs”.* (Titus Suciu, Reportaj cu sufletul de gură”, p. 40.)

Gabriel Mitroi, ofiţer M.Ap.N.: *„Duminică, între orele 13.00-14.00, când a intrat lumea în Consiliu, acesta era apărat de patru subofiţeri de miliţie înarmaţi cu pistoale şi de un pluton de gărzi patriotice neînarmat. La început, când s-a adunat puhoiul în faţa consiliului, s-au spart geamurile de la parter, s-au smuls însemnele partidului de pe frontispiciul clădirii. Apoi, s-a intrat în holul de jos, s-au smuls barele metalice care ţineau covoarele de la intrare pe trepte şi, cu aceste răngi în mână, s-au răspândit în tot parterul. Dintre miliţieni câţiva au fost bătuţi, ca şi câţiva membri ai gărzilor patriotice; celelalte persoane din consiliu (activişti, personal de serviciu, miliţieni, gărzi patriotice) s-au refugiat la etajele superioare... Un grup restrâns a urcat la etajul 1, unde au rupt*

scaune, au devastat sala de adunări. Câţiva, mai curajoşi, au urcat şi la etajul 2, unde au «lucrat» la fel câteva birouri... Vacarmul era infernal". (Timişoara 16-22 decembrie 1989", Ed. „Facla", 100, p. 192.)

Din **Nota** privind aspectele reieşite din evenimentele zilelor de 17 şi 18.12.1989, semnată de şeful Serviciului filaj al Inspectoratului judeţean de Interne Timiş, maior **Nicolae Mavru**: *„În ziua de 17.12.1989, între orele 13.00-15.00, am infiltrat ofiţeri în rândul demonstranţilor... Grupurile de manifestanţi s-au oprit în faţa Comitetului Judeţean de Partid, au încercat să forţeze dispozitivul format din trupe de militari, au aruncat cu pietre, sticle şi au lovit cu bastoane de lemn şi răngi metalice în militari şi alte forţe de ordine, precum şi în clădirea Comitetului judeţean, apoi au intrat mai mulţi indivizi în incinta acestuia.*

La orele 15.00, când s-a întervenit cu tancuri, iar prin aer patrula un elicopter, grupul s-a răsfirat..." (Marius Mioc, „Revoluţia din Decembrie 1989 şi minciunile din **Jurnalul Naţional**", Timişoara, 2005, p. 101.)

În momentul asaltului asupra Judeţenei de Partid, primul secretar Radu Bălan, împreună cu Ion Cumpănaşu, Nicolae Mihalache şi alţi activişti P.C.R., cu funcţii de mare răspundere în judeţ şi municipiu, au părăsit clădirea şi s-au retras la Inspectoratul Judeţean al M.I.

Radu Bălan: „*După ce demonstranţii au intrat în sediu, noi, cei dinăuntru, am ieşit afară. Am ajuns în faţa redacţiilor ziarelor judeţene şi am intrat în dialog cu demonstranţii... Am mers, apoi, la Inspectoratul M.I., de unde am vorbit cu Nicolae Ceauşescu pentru că mi se comunicase să iau urgent legătura cu el. Mi-a reproşat că de ce am părăsit sediul Judeţenei de partid, deoarece comandantul trebuie să părăsească ultimul obiectivul. Mi-a spus să iau măsuri urgente şi ferme de reocupare a sediului, să revin în Judeţeană şi, împreună cu aparatul Judeţenei de partid să aştept sosirea lui Ion Coman care va veni cu generalii. M-am reîntors şi am văzut că cei pătrunşi în sediu erau scoşi cu forţa de armată".* (Tribunalul Militar Teritorial Bucureşti, Dosar 126/98, vol. 6,, p. 231.)

Despre această ... mutare, depune mărturie şi generalul **Emil Macri**: *„Am sosit la Timişoara la ora 7.00. Până m-am dus să văd oraşul şi m-am întors, trecuse de ora 9.00. Până m-am documentat ce este cu Tőkés se făcuse ora 12.00. După această oră, au reînceput evenimentele din stradă. Semnalul l-a dat asaltarea şi pătrunderea în sediul Comitetului Judeţean de Partid. Mărturisesc că noua situaţie m-a prins pe picior greşit. Nu fusesem încă informat de noile evenimente când am fost sunat de generalul Vlad şi întrebat: «Ce se întâmplă la Timişoara?» Dimineaţa, după ce sosisem, îi telefonasem – aşa cum îmi raportase Sima, şeful Securităţii judeţene (n.n.), că în cursul nopţii, lucrurile s-au liniştit. El mi-a spus: «Bine, dar tu ai plecat acolo cu o sarcină foarte bine stabilită. Ocupă-te de ea».*

Acum (ora 13.00-13.30) m-a sunat din nou generalul Vlad; eram în biroul fostului inspector şef. M-a întrebat cu reproş: «Ce se întâmplă acolo?» «Mare lucru nu ştiu – zic – tocmai acum am auzit, dar nu ştiu nimic concret, că s-a adunat un grup mare de oameni care a pătruns în sediul judeţenei de partid». Chiar în acea clipă a intrat pe uşă Bălan care fugise din sediu; eu am continuat: «Dar vi-l pot da la telefon pe Bălan». În receptor au răsunat nişte cuvinte – fireşte, Bălan nu le-a auzit – «Dă-l în ... de provocator, n-am nevoie de informaţiile lui».

Bălan văzând telefonul ocupat, s-a dus sus, în birou la Sima, şi i-a raportat lui Ceauşescu, reclamând şi acuzând securitatea din Timişoara, inclusiv pe noi, cei de la Bucureşti, că deşi trimisesem patru-cinci plutoane, în frunte cu inspectorul şef, la Comitetul Judeţean de Partid, n-am fost în stare să-i apărăm. Dar cum putea să-i apere cineva, când ei pur şi simplu au fugit din sediu ca nişte şoareci?

Deci, Bălan s-a dus şi, din sediul securităţii, din biroul lui Sima, i-a dat telefon lui Ceauşescu, raportându-i ce s-a întâmplat cu prilejul celei de-a doua devastări a Comitetului de partid. Urmările primei fuseseră reparate. Generalul Vlad mi-a ordonat: «Duceţi-vă repede şi vedeţi despre ce este vorba; s-ar putea să fiu şi eu întrebat». Şi s-a dus Sima cu Filip Teodorescu şi nu ştiu cu mai cine; au văzut geamuri şi

candelabre sparte, uşi incendiate, sigur le-am văzut şi eu după aceea, când am fost la teleconferinţă, dar despre reînceperea în forţă a acţiunilor de la Timişoara, despre noile acte de vandalism care ar fi reizbucnit, cel care l-a informat pe Ceauşescu a fost Bălan. El era preocupat atunci de un singur lucru: să-şi justifice ruşinoasa fugă din sediu în momentul când au pătruns manifestanţii...

Eviden, Bălan nu putea să-i raporteze altceva lui Ceauşescu decât că i-au sfărâmat sediul, exgerând la maximum împrejurările. De altfel, Bălan mi-a spus şi mie că Ceauşescu l-a apostrofat foarte serios şi i-a spuns că a procedat ca un trădător. L-a comparat cu un căpitan de vapor care îşi părăseşte nava înainte de a-i asigura supravieţuirea.” (Oliver Lustig în dialog cu generalul Emil Macri, manuscris în fondul IRRD, p. 91–93.)

Miodrag Milin, istoric: *„Atacul, ocuparea şi devastarea clădirii Consiliului Judeţean din Timişoara a avut o însemnătate excepţională pentru mersul ulterior al revoluţiei: aceasta a provocat reacţia violentă a dictatorului, ordinul de a se trage în mase. De acum, evenimentele au pornit pe calea cea fără de întoarcere”.* („Timişoara, 16-22 decembrie 1989”, Ed. „Facla”, 1990, p. 73.)

Comandoul de partid şi de stat

Din mărturiile generalilor şi ofiţerilor trimişi de la Bucureşti la Timişoara în dimineaţa zilei de 17 decembrie rezultă că ei veniseră convinşi că tulburările se sfârşiseră, iar misiunea lor era să ancheteze activitatea structurilor locale în legătură cu evenimentele desfăşurate, de a trage concluzii şi a stabili vinovăţiile cadrelor de conducere care acţionaseră defectuos. Această percepţie s-a menţinut în continuare, chiar şi în cursul escaladării revoltei de după dezastruoasa paradă militară. Până la venirea echipei conduse de Ion Coman, la ora 16.30, „bucureştenii" au rămas relativ inactivi, nu s-au implicat, ci au supravegheat – la pândă! – modul de acţiune al conducerii locale, lăsând pe seama acesteia întreaga răspundere. În acest fel, prezenţa generalilor şi a ofiţerilor veniţi de la Centru a fost intimidantă pentru conducerea structurilor de forţă locale, şi, în consecinţă, măsurile luate de acestea au fost viciate de oportunism, punctuale şi de moment. Nu s-a reuşit formarea unui dispozitiv operativ, în baza unei decizii integratoare, de ansamblu, ci s-a răspuns la provocări doar. Oriunde apărea un focar de revoltă, se trimitea câte o echipă încropită în grabă, pe principii ideologice şi nu militare – formată obligatoriu din oameni proveniţi din toate structurile componente ale sistemului naţional de apărare (armată, gărzi patriotice, minister de interne, detaşamente de pregătire a tineretului pentru apărarea patriei). Ajunse în stradă, la faţa locului, acestea evitau implicarea, fiind depăşite de situaţie. Mai mult, membrii echipei formate pe criterii politice şi doctrinare (lupta întregului popor pentru apărarea patriei), nu se cunoşteau între ei, se suspectau reciproc, iar comunicarea cu dispeceratul era posibilă doar prin telefoanele publice, cele mai multe inoperabile, devastate, scoase din funcţiune.

Fapt este că prezenţa comandoului de la Bucureşti nu a adus plusul de eficienţă scontat. Dimpotrivă. În dimineaţa de 17 decembrie, situaţia s-a agravat, iar conflictul s-a acutizat.

În primul rând: evenimentele erau de cu totul altă natură şi amploare decât cum se previzionase şi se derulau într-un ritm uluitor de rapid, mereu surprinzător, iar capacitatea de reacţie a autorităţilor era mereu depăşită de formidabila ofensivă revoluţionară a timişorenilor.

Amploarea manifestaţiilor şi virulenţa lor depăşiseră stadiul cunoscut cu o zi înainte, focarele de conflict se multiplicaseră şi cuprinseseră aproape toate cartierele şi zonele oraşului. Lozincile şi sloganurile exprimate nu mai exprimau cu preponderenţă revendicări de natură socială; întreaga populaţie răsculată cerea la unison „Jos Ceauşescu!"

În al doilea rând: efectivele avute la dispoziţie pentru stoparea manifestaţiilor erau încropite în grabă şi prost instruite, dotate doar cu ... pieptul de aramă, iar în lipsa ordinului de a se folosi focul de armă, nu puteau răspunde agresiunilor fizice decât prin autoapărare individuală sau, cel mai adesea, prin fugă. După ora 13.00, când s-a primit ordinul de distribuire a muniţiei de război, subunităţile aflate deja în dispozitiv au rămas în continuare fără cartuşe, iar militarii dotaţi corespunzător şi-au ocupat poziţiile timoraţi, incapabili şi nemotivaţi să deschidă focul.

În al treilea rând: responsabilii de rang înalt, precum şi echipele de specialişti trimise de la Bucureşti pentru întărirea, coordonarea şi conducerea acţiunii structurilor de forţă locale n-au acţionat unitar, ci sub semnul confuziei şi provizoratului. *Acestea au fost lipsite de omogenitate, alcătuite pe criterii departamentale şi, odată ajunse la faţa locului, au acţionat separat, în funcţie de ministerul de care aparţineau, fiecare după ordine interne, cu sisteme de informare şi analiză proprii, ceea ce le-a făcut ineficiente, confuze în acţiune şi decizii".* (Alexandru Oşca, *„Dincolo de Rubicon".* Timişoara 1989, Ed. „Sitech", Craiova, 2011, p. 103.)

Aşa se face că, în condiţiile în care la Timişoara se aflau cca 100 de ofiţeri şi generali M.Ap.N., M.I. şi activişti de rang înalt ai C.C., trimişi de la Bucureşti pentru a stopa şi schimba cursul evenimentelor, are loc cel mai grav atentat la integritatea instituţiilor regimului: devastarea sediului Comitetului Judeţean de Partid şi punerea pe fugă a conducerii locale de partid şi de stat.

În această situaţie, Nicolae Ceauşescu îl cheamă la ordin pe Ion Coman, secretar al C.C. al P.C.R., responsabil cu problemele de apărare, interne şi justiţie.

Ion Coman: „Fără altă introducere a intrat în subiect: *«Acolo s-a creat o situaţie deosebită şi tinde să se agraveze». A făcut o mică pauză apoi a continuat. Încerc să redau cât mai exact: «La Timişoara bande de huligani, de derbedei, vagabonzi vânduţi străinătăţii împreună cu elemente din exterior, destabilizează oraşul cu intenţia de a extinde acestă destabilizare în întreaga ţară. S-a ajuns ca ieri seară să spargă magazinele de la Piaţa Maria până la Gara de Nord, pe o distanţă de aproximativ 2 km şi jumătate. Grupe de vandali au atacat Comitetul Judeţean de Partid, au spart uşile din faţă, au dat jos firma şi au făcut-o ţăndări. Au încercat să intre cu forţa în sediu, dar n-au reuşit. Azi, însă, continuând acţiunile de distrugere a oraşului au pătruns în Comitetul Judeţean de Partid, au spart şi distrus tot ce-au întâlnit în cale.*

În această situaţie, a continuat Nicolae Ceauşescu – forţându-se să pară cât mai calm – în calitatea mea de comandant suprem al forţelor armate, de preşedinte al Republicii Socialiste România, am hotărât declararea stării de necesitate în municipiul Timişoara, le-am ordonat lui Milea, Vlad şi Postelnicu să deschidă – la nevoie – foc de armă, cu respectarea regulamentului, adică avertisment prin voce, foc de avertisment şi foc la picioare, pentru a restabili liniştea şi a pune ordine în Timişoara. Le-am ordonat, de asemenea, să trimită grupe de generali cu munci de răspundere, pentru a executa ordinele pe care le-am dat. Te duci şi tu, să vezi şi să veghezi să se aplice de către Ministerul Apărării Naţionale şi Ministerul de Interne ordinele pe care le-am dat. Ai la dispoziţie un avion pregătit de armată şi pleci imediat la Timişoara.»

Elena Ceauşescu, prezentă şi ea, nu zicea nimic; aproba din cap. Doar o dată a subliniat: «Să aveţi mereu în vedere ce vi s-a spus; cei adunaţi pe străzile şi în pieţele Timişoarei sunt vandali, sunt vânduţi străinătăţii».

Am ajuns la aeroport în jurul orelor 14.45. Am găsit acolo un grup de generali de la Ministerul Apărării Naţionale şi Ministerul de Interne.

Erau prezenţi: general locotenent Ştefan Guşă, adjunct al ministrului apărării naţionale şi şef al Marelui Stat Major, Victor Stănculescu, prim adjunct al ministrului apărării naţionale şi şef al Departamentului Producţiei de Apărare şi Înzestrare a Forţelor Armate, general-maior Florea Cârneanu, comandantul Comandamentului Apărării Antiaeriene a Teritoriului, general-maior Mihai Chiţac, comandantul trupelor chimice şi comandant al garnizoanei Bucureşti, Constantin Nuţă, adjunct al ministrului de interne şi şef al Inspectoratului General al Miliţiei. Întrebându-i despre menirea lor acolo, pe aeroport, mi-au comunicat că urmează să plece la Timişoara pentru a pune în executare ordinul lui Ceauşescu Nicolae, de restabilizare a ordinii în municipiul Timişoara.

Am înţeles că ei aveau cunoştinţă despre ordinul dat de Ceauşescu Nicolae de a se folosi forţa armată, inclusiv focul de armă, pentru neutralizarea elementelor huliganice şi, implicit, pentru restabilirea ordinii şi liniştii publice. Generalul Guşă mi-a mai relatat, în prezenţa celorlalţi, că din ordinul ministrului Milea, dat cu o zi mai devreme, s-au luat următoarele măsuri pe linia Ministerului Apărării Naţionale: înarmarea unităţilor din garnizoana Timişoara; dislocarea mai multor unităţi militare din garnizoanele Arad, Lugoj şi Buziaş spre Timişoara; instalarea unor dispozitive de luptă în municipiul Timişoara şi pregătirea şi a altor unităţi pentru intervenţie în caz de nevoie.

În acelaşi sens, generalul Nuţă m-a informat cu privire la măsurile luate pe linia Ministerului de Interne. Aşadar, îmi revenea sarcina să conlucrez cu acest grup de generali pentru ca ei să îndeplinească misiunea ordonată de Ceauşescu Nicolae referitor la restabilirea liniştii în Timişoara. Am plecat cu toţii cu acelaşi avion. Am ajuns la Timişoara în jurul orelor 17.00. În avion, generalul Guşă mi-a comunicat că, din ordinul ministrului Milea, el, împreună cu generalul Chiţac, urmează să conducă operaţiunile din punctul de comandă instalat la sediul Diviziei 18 Mecanizate, unde se afla deja o grupă operativă a Marelui Stat Major. Generalul Cârneanu trebuia să se instaleze la Divizia de Apărare Antiaeriană a Teritoriului din Timişoara, iar generalul Victor Stănculescu

să mă consilieze pe mine la sediul Comitetului Judeţean de Partid. La rândul lui, Nuţă mi-a precizat că va relua comanda operaţiunilor pe linia Ministerului de Interne şi se va instala la sediul Inspectoratului Judeţean Timiş al Ministerului de Interne.

În momentul ajungerii la Comitetul Judeţean de Partid Timiş – asta a fost către ***orele 17.20 – 17.30 – Radu Bălan cu Matei Ilie şi Mihalache m-au pus în temă cu situaţia deosebită creată la Timişoara şi m-au invitat să văd personal cum arată sediul. Parterul şi etajul întâi erau complet distruse, anumite birouri încă fumegau.***

La intrarea în oraş, venind dinspre aeroport, am văzut pe străzi grupuri mari de oameni, iar în drum spre centru şi mai ales în apropierea sediului judeţenei de partid era şi mai multă lume. Deja se auzeau focuri de armă. La intrarea în perimetrul comitetului judeţean, de pe o stradă laterală am fost oprit de subunităţi de militari, care înconjuraseră cu transportoare blindate şi camioane întreg sediul. Le-am spus cine sunt şi m-au lăsat să trec.

La intrarea din faţa sediului erau două cordoane de soldaţi (de la Ministerul Apărării Naţionale şi de la Ministerul de Interne). La intrare mă aştepta Radu Bălan.

Lucrurile îmi păreau mult mai grave decât îmi închipuisem. M-a impresionat atât numărul mare al militarilor, tehnica de luptă, cât şi mulţimile din faţa Comitetului Judeţean de Partid*.*

Lumea era agitată, dar nu violentă,. L-am întrebat pe Radu Bălan: «Cine sunt cei care au spart şi au furat din magazine? Muncitori? Studenţi? Elevi?»El mi-a spus că, după părerea lui, cei care au tulburat liniştea oraşului, în principal, nu fac parte din aceste categorii. Studenţii erau în vacanţă – mi-a explicat el – deci majoritatea lor părăsiseră deja oraşul, iar muncitorii sunt în uzine, unde se lucrează normal. Este adevărat că vacanţa trebuia să înceapă pe 19 decembrie, însă fiind la mijloc sâmbăta şi duminica, rectorul a hotărât să nu-i mai ţină în cămine doar pentru ziua de luni şi le-a dat drumul în vacanţă de vineri.

La sosirea mea în municipiul Timişoara în ziua de 17 decembrie 1989, la orele 17.30, dispozitivul de luptă al

Ministerului Apărării Naţionale şi Ministerului de Interne era în linii mari realizat. Acest dispozitiv de luptă a fost coordonat de grupele operative care fuseseră trimise anterior de către cele două ministere, grupe de care eu n-am avut cunoştinţă decât în momentul informării pe care mi-a făcut-o Guşă în avion. Dispozitivul consta, după cum m-a informat Guşă, din apăroximativ 2500 de ostaşi şi ofiţeri. Cert este că au fost scoase inclusiv tancuri, transportoare blindate, maşini ale armatei ce blocau străzile adiacente marilor bulevarde ale oraşului. Unităţile aveau asupra lor muniţie de război şi, repet, la sosirea mea deja se trăgea". (Oliver Lustig în dialog cu Ion Coman, manuscris, IRRD, p. 85-88.)

De la aeroport, unde a avut o convorbire telefonică cu Ceauşescu, Ion Coman a venit direct la Comitetul Judeţean de Partid, în timp ce Guşă şi ceilalţi generali au trecut mai întâi pe la Inspectoratul M.I.

General **Emil Macri:** *Eu eram în biroul inspectorului şef, singur. M-am trezit deodată cu biroul plin. Eu nu ştiam cine vine de la Ministerul Apărării Naţionale, ştiam numai că vine Coman şi aflasem că vine şi Nuţă, pentru problemele specifice miliţiei.*

Cunoşteam doar trei din grup: pe Guşă, Stănculescu şi Chiţac. Al patrulea – am aflat ulterior – era Cârneanu. Pe Guşă îl ştiam foarte puţin, pe Stănculescu însă îl ştiam bine, pentru că, fiind şeful Departamentului înzestrării armatei, era legat de economie şi am avut cu el multe şi dese contacte, întâlniri. Pe Chiţac, iarăşi îl cunoşteam, deoarece a fost preşedintele câtorva comisii de anchetă privind evenimentele produse în industria chimică.

Guşă, cum a intrat pe uşă, m-a întrebat: «Unde-i tovarăşul Coman?» Zic: «Nu este aici, nu a sosit încă la noi». A vrut să plece. În acel moment i-am spus: «Aveţi grijă că la unitatea la care vă duceţi, la Divizia 18 Mecanizată, e o mare de lume. E plină întreaga piaţă. Vedeţi pe unde vă duceţi, să nu aveţi necazuri». Informaţia pe care i-am dat-o i-a confirmat-o pe loc colonelul Zeca, cel care ţinea locul la comanda diviziei, şi care întâmpinase grupul de generali la aeroport. Zeca a mai adăugat: «Nu numai că e lume, dar s-a dat foc la sediul garnizoanei comun cu Casa Armatei». Atunci, Guşă a pus

mâna pe telefon şi din birou – între timp venise şi Sima, şi Teodorescu – a ordonat persoanei cu care vorbea (ulterior am aflat că era colonelul Predonescu) să deschidă foc. Se pare că ei deschiseseră deja foc. Ordinul lui Guşă a fost acesta: «Scoateţi tancurile afară, învârtiţi turelele, faceţi-i ţăndări! Cum permiteţi voi să fiţi atacaţi de bande de huligani şi să staţi cu mâinile încrucişate!?»

În timp ce Guşă continua convorbirea cu Predonescu, generalul Stănculescu, deci cel cu care mă cunoşteam cel mai bine, mi-a spus că sunt în mişcare către Timişoara trupe şi din alte garnizoane, respectiv Lugoj, Buziaş, Arad, Vânju Mare.

Toată discuţia din biroul meu nu a durat mai mult de 10-12 minute”. (Oliver Lustig în dialog cu generalul Emil Macri, manuscris, Arhiva IRRD, p.94.)

De parcă nimic nu s-ar fi întâmplat sau se întâmpla la Timişoara, vestea venirii generalului Guşă şi a altor generali din conducerea Armatei în garnizoană a pus pe jar comandanţii unităţilor militare. Aceştia au perceput, pe moment, desantul generalilor ca pe o inspecţie de urgenţă ordonată de ministrul apărării. Fuseseră înştiinţaţi de această sosire şi au luat măsuri în consecinţă, ca la regulament. Cum făcuseră de atâtea ori.

În acest sens, generalul (r) **Nicolae Mircovici**, pe atunci căpitan într-o unitate militară din Timişoara, astăzi deputat în Parlamentul României, mărturiseşte că deşi se primise ordinul de distribuire a muniţiei de război şi de folosire a acesteia în caz de agresiune împotriva unităţilor militare, la Divizie şi în unităţile subordonate acesteia s-au luat măsuri de protocol, adecvate unei inspecţii militare de rang înalt: s-au măturat aleile, s-a spălat cimentul de pe scări şi holuri, s-a şters praful din birouri...

Dar şi aşteptările celor veniţi de la Bucureşti erau pe măsură.

Lt.maj. **Gabriel Mitroi** era comandantul militarilor care păzeau din interior sediul Comitetului Judeţean de Partid: „*Au intrat un general locotenent şi un civil. Am strigat «Atenţiune» şi m-am prezentat. A venit şi comandantul detaşamentului care i-a raportat că este cu noi în hol. Am fost aspru admonestaţi pentru ţinuta neglijentă a militarilor. (Trebuie să vă spun că nu arătau prea plăcut, «ca în filmele de propagandă» băieţii*

noştri: unii aveau mantale, alţii scurte de postav la care lipseau mulţi nasturi – de câţiva ani nu s-au mai distribuit banalii nasturi, economie, desigur... Unii aveau bonete, alţii căciuli, mulţi nu aveau emblemă la acestea; unii erau în talie, centurile din piele – câteva – sau din material sintetic – economie!; bocancii nefăcuţi, rupţi, cu tocurile tocite sau chiar lipsă – toate acestea rezultau dintr-o echipare făcută cu multă economie; era tare greu să casezi nişte materiale, ţinută nouă nu se primea, se mărise durata de păstrare echipamentului cu mult peste limitele bunului simţ). Se pare că acest general nu prea trecuse de mult pe la unităţile operative, pentru a cunoaşte modul deplorabil în care se făcea echiparea...

După ce am ordonat militarilor să-şi aranjeze ţinuta (ce se putea!), am primit ordin din partea generalului să verificăm măştile contra gazelor. Când i-am raportat că o parte din ei nici nu le aveau asupra lor, era să «explodeze»... I-am mai raportat că 90% din măştile contra gazelor sunt inutilizabile, deoarece au durata de folosire depăşită, au cagula de cauciuc ruptă, lipsesc supapele de inspiraţie-expiraţie. Cartuşele filtrante sunt în majoritate ineficiente. Ne-a ordonat ca în cel mai scurt timp să luăm măsura de a aduce măşti noi, luate de la depozit sau chiar de la «stocul de război»; este necesar ca militarii să fie protejaţi, în situaţia în care vor fi nevoiţi să acţioneze prin zone unde vor fi întrebuinţate substanţe lacrimogene sau fumigene – ne-a spus.

Cum, chiar aşa să fie de grav?... Ehe, ce ştiţi voi?! Hai, fără vorbă, luaţi legătura cu unitatea şi raportaţi comandanţilor ordinele mele...” („Timişoara. 16-22 decembrie 1989)”, Ed. „Facla”, 1990, p. 193-194.)

După instituirea stării de necesitate şi punerea în stare de luptă a unităţilor din Timişoara (ambele măsuri transmise prin ordin verbal miniştrilor apărării şi de interne), a urmat, aşadar, trimiterea urgentă la Timişoara a grupului de generali intraţi sub comanda lui Ion Coman. Imediat, la ora 16.30, Nicolae Ceauşescu a convocat şedinţa C.P.Ex. în care a spus de la început, fără echivoc, că la Timişoara „*este amestecul cercurilor din afară... a cercurilor străine de spionaj...; de fapt, lucrurile sunt cunoscute. De altfel, este cunoscut şi faptul că atât în Răsărit, cât şi în Apus, toţi discută că în România*

ar trebui să se schimbe lucrurile”. Apoi, acuză vehement neîndeplinirea, de către miniştrii responsabili, a ordinului dat: „*Unităţile trebuiau să se afle în Centru. Asta înseamnă ce am ordonat... Am menţionat bine aseară ce trebuie să faceţi: demonstraţia unităţilor de bază, a tanchetelor, a unităţilor motorizate. Adevărat că n-am dat toate detaliile, dar când spui să fie demonstraţie, trebuie să fie demonstraţie, nu plimbare”.* Inteligent şi viclean, Ceauşescu schimbase deja macazul. Deci, a ordonat **demonstraţia,** el nu se gândise la o paradă militară, cum înţelesese Milea, ci la o demonstraţie de forţă, de intimidare a timişoreanilor şi de lichidare a focarului revoluţionar. Pentru a fi şi mai clar, Ceauşescu detaliază: „*Am discutat aseară, am spus: luaţi măsuri, măsuri ferme... Dacă miliţia era înarmată, trebuia să se tragă... N-aţi executat ordinul dat, că am dat ordin în calitatea pe care o am de comandant suprem, ordin care este obligatoriu pentru toate unităţile atât ale Ministerului Apărării, cât şi ale Ministerului de Interne. Trebuia să-i omoare pe huligani...”*

După această analiză a stării de fapt, nemulţumit de prestaţia miniştrilor implicaţi şi îngrijorat de cursul evenimentelor, Nicolae Ceauşescu se dezlănţuie ultimativ: „*voi da ordin ca imediat să se primească, acum, armamentul; (ordinul fusese deja dat, iar la Timişoara se trăgea cu arme de foc! n.n.) toţi să fie înarmaţi şi să execute ordinul... Să lichidăm repede ce este la Timişoara, să punem trupele în stare de luptă (erau puse! n.n.)... şi oriunde se încearcă vreo acţiune, să fie lichidată radical, fără nici o discuţie. Vom lupta până la ultimul... Totul să se apere cu arma în mână. Toţi trebuie să ştie că suntem în stare de război!”*

După şedinţa C.P.Ex., are loc teleconferinţa cu prim-secretarii judeţeni, la care au participat şi comandanţii garnizoanelor şi ai inspectoratelor judeţene ale M.I. Atmosfera, la fel de tensionată, ordinele – la fel de ferme şi virulente. Un fragment. **Ceauşescu: „***Am discutat acum câteva minute cu tovarăşul Coman care a sosit la Timişoara cu trupe, şi au primit muniţie de război. Oricine nu se supune la somaţie... am dat ordin să se tragă... începând de azi... unităţile vor purta armament de luptă, inclusiv gloanţe. Umanismul înseamnă*

apărarea integrităţii socialismului... Toate unităţile sunt în alarmă şi în acestă situaţie au armament de luptă în dotare...

Dacă s-a înţeles bine? Întreb şi la Timişoara, să răspundă primul secretar, care are şi funcţia de comandant. Şi tovarăşul Coman: dacă ofiţerii sunt acolo?

***Radu Bălan**: Nu.*

***Nicolae Ceauşescu:** De ce nu au venit în sală? Transmiteţi ordinul meu să se acţioneze în situaţie de luptă. Într-o oră să fie restabilită ordinea la Timişoara. Îi chemaţi şi le daţi ordin.*

***Ion Coman:** Vă raportez, tovarăşe Nicolae Ceauşescu, capătul a trei coloane intră în Timişoara, vor fi dirijate spre centru, am ordonat să se tragă foc. Suntem gata să îndeplinim ordinul dumneavoastră".*

Şi ordinul a fost îndeplinit!.

Lupta de uzură macină structura sistemului

În după-amiaza zilei de 17 decembrie, situaţia din Timişoara era inimaginabilă pentru Nicolae Ceauşescu şi nomenclatura de vârf a partidului şi statului comunist. Deşi primiseseră numeroase informaţii şi date prin organele specializate, în cuvântările rostite în şedinţa C.P.Ex. şi în Teleconferinţa cu primii-secretari judeţeni, Nicolae Ceauşescu vorbeşte de acte de diversiune şi manifestări huliganice, de intervenţia agenturilor de spionaj străine, de tulburări de stradă. Or, acţiunile depăşiseră stadiul la care se raporta şeful statului şi intraseră în faza insurecţiei – a luptei deschise, făţişe între formaţiunile protestatarilor şi forţelor de ordine, îndeosebi militare, chemate să stăvilească şi să înăbuşe furia manifestanţilor.

După scoaterea agresorilor din sediul Comitetului Judeţean de Partid şi reocuparea acestuia de către puterea locală, manifestanţii continuă să acţioneze cu violenţă.

Aflaţi în retragere, atacă şi agresează cu furie trupele chemate să reintroducă ordinea. Manifestanţii se grupează în Piaţa Libertăţii, în faţa sediului Diviziei Mecanizate din Timişoara. La ora 16.30, un grup de indivizi turbulenţi şi agresivi sparg cu pietre geamurile Restaurantului Militar al Casei Armatei (ale căror clădiri erau parte a Comandamentului Marii Unităţi), după care pătrunde în interior şi dau foc mobilierului. Un alt grup, format din 10-15 persoane, atacă chiar clădirea Comandamentului de Divizie, aruncând cu pietre şi cockteil-uri Molotov, cu alte mijloace incendiare improvizate, încercând astfel să forţeze poarta de la intrarea principală. Un alt grup provoacă incendii pe latura clădirii unde erau dispuse magaziile de muniţii şi efecte militare.

Fiind informat despre situaţia creată, ministrul Apărării ordonă deschiderea focului pentru descurajarea atacatorilor.

Se răspunde prin foc de avertisment.

Aici, acum, în faţa Comandamentului Diviziei 18 Mecanizate, se înregistrează primul mort prin împuşcare.

Aşadar, se atacase sediul Judeţenei de Partid. S-a dat indicativul „Stare de necesitate". A fost atacat Comandamentul unei Mari Unităţi a Armatei Române! La ora 14.25, unităţile şi marile unităţi din judeţul Timiş primesc indicativul „Radu cel Frumos" – alarmă de luptă parţială.

Cu toate aceste măsuri extreme, de forţă – cunoscute în timp real doar la nivelul organelor de partid şi a conducerii forţelor implicate în conflict – grupuri de manifestanţi continuă şi-şi extind acţiunile ostile. Iau cu asalt întregul oraş. Se sparg vitrine, se devastează magazine, se agresează opozanţi. Mai mult, se împiedică deplasarea blindatelor spre Centru, sunt blocate la periferii şi incendiate.

Nu, nu mai era un protest.

Era o rebeliune. O insurecţie, chiar.

Maior **N. Mavru,** şef serviciu Filaj la Securitatea judeţului: *„La orele 16.00, din direcţia Bulevardului 6 Martie au început să vină grupuri compacte de cca 100 persoane, care s-au oprit în faţa Catedralei Ortodoxe. Până la orele 17.00, în faţa Catedralei, s-au adunat cca 5000 de indivizi şi individe.*

Până la orele 17.30, în mai multe zone, când s-a intervenit cu forţe de ordine, mai mulţi indivizi, majoritatea tineri, între 13-20 de ani, au spart vitrinele magazinelor şi au furat mărfurile din interior. Din mulţimea adunată s-a aruncat cu petarde, pietre şi sticle incendiare asupra forţelor de ordine, precum şi asupra blindatelor, pe multe imobilizându-le şi trecându-se la dezarmarea acestora.

De asemenea, în cartierele Girocului, Circumvalaţiunii, Calea Şagului, Lipovei, grupuri izolate de invidizi tineri (15-20 de ani), având asupra lor răngi, au spart vitrinele de la toate magazinele de pe arterele principale, iar mărfurile fie au fost furate, fie că au fost arse...

Menţionez că spargerile geamurilor şi alte acte huliganice au fost începute de trei copii de 10-12 ani, ţigani, fiind urmaţi la început de 3-4 tineri, prost îmbrăcaţi, apoi de cca 40 alţi tineri". (În Marius Mioc, „Revoluţia din 1989 şi minciunile...", 2005, p. 101-105.)

Tiberiu Kovacs, Liliana Popa şi Balogh Zoltán: *„În Calea Girocvului s-a oprit tramvaiul 9 şi troleibuzele (le dezumflau roţile), reuşind astfel să blocheze accesul tancurilor dinspre unitatea de la Giroc. Un grup de iniţiativă oprea toate maşinile de stat (camioane, autobuze, maşini IRET) şi cu ele au blocat intersecţia. Unul purta un baros uriaş, alţii aveau răngi, ţevi... Se adunaseră tineri foarte înversunaţi, mulţi erau copii de 10-13 ani. Au spart vitrina librăriei, au scos «operele» şi le-au dat foc, în mijlocul drumului. S-a deviat apoi: au spart Alimentara, au împărţit uleiul, zahărul şi apoi au deşertat pungile pe stradă, au călcat totul în picioare (ţigări, biscuiţi...) Liliana şi prietenii ei au încercat să le explice că nu este în ordine ceea ce fac, că şi aşa este puţin «măcar ceea ce avem ar trebui păstrat». N-au avut cu cine vorbi. Şi alţii au încercat să-i potolească. Mulţi au profitat pentru a se «aproviziona» substanţial. Revoltaţi de ceea ce văzuseră au mers mai departe.*

Înainte de a ajunge în str. Lidia au zărit tancuri abandonate. Militarii fuseseră bătuţi şi puşi pe fugă. Calea era blocată de un troleibuz articulat, pus de-a curmezişul. Tibi şi amicii lui au intrat în tancurile abandonate de armată. Erau şase. A întrebat dacă a făcut cineva armata la tancuri, să le folosească împotriva trupelor. Erau cu armament de război la bord – Tibi a numărat într-unul 42 de lovituri de tun. S-au făcut încercări de a se porni. Nu s-a reuşit. Fiecare a demontat atunci ce i-a venit sub mână: unul a demontat întăritorul de recul de la mitraliera antiaeriană, altul, instalaţia optică de ochire, s-au devastat lăzile cu scule; s-au găsit şi uniforme de subofiţeri; s-a distrus instalaţia electrică; s-au perforat rezervoarele exterioare de carburant... Curând au observat că se apropie trupa. Era foarte bine organizată, alergau în grup compact; trăgeau focuri de avertizare, înaintând cu grijă. Două şiruri deschideau calea, pe lateral, apoi urma coloana compactă. Au fugit din calea lor strigând «Vine armata!». (Miodrag Milin, „Timişoara. 15-22 decembrie 1989”, p. 81-82.)

Adriana şi Traian Vlad s-au întors în centru în jur de 17.00-17.30.*” De departe se vedea fum, dinspre Catedrală. S-au oprit, în faţa Restaurantului «Palace», de unde priveau îngroziţi cum ardea parfumeria Venus: tuburile de spray explodau, au luat foc şi geamurile de la etajul 1 al clădirii. În*

acest răstimp, de la «Palace» ieşeau indivizi dubioşi, în fâşuri, cu figuri de derbedei, de deţinuţi de drept comun, cărând sacoşe încărcate cu vin, De pe stradă, unul din ei, a sărit direct pe o masă la «Palace». Totul era spart. Spărgeau şi atunci cu zel: la Galerie, la «Violeta», la «Unic». Alţi tipi, creolaţi, cărau băutură de la «Unic» în coşuri. La arteziană aruncau în apă şi pe jos jucăriile scoase din magazinul apropiat. Din magazinul de încălţăminte «Select» se revărsau grămezi de pantofi. Din lume se auzeau glasuri indignate «Fraţilor, nu spargeţi, nu furaţi!». Unul din mulţime, om la 50 de ani, încerca să-i oprească «Nu spargeţi! Nu distrugeţi!» Un huligan, băut, pentru a-şi scuza fapta, răspunse că e «muncitor şi trăieşte prost». Între timp, s-a arătat şi o maşină de stins incendiul, încercând să oprească focul de la «Venus»”... (Miodrag Milin, „Timişoara. 15-21 dec. 1989”, Ed. „Facla”, 1990, p. 69 şi 73.)

Acelaşi spectacol, la aceeaşi oră, este descris şi de **Nicolae Palaghiuc***: „Cei mai zeloşi s-au apucat să spargă vitrinele librăriei «Mihai Eminescu». Au sărit şi copii: au scos cărţile lui Ceauşescu, le-au pus grămadă şi le-au dat foc. Apoi, au spart geamul de la farmacie. Oameni maturi, înarmaţi cu ciomege, s-au pornit la spart vis-á-vis la magazinul de ceasuri. Au năvălit prin vitrine şi au luat marfă, pe apucate. Apoi au pornit la alimentarea «Unic». Au spart o vitrină şi au scos băutură, apoi au spart totul. S-au abătut apoi asupra parfumeriei «Venus», au făcut totul ţăndări. Au spart apoi la «Blănărie», de unde au furat, de asemenea, (tuciurii, de toate vârstele, goneau de zor, împovăraţi de blănuri). Au jefuit, dar nu au dat foc, focul s-a pornit mai târziu...”*

Hanus Sandu: *M-a impresionat curajul unui bărbat de vreo 27-30 de ani. Era cu o fetiţă drăgălaşă, blondă, de vreo 4 ani. Iritat de manevrele TAB-ului, a ieşit pe partea carosabilă cu fetiţa în braţe. Noi îi strigam să renunţe, el ne răspundea că şi aşa n-are ce să-i dea copilului să mănânce, tabul se tot apropia, am strigat din nou. El s-a înfipt în mijlocul străzii cu şi mai mult curaj, nenorocirea părea iminentă. Maşina totuşi a oprit, dar n-a renunţat la intimidare, a întors turela spre el, noi huiduiam, îl chemam pe cetăţean pe trotuar, el striga la militari. În cele din urmă, cei din maşină au cedat, l-au ocolit, călcând bordura dinspre interiorul arterei. Am izbucnit în urale, am trăit sentimentul unei victorii.*

După câteva minute, TAB-ul a apărut din nou, iarăşi împuşcături, noi stăteam ascunşi, trebuia totuşi să acţionăm. Am găsit în băieţii din Arad colaboratori excelenţi, le-am propus să facem cockteiluri Molotov, au fost de acord, am oprit o maşină, am cerut benzină, am pregătit câteva sticle, pe un tânăr l-am trimis în turla bisericii, pe unul după gard, eu şi cu un băiat, îmbrăcat într-o geacă de blugi îmblănită, ne-am postat după tramvaie, urmărind ce se întâmplă în faţă. Aveam şi oarecare emoţii, confecţionaserăm fitilul rupând o cămaşă – şi-a rupt cineva o parte din camaşa de pe el – şi nu ştiam dacă va merge totul cum doream noi. Era ora 15.30 – 16.00.

Nu peste mult timp a apărut un camion cu militari, fără prelată. Înainte de a le cunoaşte intenţia, un arădean a aruncat sticla pe ei. I-a nimerit. Cei mai mulţi au sărit jos, încercând să se dezbrace, pentru că le luaseră hainele foc, în acelaşi timp, însă, ofiţerul din cabină, ieşind să tragă cu arma. N-a atins pe nimeni, noi eram bine ascunşi, împuşcăturile ne-au speriat totuşi şi am fugit care-încotro, nouă fiindu-ne destul de uşor s-o facem, fiind în dosul tramvaielor... (Titus Suciu, Reportaj..., p.174-176.)

Aşadar, pe de o parte – vectori ai unei populaţii revoltate, cu motivări ferm anticeauşiste şi antiregim, dispuse la orice risc şi capabile de sacrificiu. Pe de altă parte, elemente ale sistemului naţional de forţe – cu preponderenţă ale M.Ap.N. – acţionând fără convingere, îndoielnic şi pe moment haotic, sub imperiul spaimei şi împotriva credinţei intime.

Aşa se face că în momentul sosirii generalului Ştefan Guşă în comandamentul Diviziei, când luptele insurecţionale erau în toi, acesta n-a primit informaţia aşteptată, de bază, în funcţie de care să se poată lua o decizie fermă, o hotărâre de tip militar, de exprimat printr-un ordin de luptă.

Ştefan Guşă: „*Eram foarte nedumerit. I-am întrebat pe comandanţi ... Şi ei, comandanţii, erau nedumeriţi de ce se întâmplă; că sunt huliganisme, vandalisme, că s-ar fi încercat atacuri asupra unor depozite... Dar n-am înţeles ce se întâmplă de fapt. Toţi eram neclari, eram nedumeriţi...”* (Veronica Guşă de Drăgan, „Condamnat la adevăr”, p. 116.)

Aici, în acest caz, la Timişoara, doctrina militară a României Socialiste – lupta întregului popor pentru apărarea

patriei – s-a ilustrat impecabil, dar pe de-a-ndoaselea. Aceasta prevedea mobilizarea întregii populaţii pentru acţiuni insurecţionale de anvergură, la nivel naţional, pentru eliminarea agresorului, pentru eliberarea teritoriului de forţele infiltrate sau cantonate vremelnic. Se previziona lupta de uzură, metode şi mijloace ale luptei de partizani, improvizate, dar capabile să macine puterea de ripostă a adversarului. Se conta pe conştiinţa şi convingerea ideologică a populaţiei mobilizate să-şi apere „nevoile şi neamul”, pe componenta spirituală a rezistenţei, dovedită a fi în istorie superioară potenţialului material. Or, la Timişoara, în după-amiaza zilei de 17 decembrie 1989 – populaţia a acţionat conform doctrinei militare a României Socialiste. A purtat lupte de gherilă urbană, a folosit mijloace improvizate împotriva unui adversar cu mult superior în tehnica militară, dar nu împotriva unei agresiuni externe, ci împotriva regimului comunist şi, la Timişoara, împotriva forţelor militare de ocupaţie – ale armatei române, dar ale unui regim străin poporului român.

Printr-o impresionantă desfăşurare de forţe militare, în după-amiaza şi seara de 17 decembrie, până spre dimineaţa zilei de 18 decembrie, pe străzile Timişoarei s-a declanşat şi a avut loc o amplă vânătoare a revoltaţilor, care a dus inclusiv la confruntări cu demonstranţii în zona centrală (Catedrală, Piaţa 700, Piaţa Libertăţii, Consiliul Judeţean, Podul Decebal), în Calea Girocului, Calea Aradului şi Calea Lipovei. Acţiunea coordonată şi condusă de comandoul venit de la Bucureşti nu s-a încheiat decât în momentul în care pe străzile Timişoarei n-a mai fost picior de... huligan, când s-a reinstalat liniştea în întregul oraş. Ca urmare a represiunii armate, au rezultat: 73 de morţi, cca 380 de răniţi şi peste 900 de arestaţi.

Ion Coman: *„Situaţia era atât de neaşteptată, de complexă, primejdioasă încât pentru moment, mi-am impus să încerc să calmez, să previn agravarea situaţiei în primul rând prin calmarea lui Nicolae Ceauşescu. După teleconferinţă, din 20 în 20 de minute, mă suna la telefon şi mă întreba: «Care-i situaţia? O stăpâniţi ori nu sunteţi în stare?» Ştiam că trebuie să-şi ia zborul spre Iran.*

Mă îngrozea gândul că, speriat de unele informări reale ori exagerate privind deteriorarea situaţiei, ar putea

să-şi amâne plecarea şi să vină personal la Timişoara «s-o liniştească» el în maximum 2 ore, aşa cum ne-a ordonat nouă să procedăm.

Iată de ce atât eu, cât şi Radu Bălan, am căutat să-l temperăm, spunându-i că situaţia este în curs de restabilire, că lucrurile se liniştesc şi că vom face în aşa fel încât să se liniştească în totalitate. Ceauşescu repeta mereu reproşul că îl dezinformez, că atât ministrul de interne, ministrul apărării, cât şi secţia organizatorică a Comitetului Central, prin reprezentanţii ei la Timişoara, i-au comunicat că situaţia nu este stăpânită încă, iar incendierile continuă. Îmi cerea atât mie, cât şi lui Bălan, să fim mai fermi în acţiunile de restabilire a ordinei şi liniştii în oraş, aplicând cu toată energia ordinele pe care le-a dat şi reafirmat la teleconferinţă. Intervenţii telefonice asemănătoare a avut şi Emil Bobu. Oricum, până dimineaţa, situaţia se potolise." (Oliver Lustig în dialog cu Ion Coman.)

Pornindu-se de la aceste date şi, ţinând seama de faptul că, după miezul nopţii şi până în dimineaţa zilei de 18 decembrie, oraşul a fost părăsit de grupurile turbulente, recăpătându-şi liniştea, se poate deduce că victoria a aparţinut forţelor de ordine, intervenţiei în forţă a armatei.

În baza acestei percepţii, Nicolae Ceauşescu pleacă – relativ împăcat – într-o vizită oficială de două zile în Iran, planificată anterior.

În fapt, realitatea era cu totul alta. Protestatarii nu s-au retras învinşi, ci pentru a se reorganiza. Armata nu-şi dovedise superioritatea în confruntările cu gherila urbană, ci mai degrabă slăbiciunile. Nu se poate lupta cu tancurile şi artileria împotriva vrăbiilor!

Grupele de şoc ale protestarilor au lovit scurt şi precis, au produs panică printre militari, apoi au fugit, amestecându-se în rândurile manifestanţilor paşnici, grupaţi în formaţii spectatoare, de gură-cască.

Dar după miezul nopţii, până spre dimineaţă, şi-au risipit şi epuizat energiile şi s-au retras la adăpost şi odihnă; dar nu dintr-un sentiment de înfrânt (pentru că până la urmă şi-au dat şi ei seama că armata nu trage în plin, ci în aer, foc de avertisment, de intimidare), ci din oboseală, dintr-un impuls de protecţie personală, de conservare a potenţialului lor ofensiv.

Oricum, în confruntările directe din seara şi noaptea de 17 decembrie dintre forţele de ordine şi grupurile de demonstranţi care li s-au opus (11 la număr), Costel Balint şi Claudiu Iordache au inventariat nu mai puţin decât 8 victorii ale forţelor insurecţionale: Armata, care atunci nu a făcut economie de forţa ei, a fost înfruntată şi învinsă în stradă!

- Bătălia din Piaţa Traian (între orele 14.00-15.00);
- Lupta de la Comitetul de Partid al Judeţului (între orele 12-30-13.30);
- Bătălia din Piaţa Libertăţii (între orele 16.00-17.30);
- Lupta din centrul Timişoarei (între orele 17.00-21.00);
- Bătălia de la Băile Neptun (între orele 19.00-21.00);
- Lupta din zona Girocului (între orele 16.30-3.00);
- Bătălia din zona Buziaşului (între orele 2.00-4.00);
- Lupta de la Catedrala Ortodoxă Română (între orele 16.00-23.00); (Costel Balint, „Ziua de mâine a început ieri" şi Claudiu Iordache, „Revoluţia românilor", Ed. IRINI, 2010, p.21.)

Aşadar, subunităţile militare implicate erau dotate cu arme de foc şi muniţie de război; primiseră ordin ferm şi clar de tragere! Şi, totuşi, sunt puse pe fugă, se retrag în 8 din cele 11 confruntări cu protestatarii.

Se poate spune, deci, că nu înzestrarea şi superioritatea tehnică, ci cea motivaţională a făcut diferenţa.

Sigur, la Timişoara, nu s-a urmărit distrugerea în masă, prin uz de armă, a demonstranţilor. Ci intimidarea lor. Pentru că cei 73 de morţi şi răniţii nu sunt grupaţi pe un perimetru, într-un loc anume, ci sunt culeşi din tot oraşul.

Diversitatea locurilor în care s-au înregistrat victimele în ziua de 17 decembrie sugerează amploarea confruntărilor, dar şi lipsa de premeditare a uciderii prin foc de armă:

- zona Calea Lipovei – 6 morţi, 28 răniţi;
- zona Operei – 7 morţi, 9 răniţi;
- zona Catedralei – 10 morţi şi 39 răniţi;
- intersecţia Bdul Republicii – Str. Paris – 2 morţi, 23 răniţi;
- Piaţa 700 – 2 morţi, 9 răniţi;
- Podul Decebal şi Piaţa Traian – 6 morţi, 30 răniţi;
- Calea Girocului – 9 morţi, 26 răniţi;

- Str. Ialomiţei – 1 mort, 6 răniţi;
- Calea Aradului – 2 morţi, 9 răniţi;
- Calea Şagului – 3 morţi;
- Complex Studenţesc – 2 morţi, 1 rănit;
- Calea Buziaşului – 2 răniţi.

Specialiştii estimează că până în 10 la sută dintre persoane au fost împuşcate premeditat, restul, covârşitoarea majoritate, au fost victime colaterale. Au murit copii (cea mai tânără victimă avea doar o lună), femei, bătrâni. S-a murit pe trotuare, în parcuri, pieţe, magazine, în apartamente, în sedii de bănci, în instituţii socio-culturale; multe din aceste victime fiind înregistrate din cauza erorilor, a unor gloanţe rătăcite şi nu din cauza tragerilor directe, a focului ochit. Asta datorită slabei pregătiri a militarilor, a stării psihice precare, a moralului vlăguit, prăbuşit chiar. Dar şi din cauza lipsei de profesionalism a unora dintre comandanţi, ca şi a implicării şi incompetenţei factorului politic. Acest ultim aspect al problemei este nu doar de menţionat, ci şi de subliniat. Pentru că tot ceea ce s-a întâmplat la Timişoara, odată cu venirea comandoului de la Bucureşti, condus de Ion Coman, îşi are izvorul principal în lipsa unităţii de comandă. Cu toate că Nicolae Ceauşescu dăduse ordin clar (la Teleconferinţa cu primii secretari) ca toţi comandanţii structurilor de forţă să fie grupaţi la Comitetul Judeţean de Partid, iar Ion Coman să conducă operaţiunile ca reprezentant unic al comandatului suprem, aflat sub ordinele exprese şi exclusive ale acestuia, în după-amiaza şi seara de 17 decembrie, în Timişoara, au funcţionat trei centre operaţionale de comandă.

La sediul Judeţenei de Partid s-a format un comandament central, politic, alcătuit din Ion Coman, Radu Bălan, Ilie Matei, Cornel Pacoste şi general Victor Stănculescu. În aceeaşi zi, la sediul Inspectoratului Judeţean Timiş al M.I. se constituise un alt comandament format din generalii Constantin Nuţă, Mihale Velicu şi Emil Macri, împreună cu şefii miliţiei şi securităţii judeţene.

Ministerul Apărării Naţionale a avut un centru propriu de comandă, condus de generalul Ştefan Guşă, în interiorul comandamentului Diviziei Mecanizate din Timişoara.

Cu toate că forţele aparţinând M.Ap.N. şi M.I. au acţionat împotriva aceluiaşi inamic – demonstranţii – şi au avut acelaşi obiectiv – interzicerea demonstraţiilor, între ele n-a existat o cooperare eficientă. Acest lucru s-a datorat, în principal, lipsei de profesionalism a cadrelor care au condus represiunea, nefuncţionării corespunzătoare a comandamentelor şi a lanţului de comandă, necunoaşterii situaţiei din teren.

Disfuncţionalitatea la nivelul comandamentului format să conducă represiunea a fost provocată de însuşi Nicolae Ceauşescu. Ignorând prevederile legale – care menţionau că la nivel judeţean, Consiliul Local de Apărare coordonează acţiunile pentru respectarea liniştii şi ordinii publice –, el a ordonat ca membrii C.P.Ex., numiţi să supravegheze modul de îndeplinire în teritoriu a deciziilor luate la nivel central, să îşi asume comanda trupelor de represiune. Iar la Timişoara, atât Ion Coman, cât şi Ilie Matei şi Cornel Pacoste nu aveau pregătirea militară şi competenţa pentru o astfel de misiune; ei îşi datorau statutul de înalţi demnitari datorită obedienţei faţă de regim şi îndeosebi faţă de Ceauşescu.

Alex. Mihai Stoenescu: „*Trimiterea Armatei într-o misiune pentru care nu avea mijloace şi nici pregătirea de specialitate a fost deopotrivă o gravă eroare politică şi militară. Cea mai mare parte a situaţiilor critice în care s-au găsit militarii a fost generată de neclaritatea ordinelor, de improvizaţiile în acoperirea dispozitivelor, de necunoaşterea modalităţilor de adaptare a focului la incidente urbane, de lipsa de pregătire a militarilor în termen şi de precaritatea informaţiilor primite de la militari.*

Analizând calitatea focului înregistrat între orele 19.00-21.00, se constată un raport total dezechilibrat între numărul de cartuşe trase (de ordinul sutelor de mii) şi numărul victimelor (73), ceea ce duce la concluzia că focul executat de militarii M.Ap.N. nu a fost în mulţime, cu scop de represiune brutală, ci selectiv, de intimidare sau în locurile unde au fost atacate unităţi militare, unde s-au produs atacuri asupra tehnicii militare (cazul Calea Girocului) şi în situaţii particulare în care fie miliarii au deschis focul dezorganizat,

fie au primit ordine directe de la ofiţerii lor, în împrejurări de forţă majoră” („Istoria loviturilor de stat în România”, vol. 4 (I), p. 570.)

Colonel C. Zeca: „... *O parte dintre informaţiile transmise de cei de la punctul de comandă aflat la Judeţeana de Partid, ori de la cei de la Municipiul de Partid, privitoare la mişcările populaţiei în diferitele zone ale oraşului, au fost false. De exemplu, ni se ordona să trimitem două-trei TAB-uri sau patrule în diferite puncte pentru împrăştiere. Când se întorceau, comandanţii raportau că nu a fost nimic. Efectiv intrasem într-un joc periculos, comandat şi condus de cei de la punctul de comandă, aflaţi la Judeţeana de Partid. Fac precizarea că, în toate aceste zile şi nopţi, în oraş existau trupe şi tehnică de luptă numeroase, atât de la M.I., cât şi de la M.Ap.N. Patrule, inclusiv motorizate, se deplasau continuu în toate zonele localităţii. În consecinţă, dându-şi seama de inutilitatea acestora, vizavi de amploarea evenimentelor din oraş, după ora unu noaptea, generalul Guşă a ordonat retragerea unei părţi din forţele M.Ap.N. în cazărmi. Au rămas, însă, în continuare, în punctele nevralgice din oraş, trupe şi tehnică. Astfel încât se realizase, practic, un cerc din trupe ale M.I. şi M.Ap.N. pe aliniamentul Piaţa Maria – Piaţa Operei – Comitetul Municipal de Partid – Banca – podul Decebal”.* („Procesul Timişoara”, vol. 4, p. 1926.)

Gabriel Mitroi: ofiţer M.Ap.N.: „*Nu existau (încă!) lideri care să coordoneze acţiunile tuturor, concepţia de acţiune era neuniformă, «ideologia» (lozincile) era spontană, generată de acţiunile de represiune ale M.I. şi D.S.S., având drept caracteristică evoluţia graduală a acţiunilor (manifestaţie de stradă – iniţial paşnică; spargerea vitrinelor; devastarea magazinelor – indiferent de profil; incendierea altora, a unor edificii publice şi ale armatei, a unor chioşcuri; incitarea la violenţă; ameninţarea soldaţilor; molestarea sau chiar uciderea unor cadre şi soldaţi). Aceste acţiuni, desfăşurate pe o arie vastă, în locuri disparate din oraş au pus forţele de ordine în situaţia de a deveni neputincioase. De acum, s-a ordonat Armatei să sprijine organele M.I. pentru a menţine (iniţial!) ordinea în oraş, apoi pentru a reprima actele de violenţă. Ba, mai mult, au venit de la Bucureşti forţe considerabile, organe de conducere şi coordonare, au fost*

sporite forţele din stradă prin dislocarea unor unităţi de la Lugoj, Buziaş, Arad. Conducerea acestor trupe a fost ca şi inexistentă, deoarece ordinele cu care veniseră erau diferite faţă de realitate: forţe din exterior încearcă destabilizarea situaţiei la Timişoara. Aceste unităţi dislocate în Timişoara ***primiseră misiune de luptă*** *fără ca indicativul alarmei de luptă să se fi dat unităţilor din Timişoara. Toate aceste unităţi care veniseră să acţioneze la Timişoara din* ***ordin de luptă*** *nu cunoşteau oraşul, nu se cunoşteau între ele, aparţineau unor comandamente diferite, tehnica de transmisiuni nu era capabilă să coordoneze acţiunile unităţilor în mod unitar, deci fiecare subunitate a acţionat independent, în situaţii complexe, ripostând – unele – nu din ordin al eşalonului superior, ci la violenţă prin violenţă."* („Timişoara. 16-22 dec.1989", Ed. „Facla", 1990, p. 197.)

În scrisoarea trimisă presei la începutul anului 1990 de colectivul de cadre al U.M. 01008 Timişoara se apreciază că: *„În noaptea de 17 spre 18 decembrie 1989, armata nu a acţionat aşa cum primise ordin să o facă şi nici aşa cum au dorit cei care o provocaseră, deşi a fost fracţionată, în cele mai multe locuri acţionând subunităţi din mai multe unităţi, fără nicio legătură între ele, fără comandă unică, la rândul lor, de cele mai multe ori fără legături cu unităţile de bază.*

Cei scoşi în stradă la acea dată nu au acţionat cu duritate, nu au răspuns cu foc atacurilor directe şi violente. S-a încercat şi, în repetate rânduri, s-a reuşit un dialog, s-a evitat încăierarea.

Da, în situaţii extreme, s-a făcut uz de armă pentru propria apărare, însă nu s-a tras niciodată în plin... Nu ne puteam lăsa dezarmaţi, nu puteam să ne părăsim tehnica de luptă, dintr-un singur motiv: capetele înfierbântate, provocatorii, le-ar fi folosit împotriva noastră, dar şi împotriva poporului. („Armata Poporului" din 07.03.1990.)

Andraş Vasile: „*Să vă spun ce mă frământă. S-a tras mult, foarte mult, sunt şi răniţi mulţi, dar dacă legăm numărul gloanţelor de numărul împuşcaţilor, ăştia din urmă sunt puţini. Repet, în noaptea aia s-a tras mult. De-a dreptul nebuneşte. Dar în zona noastră, atât cât am putut vedea eu, au fost împuşcaţi doar patru inşi. Şi atunci, vrând să-mi explic*

ce s-a întâmplat, am ajuns la următoarele două concluzii: ori în magaziile armelor se găseau câte 1-2 gloanţe de război, restul fiind oarbe; ori cei mai mulţi dintre ei aveau muniţie de manevră şi doar unii – poate ăia mai copţi, mai bătrâiori, – dispuneau de muniţie de război. Ori una, ori alta, fiindcă altfel...

Dacă atunci când demonstranţii se aflau la vreo 20 de metri de militari s-ar fi tras în plin, ar fi murit zeci, poate sute de inşi. De aceea, îmi vine să zic că soldaţii nu au vrut să tragă în oameni. Şi, în general, nu au tras, chiar dacă li s-o fi dat ordin...

Pe la orele 2 noaptea, dintre civilii care se găseau pe str. Naturii, s-a desprins un tânăr să înainteze înspre linia militarilor cu un curaj nebun. Soldaţii se găseau cam în dreptul nostru. Tânărul a făcut un pas, al doilea, apoi şi-a dezvelit pieptul, zicând: «Trageţi, fraţilor, dacă asta credeţi că trebuie să faceţi, trageţi!» Şi tot înainta, noi toţi, de pe unde eram îl priveam îngroziţi, de unde şi unde se auzea câte un «Întoarce-te, mă, întoarce-te, asta e nebunie curată». El însă îşi vedea de drum, continua să înainteze, zicând mereu: «Trageţi, fraţilor, dacă asta credeţi că trebuie să faceţi, trageţi!» Îl vedeam mort, îl vedeam ciuruit de gloanţe, pur şi simplu pulverizat. Au fost nişte momente groaznice, simţeam cum îmi îngheaţă sângele în vine. La vreo 10 metri de linia militarilor tânărul s-a oprit, a îngenunchiat şi, dezvelindu-şi pieptul şi mai mult, a zis iarăşi: «Trageţi, fraţii mei, trageţi, nu vă fie teamă, n-am la mine nicio armă, nu vă pot face niciun rău, trageţi, dacă aşa credeţi că trebuie să faceţi, trageţi!» Militarii n-au tras. Ţineau armele în cumpănă, dar n-au tras. După câteva momente de-astea, înnebunitoare, de după colţul librăriei s-a desprins încă un tânăr care, venind în fugă, s-a aşezat alături de primul tânăr cu pieptul dezvelit, asemenea celuilalt. Şi, aşa, cu piepturile dezgolite şi îmbrăţişaţi au stat în faţa armelor preţ de vreo zece minute. Minute în care nu s-a auzit nici măcar o şoaptă, încordarea cu care priveam scena făcându-ne muţi, incapabili de orice reacţie.

Când s-au ridicat au izbucnit urale, strigăte încurajatoare «Armata e cu noi!» Aici – 2, acolo – 3, dincolo

– 1, în jur de 5-7 la Podul Decebal, la Catedrală, câţiva la Operă, s-au adunat. Printre victime sunt şi femei, copii, bătrâni – absolut nevinovaţi, care n-au participat la protestele de stradă. Sunt victime ale focului de armă tras întâmplător... Soldaţii ăia, speriaţi şi neinstruiţi, îngrămădiţi noaptea în dispozitive de luptă... unul s-a împins în altul şi i-a scăpat arma mai jos... şi n-a mai fost foc de avertisment, ci mortal, ucigaş...” (Titus Suciu, „Reportaj cu sufletul la gură”, Ed. „Facla”, 1990, p. 128.)

În acest sens, colonelul **Cornel Bădoiu**, preşedintele completului de judecată în procesul intentat celor responsabili de represiunea de la Timişoara, mărturisea: *„Unii mi-au declarat că plângeau şi trăgeau în aer. Au închis ochii şi au tras. Pentru că li se dăduse ordin şi erau ameninţaţi cu pistolul. Au fost cazuri când au declarat: mi s-a ordonat să execut foc şi a tras în demonstranţi. Unii au tras în sus, alţii s-or fi făcut că au tras, alţii însă au tras. S-a stabilit unde au căzut victimele şi în ce perioadă. Şi puse cap la cap, coroborate, poţi trage o concluzie. Sigur că concluzia s-ar putea să nu fie fidelă fotografiei din momentul respectiv, sută la sută. Dar vreau să subliniez o treabă: s-a urmărit intimidarea masei ieşite în stradă prin împuşcare selectivă; selectivă nu neapărat în sensul că îl urmăreau pe un X anume, ci selectivă în sensul de a împuşca unu-doi, în ideea de a-i determina pe ceilalţi să se împrăştie, să plece la casele lor... Dar, au fost morţi. Şi răniţi. Asta e clar. Şi mai este clar ceva: cei ce au tras în plin nu sunt singurii vinovaţi. Ei făceau parte dintr-un angrenaj. Ca atare, aici este şi răspunderea, marea răspundere a celor care au organizat şi dirijat acţiunile de ucidere. M-aţi înţeles? Pentru că toată lumea se întreabă – chiar Coman zice – ce, eu sunt criminalul? Eu n-am omorât pe nimeni. Da! La concret, nu eşti omul care ai apăsat pe trăgaci, dar prin măsurile pe care le-ai luat ai declanşat întreg mecanismul care s-a pus în mişcare, ca un ceasornic, şi de sus până jos a intrat în funcţiune şi s-a întâmplat ce s-a întâmplat... De fapt, n-a fost nimic la întâmplare, a fost totul organizat. Un angrenaj. Şi toată treaba asta s-a desfăşurat după nişte reguli dinainte stabilite şi cunoscute”.* („Caietele Revoluţiei”, IRRD, nr. 6 (19)/2008, p. 96-98.)

General Ştefan Guşă: *„La Timişoara nu s-a tras din ordin. O parte din victime au fost rezultatul unor încăierări, prin care se încerca dezarmarea soldaţilor, sau capturarea tehnicii de luptă, fie efectul unor disperări din partea unor militari. Militarii, inclusiv comandanţii lor, nu au avut o pregătire specială. Imi dau seama acum şi ar trebui să-şi dea mulţi seama de acest lucru. Una e să priveşti de la birou sau de la televizor evenimentele fierbinţi şi alta e pentru cel care este în stradă. Iar trăirile sufleteşti sunt nemaipomenite. Mai ales că aveam încorporaţi şi înarmaţi nişte tineri de 19-20 ani, care erau tot copiii noştri, oameni din fabrici, de la ţară... Militarii au apărut fără să ştie ce s-a întâmplat şi ce au de făcut în asemenea situaţii. Dacă nici eu nu m-am putut informa de la început!... În 17 decembrie, când am ajuns la Divizie, deruta era foarte mare, inclusiv de dimineaţă. Toţi erau speriaţi, agitaţi, spuneau că în oraş este mare debandadă, că situaţia este foarte gravă... Trupele erau împrăştiate în tot oraşul, erau dispersate în foarte multe locuri pe baza unor telefoane, a unor informaţii, unele confuze, altele eronate”.*

„Nici ei, comandanţii, nu ştiau ce se întâmplă, de ce s-au spart şi incendiat magazinele. De ce au ieşit oamenii în stradă? Deruta era totală. Nu prea îşi dădea nimeni seama ce s-a întâmplat. Evident, nici eu nu prea înţelegeam mare lucru. Dacă s-ar fi demonstrat paşnic, de la început, nu s-ar fi ajuns la niciun fel de incidente. Orice s-ar spune, cert este că în prima fază au fost nişte acţiuni violente, devastatoare. Îmi puneam întrebarea de ce să se spargă magazinele? De ce să se fure? De ce să se incendieze? Ce are populaţia paşnică cu Armata? Ce are Armata cu populaţia? Au fost momente care m-au derutat şi pe mine, dar mai ales pe cei din stradă”.

„Lumea era nedumerită, iar Armata era pusă în situaţie cu totul şi cu totul inedită. Noi n-am fost niciodată pregătiţi pentru aşa ceva şi eram toţi nedumeriţi, ce se întâmplă de fapt, cine avea aversiune împotriva noastră? Populaţia, în niciun caz, soldaţii erau oameni din popor, erau unii chiar de acolo, din Timişoara”. „Nu ne gândeam că vom acţiona împotriva demonstranţilor, niciodată. Armata nu s-a gândit niciodată la asta. Apoi, de la Minister, s-au trimis unităţi de la Buziaş, Lugoj şi Arad. Am luat legătura cu comandanţii de

unităţi din garnizoană pentru a-i primi în cazărmi, pentru a-i caza, pentru că oamenii veneau noaptea, nu cunoşteau oraşul, trebuia să trimitem călăuze, se putea întâmpla orice, adică, practic, era un haos. Or, în acest haos trebuia pusă ordine. Au fost momente foarte grele..."

„... Din greşeală s-a tras. Dar nimeni n-a făcut-o intenţionat, ca o ripostă. A fost manevra greşită a unui militar. Sunt convins de asta. Pentru că, dacă s-ar fi scăpat o rafală în mulţime, vă daţi seama ce s-ar fi întâmplat? Un glonte poate trece prin 4-5 oameni... Dacă se trăgeau câteva rafale în mulţime, ar fi fost mii de morţi. Pentru că oricine smulgea un pistol-mitralieră de la soldat putea face prăpăd... Cert este un lucru: armata nu a primit ordin de la ofiţeri să tragă în demonstranţi. Au primit ordin să se apere, să-şi apere obiectivele, depozitele, propria persoană şi, în mod deosebit, tehnica de luptă, armamentul şi muniţia.

Ce ar fi însemnat dacă o armă automată, care are o cadenţă de 600 de lovituri pe minut, o singură armă automată, nu mă refer la tot armamentul care s-a scos, ar fi tras în mulţimea compactă măcar o jumătate de minut. Ar fi fost un măcel". (Daniela Veronica Guşă de Drăgan, „Condamnat la adevăr", Ed. RAO, 2004, p. 101, 102, 116, 118.)

În orice caz, la Timişoara, în după-amiaza şi seara zilei de 17 decembrie, s-a acţionat conform legii, a legislaţiei aflate în vigoare în România Socialistă – stat suveran şi independent, membru al ONU, recunoscut ca atare în toate organismele internaţionale. De altfel, Nicolae Ceauşescu i-a trimis la Timişoara pe ministrul ajunct al Justiţei, Nicolae Bracaciu, şi pe procurorul general adjunct Gh. Diaconescu, nu doar pentru a coordona ancheta privind arestaţii din noaptea de 16/17 decembrie, ci în primul rând pentru a confirma legalitatea şi legitimitatea celor care decideau acţiunile în curs de desfăşurare.

Ioan Toma, ministru pentru problemele tineretului: *„În sediul Comitetului Judeţean de Partid ne-am aflat mai multe persoane, unele cu funcţii foarte importante, între acestea numărându-se şi fostul procuror general adjunct Gheorghe Diaconescu şi adjunctul ministrului justiţiei, Nicolae Bracaciu... Ceea ce trebuie reţinut, cu titlu de concluzie, uşor*

demonstrabil, este poziţia organelor procuraturii şi de justiţie, în special a procurorului general adjunct, care a asigurat şi a garantat că toate măsurile dispuse până atunci, toate acţiunile desfăşurate de autorităţi sunt în cadrul şi în spiritul legii. Deci, până în 21 decembrie, în conformitate cu convingerile şi concluziile de atunci, de la data respectivă şi de la faţa locului, ale procuraturii, la Timişoara, autorităţile nu realizaseră niciun abuz, chiar dacă folosiseră focul de armă; totul se desfăşura legal, în temeiul Constituţiei şi a ordinului de drept. Singurele infracţiuni comise, despre care Procuratura a vorbit, atunci şi acolo, erau spargerile şi distrugerile înregistrate în perioada 16-18 decembrie şi ai căror autori, alături de alţi cetăţeni arestaţi conjunctural, au fost puşi în libertate". (T.M.T. Bucureşti. Dosar 126/1990. vol. 16., p. 49-50.)

Tot despre legalitate şi legimitate depune mărturie şi **Ion Coman**, în ultimul cuvânt în procesul de la Timişoara: *În timpul procesului nu s-a discutat despre legalitatea şi necesitatea ordinelor date de către cei învestiţi cu asemenea prerogative. Ori, eu doresc să afirm, şi în procesul de recurs, că ordinul privind folosirea, în caz de pericol, a focului de armă la Timişoara, a fost determinat de nevoia apărării, în condiţiile legii, a unor unităţi economice, militare, comerciale etc. împotriva cărora au fost declanşate numeroase atacuri în forţă. Fiind vorba deci, de o situaţie limită, omul aflat atunci la cârma ţării şi în acelaşi timp comandant suprem al forţelor naţionale de apărare (indiferent care ar fi fost numele lui), era dator politic, juridic şi moral să pună în mişcare toate pârghiile avute la îndemână pentru a restabili ordinea, iar cei abilitaţi de lege erau obligaţi să le aplice. Aşa s-a întâmplat şi în S.U.A., evenimentele din Los Angeles, 1992.*

Probele administrative în proces duc la concluzia că în desfăşurarea evenimentelor de la Timişoara au existat două etape, net deosebite între ele prin scopuri, conţinut, mijloace utilizate, forţe angajate, şi anume:

- Primă etapă s-a consumat în zilelele de 16-18 decembrie 1989; trăsătura dominantă a constituit-o violenţa şi cruzimea împinsă până la asasinat, distrugerile de proporţii şi jaful sălbatic. Timişoara şi întreaga ţară erau ameninţate de un

pericol extrem. Din declaraţii şi constatări la faţa locului, din alte surse, rezultă varietatea arsenalului întrebuinţat de forţe oculte şi, neapărat, experimentate în producerea diversiunilor, Reamintesc cele mai frecvente forme utilizate:

- spargeri şi jafuri la cca 300 de magazine cu profil alimentar, farmaceutic, artizanal, electrocasnic, blănărie şi marochinărie, consignaţie şi, în ultimul rând, librării şi chioşcuri de ziare;

- incendieri declanşate după o anumită «tehnică» şi potrivit unui plan destabilizator evident; au fost atinse de foc magazine, restaurante, locuinţe, depozitul de ambalaje al Întreprinderii I.A.E.M., amplasat lângă o fabrică de oxigen, depozitul de cauciucuri pentru reşapat, depozitele de furaje şi grajdurile C.A.P.-urilor Topolovăţul Mare şi Froiborg, automobile, mijloace de transport în comun, tehnică de luptă a armatei. S-au făcut repetate încercări de aruncare în aer a Întreprinderii „Solventul" şi a depozitului PECO, amplasate în centrul oraşului, a staţiei de gaz metan, a Centrului judeţean de hematologie, a depozitelor de armament şi muniţie ca şi a altor obiective importante care, prin eforturi deosebite, au fost protejate şi, până la urmă, salvate de armată şi forţele de ordine, de oamenii muncii din Timişoara. Prima Comisie Senatorială care a cercetat şi distrugerile provocate de devastatori a evaluat pagubele la cca cinci miliarde de lei (valoarea anului 1989) adică echivalentul producţiei industriale – marfă a judeţului Timiş pe o lună;

- agresarea, molestarea şi rănirea multor militari (soldaţi, subofiţeri şi ofiţeri), precum şi a unor persoane civile care au încercat să stăvilească actele de cruzime şi devastările din această perioadă. S-au făcut încercări repetate de capturare a drapelului de luptă, drapel care simbolizează onoarea şi vitejia ostăşească, însăşi fiinţarea unităţii militare ca atare, integritatea ei.

Asemenea acte de barbarie şi cruzime, declanşate cu ajutorul armelor de foc şi sticlelor incendiare, a lanţurilor cu bile ş.a., nu puteau porni de la cetăţenii Timişoarei a căror onestitate, grad înalt de civilizaţie, de civism am avut prilejul să le remarc deseori, în anii de fructuoasă conlucrare pe diferite tărâmuri; ei nu au fost şi nu aveau cum să fie autorii

chemărilor la jaf şi asasinat, chiar dacă în orice pădure există şi uscături.

După cerecetările efectuate şi după evaluarea problemelor, generalul maior de justiţie, Dan Ioan, a concluzionat într-un interviu publicat în «Curierul Naţional»la 23 iulie 1991, că «nu a fost scoasă armata pentru a împrăştia demonstranţii cu arme de foc, ci doar pentru a păzi anumite obiective şi intersecţii. Ordinul a fost să se tragă numai în condiţiile prevăzute de lege, motiv pentru care el nu poate fi considerat ilegal».

În faţa dezastrului şi a distrugerilor suferite de Timişoara în perioada 16-18 decembrie 1989, militarii au folosit focul de armă în condiţii de forţă majoră, potrivit legilor naţionale şi uzanţelor internaţionale în materie. Sunt cunoscute, ca să luăm un singur exemplu, tulburările din anul 1992 de la Los Angeles, din S.U.A., în care armata şi forţele de ordine au intervenit, inclusiv cu armele de foc, potrivit cu gravitatea circumstanţelor. În orice stat de drept, militarii sunt obligaţi ca, la ordinul preşedintelui, al comandantului suprem al forţelor armate, să apere obiectivele încredinţate spre pază protejându-şi, concomitent, propria viaţă şi a populaţiei împotriva violenţelor."

18 decembrie:
Ziua care dă în clocot

Acţiunea în forţă a armatei, desfăşurată sub presiunea ordinelor lui Nicolae Ceauşescu transmise atât telefonic direct, cât şi prin teleconferinţa de la ora 17.00, s-a finalizat dincolo de miezul nopţii. A fost o acţiune disperată, gestionată de comandoul venit de la Bucureşti şi îndoctrinat cu ideea că protestele şi actele de violenţă săvârşite, care au culminat cu ocuparea sediului Comitetului Judeţean de Partid, sunt rezultatul unei agresiuni *„pregătite din timp de agenţii din străinătate şi de cercurile antisocialiste şi din Est şi din Vest. Cercurile reacţionare îşi concentrează atenţia de a face totul pentru a submina socialismul în România, independenţa şi integritatea ţării.*

În Timişoara a fost atacat şi sediul Comitetului Judeţean de Partid şi nu s-a reacţionat cum trebuie, s-a întors şi obrazul celălalt, parcă ar fi fost Iisus Hristos...

Oricine atacă un soldat, un ofiţer, trebuie să primească ripostă! Oricine intră într-un consiliu popular, sediu de partid, sparge geamurile la magazine, trebuie să primească riposta cuvenită! Niciun fel de justificare! Menţionez: umanismul nu înseamnă capitularea în faţa duşmanului! Umanismul înseamnă apărarea poporului, a integrităţii ţării şi a socialismului...

Se interzice orice acţiune! Oricine încearcă vreo manifestare – imediat somat, arestat şi pe urmă stăm de vorbă să clarificăm, fără niciun fel de discuţie”. (Nicolae Ceauşescu, Cuvântare la teleconferinţa cu primii secretari.)

Intervenţia armatei, supradimensionată, a fost intimidantă şi a determinat eliminarea din ecuaţie a elementelor turbulente, extremiste, dar nu a dus la pacificarea oraşului. Dimpotrivă. Folosirea focului de armă, prezenţa masivă a trupelor şi a tehnicii militare pe străzi, în proximitatea instituţiilor publice şi a întreprinderilor, le-au creat timişorenilor

o stare de insecuritate şi nelinişte, de locuitori ai unui oraş sub asediu, ocupat de o armată care, în acele momente, nu mai era a lor, ci a unui regim şi a unei puteri opresive.

În dimineaţa zilei de 18 decembrie, oraşul era practic sub ocupaţie militară. Principalele clădiri ale oraşului erau gardate cu trupe. Pe străzi staţionau cordoane militare şi circulau patrule formate din soldaţi şi ofiţeri M.Ap.N., miliţieni, membri ai Gărzilor Patriotice şi civili (activişti de partid, personal al M.I.). Drumurile de acces în localitate erau blocate; la fel şi telefonia interurbană.

Lumina, apa, termoficarea, transportul public – toate serviciile vitale ale unui oraş funcţionau normal. În aparenţă, autorităţile liniştiseră oraşul.

Ion Coman: *„Ţinând seama de marile distrugeri pricinuite de actele de vandalism, am ordonat măsurile de pază ce se cer luate; totodată, i-am adresat lui Radu Bălan, ca prim secretar, rugămintea să ia măsuri urgente de reparare a vitrinelor, de punere a geamurilor, de aprovizionare a magazinelor devastate ca, începând de luni dimineaţa, să se reintre în normal. La fel, le-am recomandat măsuri pentru asigurarea transportului în comun, astfel încât schimbul de dimineaţă să poată ajunge la timp la serviciu”.* (Dialog cu Oliver Lustig. Manuscris în Arhiva IRRD, p.88.)

La ora 6.00, Ion Coman îl informează pe Nicolae Ceauşescu că la Timişoara situaţia este sub control, că s-a instalat calmul şi nu mai e niciun pericol, şi, ca atare, poate pleca în vizita oficială în Iran.

Silviu Curticeanu: *„La aeroport, după ce Milea i-a prezentat raportul clasic cu privire la starea aeronavei, Ceauşescu i-a spus lui Milea, eu eram în apropiere şi am auzit: în legătură cu distrugerile de la Timişoara nu reparaţi nimic, filmaţi totul şi când mă întorc vom da la televiziune. Acest lucru a fost confirmat şi de cei de la Timişoara care au spus că au primit ordin să nu repare nimic.*

După plecarea lui, Bobu mi-a spus că a primit ordin de la tovarăşul, pe aeroport, să trimită membri ai C.P.Ex., nominalizaţi, în judeţe. Astfel au plecat Olteanu la Iaşi, Miu Dobrescu la Tg. Mureş, Pană la Braşov, unde fusese prim-secretar, Constantin Nicolae la Cluj şi Oradea; la Arad Radu

Constantin şi la Reşiţa, Szasz Iosif". (Arhiva Senat, Comisia pentru cercetarea evenimentelor din Decembrie 1989, Stenograma din 28 octombrie 1993, p. 20.)

Întrucât nu primea informaţii corecte, suficiente şi la timp de la serviciile specializate din M.I., dar nici de la stafful lui Ion Coman, generalul Guşă ordonă să vină la Timişoara un detaşament de 41 de cercetaşi de la Batalionul din Buzău, specializaţi în culegerea de informaţii. Aceştia sosesc cu avionul la ora 7.30 şi, după instruirea corespunzătoare – civili, fără armament şi sub acoperire – sunt infiltraţi în marile întreprinderi şi pe străzile Timişoarei pentru a afla starea de spirit, revendicările şi intenţiile timişorenilor.

La ora 9.00, cu un alt avion militar, soseşte la Timişoara generalul Ilie Ceauşescu, ministru adjunct şi şeful Consiliului Politic Superior al Armatei. În acest moment, la Timişoara, se aflau toţi cei trei adjuncţi ai ministrului apărării naţionale, generalul Milea, rămânând singur nu în sediul M.Ap.N., ci în clădirea Comitetului Central, la discreţia celor care rămăseseră la conducere în lipsa şefului statului – plecat în Iran: Elena Ceauşescu, Manea Mănescu şi Emil Bobu. După ce este informat la Comitetul Judeţean de Partid de către Ion Coman şi generalul Victor Stănculescu despre situaţia din oraş, generalul Ilie Ceauşescu merge la Divizie, unde informează cadrele militare despre pericolul unei agresiuni externe, care viza integritatea teritorială a României, despre existenţa unui complot internaţional împotriva României, despre pătrunderea pe teritoiul naţional a 2000 de elemente teroriste; cere ca armata să rămână în stradă şi afirmă că *„tulburările sunt provocate de elemente teroriste, aservite intereselor ţărilor capitaliste, scopul lor fiind răsturnarea socialismului şi întoarcerea la capitalism"*.

În penitenciar şi în alte locuri cu destinaţie de arest, procurori şi reprezentanţi ai întreprinderilor şi instituţiilor de învăţământ din oraş fac o triere a celor arestaţi şi începe anchetarea celor reţinuţi pentru participare activă la actele de violenţă şi vandalism – mulţi dintre ei fiind predaţi în grija întreprinderilor şi şcolilor pentru a li se aplica măsuri administrative.

Florea Sofronie, secretar al Comitetului Judeţean de Partid: *„Primul secretar, Radu Bălan, a hotărât constituirea*

unor colective formate din activişti de partid, cadre de la Justiţie şi reprezentanţi ai întreprinderilor care să se deplaseze la Penitenciar pentru a sta de vorbă cu deţinuţii şi eliberarea celor care sunt nevinovaţi... Pentru a-i tria pe cei reţinuţi, urmând ca cei găsiţi nevinivaţi să fie eliberaţi. Din colectivele astea făceau parte şi secretarii de partid din întreprinderi. Şi chemau reţinuţii pe întreprinderi. Şi s-a stat de vorbă: unde au fost, de ce au fost arestaţi, cum apreciază ei faptul că se află la Penitenciar? Şi dintr-un set de întrebări, din discuţiile purtate, se desprindea cu uşurinţă concluzia că mulţi dintre aceştia au fost arestaţi nevinovaţi. Fapt pentru care am şi dat drumul celor cu care am stat de vorbă.

Acţiunea asta, la care au participat inclusiv Radu Bălan şi secretarul Vasile Balog, a continuat şi a doua zi. Am conchis că degeaba fuseseră reţinuţi. Că nu se făceau vinovaţi de nimic. Noi urmăream dacă au participat la acte de vandalism... Şi-atunci am hotât să fie eliberaţi". („Procesul de la Timişoara", vol. III, p. 1891.)

Punctaj: pentru instruirea personalului din subordinea generalului Emil Macri (în „Ev. Zilei", anul 1, nr. 32 din 29 iulie 1992.)

17 decembrie. La penitenciar *„Azi, cu elevii* **–** *vor fi anunţaţi părinţii la şcoală şi se va arăta ce au făcut – şi-i dau în primire, cu grijă".*

Au fost 757 reţinuţi. S-au constituit 30 de echipe de anchetatori pentru a-i putea depista pe adevăraţii instigatori".

Nota privind concluziile parţiale care se desprind în urma anchetării persoanelor arestate la Timişoara (16-19 decembrie 1989) a D.S.S., din 20 decembrie. *„Pentru urgentarea anchetei şi clarificarea situaţiei persoanelor reţinute, propunem:*

- Persoanele despre care s-au obţinut date că s-au erijat în conducători ori au comis fapte foarte grave de violenţă şi furt, în următoarele 2-3 zile să fie transferate într-o altă localitate, care a fost deja stabilită, pentru continuarea şi finalizarea cercetărilor.

- Persoanele care au comis fapte cu o gravitate mai redusă să fie sancţionate contravenţional sau condamnate

cu executarea pedepsei la locul de muncă şi date în primire colectivelor de oameni ai muncii.

- Persoanele, în sarcina cărora nu se pot reţine fapte penale sau contravenţionale, ci numai prezenţa lor în diferite etape ale actelor de dezordine, să fie sever avertizate şi puse în libertate sau după caz condamnate cu executarea pedepsei la locul de muncă" („Ev. Zilei", nr. 31, 28 iulie 1992.)

În acelaşi timp, la primăria municipiului are loc o întâlnire de lucru a organelor de partid locale cu secretarii de partid, directorii de întreprinderi şi instituţii din oraş, cu activiştii de partid judeţeni şi municipali.

De remarcat că la această instruire de partid n-a participat niciun reprezentant al structurilor de forţă (M.Ap.N., M.I., D.S.S.) locale sau centrale.

Radu Bălan: „*Şedinţa cu cadrele de conducere din întreprinderi şi instituţii s-a desfăşurat la sediul Comitetului municipal de partid şi a fost convocată de mine personal şi nu în regim de urgenţă, ci pentru că în fiecare luni dimineaţa, la Comitetul Judeţean de Partid avea loc întâlnirea conducerii judeţene cu directorii de întreprinderi şi instituţii pentru bilanţul pe săptămâna trecută şi trasarea de sarcini pentru săptămâna care începea. La şedinţa din 18 decembrie au participat secretarii judeţeni Florea Sofronie şi Ioan Rotărescu, primarul Petru Moţ, dar şi cei veniţi din Bucureşti, de la C.C., trimişi de Ceauşescu: Ilie Matei, Cornel Pacoste, Nicolae Mihalache – ca reprezentant personal al lui Emil Bobu. Eu am vorbit primul şi am anunţat insistenţa lui Ceauşescu cu privire la starea de necesitate şi problemele legate de buna organizare a producţiei şi muncii în întreprinderile industriale... Am discutat, în general, probleme de producţie... Pentru cei din comerţ s-a pus problema legată de repararea cât mai repede a magazinelor şi asigurarea aprovizionării populaţiei, şi pentru cei din transporturi, iarăşi probleme specifice. Au vorbit şi alţii, de la întreprinderi şi cei de la Bucureşti: au vorbit tot despre producţie, au amintit şi de distrugerile care s-au produs în oraş, pagubele care s-au făcut în oraş, necesitatea ca oamenii să fie îndemnaţi să nu se dedea la acte de violenţă, să distrugă oraşul"* („Procesul de la Timişoara", vol. II., Ed. „Mitron", 2005, p. 1463.)

Secretarul organizatoric al judeţului, **Ioan Rotărescu**, a prezentat „graficul cu desfăşurarea adunărilor pe întreprinderi cu activul de partid şi consiliile de conducere ale oamenilor muncii”, apoi „repartizările activiştilor” urmând, ca în cursul acelei zile, să aibă loc asemenea adunări în toate întreprinderile şi instituţiile. În sprijinul activiştilor, a fost elaborată şi li s-a înmânat şi o „tematică orientativă”, în baza căreia urmau să se desfăşoare dezbaterile. („Procesul de la Timişoara”, vol. III, p. 1883.)

Florea Sofronie: „*În cuvântul pe care l-a avut, Bălan Radu a spus următoarele: în primul rând, a informat că în oraş există instituită stare de necesitate şi că, în această direcţie, este obligatoriu să nu se circule în grupuri; muncitorii şi ceilalţi lucrători să se deplaseze direct de la domiciliu la locurile de muncă şi invers, de la locurile de muncă la domiciliu. Că în această perioadă se interzice vânzarea băuturilor alcoolice, să se ia măsuri să nu se dea spectacole, în oraş să existe o deplină ordine şi disciplină. Că în adunările care vor avea loc în cursul zilei de luni să se accentueze aceste probleme. După care a insistat asupra necesităţii desfăşurării în bune condiţiuni a activităţii în întreprinderi şi în instituţii, indicând că organele de partid, sindicatele să cunoască, nominal, persoanele care lipsesc şi cauzele. A informat membrii activului prezenţi că a luat toate măsurile pentru a asigura o aprovizionare corespunzătoare a populaţiei, a atras atenţia că mijloacele de transport în comun să fie în permanentă funcţionare, şi-a manifestat nedumerirea cum de un grup atât de mic, raportat la populaţia Timişoarei, de 350.000 de locuitori, aceste câteva mii de persoane au produs pagube (şi a vorbit detaliat despre pagubele făcute în Timişoara), a solicitat, a adresat rugămintea directorilor de întreprinderi să sprijine cu forţele pe care le au refacerea unităţilor economice, comerciale distruse. A apreciat că această manifestare de devastare a avut un caracter antinaţional, antistatal. A făcut apel la activiştii de partid prezenţi în sală să se deplaseze şi în schimbul doi în întreprinderi şi să asigure buna desfăşurare a activităţii... A mai precizat că Armata a primit ordin să tragă şi că a tras, rezultând morţi şi răniţi... Gărzilor Patriotice le-a cerut să se pregătească pentru a fi în măsură să-şi apere uzinele”.* („Procesul de la Timişoara”, vol. III, p. 1885-1886.)

În continuare a luat cuvântul **Ilie Matei**, ... care, în esenţă, a vorbit despre următoarele: necesitatea realizării indicatorilor de plan, pentru că numai aşa li se poate asigura oamenilor salariul, deci nemulţumirile vor fi mai mici; întreprinderile să fie bine apărate, iar Gărzile Patriotice trebuie să-şi facă datoria, „să lovească fără milă când vor fi atacate". A precizat că devastarea produsă în Timişoara este o grea lovitură produsă partidului şi statului, că este nevoie de întronarea ordinii şi disciplinei, activul de partid şi de stat trebuind să fie în permanenţă la datorie. A amintit că s-a instituit stare de necesitate în Timişoara, că Armata este dotată cu muniţie de război şi, totodată, şi-a exprimat nemulţumirea faţă de şefii unor unităţi şi secretarii de partid, pentru că nu au luat măsurile corespunzătoare „de împiedicare a salariaţilor, în ce priveşte participarea la demonstraţie". („Procesul de la Timişoara", vol. III, p. 1887.)

Cornel Pacoste a debutat prin a spune că e incredibil ce s-a întâmplat la Timişoarta şi nu-şi poate explica cum de a fost posibil aşa ceva. A cerut ca, în adunările generale care urmau să se desfăşoare în cursul aceleiaşi zile, să se dezvolte spiritul de combativitate şi să se pună accent pe educarea oamenilor.

După aceasta, s-a prezentat, de către fostul secretar **Rotărescu Ioan**, graficul cu desfăşurarea adunărilor pe întreprinderi cu activul de partid şi consiliile de conducere ale oamenilor muncii, cu repartizarea activiştilor, urmând ca, în cursul acelei zile, să aibă loc asemenea adunări, unde s-a şi înmânat o tematică orientativă, care urma să fie citită în aceste adunări. („Procesul de la Timişoara", vol. III, p. 1889.)

Avram Teodora, secretar cu probleme economice la Comitetul Judeţean al P.C.R: *„În întâlnirea cu activul de partid desfăşurată la Municipiu în 18 decembrie, ora 8.00, Radu Bălan era afectat de situaţia creată, a făcut apel la toate întreprinderile economice să vină în ajutor, pentru a reface întreaga reţea comercială şi, îndeosebi, cea alimentară. A solicitat activitate productivă în continuare, marcând chiar această idee, că aveam de realizat contracte nu numai pentru Timişoara, ci şi pentru celelalte judeţe, şi vor fi afectate şi celelalte judeţe în îndeplinirea sarcinilor de plan şi muncitorii trebuie să-şi ia salariile; să aibă grijă, fiecare conducător*

să-şi organizeze paza şi securitatea întreprinderilor, a accentuat asupra desfăşurării normale a activităţii de producţie în unităţile cu foc continuu şi cu grad mare de periculozitate”. („Procesul de la Timişoara”, vol. IV, Ed. Mirton, p. 1973.)

După şedinţa activului de partid, toţi participanţii se deplasează în teritoriu, în întreprinderi şi instituţii.

Radu Bălan: *„După această şedinţă, care s-a terminat după ora 10.00, eu am avut convorbire cu conducerile consiliilor unice agroindustriale la Casa Agronomului, deci eu nu m-am dus la sediu, şi am discutat problemele legate de activitatea din agricultură, prilej cu care am atras atenţia cu privire la terminarea lucrărilor agricole şi, în mod deosebit, asigurarea pazei împotriva incendiilor, pentru că începuse în diferite localităţi, unităţi agricole, să se dea foc la baza furajeră, şi acesta a fost scopul pentru care am organizat această întâlnire cu conducerile consiliilor unice agroindustriale”.* („Procesul de la Timişoara”, vol. III, p. 1465.)

După o întâlnire cu conducerile facultăţilor, în urma căreia se acordă oficial vacanţă studenţilor, **Cornel Pacoste** se deplasează la judeţeana de partid Arad, unde a... impulsionat activitatea... tot în zona producţiei agricole.

Elena Pugna, prim secretar al Consiliului Judeţean Arad: *„Împreună cu Pacoste şi cu secretarul cu agricultura, am plecat în două complexe pentru creşterea porcilor, respectiv la Asociaţia Economică Intercooperatistă de la Şemlac, unde am discutat programul de tăiere pe luna decembrie şi alte probleme legate de furajarea animalelor”.* („Procesul de la Timişoara”, vol. 4, Ed. Mirton, p. 1869.)

Alţi activişti s-au deplasat în marile combinate şi fabrici timişorene pentru a verifica prezenţa la program a salariaţilor şi pentru a organiza adunările generale de condamnare a manifestaţiilor iniţiate de... agenturile străine. De remarcat că, încă de la prima oră, organizaţiile de partid au făcut prezenţa la fiecare loc de muncă din întreprinderi pentru a depista absenţii, bănuiţi astfel că au participat la evenimentele de peste noapte şi ar fi arestaţi, răniţi sau morţi. Acest act, aşa cum a fost el raportat la Comitetul Judeţean de Partid şi înregistrat oficial, semnala un număr extrem de mic – 1-2 absenţi nemotivaţi la doar câteva întreprinderi – aşa încât concluzia autorităţilor,

raportate la dimensiunea represiunii (57 de morţi şi 370 răniţi) a fost pe măsură: nu salariaţii, nu clasa muncitoare, nu populaţia Timişoarei au fost în stradă şi au provocat dezordinea şi distrugerile din 16-17 decembrie. La acelaşi rezultat a ajuns şi Ion Coman care, începând cu ora 12.00, s-a deplasat în şapte întreprinderi pentru a verifica prezenţa la lucru şi dacă există victime în rândul muncitorilor.

„*În urma discuţiilor avute cu conducerile administrative şi politice ale acestor unităţi, am aflat că prezenţa era cea obişnuită, că nu existau victime, cu una sau două excepţii şi că directorilor le era teamă că vor fi atacaţi. La întrebarea mea: «De cine să fie atacaţi?», aceştia au replicat: «De cei care au distrus oraşul!» şi mi-au cerut să dau aprobare pentru ca Armata şi Miliţia să-i apere”* (CSJSM, Dosar nr.6, 1990, Declaraţia inculpatului Ion Coman, 7 mai 1990, p. 10.)

În acest context se înscrie şi convocarea de către generalul Victor A. Stănculescu, la sediul Comitetului Judeţean de Partid, a reprezentanţilor militari din întreprinderi, care l-au informat despre tensiunea existentă în colectivele muncitoreşti şi despre intenţia salariaţilor de a ieşi în stradă pentru a-şi face cunoscute revendicările şi protestul faţă de intervenţia în forţă, brutală, a forţelor de ordine împotriva manifestanţilor. Tot în cadrul acestei acţiuni ample de stopare a revoltei, de înfierare a actelor huliganice şi de solidarizare a salariaţilor cu conducerea centrală de partid şi de stat, Ion Coman şi Ilie Matei se deplasează în mai multe întreprinderi ale municipiului, unde au întâlniri cu factorii responsabili, cerându-le ferm continuitatea producţiei şi interzicerea ieşirii în stradă a muncitorilor.

În pofida tuturor acestor eforturi de pacificare, desfăşurate în întreprinderi şi instituţii, situaţia din stradă începe să se tensioneze din nou. Chiar dacă oraşul se afla sub stare de asediu, manifestanţii se organizează în grupuri şi se îndreaptă spre centrul oraşului. Sfidând cordoanele militare care blocau intersecţiile, o coloană de tineri reuşeşte să ajungă în faţa Catedralei. După amiază, pentru împrăştierea manifestanţilor se recurge la substanţe lacrimogene şi focuri de armă. Demonstranţii părăsesc zona cu preţul a trei morţi

şi cinci răniţi. De remarcat că această agresiune s-a produs în condiţiile în care în Timişoara nu se mai semnalaseră acte de vandalism, demonstraţia din faţa Catedralei fiind paşnică.

Aşadar, Armata, forţele M.I. şi D.S.S. stăpâneau strada, puseseră stavilă acţiunilor anarhice de până atunci.

Organele de partid hotărâseră măsuri de funcţionare normală a întregii vieţi economico-sociale în oraş; îşi mobilizaseră toate sursele şi resursele disponibile.

Această mobilizare de forţe avea ca suport impunerea ideii de stabilitate a regimului, unitatea de acţiune în vederea apărării cuceririlor socialiste.

În 18 decembrie 1989, la Timişoara, prin deplasarea liderilor comunişti în întreprinderi şi instituţii se încerca dialogul. Dialogul cu clasa muncitoare. Însă un dialog condiţionat: mersul înainte, neabătut, pentru edificarea societăţii socialiste multilateral dezvoltate. Până în 18 decembrie, dialogul fusese exclus.

Pentru că până în 18 decembrie 1989, dialogul era instituţionalizat: se purta în organizaţii de partid, în forurile de conducere ale întreprinderilor, în sindicate şi la U.T.C. Strada era formată din oameni ai străzii, fără căpătâi, neînregimentaţi. Or, societatea era formată dintr-o sumă de colective de oameni ai muncii, unite ideologic. Nu exista un colectiv al străzii, un colectiv pe stradă. Acolo era o adunătură...

Apoi, conţinutul dialogului...

Cum puteau organele locale sau demnitarii bucureşteni să negocieze poziţia lui Ceauşescu în sistem? El deţinea toată, întreaga putere în stat. Ca atare, atunci, acolo, doar cu Ceauşescu se putea negocia. Se striga „Jos Ceauşescu!”, „Fără Ceauşescu!” Iar cei trimişi de Ceauşescu să înăbuşe revolta nu aveau această putere. Nici motivaţia. Nici convingerea...

În întreprinderi, oamenii erau derutaţi, trăiau o stare de spirit confuză. Veniseră la serviciu printre patrule militare, printre tancuri şi TAB-uri, văzuseră oraşul devastat, cu vitrine sparte, cu magazine incendiate.

Odată ajunşi la locurile de muncă, aceeaşi tensiune: prezenţa, activişti de partid şi directorimea agitându-se, apoi vizitele unor persoane din afară, – a activiştilor judeţeni.

Le era teamă să-şi povestească unii altora întâmplările la care participaseră sau la care fuseseră martori, suspiciunea pusese stăpânire pe ei, nu mai aveau încredere unul în altul, simţeau securitatea şi agenţii acesteia pretutindeni, microfoane ascunse, ochi şi urechi.

Oamenii erau neliniştiţi, agitaţi. O vibraţie surdă venea prin pereţi, pe după dulapuri. Cu toţii şi fiecare în parte mocneau, o tensiune vibra şi băltea între oameni. Apăruseră şi persoane străine printre ei, – noi angajaţi se spunea, – dar erau cercetaşii lui Guşă, dar şi intruşii Securităţii care se purtau şi ei stingheri, stângaci, făcându-se uşor de ghicit ca străini plantaţi neprofesionist în colective.... Oamenii îi vedeau, îi depistau, dar n-aveau încă curajul să-i blameze pentru că nimeni nu ştia adevărul, nimeni nu intuia ce se petrece în oraş şi pe ce cale vor aluneca evenimentele.

Din aceste motive, randamentul la locul de muncă era minim, mai toţi se făceau că lucrează, aşteptau cu toţii un semn, un semnal să se exteriorizeze, să spargă buba care cocea în ei.

Oamenii erau răniţi în interioritatea, în orgoliul lor de cetăţeni ai unui oraş şi ai unui ţinut fabulos, zicala „Tot Banatu-i fruncea" dându-le o aură de civilitate incontestabilă. Or, acum, bucureştenii veniţi în haită din ordinul lui Nicolae Ceauşescu le sugrumaseră liniştea, demnitatea, libertatea – atâta câtă era, – şi-i asociau, prin cuvintele şefului suprem, cu huligani vânduţi străinătăţii.

Liniştea precară, instaurată prin intervenţia militară şi prezenţa armatei în oraş, ameninţătoare, la tot pasul, era inacceptabilă pentru o populaţie conştientă de contribuţia ei decisivă la realizarea marilor ambiţii economice ale conducerii superioare de partid şi de stat.

Asocierea şi judecarea de facto a timişorenilor cu câteva grupuri de marginali care s-au dedat la vandalisme incredibile pentru populaţia onestă a localităţii, a fost taxată ca atare, printr-o respingere categorică, inclusiv prin punerea ei pe seama unor structuri statale interesate să rezolve criza indiferent de consecinţe.

Oricum am judeca faptele petrecute la Timişoara, trebuie recunoscut că trimiterea şi venirea comandoului de la Bucureşti a condus la radicalizarea mulţimilor. În întâlnirile

pe care activiştii le-au avut în întreprinderi, salariaţii şi-au exprimat revolta faţă de îndepărtarea de la conducerea judeţului a primului secretar şi preluarea prerogativelor acestuia de către oamenii lui Ceauşescu, care sunt responsabili de escaladarea evenimentelor, de zecile de morţi şi răniţi. Până la venirea... bucureştenilor, fuseseră oameni bătuţi, fugăriţi, arestaţi. Morţii au apărut odată cu venirea străinilor.

În acest sens, **Filip Teodorescu** declara: „*Din cele prezentate de colegii noştri din Timişoara rezulta că echipa politică venită de la Bucureşti mai mult a complicat lucrurile decât a ajutat la rezolvarea lor, au impus declanşarea de dezordini în oraş. Conform obiceiului, raportau şefilor lor din Bucureşti că autorităţile locale, în totalitatea lor, sunt incapabile şi, dacă nu ar fi fost ei prezenţi, nu s-ar fi rezolvat problema”.* („Jurnalul Naţional”, 6 ianuarie 2005.)

Operaţiunea „Trandafirul”

În dimineaţa zilei de 18 decembrie, la Aeroport, în preajma plecării şefului statului în Iran – când ministrul Milea îl asigura că la Timişoara situaţia este sub control – Elena Ceauşescu primeşte de la Emil Bobu şi Tudor Postelnicu informaţia că **sunt şi câţiva morţi la Timişoara.** Elena Ceauşescu le interzice lui Bobu şi Postelnicu să-i raporteze lui Nicolae Ceauşescu acest fapt, dar întoarsă la C.C. (şi rămasă la conducerea ţării în lipsa soţului) îi cheamă pe cei doi la ordin.

Auzind de numărul morţilor se îngrozeşte. Îi convoacă, alături de cei doi, deja prezenţi, pe Manea Mănescu, Constantin Dăscălescu şi pe Procurorul General N. Popovici şi ordonă să dispară cadavrele, în aşa fel încât la revenirea în ţară, şeful statului să nu afle de existenţa celor ucişi în seara şi noaptea de 17/18 decembrie (Silviu Curticeanu, Arhiva Senat, Comisia pentru cercetarea evenimentelor din Decembrie 1989, Stenograma din 28 octombrie 1993, p. 21-22.)

Misiunea – strict secretă – a fost planificată şi gestionată de Inspectoratul General de Miliţie.

La primirea ordinului de la ministrul Postelnicu, generalul Constantin Nuţă adună în Inspectoratul Judeţean de Miliţie Timiş peste 30 de persoane din M.I. şi procuratură şi le comunică faptul că şefa Direcţiei Sanitare, dr. Rodica Novac, raportează că în Spitalul judeţean nu are unde să păstreze cadavrele şi este pericolul izbucnirii unei infecţii intraspitaliceşti. Totodată, s-a hotărât să se facă autopsii tuturor cadavrelor, pentru că cele câteva făcute în spitalul judeţean nu sunt relevante – motiv pentru care cadavrele trebuie transportate la Bucureşti imediat, în acea noapte.

În jurul orei 15.00, Ion Coman este informat că a fost declanşată „Operaţiunea **Trandafirul”.**

Pentru a ascunde dimensiunile represiunii din seara şi noaptea de 17/18 decembrie, din morga Spitalului judeţean Timiş, au fost sustrase şi încărcate într-o autoizotermă trupurile

a 43 de revoluţionari ucişi, care au fost transportate la Bucureşti şi incinerate în noaptea de 19/20 decembrie la Crematoriul „Cenuşa”. Cenuşa rezultată a fost aruncată într-un canal de scurgere a dejecţiilor din afara Bucureştiului, la marginea comunei Popeşti-Leordeni.

O acţiune desfăşurată sub acoperirea unui transport de carne al Comtim-ului la Bucureşti (ambalate în saci de plastic, cadavrele au fost aruncate grămadă în caroseria frigorifică a autovehiculului), cu transbordări pe traseu în alte camioane, noaptea – ca-n filmele cu mafioţi şi gangsteri. O realitate, însă, în România Socialistă!

Cercetările au stabilit că hotărârea a fost exclusiv a Elenei Ceauşescu, fiind aprobată în mod criminal de apropiaţii acesteia şi îndeplinită impecabil de subordonaţii lor. A fost o hotărâre fără raţiuni politice la nivel înalt. A fost o hotărâre pur şi simplu personală, legată doar de relaţia intimă a Elenei cu Nicolae Ceauşescu.

La plecarea în Iran, Ceauşescu ştia că situaţia de la Timişoara era ca şi rezolvată, că se afla sub control.

Nu ştia, însă, că „pacificarea” Timişoarei costase peste 70 de morţi prin împuşcare.

Soţia sa, Elena, ştia, însă, adevărul. Pe care nu i-l spusese.

Mereu cu gândul la Tovarăşul, cunoscându-l ca fiind sensibil la asemenea drame, ştiindu-l profund bulversat de revolta timişorenilor, pentru a nu-l supăra şi mai mult, fiind suferind de un grav diabet, datorat stresului, Elena Ceauşescu a luat hotărârea ascunderii cadavrelor pentru a-şi proteja soţul.

O chestie de familie, deci.

Dovada că... mişcarea a fost reuşită, iar complicităţile au existat fără tăgadă, va veni în seara de 20 decembrie, la întoarcerea lui Nicolae Ceauşescu din Iran.

Aflat la Timişoara pentru a închega un dialog cu protestanţii, Constantin Dăscălescu i-a raportat şefului statului – abia întors din Iran – că una dintre revendicările timişorenilor este recuperarea morţilor de către familiile îndoliate pentru a fi înmormântaţi creştineşte. Atunci a aflat Nicolae Ceauşescu de morţii de la Timişoara şi l-a întrebat pe primul ministru câţi

sunt. Acesta a bâlbâit un număr: 21. Îngrozit, Ceauşescu a aprobat imediat cererea protestatarilor.

Ecourile „Operaţiunii **Trandafirul"** continuă... Conform înţelegerilor din seara de 20 decembrie dintre Dăscălescu şi Bobu, pe de o parte, şi reprezentanţii protestatarilor, pe de alta, urma ca autorităţile să restituie familiilor morţii din 17 decembrie. În acest sens, Ion Coman i-a dat dispoziţie prim-secretarului Radu Bălan să contacteze Întreprinderea de Prelucrare a Lemnului în vederea confecţionării a 21 de sicrie. La primirea sicrielor, s-a înştiinţat de la Spitalul judeţean că în morgă erau 25 de morţi, nu 21. Bălan l-a informat pe Coman asupra acestui fapt. I s-a răspuns: „Dacă preşedintele ţării a zis că sunt 21 de morţi în Timişoara, apoi atâţia sunt!"

Radu Bălan: *„Joi dimineaţa, la ora 7.00, tovarăşul Ion Coman m-a chemat şi mi-a spus să rezolvăm problema celor... adică predării morţilor la familii, şi mi-a spus să se confecţioneze 21 de sicrie, pentru că Ceauşescu a spus că la Timişoara au murit 21 de oameni. Eu nu-l cunoşteam pe directorul I.P.L. şi am apelat la Florea, secretarul cu probleme organizatorice. L-am rugat să ia legătura cu el şi să dispună confecţionarea acestor sicrie. Pe secretara cu probleme sociale am trimis-o la spital, ca să primească aceste sicrie.*

În jurul orelor 11.00, Boiboreanu Viorica mi-a dat telefon că nu sunt suficiente 21 de sicrie, deoarece în morgă se găsesc 25 de cadavre. L-am informat pe Coman despre acest lucru şi el mi-a zis: «Măi, tu n-ai auzit ce a spus preşedintele ţării aseară? La Timişoara sunt 21 de morţi şi atâţia trebuie să fie!»" (Audiere Radu Bălan, în „Procesul de la Timişoara", vol. 3, Ed. Mirton, 2005, p. 1485 şi Arhiva T.M.T.B., Dosar 126/1999, vol. 6, p. 232, declaraţie Radu Bălan.)

Cu siguranţă, Nicolae Ceauşescu a fost împuşcat în 25 decembrie 1989 fără să ştie de „Operaţiunea **Trandafirul".**

Aroganţa bucureştenilor

Echipa venită de la Bucureşti, în frunte cu Ion Coman, a avut ca misiune principală, trasată de Nicolae Ceauşescu la plecarea din Capitală, restabilirea ordinii în Timişoara, stoparea protestelor şi a actelor de vandalism, inclusiv prin folosirea armelor de foc. Această măsură fusese luată de Ceauşescu în momentul în care s-a convins că prim-secretarul Radu Bălan, sub presiunea timişorenilor care invadaseră sediul, dezertase de la conducerea judeţului. „*Nicolae Ceauşescu mi-a spus – când i-am zis că manifestanţii au ocupat sediului Judeţenei de Partid – că am fost incapabil să resping atacul împotriva sediului. Ăsta a fost reproşul şi mi-a spus că-l trimite pe Ion Coman, să-l aştept, că vine cu generali de la M.Ap.N. şi M.I.”* („Procesul de la Timişoara”,... vol. 3, p. 1499.)

Din momentul sosirii, Ion Coman a ocupat cabinetul primului-secretar şi, cât timp a fost la Timişoara, Nicolae Ceauşescu n-a mai comunicat decât cu acesta, Radu Bălan fiind practic deposedat de prerogativele de şef politic şi comandant militar al judeţului.

Radu Bălan: *„După sosirea lui Ion Coman şi a celor cinci generali, practic aceştia au preluat comanda în ceea ce priveşte înăbuşirea evenimentelor de la Timişoara”*. (C.S.J.S.M., Dosar 6/1990. Declaraţie Radu Bălan p. 11.)

Tot astfel s-a întâmplat şi în comandamentele structurilor de forţă ale judeţului. Generalul Ştefan Guşă l-a îndepărtat de la comanda Diviziei pe lt.col. Constantin Zeca, iar statul major al Marii Unităţi a fost înlocuit cu grupa operativă venită de dimineaţă de la Bucureşti. Toate ordinele ministrului Milea au fost transmise, fără excepţie, şefului M.St.M. În ceea ce priveşte conducerea judeţeană a structurilor M.I., este elocventă mărturia colonelului **Ion Popescu**, şeful Inspectoratului Judeţean, în Procesul de la Timişoara: „*Echipele trimise de la Bucureşti au preluat conducerea judeţului, dând la o parte conducerile operative existente până atunci. Coman,*

Ilie Matei, Pacoste, Mihalache s-au instalat în biroul lui Radu Bălan... Nu am mai ţinut nicio legătură cu Inspectoratul, întrucât la telefonul meu răspundea numai generalul Nuţă C., şef al I.G.M. şi adjunct al M.I.; la biroul fostului şef al Miliţiei Judeţene, la Deheleanu, răspundea generalul Mihalea Velicu (adjunct al şefului I.G.M.), iar la col. Sima în birou, răspundea generalul Macri". („Procesul de la Timişoara", Ed. Mirton, 2004, p. 130.)

Col. **Ion Deheleanu**, şeful Miliţiei Judeţene Timiş: *„În noaptea de 17 decembrie, generalul Mihalea s-a ocupat de stradă, ajutat de col. Obăgilă de la pază şi ordine şi de şeful serviciului de pază şi ordine de la Miliţia judeţului, lt.col. Toma Ionel. Nici pe locţiitorul meu, Corpodeanu, nu l-a luat în seamă Nuţă; dimpotrivă, mi-a spus că dacă tot nu am făcut nimic, măcar să le creăm spaţiu liber, să o facă ei".* (C.S.J. S.M. Dosar nr.6/1990. Declaraţia inculpatului Deheleanu Ion, 9 martie 1990, p. 6.)

Trupele de Securitate din Timişoara au trecut din subordinea generalului Vlad în subordinea generalului Nuţă în după amiaza zilei de 17 decembrie. Acest fapt, oarecum straniu, a fost posibil pentru că generalul Nuţă era adjunctul ministrului de interne şi în această calitate a fost învestit de Tudor Postelnicu să preia comanda tuturor forţelor M.I. din Timişoara.

Din punctul de vedere al concentraţiei de demnitari pe cap de locuitor, Timişoara devenise o a doua capitală a României, cu un nucleu de conducere centrală instalat la Comitetul Judeţean de Partid. Acest fapt a dus la dizolvarea autorităţii politice şi administrative locale, la scoaterea ei în afara structurilor executive ale statului şi la imposibilitatea acestora de a influenţa cursul evenimentelor. Aşa se face că atât conducerea judeţeană, cât şi cea municipală, au fost eliminate din ecuaţia rezolvării problemelor conflictuale aflate în curs.

Era, în fapt, ordinul transmis de Nicolae Ceauşescu lui Ion Coman, în cadrul teleconferinţei cu primii secretari de la ora 17.00: întreg comandoul venit de la Bucureşti să rămână compact şi să acţioneze unitar, la ordinele comandantului suprem.

Nicolae Ceauşescu: *„Comandantul Diviziei de la Timişoara, ceilalţi generali din Bucureşti, şeful M.St.M., ministrul adjunct (Stănculescu), şi ceilalţi, imediat să vină*

la voi, să fie la locul de comandă şi locul de comandă este Comitetul Judeţean al partidului. Te rog acţionează în numele meu şi preiei comanda şi îmi raportezi din 15 în 15 minute cum se soluţionează problemele. Pe toţi îi chemi şi le dai ordin să execute. Toate unităţile să fie în centru şi să pună ordine!"

Directiva lui Ceauşescu privind concentrarea conducerii acţiunilor de la Timişoara n-a fost, însă, îndeplinită. Cel puţin în cazul Armatei, se produsese un grav scurtcircuit, o încălcare a prevederilor constituţionale şi a Legii 14 privind apărarea naţională care prevedeau că ministrul Apărării Naţionale se află în subordonarea directă a comandantului suprem, iar în subordonarea acestuia se află prim-adjunctul şi şeful Marelui Stat Major. Or, în cazul Timişoara, Ceauşescu îl exclusese pe Milea din ecuaţie: Guşă urma să primească ordinul direct de la Coman, pe filiera Ceauşescu – Coman – Guşă. Deci, fără Milea. Situaţie inacceptabilă pentru un militar de carieră, format în cultul ierarhiei, al supremaţiei comandantului direct. Ca atare, Guşă – în pofida insistenţelor şi ameninţărilor lui Ion Coman – a rămas şi s-a păstrat pe toată durata evenimentelor în legătură directă cu ministrul Apărării. Este şi explicaţia pentru care a refuzat să se integreze în echipa de la Comitetul Judeţean de Partid şi să rămână la Divizie, unde avea toate legăturile operative cu Ministrul Apărării Naţionale. În plus, nici trimiterea la Timişoara nu era prea bine înţeleasă de generalul Ştefan Guşă: *„Era, oare, necesar ca în această situaţie complexă, destul de grea, şeful M.S.M. să fie trimis la o mare unitate? Chiar dacă situaţia era neclară! Existau comandamentul Armatei, al Diviziei, o grupă de la ministru. Ministrul Apărării Naţionale rămăsese fără mâna dreaptă. Conducerea Armatei a fost dispersată, ruptă. Era oare cazul? Se ştia că începuse tăvălugul. Se ştia ce se întâmplase în Polonia, Germania, Cehoslovacia... Eram la rând. Urma ca şi în România să se întâmple ceva. Problema se punea când şi în ce mod... Bănuiam ce se va întâmpla, dar prea multe nu ştiam. Eram lipsiţi de informaţii, la cheremul dezinformării..."* („Condamnat la adevăr", p. 234.)

În aceeaşi cheie putem interpreta şi ... instalarea generalilor M.I. şi D.S.S. în locurile unde aveau legături directe cu şefii lor de la Bucureşti. Cu alte cuvinte, sustragerea

lor de sub comanda politică (Ceauşescu – Coman) în favoarea continuităţii conducerii militare, stipulată în legile ţării.

În ultimul cuvânt rostit în „Procesul de la Timişoara", Ion Coman recunoaşte aceste disfuncţionalităţi, subliniind atitudinea de izolare şi neîncrederea reciprocă între structuri, lipsa de comunicare între ele. În acelaşi timp, declară că el însuşi nu a avut nicio convorbire cu Tudor Postelnicu sau Iulian Vlad cât timp s-a aflat la Timişoara.

În aceste condiţii, generalii trimişi la Timişoara, în subordinea lui Ion Coman, nu se considerau datori să îl informeze pe acesta asupra celor raportate de ei şefilor de la Bucureşti şi nici asupra ordinelor primite de la Centru. Generalul Iulian Vlad – audiat ca martor în Procesul de la Timişoara, preciza că *„ofiţerii M.I. trimişi la Timişoara primiseră ordin să nu execute dispoziţiile organelor locale şi să raporteze direct conducerii ministerului despre activitatea desfăşurată"*.

Generalul maior Guşă Ştefan, prim-adjunctul ministrului apărării naţionale şi şef al Marelui Stat Major, avea legătură directă şi permanentă cu Bucureştiul, executa numai ordinele ministrului de resort. Era un mod de lucru legal şi regulamentar, recunoscut de însuşi generalul maior Guşă Ştefan, care în Procesul de la Timişoara afirma că a executat numai ordinele ministrului Apărării Naţionale, general colonel Vasile Milea. Întrebat despre misiunea sa, pe timpul evenimentelor de la Timişoara, generalul **Stănculescu Victor** a declarat: *„În general, eu am avut rolul «omului de legătură» între cele două părţi care executau activităţile: partea politică şi partea militară. Era şeful Marelui Stat Major acolo, care primea ordine de la ministrul Apărării Naţionale privind întrebuinţarea armatei, era generalul locotenent Nuţă Constantin, care primea ordine de la ministrul Postelnicu Tudor, pe linia Ministerului de Interne şi era Ion Coman care primea ordine de la Cabinetul 1 direct sau prin intermediari". Tot Stănculescu mai declară: „În dimineaţa zilei de 18 decembrie 1989, la un moment dat, Ion Coman îmi spune, mă, cum e treaba, Guşă ştie pe ale lui, Nuţă, pe ale lui, eu nu ştiu care-i situaţia".*

Coman se afla la Timişoara în calitate de reprezentant şi împuternicit al comandantului suprem şi deţinea întreaga responsabilitate. *„Le-am cerut generalilor Nuţă şi Guşă, ca mai înainte de a lua legătura cu miniştrii lor, să mă pună pe mine în temă cu ce vor raporta, după care să mă informeze despre ordinele pe care le primeau”.* (CSJ.SM, Dosar nr.6/1990, Declaraţie inculpat Ion Coman, 7 mai 1990, p. 9.)

Aceeaşi conduită, de sustragere de sub comanda politică a momentului – represiunea împotriva revoltei, gestionată de Ceauşescu prin Coman – au adaptat-o şi organele de partid locale.

În momentul în care Ion Coman s-a instalat – inclusiv fizic – pe scaunul primului secretar al judeţului, Radu Bălan a răsuflat uşurat. Din acel moment, răspunderea pentru restabilirea ordinii în Timişoara trecea în sarcina comandoului venit de la Bucureşti, organele de partid şi de stat locale urmând să se ocupe de treburile administrative cotidiene. Însuşi Ceauşescu insistase, la teleconferinţa de la ora 17.00 pe această problemă. *„Pe primul plan trebuie să stea producţia, şi nicio încercare de a dezorganiza producţia nu trebuie admisă sau de a sabota activitatea de producţie – nici în industrie, nici în toate domeniile – să se asigure buna aprovizionare cu tot ce este necesar, dar cu atitudine fermă, dacă se găsesc elemente care încearcă să provoace dezordine. Că nu trebuie să credem că noi suntem ocoliţi şi nu există şi la noi anumite elemente care s-au pus în serviciul diferitelor servicii străine, care acţionează pentru un dolar sau pentru o rublă împotriva propriului popor, împotriva independenţei ţării”.*

Ion Coman nuanţează cumva această preluare abuzivă a conducerii judeţului, prin subordonarea sa directă, nemijlocită lui Nicolae Ceauşescu, ca membru în C.P.Ex. şi secretar al C.C. al P.C.R. pe probleme de apărare, siguranţă naţională şi justiţie, dar şi prin complexitatea şi dramatismul evenimentelor. Ca atare, echipa coordonată de Coman a dublat conducerea judeţeană; a subordonat conducerile locale ale Armatei, M.I. şi D.S.S. ocupându-se de îndeplinirea ordinelor comandantului suprem pentru restabilirea ordinii în municipiu, în timp ce organelor locale de partid şi de stat – Comitetul Judeţean P.C.R., Consiliul Judeţean şi Primăria – le-au revenit atribuţii

exclusiv administrative: rezolvarea problemelor curente ale municipiului şi judeţului, îndeosebi cele economico-sociale.

Ion Coman: *„Pe linie de partid şi de stat, Radu Bălan era prim secretar al C.J.P., era preşedintele Consiliului Judeţean. În zilele de 17 şi 18 decembrie şi în continuare, în Timişoara nu erau numai acţiuni militare. Era vorba şi de toată viaţa economică şi socială, politică a judeţului, care trebuia să se desfăşoare normal. Asta o face primul secretar şi preşedintele Consiliului Judeţean... Bălan, ca prim-secretar avea menirea să asigure reintrarea în normal a activităţilor economico-sociale. De problemele militare mă ocupam eu şi cu generalii menţionaţi...*

Polarizarea atâtor forţe pe linie de partid, de stat, de Armată, de M.I., la Timişoara, a fost făcută de Nicolae Ceauşescu din dorinţa de a rezolva cât mai repede şi cât mai radical situaţia”. („Procesul de la Timişoara”,... vol. 3, p. 1398.)

Radu Bălan: *„În toată această perioadă, am avut întâlniri operative cu grupele noastre de activişti, cu cei de la ecnomic; eu mă întâlneam cu ei pentru că mă interesa, să văd cum merge activitatea în economie, în industrie, erau probleme, erau întreprinderi cu foc continuu, nu puteam să le lăsăm, indiferent de situaţia evenimentelor... Şi de problemele din agricultură: eram deja în ultima parte a decadei a doua a lunii decembrie şi nu se terminase încă sflecla de zahăr, nu se terminase porumbul, aveam foarte multe probleme cu arăturile; chiar în pofida desfăşurării acestor evenimente tragice, problemele economice le-am avut în permanentă atenţie şi m-am ocupat de ele...”* („Procesul de la Timişoara”..., vol. 3, p. 1464.)

Desfăşurarea activităţii productive la parametrii planificaţi, era cu atât mai necesară cu cât Timişoara şi judeţul Timiş asigurau o bună parte din produsele pentru export, cât şi din consumul Capitalei şi al judeţelor limitrofe. **Comtimul**, de pildă, livra cantităţi imense de carne şi produse din carne la export, dar şi în Capitală, în Arad şi în Valea Jiului. Oprirea producţiei la marile întreprinderi industriale timişorene paraliza ramuri importante ale economiei naţionale. Ca atare, echipa generalului Coman s-a constituit ad-hoc în două mari grupe de funcţiuni. Prima şi cea mai puternică a rămas cea

cu misiuni militare, iar o alta – la fel de activă – a fost cea cu atribuţii economico-sociale (producţie, aprovizionare etc.) formată între alţii din Cornel Pacoste, Ilie Matei şi Radu Bălan.

Ion Coman: *„Eu am înţeles de la domnul Pacoste că a venit să ajute Comitetul Judeţean de Partid pentru organizarea şedinţei cu activul de luni dimineaţă (18.12), de la ora 9.00, şi în acelaşi timp, să se ocupe şi de aprovizionarea Capitalei cu produsele fabricate la Timişoara... Deci, domnul Cornel Pacoste nu cu mine a rezolvat problemele aprovizionării Capitalei, ci cu Radu Bălan, pentru că nu trebuia ca evenimentele de la Timişoara să afecteze viaţa social-politică-economică a ţării"*. („Procesul de la Timişoara",.. vol. 3, p. 1402.)

În timp ce la Timişoara se trăgea şi mureau oameni nevinovaţi, când revolta atinsese apogeul, **Cornel Pacoste** se ocupa, pe bune!, cu problemele de agricultură. *La plecarea din Bucureşti, Nicolae Ceauşescu mi-a spus: „Vezi, să-şi apere întreprinderile, să lucreze, să-şi facă planul că, altfel, nu-şi pot lua salariul; au export mai toate întreprinderile din Timişoara şi trebuie să facem planul de export în această lună şi vezi şi dacă au terminat campania agricolă, pentru că Timişul m-a informat că vor introduce la fondul de stat toate produsele raportate. Cu această misiune am plecat eu la Timişoara.*

Cu alte cuvinte, Nicolae Ceauşescu, pe lângă măsurile forte pe care le-a luat, a mai cerut să fie luate toate măsurile politico-organizatorice, de aprovizionare, necesare liniştirii populaţiei... şi unei activităţi normale... Rezolvarea problemelor privind buna aprovizionare a populaţiei şi a unităţilor economice... Mi-am asumat riscul de a opri exportul şi am trimis din judeţele Timiş şi Arad produse agroalimentare pe pieţele din Timişoara, Bucureşti şi în Valea Jiului". („Procesul de la Timişoara",... vol. 3, p. 1581-1854.)

„L-am sunat pe ministrul Oancea şi i-am spus: «La Timişoara să nu mai vorbiţi, că am vorbit eu cu tovarăşul Bălan. Şi tov. Bălan s-a angajat să îmi trimită proteină. Dar vreau să vorbiţi la Carei, la Teleorman şi la Ialomiţa». Am vorbit, deci, cu ministrul Oancea, l-am rugat să vadă de ce n-a venit proteina de floarea-soarelui şi de soia de la cele trei fabrici din Roşiori de Vede, Ţăndărei şi de la Carei, şi peste

vreo două ore, mă sună Oancea şi-mi spune: «În această seară pleacă şi de la Carei, şi de la Ţăndărei, de la Roşiori proteina necesară» Tot atunci, mă sună Vasile Bărbulescu, de la Bucureşti. Şi îmi spune: «Uite, s-a hotărât, s-a trimis un tren frigorific la Timişoara, să luăm carne de la Comtim pentru Bucureşti. Şi te duci acolo, la Comtim, să se taie porci pentru Bucureşti»" („Procesul de la Timişoara", Ed. Mirton, 2005, vol. 3, p. 1530.)

Este impresionat faptul că în perioada 16-18 decembrie 1989 au avut loc confruntări dramatice, soldate cu zeci de morţi şi sute de răniţi şi arestaţi, dar întreprinderile şi instituţiile, întreaga industrie şi toată economia judeţului au funcţionat la capacitatea şi parametrii normali. Muncitorimea şi toţi funcţionarii din administraţie, specialiştii şi directorimea au fost la locurile lor de muncă, la serviciu, cuplaţi pe realizarea sarcinilor şi a planurilor de producţie.

La nivel naţional nu s-a înregistrat nicio sincopă provocată de obligaţiile zonei la fondul central de produse şi servicii, toate contractele au fost onorate, iar pieţele au fost aprovizionate dinspre Timişoara – cu surplusuri chiar – în perioada sărbătorilor de iarnă.

Din punct de vedere strict formal, capacitatea de organizare şi mobilizare a organelor P.C.R. şi a structurilor acestuia şi-au dovedit viabilitatea inclusiv în situaţii de criză majoră. Au funcţionat, însă, timp de trei zile, din inerţie, dar şi printr-un control supradimensionat asigurat de funcţionari şi activişti de rang înalt ai nomenclaturii comuniste. Pentru că lupta pe două fronturi din zilele de 16-17 şi 18 decembrie 1989 a fost epuizantă pentru comandoul venit de la Bucureşti, dar ademenitoare pentru muncitorimea care urma să se dezlănţuie...

19 decembrie: muncitorimea se revoltă

Curioşi să afle ce s-a întâmplat în oraşul lor, timişorenii cumpără ca niciodată ziarele momentului. În „**Drapelul roşu**" – cotidian al puterii locale – niciun cuvânt despre atacul asupra sediului Comitetului Judeţean de Partid, nimic despre devastarea oraşului, despre intervenţia în forţă a armatei în urma căreia au fost morţi, răniţi şi arestaţi. Un ziar din altă lume, adresat însă timişorenilor.

Titluri „Tovarăşul Nicolae Ceauşescu efectuează o vizită oficială de prietenie în Republica Islamică Iran"; „O economie naţională echilibrată, în plină dezvoltare".

Sub genericul „Pe temeiul documentelor marelui Forum comunist" – titlurile:

- Muncă temeinic organizată, înaltă răspundere şi dăruire pentru realizarea exemplară a planului pe acest an şi pregătirea corespunzătoare a producţiei din 1990;
- Prin vrednicia noastră durăm suişul ţării;
- Alte sonde puse în funcţiune;
- Ample lucrări de îmbunătăţiri funciare.

La chioşcurile de difuzare a presei se distribuie ziarul **„Scânteia"** – organ al C.C. al. P.C.R.

Prima pagină sub genericul „Vizita oficială de prietenie a tovarăşului Nicolae Ceauşescu, Preşedintele României, în Republica Islamică Iran. Primire călduroasă la Teheran".

Paginile 1 şi 3 ale cotidianului reproduc cuvântările celor doi preşedinţi la Dineul oficial şi minuta privind conţinutul convorbirilor oficiale.

Pagina a II-a este pusă sub genericul „Sarcinile economice – îndeplinite exemplar" şi sunt publicate articolele: „În fiecare abataj – randamente superioare în producţie"; „Campania agricolă de primăvară a început în decembrie în... atelierele de reparaţii"; „Experienţa înaintată, larg generalizată: se poate construi mai repede şi mai eficient"; „Prevederile

planului pe 1990. Orientări ferme spre calitatea superioară a muncii”.

Pagina a 4-a, găzduieşte articolul „Prin unitatea de acţiune a comuniştilor, oamenilor muncii” cu supratitlul „În spiritul Congresului al XIV-lea prin perfecţionarea stilului şi metodelor de muncă, ridicarea eficienţei întregii activităţi”. Şi încă două articole: „Colectarea hârtiei – o mai largă participare cetăţenească; „Nimic să nu se piardă! Totul să fie recuperat şi refolosit în economie”.

Pagina a 5-a, cuprinde o amplă rubrică „Oamenii muncii din industrie raportează importante succese” (Realizări ale hidrotehnicienilor din Buzău; Cărbune peste prevederi la Câmpulung; Ritm intens pe şantierele de locuinţe din Piatra Neamţ; Producţie fizică suplimentară la Vaslui; Sporeşte zestrea edilitară a oraşului Iernut; La Poiana Braşov – turismul, pe coordonatele calităţii şi eficienţei.)

În deschiderea paginii, stânga sus, un articol de autentică propagandă politică, pe trei coloane, intitulat „**Legile ţării – respectate cu consecvenţă, aplicate cu fermitate**”.

La nivelul de informare din acea zi, cititorii nu vor pricepe nimic. Surprinzător, însă, în aceeaşi zi, la ora 13.00, în emisiunea **Telex** de la TVR (care avea un caracter strict informativ şi cuprindea de obicei ştiri externe) este citit în întregime acest articol (Vezi Addenda).

Sigur, acest comenariu ciudat, o colecţie de clişee propagandistice, poate fi descifrat astăzi: era, în fapt, un răspuns la refuzul pastorului Tökés, sprijinit de enoriaşii săi şi, mai ales, de cercuri ale revizionismului maghiar, de a se supune hotărârii judecătoreşti privind mutarea într-o altă localitate. Plecând de la acest caz şi, ţinând seama de tulburările de stradă din 16 şi 17 decembrie de la Timişoara, articolul generalizează şi trage un semnal de alarmă ultimativ la adresa tuturor celor ce sunt dispuşi să nu respecte legalitatea şi ordinea de drept, iar Justiţiei şi tuturor organelor şi organismelor statului le este trasată sarcina de a nu tolera în nicio împrejurare o asemenea gravă lezare a interesului naţional, de a trage la răspundere pe oricine se face vinovat de o asemenea infracţiune.

Este, în fond, o directivă, dar şi o motivare politico-ideologică şi juridică la ceea ce ar fi urmat dacă tulburările

şi revolta din stradă nu s-ar fi extins şi nu ar fi cuprins marile platforme industriale timişorene şi, ulterior, întreaga societate românească.

Acelaşi mesaj – cu pasaje întregi, transcrise mot-à-mot este transmis şi în exterior. Ministerul Afacerilor Externe îi informează pe şefii misiunilor diplomatice din străinătate despre modul în care trebuiau să prezinte situaţia din România: *„În cazul în care, în cadrul contactelor de lucru, veţi fi întrebat (repetăm: numai în cazul în care veţi fi întrebat) în legătură cu aşa-zisele evenimente de la Timişoara, răspundeţi cu toată claritatea că nu aveţi cunoştinţă despre aşa ceva. După un astfel de răspuns scurt, şi fără a vă lăsa angrenat în prelungirea discuţiei pe această temă, veţi prezenta în mod ferm următoarele: respingem cu hotărâre orice încercări de amestec în treburile interne ale României, stat liber şi independent, orice încercare de nesocotire a atributelor fundamentale ale independenţei şi suveranităţii noastre naţionale, de atentare la interesele naţionale, de încălcare a ordinii şi legile ei.*

În România se vor întreprinde măsuri ferme împotriva unor astfel de încercări, împotriva oricăror acţiuni provocatoare şi diversioniste, iniţiate de cercuri reacţionare, antiromâneşti, de serviciile speciale şi oficinele de spionaj din străinătate.

Statul socialist, societatea noastră nu vor tolera, în nicio împrejurare, lezarea intereselor vitale, a prevederilor Constituţiei ţării şi vor lua măsurile necesare pentru respectarea cu stricteţe a legalităţii, ordinii de drept, fără de care nu ar fi posibilă desfăşurarea normală a activităţii în toate sferele societăţii. Nimănui, indiferent cine ar fi, nu-i este îngăduit să încalce legile ţării, fără a suporta consecinţele actelor sale.

Instruiţi toţi colaboratorii pentru a acţiona în strictă conformitate cu indicaţia de mai sus. Informaţi imediat orice discuţie pe care o aveţi în legătură cu cele de mai sus”. (Dumitru Preda, Mihai Retegan, „Principiul dominoului. Prăbuşirea regimurilor comuniste europene”, Ed. „Fundaţiei Culturale Române”, Bucureşti, 2000, p. 456.)

Acest material oficios, publicat în ziarul „Scânteia”, scris în stil de lecţie pentru învăţământul politico-ideologic, bun de difuzat oriunde şi oricând, ascuns undeva în pagina a 5-a, printre realizările de marcă ale regimului, dovedea deruta factorilor politici de decizie de la Bucureşti, formalismul abordărilor într-o problemă gravă, de criză majoră a regimului.

În contrast cu această capodoperă de inadecvare a discursului propagandistic la realitatea dramatică a momentului, în Timişoara – la care se referea evident, dar pe furiş, editorialul – evenimentele îşi accentuau cursul istoric.

Revolta din stradă – anarhică, violentă, pe cale de a deveni haotică şi fără identitate/finalitate – se muta şi primea consistenţă în întreprinderi. Extinderea protestului timişorenilor din stradă către comunităţile profesionale din întreprinderi şi instituţii ducea la pierderea controlului autorităţilor asupra colectivelor de angajaţi pe care, până în 19 decembrie, puteau conta fără rezerve.

Pe fondul nemulţumirii generale privind nivelul de trai şi viaţă, aflat sub pragul suportabilităţii, la limita supravieţuirii, în condiţiile unei propagande mincinoase şi deşănţate prin care se etalau realizările „remarcabile” ale regimului Ceauşescu, implicarea muncitorilor de pe platformele industriale ale Timişoarei în revoltă a avut şi cauze concrete, imediate, de loc şi timp, legate nemijlocit de realitatea cotidiană:

- Aproape toţi angajaţii din întreprinderile şi instituţiile municipiului, în 19 decembrie, aveau – în familie, printre prieteni, vecini, cunoscuţi şi colegi – morţi, răniţi, arestaţi sau dispăruţi în urma represiunii din 17 decembrie, ceea ce îi neliniştea, determinându-i să ceară autorităţilor – răspicat – nu doar adevărul, ci şi socoteală pentru victimele înregistrate;

- Prezenţa armatei pe străzi şi în jurul întreprinderilor îi neliniştea şi le creea o stare de insecuritate acută. Nu înţelegeau şi nu acceptau statutul de locuitori ai unui oraş sub asediu;

- Imensa majoritate a salariaţilor erau în dezacord cu actele de vandalism produse de oameni a căror moralitate şi atitudine contrastau flagrant cu spiritul urban, de civilitate, caracteristic comunităţii;

- Timişorenii au simţit, au perceput că represiunea s-a înteţit şi a atins cote criminale după venirea în oraş a

Comandoului București, a activiștilor și generalilor, care au preluat frâiele conducerii locale. Din după-amiaza și seara zilei de 17 decembrie, timișorenii și-au dat seama că întregul proces de restabilire a ordinii se bazează exclusiv pe decizii și ordine venite de la centru, de la Nicolae Ceaușescu, fără nicio consultare cu puterea locală. Excluderea conducerii locale din ecuația rezolvării problemelor a fost inacceptabilă pentru timișoreni, care au răspuns ferm prin lansarea sloganului: „Îl vrem pe Bălan/Că e bănățean". De remarcat că, în acel moment, toată lumea știa că Bălan nu este bănățean, ci șeful județului; cu alte cuvinte timișorenii cereau să se respecte nu o persoană, ci conducerea locală.

Sigur, extinderea revoltei și transferul ei din stradă în întreprinderi a pus pe jar autoritățile. Dar, de acum, se produsese o polarizare a revoltei, iar organele aveau puncte de sprijin. În acest caz, puteau interveni, puteau folosi pârghii consacrate – aflate în metodologia muncii de partid – de influențare și stăpânire a maselor. Se putea discuta, se putea negocia. Acolo, în unitățile economico-sociale, existau directorimea, șefii ierarhici, organizațiile de partid, de sindicat și ale U.T.C.; erau organele de contrainformații la vedere și informatori, persoane acoperite.

În doctrina P.C.R. de apărare a patriei de către întregul popor, întreprinderile și instituțiile economico-sociale aveau statut legal de „cetăți de muncă, luptă și apărare".

Dacă până acum, în stradă nu aveai cum și cu cine să porți un dialog, în lipsa unor lideri sau a unor grupuri coerente de influență, de-acum rezolvarea conflictului intra într-o nouă fază. Sigur, nu autoritățile au determinat această mutare tactică și nici nu au stimulat această mișcare, dar în noile condiții, din punctul de vedere al puterii, realitatea devenea previzibilă și mai ușor de controlat.

Așa se face că, în dimineața zilei de 19 decembrie oamenii și-au luat inima în dinți, s-au coalizat și au cerut din interiorul întreprinderilor rezolvarea urgentă a situației prin care trecea comunitatea locală.

Ca răspuns, autoritățile s-au mobilizat și au pus în practică metodologia muncii de partid, exersată timp de 50 de ani. Se prăfuise, însă; nu mai avea impactul de odinioară, dar și situația era de o cu totul altă natură.

„Ieşiţi din birouri, mergeţi şi vorbiţi cu oamenii, lămuriţi-i !" – era cuvântul de ordine al zilei.

Conform planificării întocmite la Comitetul Judeţean de Partid, în 19 decembrie urmau să aibă loc în toate marile întreprinderi timişorene adunări muncitoreşti pentru condamnarea actelor huliganice, teroriste săvârşite de elementele aservite forţelor antinaţionale şi antisocialiste. S-au elaborat documentare şi discursuri, s-au transmis directive şi sarcini concrete, ultimative chiar, organelor şi organizaţiilor de partid, U.T.C. şi de sindicat. S-au mobilizat în alertă de maximă importanţă oameni, structuri, organe şi organizaţii.

În această situaţie, la Comitetul Judeţean de Partid, Ion Coman, Radu Bălan, ceilalţi membri ai nomenclaturii comuniste au hotărât plecarea de urgenţă în întreprinderi şi instituţii.

Cornel Pacoste a mers la U.M.T.: „*Domnul Coman mi-a spus că au ieşit muncitorii, au declarat grevă şi trebuie să stăm de vorbă cu ei. «Uitaţi, că nu e nimeni acuma la U.M.T.» «Du-te la U.M.T!» M-am dus la U.M.T. Oamenii erau doritori de convorbiri. A strigat unul: «A venit Pacoste, fostul nostru prim-secretar!» Nu au aplaudat, dar nici nu au huiduit. Au făcut cordon, să trec printre ei. Dar vreau să vă spun că erau liniştiţi, dar extrem de fermi. Acum am sesizat că, într-adevăr, nimeni nu mai poate opri ce se începuse. Toţi muncitorii, dacă nu toţi, toţi tinerii erau în curte, strigau lozinci cu caracter politic deja, dintre cele mai serioase, chiar «Moarte criminalului!», «Moarte pentru moarte!» Strigau: «Daţi-ne arestaţii!», «Daţi-ne morţii!», «De ce murim de foame?» şi toate... Şi au spus: «De ce n-avem ciocolată, că vin sărbătorile?» Şi atuncea îi spun: «Dragul meu, ai dreptate!» «Bun, bun, am dreptate, ştiu că pe vremea matale aveam ciocolată, acum de ce n-avem? Te-ntreb, că tot dumneata te ocupi». Şi-am spus: «Nu mai avem niciun leu pentru import. Acum am făcut rost de un TIR de mărfuri de import, de cacao din Ghana, am dat la 'Kandia' cu prioritate şi mă miră, mă surprinde de ce nu e ciocolată pe piaţă. Până acu` n-au avut materie primă, da` acu` au, tocmai, ca să nu fie problemă». Şi zic: «Dau un telefon!» Mă duc şi dau doamnei Moţ un telefon. Şi zic: «Doamna Moţ, de ce nu e ciocolată?» Zice: «Nu pot să lucrez, pentru că toate fetele de*

la această secţie sunt în grevă». Şi m-am întors şi le-am spus: «Uite, măi băieţi, de ce nu este şi n-o să fie nici mâine, pentru că toate fetele, ca şi voi, sunt în grevă şi n-are cu cine lucra».

Zic: «Oameni buni, eu vin direct de la Cârpan! O să aveţi carne». Zice el: «Acuma? Da` până acuma de ce n-am avut?» Zic: «Nu ştiu dacă n-aţi avut până acuma, da` ... eu zic că aţi avut şi până acuma. Dar de mâine o să fie carne cât trebuie. S-au luat aceste măsuri. Şi toate celelalte o să fie. Eu aşa cred, că toate celelalte o să fie. Nu ştiu, eu n-am putere să schimb nici şeful statului, nici nimic. Daţi-mi voie să plec!» «Nu plecaţi! Ori mergeţi cu noi, ori de plecat nu plecaţi!» Zic: «Sunt ostatic. Eu, ostatic!» Că glumeam, mulţi mă cunoşteau, îmi spuneau pe nume. În fine, am plecat din U.M.T. la Comitetul Judeţean. Pe drum, primesc un telefon: «Domnule, s-a spus că toată Armata intră în cazarme, m-aţi asigurat». «Da, mă, Popescule, aşa e». Zice: «Este aici un TAB». «Mă, e în pană, să se ducă băieţii la el». S-au dus, i-au dat flori, era în pană, nu putea să se ducă. I-au dat flori, l-au îmbrăţişat pe ăla de acolo, nu s-a întâmplat nimic”. („Procesul de la Timişoara”,... p. 1535-1536.)

Ţinând seama de radicalizarea revendicărilor şi de escaladarea protestelor în întreprinderi, la C.J.P. se decide scoaterea de urgenţă a armamentului şi a muniţiei destinate gărzilor patriotice din magaziile aflate în incinta întreprinderilor şi transportarea acestora în depozitele armatei. Operaţiune deosebit de riscantă – care avea să se desfăşoare sub privirile miilor de muncitori aflaţi în curtea fabricilor şi sub protecţia subunităţilor militare îmbarcate pe tancuri şi TAB-uri, care patrulau de jur-împrejurul obiectivelor industriale. Concepută în grabă, sub semnul urgenţei, fără să se ţină cont de psihologia maselor revoltate, misiunea a eşuat lamentabil, punând gaz peste focul revoltei.

Porniţi visceral împotriva unui Ceauşescu omnipotent şi omniprezent, înfierbântaţi de cele petrecute în oraş – un război al regimului împotriva timişorenilor, – cei ce au asistat la această operaţiune au interpretat-o ca fiind îndreptată împotriva lor. Unii s-au alarmat de zvonul că din camioanele militare se descarcă arme, alţii de gândul că armele şi muniţiile încărcate erau destinate trupelor care urmau să reprime revolta din oraş a timişorenilor.

Cert este faptul că în momentul în care la „ELBA” s-a prezentat prim-secretarul Radu Bălan, încercând să-i calmeze pe muncitorii care ieşiseră în curtea întreprinderii, aceştia i-au cerut şefului Judeţenei de partid să răspundă la întrebări care nu se refereau la aria lui de competenţă, ci la evenimentele petrecute în oraş sub conducerea „Comandoului de partid şi de stat” venit de la Bucureşti: cine a ordonat să se tragă în populaţie, unde sunt morţii, de ce au fost arestaţi oameni nevinovaţi. Mai mult, *„s-a văzut de la distanţă că manifestaţia căpătase un pronunţat caracter politic, anticeauşist... Un grup de 15-20 de tineri urcaţi pe o platformă de tractor strigau «Jos Ceauşescu!» Atunci am auzit pentru prima dată din gura muncitorilor această cerere de înlăturare a lui Ceauşescu”.* („Procesul de la Timişoara”,... vol. 3, p. 1471.)

În timp ce reprezentanţii puterii discutau cu muncitorii, au apărut la cele două porţi ale întreprinderii TAB-uri. Ţevile mitralierelor erau – întâmplător, poate – îndreptate spre muncitorimea adunată. Muncitorii au strigat violent: „Uite, a venit armata peste noi”. Bălan s-a dus la telefon, într-o secţie, însoţit de vreo 5 muncitori. A vorbit cu Coman. I-a cerut să retragă imediat armata. Coman i-a răspuns că problemele armatei nu îl privesc. S-a dus personal la Consiliul judeţean ca să discute problema retragerii armatei. A discutat, dificil, cu Coman: „Nu se poate face linişte cât timp e prezentă armata”. Coman a răspuns încăpăţânat: „Problemele operaţiunilor militare nu e treaba ta”.

Radu Bălan a revenit la ELBA (ora 10.40). În faţa intrării era un TAB. Alături ardea o remorcă. Atunci s-a tras din TAB. Lumea a început să ţipe. Sub ochii muncitorilor din curte a fost împuşcată o femeie. Femeia rănită a fost dusă la spital.

Radu Bălan şi-a dat seama că în aceste condiţii prezenţa sa era inutilă în mijlocul furiei dezlănţuite. L-a sunat din nou pe Coman: „Dacă nu se retrage armata şi nu încetează tragerea, eu nu pot să-mi asum nicio răspundere”. Generalul, furios, i-a trântit telefonul. Bălan a plecat spre sediu la ora 11.30. (Miodrag Milin, „Timişoara. 15-21 decembrie `89”, Ed. „Facla”, 1990, p. 111.)

În aceeaşi ordine de idei, cererile lui Radu Bălan, care exprimau doleanţele muncitorilor, renunţarea la încercuirea militară a întreprinderilor – erau inacceptabile pentru Ion

Coman, întrucât o asemenea decizie echivala cu un act provocator de cedare a iniţiativei forţelor de ordine în favoarea revoltei, care deschidea o breşă în sistem, creea un precedent periculos care să ducă la intrarea în defensivă a factorilor de comandă politico-militară.

În cazul rezolvării pozitive a propunerilor formulate de Radu Bălan, iniţiativa ar fi trecut de partea muncitorilor revoltaţi care, descătuşaţi, ar fi părăsit incinta întreprinderilor şi s-ar fi revărsat năvalnic în întregul oraş. Iar împotriva lor nu se mai puteau folosi tancul sau TAB-ul, detaşamentele de asalt sau trăgători izolaţi, ci doar capitularea.

Un amănunt dramatic, de maximă gravitate, decisiv chiar.

În această situaţie, Coman se afla între ciocan şi nicovală; era sub presiunea conducerii centrale de la Bucureşti şi sub cea a muncitorilor revoltaţi al căror reprezentant devenise acum Radu Bălan, sprijinit de aparatul său, deci de puterea locală.

Guşă la „ELBA”

În timp ce la Comitetul Judeţean de Partid, Ion Coman căuta, împreună cu generalul Victor A. Stănculescu, o soluţie pentru stoparea alunecării primului secretar Radu Bălan pe panta capitulării, la comandamentul Diviziei avea loc o adunare a comandanţilor şi a secretarilor de partid din unităţile garnizoanei, prilejuită de sosirea generalului Ilie Ceauşescu, locţiitor al ministrului şi secretar al Consiliului Politic Superior al Armatei. Aşadar, în 19 decembrie 1989, toţi adjuncţii operativi ai ministrului Milea se aflau în Timişoara; la sediul ministerului din Bucureşti rămăsese doar un singur adjunct, generalul Niculescu – fără atribuţii în conducerea operativă a armatei, el răspunzând pe linie militară de reprezentarea (formală!) a Armatei române în Comandamentul Unit al forţelor armate participante la Tratatul de la Varşovia.

Deşi situaţia din Timişoara cunoscuse o nouă evoluţie şi se afla într-o fază de o periculozitate extremă pentru regim, deşi înaintea convocării ordonate la Divizie avusese discuţii la Comitetul Judeţean de Partid cu Ion Coman şi generalul Stănculescu, generalul Ilie Ceauşescu trâmbiţează în expunerea făcută în faţa activului de comandă şi de partid din Timişoara versiunea oficială a conducerii superioare de partid şi de stat:

- Pericolul unei agresiuni externe, care vizează destrămarea României, în care scop se acţionează din interior cu acţiuni teroriste pentru crearea condiţiilor unei intervenţii străine;
- Existenţa unui complot internaţional împotriva României, cu participarea unor forţe atât din Vest cât şi din Est;
- Pătrunderea pe teritoriul ţării noastre a unui număr de elemente teroriste (cca 2000) destinate să provoace acţiuni violente;
- Tulburările de stradă sunt provocate de elemente teroriste aservite intereselor ţărilor capitaliste. Scopul lor este răsturnarea socialismului şi întoarcerea la capitalism.

În final, cere ca armata să rămână în stradă şi să dea dovadă de multă fermitate.

În cuvântul său, generalul Ştefan Guşă îi raportează că situaţia din Timişoara este deosebit de fluidă, cu o dinamică imprevizibilă şi că „de *la zi la zi se acţionează altfel; astăzi, manifestaţiile sunt relativ paşnice”.*

Generalul Guşă ştia în acel moment că muncitorii de pe platformele industriale ale Timişoarei protestează în curtea întreprinderilor, dar ştia, la fel de bine, că Armata n-are ce căuta în interiorul unităţilor economice, că sarcina potolirii spiritelor aparţine organelor locale de partid. Din acest motiv, îl asigură pe responsabilul politic al Armatei că „manifestaţiile sunt relativ paşnice”.

Era o diferenţă de abordare: Ilie Ceauşescu transmitea un mesaj (nu un ordin!), în timp ce Ştefan Guşă se confrunta cu realitatea şi trebuia să răspundă acesteia prin ordine!

General **Ştefan Guşă:** „În 19 decembrie, aproape de prânz, mă sună Coman şi-mi dă ordin: «*Mergi urgent la ELBA. Acolo e în pericol primul secretar Bălan». Am luat aghiotantul şi, cu o Dacie a unui ofiţer de la Divizie, am plecat acolo să vedem care e realitatea.*

În curtea întreprinderii, erau adunaţi cca 2000 de oameni care scandau. La poartă, am fost oprit, nu mi s-a dat voie să intru. Eram prevenit: «Nu intraţi că e pericol, vă sfâşie, vă omoară». Am forţat: «Vreau să intru să văd despre ce e vorba». În mijlocul curţii erau un scaun şi două difuzoare mari de la care se putea vorbi oamenilor. Lumea scanda pe bună dreptate:

- Ucigaşilor, ce-aţi făcut? Ne-aţi omorât copiii. M-am dus, nu mi-a făcut nimeni nimic. M-am urcat pe scaun. În faţă erau câteva femei şi mai mulţi tineri. Mi se arătau tuburi de cartuşe că s-a tras în ei. Le-am spus:

- Nu noi v-am omorât copiii. În niciun caz nu Armata. Armata nu, Armata nu, Armata nu. Armata n-are nimic cu poporul.

- Să plece Armata! Scanda în continuare mulţimea. Le-am spus: De acord, va pleca Armata. Va pleca armata, dar fiţi oameni liniştiţi, daţi dovadă de raţiune, nu atacaţi soldaţii, nu mai spargeţi magazinele. De ce vă distrugeţi oraşul?

- Nu noi, nu noi am spart magazinele, nu noi am dat foc!, *au scandat în cor cei 2000 de muncitori.*

- Bun, zic, atunci o să plece armata.

Atunci am auzit prima dată «Armata e cu noi!»

Am plecat de acolo şi m-am dus la Comitetul Judeţean. M-am prezentat la secretarul Coman şi i-am spus: «Tovarăşe secretar, uitaţi ce cere lumea: Jos cutare: Vrem libertate; Să plece Armata». La care Coman, adresându-se generalului Stănculescu:

- Uite, băi Victore, ăsta s-a sperit de trei femei. Ha, ha, s-a speriat de femei. Zic: Nu e vorba de femei! Şi am plecat.

Mi s-a reproşat că am înţeles ordinul greşit, că nu trebuia să mă duc personal, ci să trimit o echipă de militari să-l scoată de acolo pe Bălan (p. 105)

Din acel moment, mi-am dat seama că trebuie neapărat să retragem armata din oraş, să lăsăm căile de acces spre Centru libere. Pentru mine era, de acum clar, că era vorba de mii şi mii de oameni, de clasa muncitoare (p. 107).

M-am dus la Comandamentul Diviziei şi i-am ordonat colonelului Zeca: Dă ordin să se retragă armata din faţă şi de lângă întreprinderi. Deblochează podurile. Să dăm cale liberă oamenilor să-şi facă demonstraţia lor, că va fi paşnică. Eu am vorbit, apoi, cu Milea şi i-am raportat că am retras Armata. („Condamnat la adevăr", p. 50-51, 105.)

„Ora 13.30. În urma unei discuţii avute cu generalul Vasile Milea şi a obţinerii aprobării acestuia, generalul Ştefan Guşă ordonă retragerea tancurilor, TAB-urilor şi a unei părţi din efective din zonele intens circulate din Timişoara, pentru a se permite muncitorilor să demonstreze paşnic; concomitent, ordonă interzicerea totală a folosirii armamentului". (Alesandru Duţu, „Revoluţia din Decembrie 1989. Cronoligie". Ed. IRRD, 2010, p. 111.)

Deci, Ion Coman făcuse apel la Ștefan Guşă să-l extragă pe Radu Bălan din întreprindere, de sub influenţa protestatarilor şi nu că ar fi fost în pericol să fie făcut prizonier sau că i-ar fi fost viaţa periclitată. Ținând seama de potenţialul inflamatoriu al maselor revoltate, în capcana căruia putea pica orice activist sau general cu putere de decizie, Ion Coman se adresase lui Ștefan Guşă pentru a organiza această operaţiune şi nu pentru a se deplasa personal acolo.

Ştefan Guşă: *Când m-am întors la Judeţ, i-am raportat secretarului Ion Coman situaţia: „Domnule, eu am fost la Elba". „Ce-ai căutat acolo? N-am zis să te duci tu, trebuia să trimiţi pe cineva". „Eu am înţeles să mă duc eu" Apoi i-am spus: „Uitaţi ce vor oamenii – aia, aia, aia". „Măi, te-ai speriat de nişte femei".* („Condamnat la adevăr", p. 122.)

În privinţa scopului pentru care se făcuse apel la şeful M.St.M., pentru organizarea scoaterii din întreprindere a primului secretar, generalul Guşă declara: *„La intrarea mea, Radu Bălan pleca. Deci, eu puteam să mă întorc. Fusesem trimis să-l scot pe Radu Bălan. Dar nu. Eu am vrut să văd cu ochii mei starea de spirit a muncitorilor. Şi, când ne-am întâlnit, Radu Bălan îmi zice: «Ce căutaţi cu Armata aici?» Ca şi cum aş fi chemat eu Armata acolo...".* (Idem, p. 122.)

Militar de carieră, şcolit şi educat în spiritul de corp militar, generalul Guşă s-a deplasat personal la Elba şi pentru că acolo salariaţii întreprinderii descoperiseră şi arestaseră intruşi, cercetaşi pe care el personal, prin ordinul lui, îi infiltrase în rândul muncitorilor. El a profitat, astfel, de ordinul lui Ion Coman de a-l scoate pe Radu Bălan din chingile revoltaţilor, îndeosebi pentru a-şi recupera oamenii căzuţi, fără vină, pradă exasperării timişorenilor.

De remarcat că ordinul privind retragerea Armatei din conflict aparţine generalilor Milea şi Guşă (ministrul apărării, respectiv şeful M.St.M.) şi a fost dat comandanţilor militari fără consultarea şi fără consimţământul lui Ion Coman – împuternicit să conducă operaţiunile din Timişoara, în numele comandantului suprem de către Nicolae Ceauşescu personal, în şedinţa C.P.Ex. şi în teleconferinţa din 17 decembrie. Este prima şi cea mai gravă fisură între conducerea militară şi cea politică a ţării. De acum, generalul Guşă întrerupe orice legătură cu Comitetul Judeţean de Partid, de unde conducea Ion Coman. Se baricadase în sediul Diviziei şi îşi structurează toate deciziile militare în acord cu ministrul apărării, generalul Vasile Milea. Fără să ţină cont de directivele comandantului suprem, aflat în 19 decembrie în vizită oficială în Iran şi în afara oricărei legături cu conducerea operativă a ţării, asigurată în acea zi de Elena Ceauşescu şi de Manea Mănescu. Cu alte

cuvinte, între hotărârile P.C.R. şi ordinele militare apăruse prăpastia sfârşitului.

Prezenţa lui Guşă la Elba a marcat punctul de cotitură, de clarificare a fenomenului revoluţionar. Zăgazurile s-au rupt în momentul în care Guşă le-a reproşat muncitorilor că şi-au distrus oraşul.

Generalul Guşă consideră că întâlnirea pe care a avut-o cu muncitorii de la ELBA a fost decisivă pentru hotărârile pe care le-a luat ulterior. E de presupus că ceea ce nu înţelegea la început s-a clarificat în cursul acestui dialog vociferant şi confuz. Muncitorii au reproşat Armatei că a tras în oameni. Generalul a afirmat că Armata a tras în sus, nu în oameni. Le-a reproşat că şi-au distrus oraşul. Replica, foarte importantă, a fost: „Nu noi! Nu noi!”, prin care generalul a înţeles că timişorenii se delimitaseră net de cei care incendiaseră şi distruseseră clădirile oraşului. Muncitorii au cerut să plece Armata. Generalul le-a promis retragerea Armatei în cazărmi.

Nu noi, nu noi ... Atunci li s-a luat frica din sân... Şi au ieşit! Au ieşit nu doar ca expresie a revoltei anticeauşiste şi antisistem, ci şi pentru a respinge acuzaţiile că muncitorimea a creat dozordinile şi distrugerile din oraş. Prima măsură a muncitorilor, la ieşirea din întreprinderi, a fost organizarea, respingerea oricărei provocări, protecţia coloanelor de eventualele infiltrări ale provocatorilor.

La ora 23.50, în baza hotărârii luate de generalul Vasile Milea şi în baza informaţiilor privind intenţia muncitorilor de ieşire masivă în oraş, generalul Ştefan Guşă repetă ordinul dat anterior:„*Să fie retrase în unităţi tancurile, TAB-urile şi o parte din efective. La ieşirea muncitorilor, militarii să se replieze în apropierea clădirilor şi autovehiculelor; coloanele să fie lăsate să treacă”.*

20 decembrie. Ies muncitorii!

La ora 7.00. Timişoara este în grevă generală. Salariaţii au sosit la schimb, dar n-au mai intrat la locurile de muncă. Cei ce ieşiseră din schimb, n-au mai plecat acasă. Muncitorii din toate schimburile, dar şi ingineri, tehnicieni, maiştri, personal administrativ, unii – mulţi! – secretari şi membri ai organelor de partid ocupă curţile întreprinderilor şi se organizează în vederea ieşirii în stradă.

Organele puterii locale fac un ultim efort de calmare a situaţiei. Trimit activişti şi cadre ale structurilor de forţă pe platformele industriale.

Florea Sofronie, secretar cu probleme organizatorice: *„În data de miercuri, 20 decembrie 1989, la ora 9.30, fostul prim-secretar Bălan Radu mă anunţă că trebuie să mă prezint la Întreprinderea Mecanică Timişoara, deoarece muncitorii au ieşit în incinta acestei întreprinderi, părăsind secţiile, sectoarele de muncă. Să văd ce se întâmplă acolo şi să-l anunţ. M-am deplasat la această mare întreprindere industrială din Timişoara şi într-adevăr, în faţa intrării, la direcţiune, deci în curtea acestei întreprinderi, se aflau circa 2.500-3.000 de muncitori, care scandau: «Libertate!», «Dreptate», «Jos dictatura», «Drepturi pentru muncitori!». Mi-au făcut cordon şi am intrat în clădirea direcţiunii. M-am prezentat în birou şi fostul director, Fluxa Gheorghe, plus secretarul de partid, preşedintele de sindicat mi-au spus ce vor muncitorii, spunând că aceştia vor să fie retrasă Armata, că vor să se dea morţii la familii, că vor să fie eliberaţi arestaţii, că vor să se întreprindă asemenea măsuri, încât să se bucure de mai multe drepturi şi de libertate. M-am dus în faţa lor, cu directorul, fostul director al întreprinderii, şi aceştia scandau numele lui Bălan Radu. N-am putut să port un dialog cu ei. Am avut răbdare, am aşteptat, nu s-a putut face acest dialog. Şi m-am întors înapoi în biroul fostului director şi am vorbit cu Bălan Radu. Şi i-am comunicat:*

«Oamenii doresc să veniţi dv.» Şi Zice: «Stai acolo, că vine Pacoste Cornel, însoţit de ministrul Industriei Constructoare de Maşini!» (pe-atunci Rădulescu Eugen). Lucru ce s-a şi întâmplat. Au venit după câteva minute. Împreună cu dânşii, ne-am dus în faţa muncitorilor. Aceştia scandau în continuare. A reuşit totuşi Pacoste Cornel să li se adreseze cu rugămintea să-şi reia procesul de producţie, că s-au luat măsuri pentru o mai bună aprovizionare a populaţiei. Câteva muncitoare au strigat în cor că nu există în magazine ciocolată pentru copii. Pacoste Cornel le-a răspuns că a luat toate măsurile, că n-a ştiut că vine la această adunare şi întâlnire cu ei, dar că a controlat această întreprindere, că a înlăturat neajunsurile care sunt şi că, chiar de astăzi şi începând de mâine se va aproviziona ritmic cu tot ce este necesar. Şi, în continuare, muncitorii cereau să vină Bălan Radu. Am fost, din nou, la telefon şi i-am spus lui Bălan Radu să n-aibă nici o reţinere, că munitorii sunt paşnici; i-am spus ce scandează şi ca să vină. În câteva minute a venit şi s-a prezentat în faţa muncitorilor, discutând aceleaşi probleme: de aprovizionare, de producţie, de reluare a activităţii. Dar, în acelaşi timp, a cerut oamenilor ca cei care au probleme să le facă şi să le dea în scris lui, personal, atunci. Şi la unele din aceste bileţele chiar a reuşit să dea răspunsul. De când m-am dus eu, a durat cam două ore şi jumătate această confruntare, această întâlnire, această discuţie cu muncitorii de la acest mare colectiv de muncă. S-a dorit să se plece, la un moment dat, pentru că s-a întârziat foarte mult. Şi muncitorii nu ne lăsau să plecăm. Atunci, colonelul, şeful Apărării Civile, a vehiculat ideea că în oraş sunt nişte greutăţi, că s-ar fi otrăvit apa şi să le cerem să ne facă loc, să putem pleca. Şi, în acest moment, s-a putut face un mic cordon, să ne putem strecura. Am putut să ies eu, Pacoste Cornel şi pe Bălan Radu l-au întors, l-au mai reţinut. El a revenit în sediul Judeţenei de partid mai târziu”. („Procesul de la Timişoara”, vol. 3, Ed. Miton, p. 1893/1894.)

Radu Bălan: *„Miercuri, 20 decembrie, tot în jurul orei 8.00, mi s-a comunicat că în piaţa preuzinală a Uzinelor Mecanice s-a adunat un grup numeros de muncitori şi, de asemeni, cer să discute cu mine. M-am deplasat la această uzină, şi aici m-au primit oamenii cu bunăvoinţă; la o*

copertină a uzinei era directorul uzinei, secretarul cu probleme organizatorice de la Judeţ, Florea Sofronie, şi şeful apărării locale, colonelul Dăescu, care discutau cu oamenii. Am intrat, la câteva minute după mine a venit şi domnul Cornel Pacoste. Şi aici am simţit, nu se putea trage concluzia, am simţit, am auzit, pe lângă o seamă de cerinţe cu caracter revendicativ sociale, lozinci anticeauşiste. Cu acest prilej, am primit şi trei-patru bileţele, hârtii, în care diferiţi participanţi la această manifestare adresau diferite cereri, şi cu caracter social, şi cu caracter politic. Prea multe lucruri nu am putut să discut cu ei, pentru că erau vreo 2500-2700 de oameni şi vorbeau foarte mult. Singurul lucru pe care l-am exprimat cu acest prilej a fost că «Aveţi un pic de răbdare, că faptele vor vorbi». A luat cuvântul şi domnul Pacoste, strigau probleme legate de bomboane de ciocolată pentru pom, dumnealui a spus că se vor lua măsuri, le-a spus că e păcat de acest oraş că s-a distrus în această perioadă, în zilele cât manifestaţiile au avut caracter violent, s-a distrus această frumuseţe de oraş şi că oamenii de bună-credinţă trebuie să ia măsuri să înlăture violenţa, să nu se mai întâmple ceea ce s.a întâmplat. Tot cu acest prilej, a fost huiduit ofiţerul de la Apărarea civilă, spunând că e securist, mă rog, el a întors spatele, arătând că nu are niciun pistol; în acelaşi timp, a sosit şi ministrul construcţiilor de maşini, care fusese cadru de conducere la această uzină, practic, nici el nu a putut să discute nimic. Directorul le-a promis că a scos banii pentru premiere şi, a doua zi, urmează să-i premieze. În tot cazul, practic, nu s-a putut discuta cu oamenii şi... Caracterul politic revendicativ era exprimat pregnant... Era în data de miercuri, 20 decembrie. Era ora 9.30-10.00 cam aici. Discuţia a durat maximum 35-40 de minute.

După plecarea noastră, muncitorii au ieşit în stradă, îndreptându-se cu toţii către Piaţa Operei, strigând lozinci împotriva regimului Ceauşescu". (Procesul de la Timişoara", vol.3, p. 1478-1479.)

Începând cu ora 10.00 se produce descătuşarea. Coloane masive de muncitori părăsesc întreprinderile, invadează arterele de circulaţie ale municipiului.

Manifestanţii erau organizaţi impecabil, ca în Statutul partidului comunist: pe principiul locului de muncă. Pe întreprinderi şi, în cadrul acestora, pe secţii şi atelire. Aveau lideri acceptaţi unanim, cunoscuţi şi ascultaţi. Aveau lozinci puţine, dar clare. Coloanele erau flancate de oameni de ordine din rândurile colectivelor aflate în marş, cu banderole de recunoaştere albe, cu misiunea de a interzice pătrunderea elementelor străine, dubioase şi recalcitrante în rândurile manifestanţilor.

Se produsese, astfel, o coeziune, o solidaritate în afara sistemului. În stradă nu mai era – ca până atunci – o masă formată din grupuri eterogene, o adunătură care, ameninţată şi pusă pe fugă, se dezmembra. Era un organism social compact, a cărui coeziune era indestructibilă. Dacă până acum, forţele de ordine erau intimidante, de acum coloanele muncitoreşti intimidau forţele de ordine: prin masivitate, coeziune şi spirit revendicativ – făcându-le să bată în retragere, să asiste doar, neputincioase să mai intervină.

Nicolae Bădilescu: ***„Bucuria era imensă. Aveai impresia că întreg oraşul se scurge pe străzi într-un şuvoi de oameni nemaiîntâlnit până atunci”.*** (Miodrag Milin, „Timişoara. 15-21 decembrie 1989”, p. 97.)

Dacă până atunci, în 16, 17, 18 şi 19 decembrie, coloanele de manifestanţi grupau persoane care nu se cunoşteau între ele dintr-o activitate comună, iar protestatarii erau uniţi doar prin ura împotriva regimului şi a lui Ceauşescu sau prin nevoia de a se proteja reciproc împotriva forţelor de represiune, de data aceasta demonstraţia oamenilor muncii din Timişoara devenise o instituţie a statului, un comandament suprem al interesului naţional, debranşat de la orice pericol extern, de la revizionismul maghiar şi de la interesele imperialismului din Vest şi din Est. Se semna, astfel, capitularea ideologiei promovate până atunci de regimul Ceauşescu – rolul primordial, fundamental al clasei muncitoare în construirea societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintarea României spre comunism.

Armata, prin generalul Guşă, a recunoscut acest statut!

Dispozitivele militare de blocare a pătrunderii spre centrul oraşului erau încă pe străzi, dispuse în puncte nevralgice.

General **Ştefan Guşă:** *„În dimineaţa de 20 decembrie am primit informaţii că din multe locuri – de la UMT, de la ELBA – coloane mari de oameni ai muncii se îndreaptă către Centru. Sunt cu steaguri albe, paşnici, se strigă «Fără violenţă!» Atunci am ordonat: «Lăsaţi-i în pace, nu vă atingeţi de ei sub niciun motiv. Lăsaţi-i să treacă!»”* (Daniela Guşă de Drăgan, „Condamnat la adevăr”, p. 54.)

Colonel **Constantin Zeca:** *„Aliniamentul general constituit în 17 decembrie a fost menţinut până în data de 20 decembrie, orele 12.00, în totalitatea lui, dată la care s-a trecut la executarea următorului ordin transmis de generalul Milea, în noaptea de 19 spre 20 decembrie: «La ieşirea muncitorilor în stradă, efectivele să fie repliate lângă clădiri şi tehnica de luptă, să nu execute nici măcar foc de avertisment; coloanele de manifestanţi să fie lăsate să evolueze, urmând ca, după trecerea acestora, trupele să fie concentrate în cazărmi». De altfel, începând cu dimineaţa de 20 decembrie, aproximativ toată populaţia municipiului Timişoara a ieşit în stradă”.* („Procesul de la Timişoara”, vol. 4, p. 1928.)

Gheorghe Curpaş: *„Am ajuns în zonă pe la ora 9.00. La Electrotimiş – curtea plină, la A.E.M – la fel, dar nu ieşeau, nu ieşeau, domnule, încă se temeau, nu se copseseră, nu aveau încă o conştiinţă revoluţionară, păreau ca nişte pui ce nu se îndepărtează de cloşcă, şi curtea întreprinderii era cloşca lor, acolo se simţeau în siguranţă, de-acolo şi strigau lozinci, dar de ieşit nu ieşeau. Dintr-un noroc orb dau cu ochii de fiul meu, mă apropii de gard, «Păi ce faceţi, măi, ori n-aveţi schimburi curate? Daţi dracului izmenele alea ude şi schimbaţi-vă! Ieşiţi că, uite, în jur niciun militar!» «Lasă, tată, că ieşim, o să vezi mata, dar înainte de asta să tragă sirena». «Păi, până acum ce-aţi făcut?» «Am încercat şi până acum, da-i defectă, ori cine ştie ce dracu are?!» «Ce să aibă, mă, c-aşa lucraţi voi, tineretul ăsta al lui Bâlbâială, de nu funcţionează nici măcar sirena şi dacă dau americanii peste noi...»*

Şi-atunci minunea! Şi-a dat drumul cimpoiul din toţi bojocii şi oamenii s-au mai înviorat, dar şi acum umblau cu politeţuri, poftiţi voi, ieşiţi întâi voi, că vă urmăm imediat (adică vals *pentru că la Electrotimiş mai toţi salariaţii sunt*

bărbaţi), ba voi, hai, faceţi-o (adică damen-vals, *la A.E.M. majoritatea angajaţilor fiind femei), că n-aveau cu cine să se îmbie. Băieţii au pornit cu sorcova fără fasoane de fată mare, hotărât, bărbăteşte. În sensul că – hop şi Electrotimişul, hop şi A.E.M.-ul. Şi pe drum, tot ce întâlneau în cale: Spumatinul, I.A.T-ul, Detergenţii. Şi de la gară ne-am înmulţit şi mai mult, c-au ieşit ELBA, Solventul, apoi Electromotorul. Doamne, ce urale, ce bucurie se mai revărsa din noi, ce încredere ne stăpânea, de ne uitam la militari fără nicio frică. Strigam, e adevărat, fel de fel de lozinci: «Armata e cu noi!», «Uniţi, uniţi vom câştiga», «Soldaţi, soldaţi, pe cine apăraţi?!», dar nu de teamă, acum ne simţeam puternici, tari, de neînvins. De altfel, nici nu aveam de ce să ne fi îngrijorat; băieţii aceia cu arme sunt copiii sau fraţii noştri, adică tot români, adică tineri ce-au crescut cu raţia... li se luase şi lor o piatră de pe inimă când ne-au văzut atâţia, şi ne priveau cu încredere, ba şi cu lacrimi, da, vă rog să mă credeţi, în ochii câtorva dintre ei am văzut lacrimi, lacrimi adevărate pentru că ceea ce câştigam noi era şi pentru ei, pentru noi toţi..."* (Titus Suciu, „Reportaj...", p. 180-181.)

Confirmă **Mircea Gaşpar:** *„La A.E.M., două secţii erau în doliu: o colegă de-a lor şi copiii altor două muncitoare fuseseră împuşcaţi. Femeile reacţionează mult mai repede, mai tranşant: refuză să muncească. Chiar mai mult, îndeamnă la revoltă. Numai că nu se prea ştie ce ar trebui să fie făcut. Începutul e acţionarea sirenei... Şi atunci, au fost folosiţi drept mesageri copiii, cele două întreprinderi vecine, A.E.M. şi Electrotimiş, se îndemnau unii pe alţii, nu ştiau cum să facă primul pas, nu îndrăzneau... «la noi majoritatea sunt femei», scria într-un bileţel adus de un puşti celor de la Electrotimiş, muncitorii de aici trimiţându-le o notiţă în care se spunea: «La noi sunt mulţi securişti». Dilema lor e rezolvată de altă întreprindere. Din spate, se vede venind I.O.T.-ul. Atunci, porţile celor două întreprinderi sar în lături, ies bărbaţii, ies femeile, umplu sensul giratoriu, se îmbrăţişează ca fraţii, pornesc mai departe amestecaţi, culeg de pe drum oameni de pe la celelalte întreprinderi din zonă, înaintează spre centru tot mai mulţi, tot mai hotărâţi, tot mai entuziaşti".* (Titus Suciu, „Reportaj...", p. 185.)

Sabin Mărieş: *„Iată-ne în faţa podului voind să-l trecem. Aici a avut loc o primă înfruntare cu ... forţele de represiune. Pe pod se găseau două TAB-uri. Parcă şi un tanc dar de ăsta nu sunt sigur. Şi, fireşte, trupe cu armele pe piept. Am zis înfruntare? Nu-i termenul potrivit. Militarii se găseau în faţa noastră, noi păşeam spre ei, înaintam, ne continuam drumul că asta era comanda: Timişoreni, vă ordon treceţi podul!. Distanţa era din ce în ce mai mică. Ei încă pe poziţii. Noi – pas cu pas – înainte! Păi ce, aveau de gând să ni se împotrivească? Atunci –* ***şo pă ei!*** *Şi – primul «glonţ» atunci s-a tras, când cineva a strigat:* ***Armata e cu noi!*** *Atacul propriu-zis a început când strigătele au ţâşnit din piepturile tuturor. Păi, domnule, când proiectilele astea or căzut pe ei, ştii ce-o fost acolo? Prăpădul de pe lume! Nori şi fum, tropot şi vânzoleală. Şi-oleacă de înţelepciune: că flăcăii cu arme s-or dat în lături de parcă tocmai d-aia se găseau acolo, ca să aibă grijă să trecem podul fără să cădem vreunul în apă. Ba, maiorul, cu steagul în bernă, ne-o şi spus: «Puteţi să vă continuaţi manifestaţia, dar vă rog s-o faceţi în linişte, fără violenţă. Vă rog...» Păi de unde violenţă la un aşa* ***armistiţiu?*** *Aşa că, ne-am comportat şi noi la patru ace, vreau să spun că, dând după aceea peste alte două TAB-uri, i-am luat pe militari în braţe cu tot cu maşini, în ţevile armelor punând alte obuze, cele cu care biruiserăm până acum: steagurile noastre fără stemă. Şi aşa am ajuns în Piaţa Operei.* (Titus Suciu, „Lumea bună a balconului”..., p. 142.)

Gheorghe Secheşan a însoţit una din coloanele muncitoreşti: *„E un vuiet adevărat, un zgomot provocat de strigătele a sute, a mii de oameni: Libertate, Libertate! Jos Ceauşescu! Să fie judecat, aicea în Banat”*

Nu-mi vine să cred şi mă reped în stradă... Mi se măresc ochii de uimire, îmi zvâcnesc venele, este o bucurie prea greu de suportat. Mă reped înspre ei ... îi aştept, se apropie, sunt tot mai mulţi, atunci când ajung în dreptul meu, pe Treboniu Laurean, capătul dinspre Bega nu se vede, atât sunt de mulţi. Sunt nebun de fericire, îmi vine să-i îmbrăţişez, să dansez, să urlu de fericire. Chiar strig: Libertate! Libertate!

Mergem pe Treboniu Laurean şi, la un moment dat, ieşim pe bulevardul dinspre Gară. Întoarcem, stăm cu faţa

spre gară şi acolo vedem o mare mulţime de oameni, care vin spre noi, dinspre gară. Sunt cei de la ***ELBA.*** *Ne repezim unii spre alţii şi ne îmbrăţişăm, literalmente, nebuni de bucurie.*

La un moment dat, coloana se organizează. Ne îndreptăm spre Gară. Cei de la ***ELBA*** *spun că nu trebuie, că acolo sunt soldaţii care ne aşteaptă cu armele şi că ar fi masacru, dar conducătorul coloanei – nimeni altul decât celebrul Ion Marcu – ridică mâna şi se avântă spre gară, fără să îi pese de nimic.*

În faţa gării, o „adunătură" de soldaţi în termen, timoraţi şi înfricoşaţi. Sunt conduşi de un ofiţer de infanterie, mustăcios. Ne oprim şi, cu faţa înspre soldaţi, strigăm: ***Şi voi sunteţi români! Şi voi sunteţi români! Armata e cu noi! Armata e cu noi!***

Mai mult o dorinţă, decât o realitate, căci deocamdată armata e în partea cealaltă, cu armele îndreptate împotriva noastră.

Deodată, o femeie de lângă mine îşi ia baticul negru de la gât, îl leagă de un băţ şi se îndreaptă spre soldaţi:

- Să-mi daţi copilul înapoi!

Se lasă o tăcere mormântală. Simt cum mă sufocă lacrimile. Soldaţii lasă armele în jos, pe feţele câtorva dintre ei se văd lacrimi.

Coloana se pune în mişcare.

În dreptul Electrotehnicii este o mică ezitare, căci departe, în dreptul ***Catedralei,*** *se văd soldaţi, înarmaţi până în dinţi.*

În cele din urmă, Ion Marcu se aşează din nou în faţa coloanei şi pornim. Fie ce-o fi! Cu cât ne apropiem de Catedrală, tensiunea creşte. Dar ceilalţi ezită, se retrag din faţa noastră. Ne simţim în al nouălea cer. «Aliniamentul» lor s-a retras undeva înspre cinematograful ***Capitol****. O parte a demonstranţilor începe să urce treptele Catedralei şi, încet, încet, tot mai mulţi se postează în această zonă.*

Cei din spate simt că este ceva, nici nu se mai strigă, se opresc.

Marcu se îndreaptă spre ofiţerul postat în faţa liniei de soldaţi. Îi dă arma la o parte, lui şi soldaţilor de lângă el. Nu opun niciun fel de rezistenţă. Se supun. Îl lasă să treacă printre

ei şi se îndreaptă spre poarta Primăriei. Acolo stă de vorbă cu nişte inşi, apoi se întoarce în dreptul liniei de soldaţi, fluieră înspre noi şi ne face semn cu mâna să pornim. Atâta ne şi trebuie. Ne năpustim pur şi simplu înspre soldaţi, iar aceştia, în frunte cu ofiţerii lor se refugiază în curtea primăriei. Dar la colţ sunt TAB-uri. Nimic nu ne mai poate, însă, opri. Câţiva tineri urcă pe ele, câţiva soldaţi ies din interiorul maşinăriilor şi se aud scandate lozinci:

- Şi voi sunteţi români! Şi voi sunteţi români! Armata e cu noi! Armata e cu noi!

Am cotit-o cu toţii în spatele Primăriei. În curtea mărginită cu gard – ofiţeri şi soldaţi. Un ofiţer ni se adresează:

- Nu se trage, nu se va mai trage, nu mai trage nimeni în voi. Ăsta-i ordinul pe l-am primit...

Coloana se îndreaptă spre Operă. Acolo, din nou, stupoare. Intrarea este înconjurată de soldaţi. În faţa lor stă un ofiţer de infanterie, cu un steag tricolor în mână. Mulţimea ezită. Ce-i de făcut? Mulţimea face un pas înainte. Ofiţerul pare că ar vrea să tragă, dar oamenii îl copleşesc.

În acel moment, un grup de oameni intră în Operă. În Piaţa Operei se adună tot mai multă lume. Este o atmosferă de nedescris. De la Balconul Operei se strigă:

- Există Dumnezeu! Există Dumnezeu!

Oamenii se întorc ca la o comandă, spre Catedrală, îngenunchiază şi rostesc în cor rugăciunea Tatăl Nostru". (Gh. Secheşan, „17 după 16", Ed. Art. Pres, Timişoara, 2006, p. 87-92.)

Sorin Oprea: *„De la Spitalul de copii am luat-o spre Catedrală. Era lume în Centru, dar noi ne-am îndreptat spre Municipiu fiindcă acolo se găsea armată şi noi voiam să ştim odată cum stăm. Deci, înainte şi ... foc de avertizare:* ***Armata e cu noi! Armata e cu noi!*** *«Focul» a fost necruţător:* militarii *s-au retras. TAB-urile – nu. Ne-au rămas ca nişte cadouri. Atunci, pe ele! Am «închiriat» şi eu unul. Din întâmplare sau din fericire m-am urcat pe un TAB care a luat-o spre Consiliul Judeţean. A luat-o, e un fel de a spune, corect e:* ***a fost luat.*** *Că se găsea în mijlocul coloanei şi nu putea decât să meargă în rând cu ea, în ritmul ei., Deci, ne-am continuat drumul spre Judeţeană fără niciun incident. Nici n-am avut cu cine să ne «luăm în coarne». Cum înaintam, militarii care mai erau în*

faţa noastră se retrăgeau. Rămăseseră câţiva pe poziţii, e adevărat. Cei din jurul clădirii. Numai că pe ăştia nu-i lua în seamă nimeni. Unii dintre noi, tinerii, mai ales copii, se strecurau printre ei şi scriau lozinci anticeauşiste pe zidurile Consiliului Judeţean, de parcă ar fi fost singuri, în curtea lor". (Titus Suciu, „Lumea bună a balconului", p. 201.)

Ioan Savu: „*... Am înaintat pe mai departe; militarii din faţa noastră, dispuşi perpendicular pe sensul de mers, iniţial, ţinuseră armele îndreptate în sus; cu cât ne apropiam ţevile coborau tot mai mult; când am ajuns la vreo 60-70 de metri puştile ajunseseră în poziţie orizontală, gurile lor erau îndreptate chiar spre piepturile noastre. Dar noi, cu lozincile, cu ce altceva? Cu «Armata e cu noi!» «Noi suntem poporul, voi pe cine apăraţi?» «Nu vă fie frică, Ceauşescu pică!» Am continuat să înaintăm, să ne tot apropiem şi, de la un timp, mi s-a părut că ei, nu noi, ei sunt nesiguri, nehotărâţi, aproape speriaţi. Am continuat să înaintăm fără nicio ezitare şi, deodată, nu ştiu dacă la vreo comandă ori semn, eu n-am văzut şi n-am auzit nimic, militarii au dispărut. Au făcut stânga-mprejur şi au fugit. În uralele care au izbucnit, unii dintre noi am fugit după soldaţi, ca să-i îmbrăţişăm, nu l-am ajuns pe niciunul, bieţii tineri fugeau să se ascundă de noi, ei nu mai avuseseră nicicând în faţă atâta popor".* (Titus Suciu, „Reportaj ...", p. 212.)

Popa Eugen, deţinut la Popa Şapcă: „*Dimineaţa ni s-a spus că au fost anunţate întreprinderile, pentru a fi recunoscuţi şi eliberaţi. Am dedus destul de uşor că situaţia din oraş se schimbase în defavoarea lor: luni (18) fuseserăm făcuţi vandali, huligani; marţi începuse să se folosească termenul* ***cetăţean;*** *acum,* ***miercuri****, în cursul zilei ni se spunea* ***tovarăşi****, iar seara, pe la ora 20.00, când să fim eliberaţi, ni s-au adresat cu* ***domnilor****. Aşa se stabilise de undeva de sus: să fim preluaţi de câte o delegaţie de la întreprinderea unde lucram".* (Titus Suciu, „Reportaj...", p. 177.)

General **Ştefan Guşă: „***În 20 decembrie, oamenii au început să se organizeze în coloane mari, pe întreprinderi, cu cordoane, cu steaguri albe, cu oameni de ordine pe margine care nu lăsau să intre niciun beţiv, niciun fel de sticlă de băutură sau de benzionă, fără obiecte contondente, fără arme albe. Pentru că până atunci, pe fondul dorinţei oamenilor de*

a scăpa de tiranie, au profitat elementele declasate, care au spart, au distrus, au jefuit... Am primit informaţii din mai multe locuri. Atunci, am ordonat: «Lăsaţi-i în pace, nu vă atingeţi de ei sub niciun motiv».

În 20 decembrie, au defilat muncitorii cu steaguri albe, cu steaguri tricolore, dar şi cu transportoare blindate, prin Piaţa Operei, pe la Comitetul Judeţean şi chiar pe la Divizie. Pentru că oamenii, văzând că nu se trage, s-au urcat pe TAB-uri, iar ofiţerii din TAB-uri i-au purtat pe maşinile lor pe demonstranţi. N-am zis nimic, dar le-am ordonat «După ce se termină demonstraţia şi oamenii se dau jos, toţi militarii să treacă în cazărmi». Către prânz, s-a produs fraternizarea directă cu Armata, pentru că oamenii au urcat pe TAB-uri, au defilat cu ele, inclusiv în faţa Comitetului Judeţean de Partid, chiar şi prin faţa Diviziei. Era un moment unic şi mi-am dat seama că într-adevăr ăsta trebuie să fie scopul pentru care să acţioneze Armata şi nu pentru cel cu care noi fusesem informaţi şi cu care chiar am fost provocaţi de conducerea de partid.

L-am căutat, de mai multe ori, pe ministrul Apărării Naţionale, dar nu-l găseam. Totdeauna mi se spunea că e la Cabinetul 1 sau la Partid, sau la conducere. În momentul când, de fapt, a avut loc fraternizarea Armatei cu populaţia din Timişoara, am simţit nevoia să-l informez. Aveam sentimentul, simţeam eu asta, că toată conducerea de atunci nu este informată corect cu ce se întâmplă la Timişoara. Am pus asta şi în relaţie cu interdicţia pe care mi-o impusese Ion Coman de a nu transmite la Bucureşti date şi informaţii decât cu acceptul lui. Chiar aşa îmi spusese: să nu mai dau informaţii până nu i se raportează. Doar el urma să transmită la Bucureşti situaţia de fapt.

Dar în momentul fraternizării, pe care eu personal îl acceptasem, tot personal trebuia să transmit ministrului meu ceea ce se întâmplă. Am dat telefon la Cabinetul 1. Mi s-a spus că nu e. Am insistat ca, de acolo, să mă sune, totuşi, să-l scoată, eventual, din cabinet, ca să-i raportez. A reuşit câteva secunde să vină la telefon şi l-am informat că la Timişoara Armata a fraternizat cu populaţia revoltată, că sunt zeci de mii de oameni pe străzi, că sunt tineri, studenţi, muncitori, că nu e vorba de huligani şi că, dacă altcineva îl informează cu

altceva, acela minte... Am simţit nevoia să-l informez personal pentru că din acel moment ordinele pe care urma să le dea trebuiau să fie în concordanţă cu realitatea, nu cu altceva...” („Condamnat la adevăr”, p. 50, 54, 123.)

Cu aprobarea ministrului apărării naţionale, generalul Vasile Milea, în jurul orei 13.00, generalul Ştefan Guşă ordonă retragerea efectivelor militare şi a tehnicii de luptă în cazărmi. În oraş rămân mici subunităţi pentru paza depozitelor şi a obiectivelor economice importante, iar în dispozitivele pentru apărarea instituţiilor statului (Comitet Judeţean de Partid, Primărie etc.) sunt introduşi paraşutiştii din Caracal.

Toate aceste mişcări de trupe, întreaga dinamică a operaţiunilor militare – care duceau practic spre o capitulare în faţa voinţei poporului – erau aflate de Ion Coman, reprezentantul personal al lui Ceauşescu la Timişoara, nu direct, de la decidenţii militari, ci prin alte mijloace informative.

Faptul că generalul Milea aproba propunerile şefului Marelui Stat Major fără ca Ion Coman să fie consultat, dar şi amploarea şi radicalismul manifestaţiilor populare, l-au determinat pe acesta să raporteze la Bucureşti situaţia de facto şi să-i solicite Elenei Ceauşescu intrarea puterii în dialog cu protestatarii.

Ion Coman: *„În cursul dimineţii s-a conturat clar marea demonstraţie paşnică ce urma să se desfăşoare. Toate întreprinderile făceau pregătiri în incintele lor. În jurul orelor 10.00-10.30 au ieşit în stradă: s-au îndreptat spre Piaţa Operei şi Comitetul Judeţean de Partid, o parte către stadionul municipal. Deplasarea s-a făcut în ordine. Se strigau lozincile cunoscute: «Jos Ceauşescu!», «Jos dictatura!», «Vrem libertate!», «Vrem România Liberă!», «Vrem mâncare!», «Vrem căldură!», «Vrem medicamente!». Grupurile de militari de la M.Ap.N. şi M.I. aflate în pieţe şi pe străzi nu au făcut niciun fel de opoziţie demonstranţilor. În acest interval am avut frecvente convorbiri cu Elena Ceauşescu şi Emil Bobu. Nu ştiu de unde aveau informaţii, dar îmi dădeam seama că aflaseră despre ieşirea muncitorilor din întreprinderi, cunoşteau traseele pe care le parcurgeau.*

Eu repetam mereu că este o demonstraţie paşnică, că nu putem face nimic în această situaţie şi rog insistent să

vină cât mai repede primul ministru, Emil Bobu, şi cei trei miniştri responsabili de întreprinderile din Timişoara. Ea mi-a spus că în jurul orei 13.00-13.30 vor fi aici. I-am spus că mă gândesc să instalez câte o staţie de amplificare la Stadionul Municipal, Operă şi la Judeţeana de Partid pentru a-i asigura prim-ministrului posibilitatea de a se adresa timişorenilor. Aici vreau să amintesc o remarcă foarte interesantă a Elenei Ceauşescu, reluată şi de Bobu, de altfel: «De ce aveţi nevoie să puneţi şi la Operă şi la Judeţeană câte o staţie? Instalaţi una singură pe stadion şi băgaţi-i pe toţi acolo». Am replicat prompt că nu avem de-a face cu o demonstraţie «sistem 23 august» la Bucureşti, pe care să o planifici şi să o canalizăm cum dorim noi. Oamenii se duc unde vor şi noi trebuie să fim pregătiţi în mai multe puncte pentru a sta de vorbă cu ei". (Lustig în dialog cu Ion Coman, manuscris, p. 110.)

Se hotărăşte, astfel, trimiterea la Timişoara a primului ministru, Constantin Dăscălescu, şi a secretarului C.C. pentru probleme organizatorice, Emil Bobu, membru al C.P.Ex. şi prieten devotat al familiei Ceauşescu.

Aşadar, de la Bucureşti, se transmite şi indicaţia de a se dirija manifestanţii către un loc favorabil unei mari adunări populare, pentru a-i da posibilitate primului ministru ... să intre în dialog cu timişorenii ... printr-un discurs!!! Aşa că au fost pregătite trei spaţii posibile. Secretarul judeţean cu organizarea **Florea Sofronie**, împreună cu specialişti ai Securităţii locale au instalat staţii de amplificare în balcoanele Consiliului Judeţean şi la Operă. A existat şi varianta pregătirii unui mare miting pe Stadionul municipal, dar mulţimile erau prea înfierbântate pentru a putea fi retrase din pieţele ocupate şi duse pe stadion.

Radu Bălan: *„Când am ajuns înapoi, la sediu, de la U.M.T., se discuta de amplasarea scestor staţii de amplificare şi au fost două variante. Să se organizeze acest miting al lor la Operă sau la Stadion. Şi s-au montat cele două staţii, una la Operă şi una la Stadion. Deja, Frontul Democrat Român se organiza şi avea un nucleu, o conducere a lor, şi nu au acceptat să meargă pe stadion. Am aflat ulterior că le era teamă să nu fie atacaţi de Armată şi atunci staţia de la stadion a fost adusă şi montată pe balconul fostului C.J.P., iar una din staţii a rămas la Operă. Asta este problema cu staţiile. Cu*

staţiile m-am ocupat eu şi cu Pacoste Cornel. Nu s-a ocupat altcineva”. („Procesul de la Timişoara”, vol. 3, p. 1480.)

Col. **Filip Teodorescu: „***La cererea Comitetului Judeţean de Partid a fost instalată în balconul Operei o staţie de amplificare, existând convingerea că primul ministru se va adresa mulţimii. Staţia a fost instalată de serviciul tehnic al Securităţii. S-a încercat iniţial organizarea demonstraţiei pe stadion, dar cei din Balconul Operei au refuzat, temându-se de o capcană. Din câte cunosc eu nu exista nicio intenţie de acest gen. Ulterior s-a instalat o staţie de amplificare şi la sediul Comitetului judeţean de partid, întrucât Constantin Dăscălescu nu a acceptat să se deplaseze la Operă”.* (Filip Teodorescu „Un risc asumat”, Ed. „Viitorul Românesc”, 1992, p. 106.)

În timp ce organele locale de partid şi de stat pregăteau, prin mesageri trimişi în rândurile demonstranţilor, dar şi prin amplasarea unor staţii de amplificare în spaţiile preconizate sosirea primului ministru, se petrece un eveniment total imprevizibil şi determinant pentru evoluţia evenimentelor de la Timişoara: ocuparea clădirii Operei de către un grup de manifestanţi şi ieşirea acestora în Balconul Instituţiei.

Claudiu Iordache: *Am ajuns, cu colegii mei, în Piaţa Operei şi am înaintat spre soldaţi, care s-au retras în faţa coloanelor. M-am îndreptat spre uşa secundară a Operei Române, am pătruns în această instituţie şi ne-am trezit, în scurt timp, la balcon. Ordinea a fost: Fortuna, Chiş, Iordache, Bădilescu. Au urmat şi alţii. Oameni care nu s-au cunoscut până atunci au ieşit la balcon, s-au adresat celor de jos şi, practic, au format prima legătură între piaţă şi acest balcon, care a plutit două nopţi deasupra revoluţiei din Timişoara. Dar, balconul n-ar fi însemnat nimic fără perseverenţa şi curajul celor de jos. Ieşind, în după-amiaza zilei de 20 decembrie în balconul Operei m-am recomandat. Am spus: «Sunt Claudiu Iordache, scriitor român». Am spus asta cu un anume scop. Mi-era frică; tuturor ne era frică şi ştiam că dacă îmi declin identitatea nu mai pot să mă retrag din acţiunea în care eram. Le-am amintit tuturor că nu curajul până la urmă ne-a adunat, ci frica. Dar numai împreună vom şti să risipim această frică şi numai rămânând solidari zi şi noapte, până la căderea lui*

Ceauşescu . E dificil să rememorezi toate clipele pe care le-am pierdut sau le-am câştigat în balcon, împreună cu ceilalţi”. (Titus Suciu, „Lumea bună a balconului”, ed. IRRD, p. 47.)

Intrarea în Balconul Operei, relativ lejeră, fără opoziţia forţelor de ordine din zonă poate fi apreciată inclusiv ca o mişcare tactică a autorităţilor. Ea a fost stimulată, cumva, din umbră. Cu siguranţă, odată cu protestatarii, în clădirea Operei au intrat şi au rămas cu misiuni precise, la datorie, inclusiv oameni ai serviciilor secrete locale.

Colonel **Filip Teodorescu**: *„În acea zi de miercuri, 20 decembrie 1989, au început să se contureze lideri, conducători sau mai corect spus exponenţi ai doleanţelor maselor. Niciunul nu avea experienţă şi niciunul nu desfăşurase cât de cât activitate opoziţionistă. Au intuit, însă, importanţa momentului şi şi-au asumat răspunderea, dar şi riscul. Eu, ca unul dintre cunoscătorii din interior ai situaţiei din ţară, ştiam că nu există niciun risc fiindcă mişcarea era ireversibilă şi nu putea duce decât la căderea lui Nicolae Ceauşescu şi a colaboratorilor săi apropiaţi. Dar oamenii din balconul Operei nu aveau cum să ştie acest lucru.*

Noi am început să aflăm despre unele nume de conducători ad-hoc din luările de cuvânt la staţia de amplificare. Astfel a apărut numele domnilor Lorin Fortuna, Ion Marcu şi alţii de care nu-mi amintesc. Despre domnul Fortuna, deşi cadru universitar, nu se cunoştea nici care îi este numele corect. S-a vorbit despre „Furtunescu”, „Fortunov”, Sorin şi alte variante.

În general, se ştia ce se întâmplă în Piaţa Operei, informaţiile fiind transmise telefonic de lucrătorii de filaj, cât şi de colaboratori aflaţi în zonă, unul fiind chiar în grupul celor instalaţi în balcon”. (Filip Teodorescu, „Un risc asumat”, Ed. Viitorul Românesc, 1992, p. 108.)

Constituirea grupului din Balconul Operei a fost o mană cerească pentru autorităţi. Pentru că formarea unui nucleu de conducere a protestelor, afişarea unor lideri – era tot ceea ce lipsise formulării unor decizii ferme, era tot ceea ce-şi dorise „comandoul de la Bucureşti”.

În perioada 16-20 decembrie, de la Bucureşti se cerea insistent: intraţi în contact cu liderii, discutaţi cu liderii.

Ancheta desfăşurată de procuratură şi servicii în Penitenciarul „Popa Şapcă" avea ca prim scop depistarea liderilor mişcării. Or, de acum, odată cu ocuparea Balconului Operei, începea profilarea liderilor şi afirmarea acestora.

De acum, masa amorfă, protestatarii anonimi, deveneau identificabili.

În consecinţă, puterea avea cu cine negocia, avea pe cine corupe şi şantaja. Se deschisese o pistă de influenţare a maselor. De acum, se aveau la dispoziţie nişte butoane pe care le puteau apăsa unde, când şi cum trebuie.

Fără lideri, masa era amorfă şi anarhică. Liderii dau sens mişcărilor sociale, iar puterea politică poate să controleze masele doar prin lideri.

Ocuparea Balconului era, aşadar, o victorie atât a protestarilor, cât şi a autorităţilor. De acum, erau clar delimitate cele două tabere în conflict: anarhia din stradă se topise într-o mişcare politică coerentă, cu obiective şi scopuri precise, la vedere.

De cealaltă parte, forţele regimului aveau în faţă un adversar. Concret. Se ieşise, astfel din sfera propagandei. Din acest moment nu se mai punea problema iredentismului maghiar şi a apărării integrităţii teritoriale a României.

Problema tuturor celor aflaţi în Timişoara – manifestanţi, forţe militare, angajaţi ai serviciilor de securitate, activişti de partid – de orice rang ar fi fost ei – deveniseră de acum: regimul Ceauşescu.

Trădarea generalilor şi...
soluţia Dăscălescu – Bobu

Retragerea armatei în cazărmi – din ordinul generalului Guşă, cu aprobarea ministrului Vasile Milea, consemnată în Dosarul operativ al M.Ap.N. cu nr. 2086/19.12.1989 (Arhiva M.Ap.N., Fond „Decembrie 1989"), adoptarea poziţiei de non-combat a trupelor rămase în marile intersecţii şi, pe acest fond, fraternizarea militarilor cu protestatarii, în dimineaţa de 20 decembrie, au dat peste cap toate planurile iniţiale de represiune, întreaga strategie de stingere a conflictului iniţiată de şeful statului şi transmisă activului de partid şi comandanţilor militari prin teleconferinţa din seara de 17 decembrie 1989.

În acest fel, „comandoul Timişoara" – constituit pe structura forţelor de ordine, cu armata ca pilon central – şi-a pierdut funcţionalitatea. Declanşarea grevei generale, întreruperea activităţii productive în toate marile întreprinderi timişorene şi ieşirea masivă şi organizată a muncitorilor din stradă cereau o altă abordare a evenimentelor. Situaţia devenise extrem de gravă şi nu mai putea fi gestionată prin mijloace militare. Forţa militară se dovedise inadecvată momentului, inflamând starea de revoltă a timişorenilor, stimulând escaladarea conflictului. Era nevoie de o altă strategie, se căuta o altă soluţie. Ion Coman – împuternicit de Nicolae Ceauşescu să facă ordine în Timişoara, în baza prerogativelor pe care le avea ca secretar al C.C. al P.C.R. pe probleme de apărare, ordine publică şi justiţie – rămăsese fără... obiectul muncii, fără mijloacele pe care le avusese la dispoziţie până atunci.

Mai mult, implicarea armatei în evenimente se făcuse la ordinul ccomandantului suprem, dar retragerea acesteia în cazărmi era rezultatul ordinului ministrului Apărării şi al şefului M.St.M. Un gest de insubordonare criminală. În consecinţă, trădarea generalilor Milea şi Guşă a dus la destructurarea dispozitivului constituit la Timişoara din ordinul lui Nicolae Ceauşescu.

În acestă situaţie, generalul Ion Coman nu mai avea nicio putere la Timişoara. În stradă nu mai erau derbedei şi lichele, anarhişti plătiţi din Vest şi din Est împotriva cărora se constituise Comandoul venit de la Bucureşti – ci clasa muncitoare.

În noua conjunctură, în baza ideologiei de partid, cauza cauzelor a fost mutată în întreprinderi, pentru rezolvarea urgentă a problemelor economice. Solicitând revenirea la Timişoara a primului ministru şi a miniştrilor care patronau întreprinderile aflate în grevă generală, Ion Coman era convins că aceştia vor reuşi să întoarcă muncitorimea din stradă la locurile de muncă.

Ion Coman: *„În dimineaţa zilei de 20 decembrie 1989, am avut o discuţie telefonică, în prezenţa lui Radu Bălan, Matei Ilie şi a generalului locotenent Stănculescu Victor, cu Elena Ceauşescu şi Bobu Emil, cărora le-am spus că la Timişoara au încetat actele de vandalism, că începuseră pregătirile pentru o demonstraţie paşnică şi că nu e bine să fie folosite armata şi forţele de ordine împotriva acesteia. Totodată, am insistat să vină grabnic la Timişoara primul ministru, Constantin Dăscălescu, Bobu Emil, secretar al C.C. al P.C.R. şi miniştrii cu pondere economică în judeţul Timiş pentru a discuta şi rezolva, împreună cu factorii locali de conducere, anumite greutăţi întâmpinate de întreprinderi, îndeosebi pe linia aprovizionării tehnico-materiale”.* („Procesul de la Timişoara”, Ion Coman, Ultimul cuvânt.)

Silviu Curticeanu: *„Miercuri dimineaţa (20 decembrie), Coman mi-a spus că i-a comunicat Elenei Ceauşescu că la Timişoara nu mai este vorba numai de acte de vandalism, ci că sunt întreprinderi întregi care vor să iasă în stradă. Apoi, Elena Ceauşescu mi-a spus să-i chem pe Dăscălescu şi Bobu. Erau de faţă şi Milea, Postelnicu, Vlad şi Manea. Într-un moment de pauză, i-am spus lui Vlad ce-mi spusese Coman: că la Timişoara este vorba şi de altceva şi că trebuie să-i raporteze Elenei Ceauşescu. La şedinţă, ea s-a făcut că nu ştie nimic de la Coman, iar Vlad i-a spus că ştia de la mine, dar fără să intre în amănunte: a spus că este vorba de o mişcare de masă, cu revendicări. Vlad a prezentat situaţia foarte realist şi categoric, dar nu că se striga «Jos Ceauşescu, Jos Tiranul!»*

Atunci, Elena Ceauşescu a trimis la Timişoara pe Dăscălescu şi Emil Bobu". (Arhiva Senat, Comisia pentru cercetarea evenimentelor din Decembrie 1989, Stenograma audierii lui Silviu Curticeanu din 28 octombrie 1993, p. 22-23 şi Tribunalul Militar Teritorial Bucureşti, Dosar 126/90, vol. 13, p. 237.)

General **Emil Macri**: *„În ziua de 20 decembrie, la Timişoara, s-a declarat greva generală şi au ieşit în stradă, organizat, absolut toate colectivele de oameni ai muncii. La un moment dat, miercuri, înainte de masă, am raportat: «Situaţia este foarte gravă. Timişoara este toată în stradă. Se strigă...» şi am înşirat principalele lozinci. Eu nu aveam posibilitatea să intervin cu forţe că nu aveam de unde să le iau, dar am subliniat că orice intervenţie, după părerea mea, este inutilă şi că ar trebui ca cineva din partea conducerii ţării să intre în dialog cu manifestanţii, deoarece nimeni dintre căpeteniile judeţului n-a încercat şi nici nu este în stare de aşa ceva. Or, chiar cu riscul de a fi bruscat, cineva ar trebui să-i întrebe pe manifestanţi: «Ce vreţi? De ce aţi ieşit în stradă? Haideţi, oameni buni, să discutăm, să ne înţelegem!» Nu ştiu cine, pe ce linie a mai telefonat la Bucureşti, cert este că după o scurtă perioadă de timp am fost anunţaţi că vor sosi la Timişoara Dăscălescu şi Bobu. Asta s-a întâmplat în jurul orei 12.00."* (Oliver Lustig, Interviuri, Arhiva IRRD, p. 105.)

Cu un avion special, la ora 13.00, Dăscălescu şi Bobu sosesc pe aeroportul din Timişoara. Însoţiţi de o puternică escortă, comandată de generalul Nuţă, trec pe străzile oraşului şi rămân stupefiaţi de marea revărsare a oamenilor care protestează împotriva regimului.

Constantin Dăscălescu debarcase la Timişoara ca un buldozer, ca un uragan! Supărat foc. Gata să pedepsească, să taie răul din rădăcini. Un taur în călduri, hotărât să tranşeze situaţia, să dărâme şandramaua antistatală. Dar ca să traverseze oraşul a fost obligat să ocolească zonele încinse, să evite focarele de conflict lăsate la discreţia timişorenilor. Emil Bobu, care-l însoţea, mărturiseşte în declaraţia dată Comisiei senatoriale că ceea ce l-a şocat a fost faptul că *„am reţinut din toate afirmaţiile făcute acolo că armata a trecut de partea revoluţionarilor şi nu s-a mai tras".* (Arhiva Senat, Comisia pentru cercetarea evenimentelor din Decembrie 1989, Stenograma 52, p. 32.)

Intuind gestul iresponsabil al generalilor de la Timişoara de retragere a armatei în cazărmi, în condiţiile în care comandantul suprem nu aprobase un asemenea ordin, la sosirea în Comitetul Judeţean de Partid, primul ministru se adresează cu asprime lui Ion Coman:

- *Unde este Armata!... N-am văzut armata!*

- *Armata este în cazărmi!*

- *Ce caută în cazărmi? De ce nu ne apără?*

- *Pentru că nu se mai poate face nimic...*

- *Aţi scăpat Timişoara din mână, reproşează cu duritate primul ministru. La care, Coman îi răspunde dezamăgit:*

- *Timişoara este în mâinile timişorenilor! Noi suntem ostatici!*

- *Asta s-o creadă ei, asta s-o crezi tu, se răsteşte Dăscălescu. D-aia m-aţi adus aici? Eu am venit să rezolvăm problemele şi le vom rezolva.* (Radu Ciobotea, „După revoluţie, târziu...". Ed. Almanahul Banatului, Timişoara, 1995, p. 97.)

În această atmosferă tensionată, a urmat o informare făcută de prim-secretarul Radu Bălan şi o discuţie la ... masa rotundă cu factorii de răspundere centrali şi locali aflaţi în acel moment în Timişoara: Cornel Pacoste, Ilie Matei, Ion Coman, Ioan Toma, Nicolae Bracaciu, Gh. Diaconescu, gl. Stănculescu, secretarii C.J.P. şi şefii structurilor judeţene M.I. şi D.S.S.

Deşi chemat la Judeţ, generalul Guşă a refuzat să participe. Ordonase retragerea armatei în cazărmi, iar vizita fulger a celor doi demnitari putea fi urmarea acestui ordin.

Generalul **Ştefan Guşă**: *„Ministrul Milea mi-a salvat viaţa. După ce am retras armata, i-am spus prin telefon că «La Timişoara nu mai sunt huligani, de-acum sunt muncitori şi dacă altcineva, tovarăşe ministru, vă spune altceva, minte. Vă raportează generalul Guşă că asta e situaţia, sunt muncitori de-acum. Armata e cu ei». Când Dăscălescu şi Dincă sosiseră la Timişoara ... m-a sunat ministrul meu, Milea, şi mi-a spus: «Măi, ce s-a întâmplat? Cum e?» «Uitaţi aşa, retrag TAB-urile în cazărmni». Zice «Bine, bine, bine, mai repede». Şi pe urmă zice «Rămâi». Asta n-am s-o uit «Rămâi acolo»... El a încercat să mă protejeze «Rămâi acolo», mi-a zis. Pentru că eu i-am spus «Aici, uitaţi, asta s-a întâmplat» Ca şi cum i-aş fi spus «Domnule, nu mai are rost să rămân». «Măi, grijă*

mare... Rămâi acolo»... Au fost ultimele cuvinte pe care mi le-a spus Milea. După asta, oricâte eforturi am făcut să-l contactez telefonic n-am mai reuşit... Ultimele cuvinte pe care mi le-a spus: Rămâi acolo.

... Mi-am dat seama că viaţa mea e în pericol dacă plec din comandament. Eu încălcasem ordinul... Pentru mine era clar că eram un trădător, deci viaţa mea era în pericol. Ofiţerii mei de la Cercetare mi-au spus: «Nu mai părăsiţi unitatea!»" („Condamnat la adevăr", p. 261 şi 275.)

Ion Coman: „*Către ora 13.30 au sosit la Timişoara Dăscălescu, Emil Bobu şi miniştrii solicitaţi. Au venit cu avionul cursă normală. La aeroport i-a întâmpinat Nuţă şi i-a adus la Comitetul Judeţean de Partid. În momentul sosirii lor, în faţa sediului judeţenei de partid era o mare de oameni, mulţi se urcaseră pe casele de vis-a-vis, în copaci. Peste tot era lume care striga lozinci; unii cântau.*

La intrarea în incinta judeţenei de partid,. Dăscălescu, Bobu şi ceilalţi au rămas pur şi simplu uluiţi de atmosfera care domnea. Le-am spus: «Nu vă speriaţi, aceasta este atmosfera care a început de marţi dimineaţă, după ce a fost rezolvată problema cu vandalii. Acum este nevoie de un dialog real cu oamenii muncii pentru a vedea care sunt problemele care îi frământă». În această situaţie, Dăscălescu şi Bobu s-au interesat de problemele mai deosebite; i le-am repetat: auzeau şi ei lozincile ce se strigau în stradă. Dăscălescu a fost surprins că cel mai mult se repeta: «Jos Ceauşescu!», «Jos dictatura!» (Lustig, p. 111.)

Cornel Pacoste: *„Au sosit Dăscălescu şi cu Bobu. «Ce-i aici, măi, cum aţi stat voi de vorbă? Că ce-a făcut activul nostru?» «Ce-a putut, asta a făcut, asta a putut face activul. Altceva activul nu mai poate face, Şi trebuie spus, sesizat, care este situaţia». El m-a chemat pe mine. Că eram viceprim ministrul lui. Mai la o parte. După asta, a vorbit cu domnul Coman, care eu am zis că i-a spus la fel. «Nu mai avem ce face. Spuneţi că nu mai avem ce face. Noi stăm aici, de-acuma suntem prizonierii Timişoarei. Noi nu mai stăpânim Timişoara, ci Timişoara e a timişorenilor. Să fie clar»".* („Procesul de la Timişoara", vol. 3, p. 1537.)

În podifa acestor avertizări, a lozincilor antiregim strigate din mii de piepturi, deşi muncitorimea se afla în stradă, Dăscălescu şi Bobu au dorit să discute mai întâi, la sediul Judeţenei de partid, cu directorii întreprinderilor. Ei erau cei chemaţi să rezolve situaţia! La început, Dăscălescu n-a acceptat să intre în dialog cu strada, cu liderii protestatarilor. El nu recunoştea şi nici nu avea cum să recunoască autoritatea fruntaşilor promovaţi prin dezordine socială. Pentru el, directorimea, organele de partid şi şefii instituţiilor locale ale statului erau singurele entităţi cu care putea rezolva problemele Timişoarei.

Doar când nomenclatura locală şi activiştii de rang înalt trimişi de la Bucureşti au ieşit în faţa Comitetului Judeţean de Partid pentru a negocia cu protestatarii în numele primului-ministru, s-a creat breşa care a dus la dialogul prim-ministrului cu lideri ai maselor revoltate.

Rătăcit în dialog

În timp ce Constantin Dăscălescu şi Emil Bobu – însoţiţi de miniştrii responsabili ai industriilor pe care erau profilate întreprinderile timişorene – discutau cu directorii şi secretarii de partid căile de încetare a grevei generale, de reîntoarcere a muncitorilor la locurile de muncă şi de reluare a producţiei, Ion Coman şi Radu Bălan se frământau să găsească formula prin care să-l implice pe Dăscălescu – direct şi imediat – în detensionarea situaţiei, în restabilirea ordinii în oraş.

Fusese aşteptat ca pâinea caldă şi, odată venit, aşteptările celor ce-l chemaseră atinsese apogeul. În prezenţa lui Dăscălescu, spiritul şi capacitatea de iniţiativă ale liderilor locali şi ale membrilor „comandoului" scăzuseră dramatic. Toţi aşteptau măsurile şi ordinele şefului!

Însă primul ministru continua să discute cu directorimea – oameni disciplinaţi, fideli cauzei, supuşi hotărârilor de partid – în timp ce în faţa Consiliului şi la Operă mulţimile fierbeau.

În aceste condiţii, Ion Coman i-a propus să se adreseze mulţimilor printr-un discurs în Piaţa Operei. Propunerea viza nu doar apariţia publică a primului ministru, ci şi îndepărtarea manifestanţilor din Piaţa Consiliului şi eliberarea clădirii puterii locale din strânsoarea în care se afla. Asta era, de fapt, şi cererea primului ministru: „Ce-i cu adunătura asta aici?!", le reproşase la venire.

Aşadar, i s-a propus să ţină un discurs în Piaţa Operei, cu gândul că manifestanţii se vor deplasa cu toţii acolo şi, cu timpul, vor fi stabilizaţi într-un singur loc, într-un perimetru care putea fi mai uşor controlat. Aşa că, prin agenţi de influenţă, au indus liderilor din Balconul Operei iminenţa sosirii prim-ministrului. Pentru circa două ore, principalul mesaj al liderilor din Balconul Operei a constat în vestea sosirii primului ministru; mai mult, în invitarea acestuia în Balcon. Prin mulţime, se constituise un culoar pe unde urma să se deplaseze Constantin Dăscălescu şi suita sa, de la Consiliul

Judeţean la Operă. Înregistrările audio-video publicate de Marius Mioc sunt edificatoare:

Lorin Fortuna: *„Se aude că primul ministru Dăscălescu este în Timişoara şi că vorbeşte la Consiliu. Îl aşteptăm să vină aici!* (Strigăte, scandări: Să vină Dăscălescu! Să vină Dăscălescu! Aici, aici!).

Îl asigurăm pe cetăţeanul Dăscălescu ... îl asigurăm că vom trata cu el în mod cinstit şi corect. Dar să vină aici şi să discute cu noi!"

Aceeaşi atmosferă fusese creată şi în faţa Consiliului Judeţean. Tot mai mulţi manifestanţi căutau să convingă lumea să plece în Piaţa Operei.

Ioan Savu: *„Boroşoiu m-a acostat din nou zicându-mi să mergem la Operă... Cei de la Operă ne cheamă acolo, dar eu mă dau peste cap să rămânem aici... Şansa noastră este să rămânem în locul ăsta, cu delegaţia bucureşteană în mâinile noastre".* („Timişoara. 16-22 decembrie 1989", Ed. „Facla", Timişoara, 1990, p. 113.)

Cornel Laurenţiu Eustaţiu: „*Vorbind cu unul, cu altul, am aflat că şi la Operă se găseau demonstranţi. Ba că numărul lor ar fi mai mare. Vă daţi seama, ca inginer, ca om al lui „unu şi cu unu fac doi", **situaţia mi s-a părut anormală.** Se cădea să fim toţi în acelaşi loc; cei trimişi de bezmetic trebuiau să vadă întreaga Timişoară în stradă., ca să-şi dea seama că de data aceasta situaţia era alta decât cea din Valea Jiului, ori de la Braşov. Aşa că, am apucat spre Operă..."* (Titus Suciu, „Lumea bună a balconului", p. 18.)

Cu toate insistenţele lui Coman şi Bălan, Dăscălescu nu s-a lăsat înduplecat să vorbească mulţimilor. Ce discurs? Ce discurs, când el nu avea unul scris, preavizat de Elena Ceauşescu – care-l trimisese la Timişoara? Ce putea el să spună când fusese trimis în grabă, imperativ, să rezolve situaţia? „Te duci şi rezolvi problema. E nevoie de tine acolo", i se spusese la plecare. Atât. Doar atâta i se spusese. Să rezolve situaţia!

Iar situaţia era cu totul alta, mult mai dramatică decât cea ştiută la plecarea din Bucureşti. În primul rând, armata, forţele de ordine se retrăseseră din conflict, fără aprobarea comandantului, capitulaseră în faţa dezlănţuirii populare. Apoi, întreprinderile, toate întreprinderile îşi încetaseră activitatea productivă, iar muncitorimea se afla în stradă. Ce discurs putea

să rostească primul ministru în faţa mulţimilor revoltate, care cereau demisia lui Ceauşescu şi a Guvernului?!

I s-a propus, apoi, să iasă în balconul Consiliului Judeţean şi să vorbească mulţimilor din faţa acestuia. N-a acceptat.

Atunci, dialogul! I s-a propus întâlnirea cu reprezentanţi ai manifestanţilor, aduşi din mulţime în interiorul clădirii.

- Mulţimile solicită dialog cu primul ministru, l-a implorat Radu Bălan.

- Dialogul trebuia să-l purtaţi voi, până acum. Ce-aţi făcut până acum? De ce n-aţi vorbit cu oamenii? Aţi tras în ei, i-aţi împuşcat în loc să vorbiţi cu ei. Acum e târziu. Vremea dialogului a trecut. Acum, ăştia vor negocieri, nu dialog. Vor „Jos Ceauşescu!", „Jos Guvernul!". Am eu mandat de la şeful statului să negociez soarta regimului?

Acesta era, de fapt, adevărul. Constantin Dăscălescu nu avea mandat. Fusese trimis câine surd la vânătoare. Ca atare, avea tot interesul să întârzie, să amâne orice implicare majoră.

... N-ar fi vrut să intre în dialog până nu sosea Nicolae Ceauşescu în ţară; ştia că plecase de la Teheran, trebuia să sosească; să-i raporteze, să ceară indicaţii, să primească mandat de la el. De aceea, a refuzat să plece la Operă, la propunerea lui Coman; de aceea refuza să primească delegaţia demonstranţilor, să iasă din balconul Comitetului Judeţean de Partid.

În pofida opoziţiei primului ministru, **Radu Bălan** coboară impreună cu Cornel Pacoste în faţa Consiliului şi ajunge în mijlocul protestatarilor. *„Netrimişi de nimeni, din proprie iniţiativă, am ieşit în faţa sediului, împreună cu Cornel Pacoste, Deci, am coborât din birou şi primul contact pe care l-am luat a fost cu muncitorul Marcu Ion, electrician la U.M.T., care era îmbrăcat într-un cearceaf: pe faţă era: «Jos Ceauşescu!» şi pe spate scria: «Libertate!» Mă rog, m-a îmbrăţişat, m-au aplaudat oamenii şi cu acest prilej, fără să fiu lipsit de modestie, am discutat cu ei cum să procedăm. Ei şi-au exprimat dorinţa să vorbească cu Dăscălescu, pentru că auziseră că Dăscălescu este prezent. Le-am spus că este şi Emil Bobu. Cu atât mai bine! Atunci le-am propus să-şi stabilească cinci reprezentanţi care să meargă să dialogheze cu ei. Ei au propus*

şapte, până la urmă, au venit 13. Am urcat. Practic, eu am urcat de braţ cu acest Marcu, am urcat sus, în sala mare de şedinţe, în care am avut discuţii, adică n-am avut eu discuţii, au avut discuţii ei cu Dăscălescu. („Procesul de la Timişoara", vol. 3, p. 1481.)

Deşi aşteptată şi râvnită, intrarea reprezentanţilor mulţimii în Consiliul Judeţean n-a fost deloc agreabilă.

Ioan Savu: „*La un moment dat, porţile au fost deschise şi am intrat. Înăuntru – soldaţi cu automate! Niciun zâmbet, niciun semn de bunăvoinţă, doar degete pe trăgaci! Ne-am continuat drumul – ne conducea cineva – nu fără să ne mai scape ochii dinspre armele acelea, trecându-ne poate tuturor, prin cap, celebrele cuvinte: «voi, ce-aţi intrat aici, lăsaţi la poartă orice speranţă!...»*

Am fost conduşi în sala de şedinţă din care se iese direct în balcon. Încăperea e dreptunghiulară, mare, cred că sunt acolo peste două sute de scaune, noi am intrat pe o uşă plasată în latura mare a dreptunghiului, cam la o treime de la capătul din dreapta. Înăuntru, la masa plasată în această parte, ca şi în primele rânduri de scaune, ei! Ei! Mulţi! Mulţi!, poate ca să ne impresioneze: Dăscălescu, Pacoste, Bălan, Bobu, nişte generali, Nuţă, Macri, Coman, nu sunt însă sigur de toate numele acestea, apoi activişti locali, ca Florea, şi destui alţi civili, o parte în scurte de piele Parker, civilii având sub haine, în mod sigur, arme.

Aş zice că tactica lor a fost bună. Cei mai mulţi dintre noi s-au cam pierdut, s-au cam fâsticit. Unii au şi folosit – cu ton moale, ca să nu zic altfel, formula: «Să trăiţi, tovarăşe prim-ministru» (Timişoara. 16.22 decembrie 1989", Ed, Facla, 1990, p. 104.)

Costel Balint: „*Poarta principală se deschide, ca la un semnal, şi micul grup revoluţionar intră în interiorul clădirii. Reprezentanţii revoluţionarilor nu se cunoşteau între ei, păşeau cu teamă şi neîncredere printre autorităţi. Erau hotărâţi să nu cedeze, libertatea trebuia câştigată şi zecile de mii de demonstranţi aşteptau rezultatul convorbirilor cu puterea.*

Înăuntrul Judeţenei, pe coridoare, civili şi soldaţi cu pistoale mitralieră, feţe rigide şi reci, îi priveau pe cei care au îndrăznit să vină la tratative cu primul ministru. Pe tot parcursul

drumului până la sala de şedinţe a judeţenei de partid, grupul de revoluţionari trăia clipe de tensiune. În sala de şedinţe, stăpânii: Bobu, Bălan, generalii Macri, Nuţă, Coman, Chiţac, iar, pe lângă ei, o mare turmă de activişti zeloşi: grupul intră în sala de şedinţe salutând, pierzându-se pe moment, salutând chiar cu «Să trăiţi, tovarăşe prim-ministru». („1989. Timişoara în decembrie", Ed. Helicon, Timişoara, 1992, p. 90.)

Sorin Oprea: *„Nu am intrat în sală ca nişte ulii, ca nişte vulturi. Pe coridoare puşti la îndemână, automate, în cumpănire, feţe rigide, priviri reci. Iar înăuntru... persoane care, până în urmă cu 3-4 zile, te-ar fi nenorocit cu o singură vorbă."* (Titus Suciu, „Lumea bună a balconului", Ed. IRRD, 2008, p. 202.)

Atmosfera intimidantă şi ameninţătoare a fost menţinută pe tot parcursul discuţiilor, întrucât târziu, când delegaţia din Balconul Operei s-a prezentat la dialog a parcurs traseul cu aceeaşi strângere de inimă.

Claudiu Iordache: „*În clădirea Consiliului Judeţean a intrat un grup destul de compact... Accesul spre sala în care se purtaseră discuţiile a fost un adevărat drum al infernului. Întuneric şi, totuşi, «prezenţe» în toate părţile! Ne simţeam urmăriţi nu doar de după perdele şi draperii, ci şi din tavan. Mă încerca, dacă îmi permiteţi o comparaţie, senzaţia de... diblu. Pătrunsesem, numai că posibilitatea de a face drumul invers nu exista..."* (Titus Suciu, „Lumea bună a balconului", Ed. IRRD, 2008, p. 48.)

Nicolae Bădilescu: *„M-am aşezat pe scări şi mi-am scris numele pe câteva bileţele pe care Curuţiu le-a înmânat unor tineri, pentru a-mi cunoaşte numele şi a-l scanda la nevoie (în caz că nu aş fi reapărut). S-a cerut – printr-un mesager special din interior – să mi se admită accesul. După câteva minute, acesta a revenit. Însoţit de doi subofiţeri (unul de miliţie, altul din M.Ap.N.), am intrat în sala de festivităţi. Pe tot traseul, din metru în metru (la fiecare trei trepte), era plantat câte un militar, fie în albastru, fie în kaki. În sală, în faţa unei mese lungi, aşezată paralel cu şirul de scaune, stătea în picioare Dăscălescu. Obraznic, plin de sine, parfumat, speriat, îmbrăcat impecabil. În spatele său se foiau doi: Coman şi Pacoste.* (Miodrag Milin, „Timişoara în Revoluţie şi după...", Ed. „Marineasa", Timişoara, 1997, p. 118.)

Luat prin surprindere, primul ministru s-a trezit în faţa faptului împlinit. Avea de faţă o delegaţie a muncitorilor revoltaţi. Era, evident, nepregătit pentru o asemenea întâlnire. Nu şi-a pierdut însă cumpătul şi nici aroganţa de şef al Guvernului. S-a răstit la ei, iritat:

- *Ce vreţi? Ce vreţi, tovarăşilor cu adunătura asta de afară?*

Pe mulţi dintre cei veniţi i-a intimidat. Şi-au pierdut de-odată patosul şi vehemenţa pe care le probaseră afară, în mulţime. S-au trezit de-odată singuri şi puţini în comparaţie cu zecile de activişti şi generali care-l flancau pe Dăscălescu.

Intraseră pe rând şi nu li se oferise un loc anume pe care să-l ocupe. Nu se cunoşteau între ei şi nu se grupaseră. Erau răspândiţi prin sală printre activişti, securişti şi ofiţeri, unii în picioare, stingheri, speriaţi de tonul răstit şi ultimativ cu care fuseseră primiţi de primul ministru.

- *Ce vreţi? Ce vreţi, măi, tovarăşilor*, urla mereu Dăscălescu, iar ei nu ştiau să răspundă, nu-şi găseau cuvintele.

Ion Savu: *„Abia acolo, în faţa lor, mi-am dat seama că nu eram pregătiţi să purtăm o discuţie cu ei. Ne constituisem în comitetul acela, ori cum vrei să-i spui, aşa cum ne constituiserăm: întâmplător, intrasem în sediu de fapt cei ce ne nimerisem în faţa Consiliului, lângă Radu Bălan şi-acum ne trezeam că n-aveam idei, că nu ştiam ce putem, ce trebuia, ce se impunea să cerem pentru a ne ridica într-adevăr la statutul de reprezentanţi ai mulţimii de afară”*. („Timişoara. 16-22 decembrie 1989”, Ed. „Facla”, Timişoara, 1990, p. 105.)

În aceste condiţii, Constantin Dăscălescu domina categoric. Le-a vorbit despre reîntoarcerea la lucru, despre greutăţile în aprovizionarea tehnico-materială a întreprinderilor, despre salarii, despre căldură, despre locuinţe şi despre paşapoarte, despre bomboane pentru copii... Cu timpul, atmosfera a devenit mai respirabilă, fiecare reprezentant al mulţimii a fost luat în primire de unu-doi activişti, s-a discutat, iar acest dialog multiplicat şi diferenţiat a recapacitat energia protestatară a delegaţilor prezenţi, care s-au regăsit împreună şi s-au revigorat după căderea iniţială.

Iar la o nouă întrebare nervoasă a primului ministru „Ce vreţi? Ce vreţi, mă tovarăşi?, delegaţii s-au compactat într-un

corp comun şi şi-au asumat răspunderea de reprezentanţi ai mulţimii, de lideri. De amplificatori ai mesajelor venite din afară, din mulţimea care fremăta. Se striga: Cine-a tras în noi? Cine-a tras în noi? Nu plecăm acasă, morţii nu ne lasă! Iar liderii, preluând mesajele mulţimii, au prins curaj:

- Ce vrem? Vrem să ştim cine a dat ordin să tragă în demonstranţi? Care e numărul morţilor şi răniţilor? Unde sunt morţii noştri pentru a-i îngropa după datini, creştineşte...

La asemenea întrebări, punctuale, Dăscălescu s-a bâlbâit, a evitat un răspund lămuritor, scuzându-se că nu este încă în posesia tuturor informaţiilor, că este abia sosit în Timişoara... A mai spus că şeful statului este plecat din ţară, dar trebuie să vină şi totul se va rezolva...

- Încă puţin, puţină aşteptare, vom lua măsuri... Trebuie reluată producţia... Duceţi-vă în Piaţă şi lămuriţi oamenii să se întoarcă la locurile de muncă, să reluăm producţia...

Afară lumea vuia; manifestanţii nu mai puteau fi stăviliţi. Strigau lozincă după lozincă, toate anticeauşiste. Vuietul pieţei intra nestingherit în încăperea unde se purtau discuţiile. Dăscălescu era tot mai nervos, iar liderii primeau noi cote de curaj.

- Răspundeţi la întrebările noastre, la cererile mulţimii, domnule prim-ministru. Nu ne trimiteţi acasă, că nu plecăm. Auziţi ce-i afară, sunt oamenii noştri împotriva dv....

La un reproş, Dăscălescu a dat cu pumnul în masă, a sărit în picioare ca ars, ameninţător:

- În cazul ăsta n-am ce discuta cu voi... Sunteţi nişte instigatori... Răspundeţi de tot ceea ce se va întâmpla în continuare... Mergeţi şi domoliţi oamenii, trimiteţi-i acasă, la muncă... Vă fac răspunzători de tot ceea ce se va întâmpla... Dacă ăştia de jos nu se vor astâmpăra şi vor forţa intrarea în clădire, soldaţii vor trage, ăsta e ordinul... Răspundeţi, răspundeţi de toate nenorocirile care pot urma...

Cuvintele demnitarului, tonul lui agresiv, ameninţător, disperat chiar, au avut efect contrar intenţiilor. Liderii revoluţionarilor s-au regrupat şi au încropit în regim de urgenţă şi tot ameninţător un program minim de măsuri la care să răspundă primul ministru. Program desprins din revendicările timişorenilor revoltaţi, exprimate prin scandări unanime.

1. Demiterea Guvernului;

2. Demiterea lui Ceauşescu;

3. Să se comunice numărul morţilor şi al răniţilor;

4. Să se elibereze deţinuţii;

5. Să ni se redea morţii pentru a-i înmormânta;

6. Să se asigure transmisia în direct, la radio şi televiziune, a evenimentelor din oraş;

7. Să se comunice Consulatului Iugoslav o listă a membrilor Comitetului Cetăţenesc, ca şi a doleanţelor lor. (Ioan Savu, în Titus Suciu, „Reportaj cu sufletul la gură", Ed. „Facla", 1990, p. 217.)

Aceste revendicări au fost notate conştiincios de primul ministru într-un carnet personal. Fără opoziţie, fără încercări de respingere a solicitărilor. Din când în când, însă, ofta spunându-şi: „Măi tovarăşi!... Măi tovarăşi!..." Şi scria mai departe după dictare.

Probabil se gândea la iminenta sosire în ţară a lui Nicolae Ceauşescu şi că trebuia să aibă pregătită o listă a revendicărilor. Şi din acest motiv accepta postura de elev silitor, ştiind că-i va prinde bine când va fi întrebat: „Şi ce vor ăia?"...

Cornel Pacoste: *„Ultima dorinţă a lor a fost aşa: «Siguranţa că celor care am venit să discutăm cu dumneavoastră nu li se va întâmpla nimic, nu vom fi luaţi diseară din pat. Şi pentru aceasta, vrem să avem garanţia Consulatului Iugoslav». Şi eu am spus: «Dragul meu, nu te supăra, eu am lucrat şi la Externe. Este primul-ministru aici, dacă primul-ministru vă garantează că nu vi se întâplă nimic, nu-i suficient? Îmi mai trebuie mie garanţia unui stat străin?» «Îşi dă cuvântul de onoare?» Şi Dăscălescu şi-a dat cuvântul de onoare. La care ei s-au liniştit".* („Procesul de la Timişoara, vol. 3, p. 1539.)

În jurul orei 15.00, o delegaţie a revoluţionarilor s-a deplasat, totuşi, la Consulatul Iugoslav din Timişoara pentru a preda consulului general Mirko Atanackovic „lista lui Savu", cu alte două revendicări, în afara celor discutate cu primul ministru: deschiderea necondiţionată a graniţelor şi alegeri libere.

Ţinând seama de mărturia lui Cornel Pacoste, de garanţia pe care însuşi primul-ministru a dat-o revoluţionarilor,

se pare că plecarea unui grup de revoluţionari aflaţi în dialog cu primul-ministru, la Consulatul iugoslav, în timpul negocierilor, a fost iniţiată şi gestionată de organele de securitate (vezi şi declaraţia lui Ioan Savu, lista de revendicări, pct. 7 din „Reportaj cu sufletul la gură”, p. 217), pentru a-i oferi şefului statului dovada implicării serviciilor şi agenturilor străine în evenimentele de la Timişoara. În acest sens, generalul **Emil Macri** mărturisea: *„În dimineaţa zilei de miercuri, adică în 20 decembrie, eu am trimis două telegrame la Bucureşti în care nu prea am avut ce spune. Eu aveam zilnic zeci de convorbiri telefonice. Ştiam că au nevoie de informaţii, dar informaţiile pe care le aşteptau la Bucureşti, din ordinul lui Ceauşescu, nu le puteam trimite pentru că ele nu existau. Or, ei nu-i puteau prezenta lui Ceauşescu altele decât cele pe care el dorea pentru a-şi susţine ideile. Iar el ar fi vrut ca noi să dovedim că tot ce se întâmpla la Timişoara este rodul serviciilor secrete, că oraşul e plin de străini, de spioni care conduc «ostilităţile», că totul este agravat de o iminentă invadare a ţării, că graniţele sunt în primejdie...*

Iar seara, târziu, după cuvântarea radio-televizată, Ceauşescu ştia că trei persoane din aşa-zisa conducere a manifestanţilor s-au dus la Consulatul iugoslav şi i-au dat informaţii. Eu primisem ordin să-i identific pe cei trei, să-i arestez şi să-i trimit la Bucureşti. I-am identificat, dar nu i-am trimis la Bucureşti, gândindu-mă că prin aceasta creez o mare complicaţie...

Am primit telefoane cu observaţii şi de la generalul Stamatoiu, şi de la generalul Vlad, care mi-a spus că Ceauşescu personal îi vrea pe cei trei. I-am spus că nu i-am găsit. Ceauşescu vroia neapărat ca a doua zi să-i aibă la Bucureşti pe cei trei pentru a demonstra amestecul străin, adică dovezi concrete pentru a declara mobilizarea generală, singura lui salvare, zic eu. (Oliver Lustig, Interviuri, Arhiva IRRD, p. 104.)

După impunerea primului program revoluţionar al timişorenilor, Constantin Dăscălescu se ridică de la masa de consiliu şi, cu carnetul în care-şi notase revendicările, în buzunar, discută cu activişti şi generali. În sală, controversele sunt tot mai tensionate, dar dezlânate; ireconciliabile, dar fără angajări ferme de nicio parte. În acest timp, mulţimea din

fața Consiliului Județean devenise tot mai greu de controlat și stăpânit. Atmosfera era incendiară.

Petre Petrișor: „*Pe la ora 16.00, a ieșit în fața mulțimii Radu Bălan. A încercat să vorbească. Dar în vacarmul acela nu se auzea nimic. A intrat înapoi și după câteva minute a părut la balcon împreună cu Constantin Dăscălescu și Emil Bobu. Dăscălescu a trecut la microfon și a făcut semne de liniștire. Mulțimea continua să scandeze: «Nu vă fie frică, Ceaușescu pică!», «Libertate!», «Să fie judecat aicea în Banat!». La un moment dat, Dăscălescu a început să vorbească la microfon. Eram în primele rânduri din fața clădirii și am putut să aud. Spunea: «Sunt primul ministru al Guvernului! Vă rog să vă întoarceți la locurile voastre de muncă!» După fraza asta a urmat un uriaș «Huooo!» al mulțimii. Cei din balcon, derutați, au intrat în clădire. Ceva mai târziu, la balcon a apărut un muncitor de la U.M.T. – Ion Marcu – îmbrăcat într-o pânză pe care scria «Libertate». Împreună cu el a ieșit și Dăscălescu, încercând să facă din nou liniște ca să poată fi auzit. Jos se scanda: «Unde ne sunt morții?!», «Să fie judecat aicea în Banat!».* (Radu Ciobotea, „După revoluție, târziu...”, Ed. „Almanahul Banatului”, 1995, p. 97.)

Gabriel Mitroi, ofițer la Gearmata: *„Pe balcon apare grupul de reprezentanți al manifestanților. Unul cu barbă (Ion Marcu de la U.M.T.) ia cuvântul:*

- Vă rog să-l ascultați pe tovarășul Dăscălescu. Vine de la București și cere să vă comunice ceva important.

Mulțimea huiduie, dar pentru puțin timp. Dăscălescu începe așa:

- Tovarăși! Nu e bine ce faceți! Gândiți-vă că producția stă! Cel mai bun lucru ar fi să vă duceți fiecare la locurile voastre de muncă, să vă vedeți de treabă... Urlete; huiduieli; fluierături.

- Vedeți? Cu ăștia nu se poate sta de vorbă. Eu renunț... este finalul care s-a auzit spus de Dăscălescu lui Marcu, la portavoce.

- Fraților! Sunt Marcu de la U.M.T. Faceți liniște! Da... Acum îi pun întrebările noastre primului ministru, care ne va răspunde: câți morți sunt? De ce nu sunt înapoiați familiilor, pentru a-i îngropa? Câți arestați sunt? De ce nu sunt eliberați?

Urale, mulţimea scandează: ***«Libertate! Libertate!»***

- Tovarăşul prim-ministru va primi o listă cu revendicările noastre... Da... Da... Ascultaţi, faceţi linişte, să ştiţi ce revendicări i-am pus pe hârtie:

- Vrem ca presa, radioul şi televiziunea să anunţe în toată ţara despre ce s-a petrecut la Timişoara...

Ura!... Ura!... Timişoara!... Timişoara*!...*

- Vrem demisia Guvernului şi a lui Ceauşescu în primul rând!

Huooo! Jos Tiranul, Ceauşescu cine eşti/Un tiran din Scorniceşti!

- Vrem pâine, carne, căldură şi curent electric. Vrem condiţii mai bune de viaţă şi educaţie pentru copiii noştri.

«Pâine! Carne! Libertate!» *– scandează mulţimea*

- Vrem ca armata, securitatea şi miliţia să nu mai tragă în lume!

Fără violenţă, Armata e cu noi, Soldaţi, soldaţi/Pe cine apăraţi!, Soldaţi, soldaţi/ şi noi vă sunteţi fraţi!

- Vrem ca reprezentantul Consulatului iugoslav de la Timişoara să vină aici, să ia cunoştinţă de cererile noastre şi să ne asigure protecţia!

- Vrem paşapoarte, vrem să putem circula liberi în Europa şi în lume.

«Libertate! Libertate! Jos Tiranul! Unde ne sunt morţii?!»

- Cerem ca toţi cei arestaţi în zilele de 16, 17, 18 şi 19 decembrie să fie eliberaţi!

Libertate! Libertate! Timişoara! Timişoara!

- La toate aceste revendicări ale noastre, tovarăşul prim-ministru ne va răspunde. Vă rog să nu plecaţi! Vă rugăm să rămâneţi până vom primi răspunsurile!

- *Nu plecăm! Nu plecăm... Nu plecăm acasă/morţii nu ne lasă!... Timişoara!... Timişoara!...* („Timişoara. 16-21 decembrie 1989", Ed. „Facla", 1990, p. 203-204.)

Propunerile de program prezentate de Ion Marcu din Balconul Comitetului Judeţean de Partid, în prezenţa primului ministru, au fost acceptate cu entuziasm de timişoreni. În doar câteva minute, o listă a acestor revendicări a intrat în posesia liderilor din Balconul Operei şi au fost prezentate mulţimii:

Din Balconul Operei, **Cornel Laurenţiu Eustaţiu**, revenit de la Consiliul Judeţean: „*Sub presiunea opiniei publice din oraşul nostru, Comitetul Judeţean de Partid a acceptat un comitet care a intrat înăuntru şi a prezentat revendicări care au fost discutate cu tovarăşul prim-ministru Dăscălescu (Urale, huiduieli, fluierături). Aceste revendicări au fost următoarele:*

- demisia preşedintelui Ceauşescu (urale şi scandări: Jos Ceauşescu!). În continuare revendicările sunt prezentate de o femeie:

- prezentarea acestor acţiuni în presă, radio şi TV (urale);

- deschiderea graniţelor şi permiterea... (urale) permiterea accesului mediilor de informare străine (urale);

- pedepsirea persoanelor vinovate pentru deschiderea focului (urale). S-au cerut precizări asupra numărului de răniţi şi morţi;

- eliberarea deţinuţilor politici (urale), întocmirea unei liste cu cei dispăruţi. În aceste momente istorice avem nevoie de un lucru: organizare. Noi cei de aici, cerem următorul lucru:

- constituirea unui comitet al F.D.R. (urale):

- comitetul municipal păzit de gărzile patriotice (urale);

- continuarea grevei generale în următoarele zile, până la căderea lui Ceauşescu (urale. «Jos Ceauşescu!», «Noi suntem poporul!»). Acest comitet va trebui ales acum şi impus autorităţilor şi organelor de partid!

Bărbat: *„Păstraţi-vă calmul! Am formulat programul Comitetului Democratic. Avem prim-ministrul, avem guvernul cu noi.*

Toată lumea va cunoaşte programul de acţiune… Vă rog să mă ascultaţi un moment! Vă rog să mă ascultaţi. Un moment, vă rog. Preşedintele statului, într-adevăr e depăşit de situaţie şi nu cunoaşte momentele adevărate care sunt… (huiduieli) Un moment! Să facem linişte. Un moment (huiduieli, «Jos Ceauşescu!»).

La Comitetul Judeţean al P.C.R., liderii revoluţionarilor încearcă să-l determine pe primul-ministru să acţioneze în continuare, în baza înţelegerilor convenite. (Marius Mioc, „Revoluţia din Decembrie 1989 de la Timişoara în înregistrări audio-video. Altemedia.info, 19 decembrie 2007.)

*

Ioan Savu: „*Când am revenit din balcon cu aceste ... «valuri în spate», am observat că cei din guvern păreau oarecum alţii; erau tot mai nervoşi, dar mai puţin agresivi, mai puţin siguri pe ei înşişi. Nu i-am lăsat să se dezmeticească. Încercând să mă fac auzit peste vuietele de afară, le-am zis:*

- Domnilor, încercaţi să realizaţi dimensiunea exactă a situaţiei. Îi auziţi? Ei, bine, încercaţi să acceptaţi că oamenii aceştia au depăşit bariera psihologică a fricii. Au depăşit-o, domnilor, adică nu se mai tem nici de gloanţe, nici de blindate, nici de tancuri. De nimic. Cei de jos sunt de-acum imprevizibili, în stare de orice, deci vin şi vă întreb: doriţi un dezastru? Vă asumaţi responsabilitatea nenorocirilor ce s-ar putea produce dacă nu intraţi în dialog cu noi? Nu vreţi adică să ieşim din situaţia asta în mod paşnic, democratic?

- «Fugi de-aici cu chestiile astea, tovule», m-a repezit Dăscălescu, «Şi dacă tot vrei să spui că doreşti într-adevăr să discutăm, spune-le să plece. Uite, îţi dau cuvântul meu de onoare, vă dau cuvântul meu de om că n-o să păţiţi nimic nici voi şi nici familiile voastre, dar trimiteţi-i acasă», a continuat primul-ministru. «Dacă discutăm, trebuie să discutăm în linişte şi asta poate că ar fi bine s-o facem mîine, poimâine...»

- Mâine?, a intervenit altcineva, ca să păţim ca cei de la Braşov?

- Nu, vai de mine, doar suntem bărbaţi... Repet, vă dau cuvântul meu de om că...! Şi a ieşit, a dispărut...” („Timişoara, 16-22 decembrie 1989”, Ed. „Facla”, 1990, p. 106.)

Ion Coman: „*După câteva minute a sunat Nicolae Ceauşescu de la Bucureşti. Asta însemna că sosise (după câte ştiu în jur de ora 16.00) de la Teheran. Ne-a întrebat direct: «Care este atmosfera în Timişoara?» Am raportat prompt: «Practic, toată lumea este afară, în stradă, concentrată îndeosebi în două centre principale: la Operă şi în faţa Comitetului Judeţean de Partid». M-a întrebat dacă au sosit Dăscălescu şi Bobu. I-am răspuns că sunt aici. «Cine mai este din conducere?» Radu Bălan, Cornel Pacoste şi Toma, primul secretar al Comitetului Central al U.T.C., şi reprezentanţi a trei ministere.*

După o scurtă pauză a cerut să-i spun: «Ce strigă lumea de afară?» Am ezitat câteva secunte, neştiind cu ce să încep, apoi mi-am dat drumul: «Vrem pâine!», «Vrem mâncare!»,

«Vrem medicamente!», «Vrem căldură!», «Vrem lumină!» Brusc m-am blocat. Gândul la ce urma să raportez mi-a produs nişte noduri în gât. Cu mare efort, coborând puţin vocea şi făcând pauze între fiecare lozincă am continuat: «Vrem alegeri libere!», «Vrem o Românie liberă!» Apoi am încercat să explic: «Permiteţi-mi să adaug că oamenii mai doresc ceva, ei vor şi cer totodată...» Simţind ezitarea mea a insistat aproape răstit: «Ce, ce anume vor?» «Jos Ceauşescu!», «Jos dictatura!» I-am simţit prin telefon cutremurarea la auzul acestor cuvinte. Şi auzeam pe fir răsuflarea grea, sacadată, icnelile, eforturile mai mari ca de obicei (aşa i se întâmpla de fiecare dată când se afla într-o accentuată stare de nervozitate). Cu greu a reuşit să rostească: «Şi ce mai cer?» «Vor morţii şi răniţii, toţi arestaţii». A făcut din nou o pauză care se prelungea. Am întrerupt-o, eu rugându-l să fie de acord să le redăm morţii. M-a întrebat: «Câţi sunt?!» I-a spus că sunt 58. «Dar arestaţi câţi sunt?» «În jur de 700: femei, bărbaţi, tinere, tineri, oameni de diferite profesii». După o scurtă ezitare a spus: «De acord! Dar unde este Dăscălescu?» «Lângă mine». «Dă-mi-l la telefon». I l-am dat. I-a adresat aceleaşi întrebări pe care mi le adresase şi mie. A repetat şi Dăscălescu lozincile străzii. Inclusiv «Jos Ceauşescu!». Da. Nu mi-am putut da seama însă dacă a spus-o de la început ori Ceauşescu l-a întrebat în mod special dacă într-adevăr se strigă «Jos Ceauşescu!»

După convorbirea cu Ceauşescu, Dăscălescu a întrebat cine sunt liderii mulţimii? «Nu-i cunoaştem»”. (Lustig, interviuri, p. 112.)

Emil Bobu: **„***La Timişoara, după ce am ascultat cererile delegaţiei, le-am cerut să aştepte pentru a ne consulta cu Nicolae Ceauşescu, urmând să le dăm un răspuns. În jurul orei 18.30, Dăscălescu a vorbit la telefon cu Nicolae Ceauşescu şi i-a comunicat că la Timişoara e o demonstraţie paşnică, care cere soluţionarea mai multor probleme – libertăţi democratice şi în continuare i-a spus că aceştia cer şi rezolvarea unor probleme de ordin politic, fără a le preciza care sunt. Nicolae Ceauşescu a fost de acord cu primele trei cereri de revendicare (eliberarea deţinuţilor, predarea cadavrelor familiilor, să se dea publicităţii prin radio-TV, situaţia exactă a celor ce se petrece la Timişoara). N-.a fost de acord cu:*

- deschiderea graniţelor pentru libertatea de deplasare

- demisia guvernului

- demisia lui Nicolae Ceauşescu (Tribunalul Militar Teritorial Bucureşti, Dosar 126/1990, vol. 6, p. 51.)

Emil Bobu: **„***Noi i-am luat acolo pe ei (revoluţionarii) şi am spus: «Uite, să-l căutăm pe Ceauşescu şi să vorbim cu el!» «Dar dacă vorbiţi cu Ceauşescu, în primul rând să dea drumul la cei reţinuţi». Şi, impreună cu Dăscălescu am vorbit cu Ceauşescu. E adevărat că nici Dăscălescu nu i-a explicat toate problemele acestea. A spus «dom'ne, oamenii sunt nemulţumiţi, ridică o sumedenie de probleme, dar sunt aşa, peste 700 de oameni reţinuţi şi am vorbit cu Bobu să le dăm drumul». Aşa. «Să se informeze la Radio-TV despre situaţia de la Timişoara, pentru că uite, spun că în toată lumea se vorbeşte, însă românii stau, vorba ceea, şi nu spun nimica». Şi Ceauşescu, la propunerea noastră a aprobat să le dăm drumul la ăia 800 de reţinuţi şi a spus că organizează în seara aia o emisiune la TV şi la radio.*

Am revenit. Era un vacarm. Şi am vorbit ca la cei 800 care erau deţinuţi să le dea drumul. Li s-a comunicat, la cei care erau în sală, care au stat de vorbă cu noi şi ei au spus: «Nu! Până nu-i vedem, noi nu credem!». Şi atunci, i-am spus lui Dăscălescu să dea ordin la ăia de la Miliţie, erau acolo doi generali – Nuţă şi Mihalea – să-i îmbarce în autobuz şi să-i aducă lângă sediu, unde-i lumea. Şi i-a adus în faţa sediului prima tranşă, le-a dat drumul. A fost, sigur, tot vacarm". (Arhiva Senat, Comisia Decembrie 1989, Stenograma 52, p.15-16.)

Cornel Pacoste. După ce a vorbit cu Ceauşescu, Dăscălescu s-a întors în sală şi a spus că: *„s-au luat următoarele hotărâri: li se dă drumul tuturor deţinuţilor, care vor fi mâine dimineaţă... de către colectivele muncitoreşti". A început o fluierătură extraordinară. Dăscălescu s-a retras, a revenit după vreo cinci sau şase minute. Zice: «Am greşit eu, se dă drumul imediat tuturor deţinuţilor». Au fost urale. «Mâine puteţi să vă ridicaţi, mâine fiecare poate să-şi ridice morţii de la morga Spitalului judeţean. Din seara asta, oricare poate să-şi viziteze răniţii sau poate să plece. Celelalte lucruri nu pot să le discut cu dumneavoastră. Sigur, unele probleme economice se vor discuta în guvern, şi alte lucruri nu pot să le discut cu dumneavoastră»".* Fluierături, fluierături. Şi el a plecat. („Procesul de la Timişoara", vol. 3, 2005, p. 1539.)

Cuvântare Nicolae Ceauşescu

Silviu Curticeanu: „*Nicolae Ceauşescu s-a întors din Iran la ora 14.00. A avut un dialog la aeroport (cu cei care-l aşteptau), probabil că s-a informat de situaţie. Ajuns la C.C., în birou, mi-a spus să pregătesc studioul (din C.C.) pentru o transmisie în direct, la ora 19.00. Studioul era aici, în C.C., pe culoar, unde el făcea înregistrările pentru Anul Nou, care se dădeau pe post.*

Acum el vroia o transmisie în direct. I-am spus lui Petre Constantin (director general al TVR), care a zis că va fi greu, că vor trebui câteva antene; dar a venit cu o echipă, cu tot ce trebuia – au fost probleme complicate.

Între timp, probabil că a vorbit cu Bobu şi Dăscălescu la Timişoara, pentru că mi-a spus, pe la ora 17.00, că vrea o teleconferinţă, înainte de transmisia în direct, pentru că vrea să anunţe că va fi transmisia directă şi primii-secretari să ia măsuri pentru ca oamenii să urmărească transmisia. A fost teleconferinţa, este stenograma unde Ion Traian Ştefănescu (primul secretar de la Craiova) întreabă la ce oră este transmisia, pentru că el uitase să anunţe.

După teleconferinţă, mi-a spus să mai pun nişte scaune în studio, că vrea să mai participe şi alte persoane la transmisia directă, la care urma să participe Elena Ceauşescu, Dincă, Gogu Rădulescu – din Biroul Permanent, apoi: Ion Stoian, ministrul de externe şi Milea, ministrul apărării. Ceauşescu a venit în studio, a văzut situaţia şi a dat scaunele afară, stând în picioare.

Ce a spus atunci cunoaşte toată lumea". (Arhiva Senat, Comisia pentru cercetarea evenimentelor din Decembrie 1989, Stenograma audierii lui Silviu Curticeanu din 28 octombrie 1993, p. 23.)

Cuvântarea lui Nicolae Ceauşescu la posturile de radio şi televiziune din seara zilei de 20 decembrie 1989, ora 19.00, la solicitarea revoluţionarilor timişoreni, este un document

programatic prin care se recunoaşte pentru prima dată public că situaţia gravă de la Timişoara pune în pericol stabilitatea regimului, că folosirea forţei în relaţie cu protestatarii a fost o eroare şi, de aici, necesitatea schimbării mijloacelor tactice de rezolvare a problemei, prin retragerea instituţiilor de forţă din conflict, în favoarea activării forţei de influenţă a organismelor de putere ale clasei muncitoare. Din acest motiv, Nicolae Ceauşescu se referă exclusiv la cele întâmplate în zilele de 16 şi 17 decembrie: acte de vandalism, care au obligat armata să intervină în forţă.

Nicio referire la greva generală şi la ieşirea masivă a muncitorilor în stradă, la revendicările acestora din zilele de 18, 19 şi 20 decembrie. Întregul discurs este dedicat retragerii armatei din confruntările de stradă şi căutării altor soluţii de rezolvare a problemei, pe care le defineşte în teleconferinţa cu primii secretari judeţeni, care a prefaţat cuvântarea: *„Este necesar ca imediat să discutaţi aceste probleme, să organizăm în întreprinderi adunări, unde să se adopte moţiuni de condamnare a acelora care s-au pus în slujba străinătăţii, a cercurilor străine, de apărare a independenţei şi suveranităţii României. În mod corespunzător, trebuie să întărim măsurile de ordine în toate domeniile de activitate; în toate unităţile să se organizeze în rândul oamenilor muncii, grupe speciale de apărare a ordinii, a întreprinderilor, a instituţiilor, pentru a nu fi necesar să se apeleze la unităţile militare decât în condiţiuni deosebite şi numai cu aprobarea corespunuzătoare!*

Desigur acest lucru trebuie discutat cu toţi, inclusiv în armată, pentru că trebuie să înţeleagă bine, pentru că ea are astăzi marea răspundere, în faţa poporului, de a apăra şi respinge orice acţiuni care sunt împotriva independenţei, suveranităţii şi integrităţii teritoriale, a liniştii, a construcţiei socialiste în ţara noastră”.

Din discursul radiotelevizat, de la ora 19.00, rezultă că Nicolae Ceauşescu era informat şi cunoştea în dataliu ceea ce se întâmplase la Timişoara cât timp fusese plecat în Iran: întreaga populaţie a municipiului era în stradă şi, sub presiunea acestora, grosul armatei fusese retras în cazărmi, iar ceea ce mai rămasese în stradă fraternizase cu populaţia răsculată. Facilitând circulaţia liberă a maselor, inclusiv cu şi pe TAB-

uri, armata devenise parte la insurecţia împotriva regimului Ceauşescu.

O realitate incredibilă, de un dramatism covârşitor.

Conform principiilor militare, ordinul nu poate fi anulat decât de eşalonul care l-a emis, iar ordinul de scoatere a armatei pe străzile Timişoarei fusese dat de comandantul suprem. În lipsa acestuia din ţară, fără aprobarea lui, **„generalul Guşă, în cârdăşie cu ministrul apărării”** (cum Nicolae Ceauşescu aprecia gestul acestora în timpul detenţiei de la Târgovişte – vezi „Viorel Domenico „După execuţie a nins” şi „Ceauşescu la Târgovişte”) au nesocotit şi contramandat ordinul, scoţând practic armata de sub ordinele lui Ceauşescu.

În procesul de la Târgovişte din 25 decembrie 1989, Nicolae Ceauşescu se referă la trădarea lui Milea, exclusiv prin momentul Timişoara: *„Trădătorul Milea... n-a aplicat ordinele stabilite, ca unităţile militare să-şi facă datoria. N-a aplicat dispoziţiile comandantului suprem... Ordinul de acest fel nu-l poate da guvernul. Guvernul n-are dreptul să dea ordine: nu are în subordine armata. Armata e subordonată comandantului suprem”.* („Procesul Ceauşeştilor. Stenograma”, Ed. „Excelsior”, 1991, p. 48, 51, 72.)

Pe aeroport, la întoarcerea din Iran, când a aflat de la ministrul apărării despre retragerea armatei în cazărmi, – acest act nu doar de indisciplină crasă, ci şi de „trădare” a şefului suprem –, Nicolae Ceauşescu avea tot dreptul să procedeze ca în 17 decembrie, când în şedinţa C.P.Ex., pentru fapte mult mai puţin grave, era dispus să-l trimită pe generalul Milea în faţa Curţii Marţiale şi a plutonului de execuţie.

De data aceasta, însă, din instinct sau viclenie, dintr-un calcul al eschivelor în care era maestru, Nicolae Ceauşescu dovedeşte o imensă luciditate politică: îşi asumă ordinul de retragere a armatei în cazărmi.

Aşa se face că din conţinutul cuvântării din 20 decembrie se poate desprinde un singur mesaj coerent: armata a fost obligată să răspundă prin foc provocărilor, rezultând astfel morţi şi răniţi; că, în momentul stopării „actelor de terorism” prin ieşirea masivă a muncitorilor în stradă, armata a fost retrasă în cazărmi şi că urmează luarea unor măsuri de autoapărare a întreprinderilor şi instituţiilor care să evite implicarea armatei în revolta muncitorilor timişoreni.

Privind nepărtinitor lucrurile, rezultă că în prima etapă a evenimentelor de la Timişoara, măsurile luate de Nicolae Ceauşescu, în 16 şi 17 decembrie, porneau din necesităţi stringente, dintr-o situaţie excepţională creată în ţară, care a dus la momente explozive, greu de controlat şi rezolvat prin mijloace paşnice.

Faptul că în 20 decembrie, Nicolae Ceauşescu acceptă şi... decide retragerea armatei este deopotrivă surprinzător (retragerea fusese ordonată de Milea şi Guşă, în lipsa şi fără consultarea comandantului suprem plecat în Iran), dar şi logic, realist, conform cu principiile conducerii, în general, şi ale conducerii militare, în special.

Este vorba de faptul că pe timpul executării unei misiuni, chiar în situaţii limită, ca cea pe care o analizăm acum, pot să apară elemente care să **impună** revederea conţinutului unui ordin anterior dat de eşaloane superioare**, chiar** de şeful statului şi comandant suprem al armatei. Însă un principiu de bază al conducerii, statuat în legi şi regulamente, recunoaşte numai dreptul aceluia care a emis ordinul respectiv să revină asupra lui, din proprie iniţiativă sau la sugestia altor persoane. În situaţia dată se poate afirma că Nicolae Ceauşescu a respectat acest principiu, analizând şi luând măsurile ce se impuneau, în raport cu evoluţia situaţiei şi cu interesele ţării.

De aceea, cuvântarea lui Nicolae Ceauşescu la posturile naţionale de radio şi televiziune are valoarea şi greutatea (dar şi stilul!) unui ordin de zi prin care comandantul suprem consemnează încheierea unei etape de luptă armată, retragerea trupelor pe un aliniament de rezervă şi refacere, urmând ca până la un nou ordin de luptă să fie folosite alte structuri şi proceduri pentru continuarea operaţiunilor.

Înainte de a transcrie conţinutul acestui „ordin de zi" *sui-generis*, subliniem încă o dată că el a fost transmis prin T.V. în 20 decembrie 1989, ora 19.00, când armata nu mai era pe străzi şi când Timişoara, prin voinţa şi conştiinţa întregii populaţii, se declarase primul oraş liber de comunism al României. Totodată, trebuie subliniat că Nicolae Ceauşescu nu s-a referit prin niciun cuvânt la ceea ce se întâmpla în municipiu în zilele de 18-19-20 decembrie, ci strict la momentele din 16-17 decembrie, când a fost obligat să ordone armatei implicarea în conflict.

„În zilele de 16 şi 17 decembrie, sub pretextul impiedicării aplicării unei sentinţe judecătoreşti legale, câteva grupuri de elemente huliganice au organizat o serie de manifestări şi incidente, trecând la atacarea unor instituţii de stat, distrugând şi jefuind o serie de clădiri, de magazine, de clădiri publice, iar în ziua de 17 decembrie şi-au intensificat activitatea împotriva instituţiilor de stat şi de partid, inclusiv a unor unităţi militare.

... Cu toate insistenţele depuse, ***timp de două zile****, de organele politice, de partid, de Consiliul popular, de conducerile întreprinderilor şi de organele de ordine, aceste grupuri au continuat şi şi-au intensificat activitatea de distrugere, de atacare a instituţiilor şi magazinelor, inclusiv a unor unităţi militare.*

În aceste împrejurări grave, în seara zilei de 17 decembrie, fiind atacate, unităţile militare au răspuns prin focuri de avertisment împoriva celor care au continuat să acţioneze împotriva unităţilor militare şi instituţiilor de stat şi politice.

Deoarece acţiunile grupurilor antinaţionale, teroriste au continuat, unităţile militare, conform Constituţiei şi în conformitate cu legile ţării – au fost obligate să se apere, să apere ordinea şi bunurile întregului oraş, de fapt să apere ordinea în întreaga ţară.

Organele de ordine, procuratura au efectuat şi continuă să efectueze cercetările corespunzătoare pentru a stabili cauzele şi vinovaţii acestor acte cu caracter net fascist, provocator, de distrugere.

... Scopul acestor acţiuni antinaţionale a fost acela de a provoca dezordine în vederea destabilizării situaţiei politice, economice, de a crea condiţiile dezmembrării teritoriale a României... de a opri cursul dezvoltării socialiste a patriei, de a întoarce România înapoi sub dominaţia străină, de a lichida dezvoltarea socialistă a patriei noastre.

... Declar, cu toată răspunderea, că unităţile armatei noastre, care au misiunea apărării independenţei şi suveranităţii patriei, a cuceririlor revoluţionare, au dat dovadă de multă, de foarte multă răbdare.

Nu au răspuns, chiar atunci când soldaţii şi ofiţerii au fost loviţi, ci numai atunci când situaţia a ajus de aşa natură încât au fost atacaţi de bandele teroriste şi au fost puse în pericol instituţiile fundamentale, ordinea în judeţ.

Armata şi-a îndeplinit pe deplin datoria faţă de patrie, faţă de popor şi cuceririle socialismului.

Dacă armata şi unităţile de ordine nu şi-ar fi îndeplinit datoria şi răspunderea faţă de patrie, faţă de popor, ar fi însemnat să nu răspundă jurământului, să nu îndeplinească prevederile Constituţiei de a acţiona cu fermitate în apărarea cuceririlor socialiste, a cuceririlor întregului popor, a independenţei şi suveranităţii României.

De altfel, aşa trebuie să acţioneze orice cetăţean al patriei noastre în apărarea socialismului şi independenţei ţării.

... Regretăm foarte mult că s-a ajuns la o asemenea situaţie, dar aceasta nu se datoreşte organelor de ordine şi unităţilor militare, ***care timp de două zile*** *au dat dovadă de maximă răbdare şi îngăduinţă faţă de acţiunile elementelor teroriste, fasciste din Tmişoara, ci acelora care s-au pus în slujba agenturilor străine şi care au acţionat în mod premeditat şi bine pregătit pentru declanşarea acestor grave incidente de la Timişoara.*

... Trebuie să dăm o ripostă hotărâtă celor care vor să dezmembreze România, să lichideze integritatea şi independenţa patriei noastre!

Este necesar să sprijinim – în orice împrejurări – armata noastră, apărătoare de nădejde a independenţei, suveranităţii şi integrităţii ţării, a construcţiei socialiste, a vieţii paşnice a întregii noastre naţiuni!

Să acţionăm în aşa fel pentru a nu fi necesară intervenţia armatei*. Dar, în acelaşi timp, să nu se admită, în nicio împrejurare, ca armata să fie atacată, să nu admitem ca ea să fie oprită să acţioneze împotriva celor care creează dezordine, a celor care împiedică activitatea paşnică a poporului!*

Adevărata libertate, adevăratul umanism înseamnă a asigura dezvoltarea socialistă a patriei, bunăstarea întregii naţiuni, a asigura independenţa, integritatea ţării şi a-i demasca pe toţi aceia care acţionează – indiferent sub ce

forme – împotriva intereselor patriei, a independenţei, a socialismului în România”.

În general, aceasta este cuvântarea lui Nicolae Ceauşescu la radio-televiziune. În întregime, referitoare la armată, care şi-a făcut datoria în zilele de 16-17 decembrie, şi la imperativul **de a face totul** pentru a nu mai fi nevoie să se apeleze la aceasta.

Dincolo de problemele militare privind retragerea armatei în cazărmi şi utilizarea altor forme de stopare a dezordinii instaurate la Timişoara, în discursul lui Nicolae Ceauşescu sunt alte două realităţi care fac obiectul condamnării vehemente.

1. actele de vandalism provocate de bandele de huligani, persoane vândute străinătăţii şi,

2. scopul acestor acţiuni provocatoare este distrugerea socialismului şi reinstaurarea societăţii capitaliste.

Or, cel puţin în aceste două direcţii, populaţia care protesta la Timişoara se afla şi se declara în concordanţă cu ideile şefului statului.

Încă din dimineaţa zilei de 20 decembrie, muncitorimea marilor întreprinderi şi-a organizat ieşirea masivă pe străzile Timişoarei în aşa fel încât să nu pătrundă în coloanele constituite provocatori şi alte persoane dispuse să recurgă la acte de violenţă, iar din balconul Operei, reprezentanţii populaţiei s-au delimitat ferm – chiar înainte de discursul radiotelevizat al lui Nicolae Ceauşescu – de cei ce produseseră actele de vandalism şi violenţă din zilele de 16 şi 17 decembrie.

Bărbat: *Nu sunten huligani, cum a vrut să se spună, noi suntem poporul român, iar pe cei care au făcut acte de huliganism nu-i considerăm ai noştri.*

Lorin Fortuna: *„... Vom manifesta în mod paşnic împotriva actelor de vandalism care s-au produs aici. Dar, în mulţime, ca-n orice pădure (sunt şi uscături...). În continuare, trebuie să mergem civilizat... Mai sunt şi acte de vandalism. Dar cei care sunteţi responsabili, nu-i lăsaţi pe oamenii beţi între voi! Sunt şi securişti printre noi, pe aici, vă rog, nu-i lăsaţi să facă acte de vandalism! Noi nu suntem vandali. Suntem oameni responsabili, care ne cerem drepturile. Nu spargem nimic, nu atacăm nimic, noi suntem puterea!”*

Tudor Burlacu: *„... Nu uitaţi un singur lucru: ordinea. Ordinea între voi să fie întotdeauna, chibzuinţă pentru că au fost oameni şi elemente printre noi care au fost plătite să lovească această acţiune... Ei au spart vitrinele! Ei au distrus şi au dat foc în diferite puncte.*

Strigăt: *Să plătească!*

Scandări: *Ei au spart vitrinele! Nu suntem huligani!*

Bărbat: *... Dacă veţi pleca de aicea, menţineţi ordinea şi disciplina pe străzi! Să nu se spargă, să nu se fure!*

Mulţimea: *Ei au spart! Ei au spart!*

Bărbat: *Atenţiune! Nu trebuie să transformaţi această adunare într-o adunare de vandali. Nu trebuie să vă îndemne cineva să luăm arme, că aţi văzut că armata n-a tras în noi, n-a tras în nimeni.Vă rog frumos să ne comportăm cum trebuie, civilizat şi să vedem ce facem mai departe, să tratăm cu ei. Nu trebuie să devastăm nimica.* (Marius Mioc, „Revoluţia din 1989 de la Timişoara în înregistrări audio-video". Altemedia.info din 19 decembrie 2007.)

Revendcările de esenţă ale populaţiei revoltate au fost „Jos Ceauşescu!" şi „Jos Guvernul!" Nimeni n-a strigat, n-a cerut „Jos socialismul!" sau „Jos comunismul!", sau „Vrem capitalism!", cum sugera Nicolae Ceauşescu în cuvântarea sa de la ora 19.00.

Din Balconul Operei, **Lorin Fortuna** se adresa mulţimilor: „*Vreau să vă păstraţi calmul şi liniştea. Aş avea dorinţa să aşteptăm... Vrem dialog! Vrem dialog! Vrem dialog! Vrem dialog, domnule!... Dorim să colaborăm cu autorităţile. Dorim democratizarea paşnică a ţării! Nu dorim violenţă. În acest scop, vă rog. Nimeni să nu plece la lucru. Nimeni să nu părăsească această piaţă până nu stăm de vorbă cu autorităţile. Altfel, am pierdut totul. Deci, până nu vin autorităţile să stea de vorbă cu noi, – grevă generală peste tot. Toată lumea în piaţă, aici''.*

Mulţimea: Nu plecăm! Nu plecăm! Jos Ceauşescu! Vrem alegeri libere!

Lorin Fortuna: *Nu dorim răzbunare, dar insistăm şi asupra armatei, şi asupra miliţiei, şi a securităţii să nu se lupte împotriva poporului. Să se colaboreze cinstit... Se aude că primul ministru Dăscălescu este la Timişoara şi că vorbeşte*

la Consiliu. Îl aşteptăm să vină aici! (Strigăte, scandări! „Să vină Dăscălescu!). Îl asigurăm pe cetăţeanul Dăscălescu, că tovarăş nu pot să-i spun, îl asigurăm că vom trata cu el în mod cinstit şi corect. Dar să vină aici şi să discute cu noi... ***Repet: noi nu ne pronunţăm împotriva socialismului! Nu vrem să reinstituim, să avem capitalismul. Vrem un socialism democratic (urale). De asemenea, noi nu confundăm Partridul Comunist Român cu Nicolae Ceauşescu (urale, scandări „Jos cu Ceauşescu!). Vrem reforme democratice (urale) Vrem alegeri libere! (urale).*** (Marius Mioc, „Revoluţia din 1989 de la Timişoara în înregistrări audio-video", Altemedia.info din 19 decembrie 2007.)

La aceeaşi oră, în Consiliul judeţean, unul dintre membrii delegaţiei de revoluţionari cu care discutase primul ministru, Ioan Savu, i se adresa lui Cornel Pacoste, vice-prim-ministru şi membru în delegaţia guvernamentală: „*Gorbaciov este cel mai mare democrat al lumii, tovarăşe Pacoste. În întreaga mişcare de democratizare a Europei de Est, Gorbaciov are un aport imens, de-a dreptul determinant: şi dacă n-aţi înţeles acest lucru, înseamnă că n-aţi înţeles nimic din ceea ce se întâmplă în lumea asta. Şi nici din ceea ce se întâmplă astăzi la Timişoara"* („Timişoara. 16-22 decembrie 1989", Ed. „Facla", 1990, p. 111.)

În favoarea acestei idei vine şi insistenţa cu care mulţimile din pieţele timişorene îl solicitau să vină în rândurile lor pe Radu Bălan, prim-secretarul P.C.R. al judeţului Timiş, pe care – deşi comunist, membru marcant al nomenclaturii centrale şi locale – îl percepeau ca fiind al lor, bănăţean, şi îl doreau desprins de anturajul lui Nicolae Ceauşescu. Imediat după ocuparea Operei, din balconul acesteia, mai mulţi vorbitori au solicitat în repetate rânduri venirea lui Radu Bălan în Balconul Operei, în timp ce manifestanţii din piaţă scandau „Îl vrem pe Bălan/Că e bănăţean".

Mai mult decât atât, în perioada negocierilor cu primul ministru, cât timp acesta se retrăgea în culise, o serie de revoluţionari (Lorin Fortuna, Ioan Savu, Claudiu Iordache, Ion Marcu) i-au propus lui Radu Bălan să înceteze colaborarea cu regimul Ceauşescu şi, sub protecţia lor, să se integreze în mişcarea revoluţionară cu sediul la Operă.

Radu Bălan: *„În perioada aceasta, cât Dăscălescu şi Bobu au lipsit, eu am avut discuţii cu mai mulţi participanţi la această întâlnire. Printre aceştia, primul a fost acest Lorin Fortuna, care mi-a propus să mă retrag cu ei, să merg cu ei, dar am spus: «Cum să merg eu cu voi, în condiţiile când ochii sunt pe mine, ce să fac cu voi?» Marcu a ridicat problema că dacă îi garanteaz că el va mai ieşi din sediu viu şi am spus că. «Eu răspund, că merg eu în fruntea voastră şi vă scot de aici!» Nu mai aveau garanţia că vor ieşi vii din sediu. Savu, de asemeni, spunea că mişcarea este ireversibilă, eu le-am spus: «Mergeţi înainte, pentru că victoria se apropie!» Acestea sunt discuţiile pe care le-am avut eu cu aceşti oameni. La ora şapte, deci 19.00, fără câteva minute, m-am retras şi am luat împreună cu mine pe Marcu, Savu şi acea laborantă şi am urmărit emisiunea transmisă de televiziune, cuvântarea lui Ceauşescu, prin care se vorbea despre Timişoara şi din care s-a anunţat că sunt 21 de morţi. În timpul acestei transmisii eu am discutat cu aceşti băieţi şi le sugeram: «Măi, voi trebuie să abdicaţi de la metode violente, trebuie să aveţi mare grijă să organizaţi, să vă stabiliţi un program minim de realizare imediată şi un program care să vizeze acţiuni pentru perioada zilelor următoare».* („Procesul de la Timişoara", vol. 3, 2005, p. 1482.)

Ioan Savu: *„Fac observaţia că unul care nu strigase la noi niciodată, şi rămânând în sală tot timpul – Dăscălescu nu-l consulta, nu-l chemase în celălalt birou nicicând – era Bălan Radu, pe atunci încă, totuşi, primul-secretar al judeţului. Văzându-l mai omenos, mai apropiat de noi, am încercat să leg o conversaţie cu el. Printre altele i-am spus direct, fără niciun ocol: «domnule, din păcate aţi pierdut un moment istoric, pentru faptul că nu v-aţi pus în fruntea maselor duminică, 17 decembrie». «Am vorbit cu oamenii, Savule. Am vorbit, dar n-am putut face mai mult pentru că sosise Matei, pentru că veniseră generalii». «Mă îndoiesc» i-am întors-o moale, ca de la om la om, „mă îndoiesc, domnule Bălan. Mai degrabă cred că la mijloc a fost altceva: n-aţi crezut că se va ajunge aici, că se va ridica totuşi întreaga TimişoarăI Aşa-i? Recunoaşteţi? Nu mi-a dat un răspuns care să-mi fi rămas în minte, adică a «scăldat-o», nici nu mai ştiu ce-a zis. Şi, cum revenise Dăscălescu, l-am rugat să mă ajute să dau un*

telefon. Plecasem de acasă de dimineaţă şi soţia şi copiii nu ştiau de mine nimic şi noi nu ne simţim bine, dacă nu ştim unul ce face celălalt. A fost amabil. «Da, bineînţeles» Şi am mers într-o încăpere cu telefon". („Timişoara. 16.22 decembrie 1989", Ed. „Facla", 1990, p. 114.)

Claudiu Iordache: *„În timpul deplasării la Comitetul Judeţean de Partid, Lorin Fortuna i s-a adresat lui Radu Bălan: «Domnule Bălan, veniţi cu noi! Este cel mai bun lucru pe care-l puteţi face!» Acelaşi mod de a «o scălda», bălmăjeli incoerente, penibile. Şi adevărul e acesta, Bălan a pierdut atunci o şansă unică! O ocazie cu care te poţi întâlni în viaţă o singură dată".* (Titus Suciu, „Lumea bună a Balconului", Ed. IRRD, 2008, p. 49.)

În Piaţa Operei, imediat după apariţia primilor lideri în Balcon, după zeci de scandări cu „Jos Ceauşescu!", „Jos cu criminalii!", „Veniţi cu noi! Veniţi cu noi!", „Fără violenţă!", „Ţara e a noastră!", „Libertate!", „Luptăm, luptăm şi câştigăm!", „Jos cu pantofarul!", „Armata e cu noi!", „Ceauşescu şi soţia/ Duc de râpă România!", mulţimea cânta Imnul de Stat al R.S.R.

Un bărbat *se adresează din Balcon mulţimilor: Dragi timişoreni. Trebuie să începem o viaţă nouă. Această viaţă nouă trebuie să-şi aibă coordonatele ei noi. Aşa cum dumneavoastră, şi noi cu toţii, am abordat un singur steag, steagul adevărat, steagul naţiunii române, tot aşa, trebuie să ne aducem cu toţii aminte şi să reînvăţăm textul unicului imn al poporului român: Tricolorul. O să vă punem la difuzor de câteva ori acest imn şi vă rugăm să reţineţi textul pentru a putea să-l cântăm. Este „Tricolorul", unicul nostru tricolor (urale).*

14.43. Se aude de la difuzor „Trei culori" varianta originală a lui Ciprian Porumbescu, dar la sfârşit are adaugată o strofă socialistă, care nu exista nici în varianta oficială a imnului de stat al Republicii Socialiste România; unii dintre cei care cântă folosesc varianta oficială a imnului de stat – variantele se suprapun; suprapuse discuţii: „Trei culori cunosc pe lume/Ce le ştiu ca sfânt odor/Sunt culori c-un vechi renume/Amintind de-un brav popor/Sunt culori c-un vechi renume/Amintind de-un brav popor/ Cât pe cer şi cât

*pe lume/Vor fi aste trei culori/Vom avea un falnic nume/Şi un falnic viitor/Vom avea un falnic nume/Şi un falnic viitor/Roşu-i focul vitejiei/Jertfele ce-n veci nu pier/Galben, aurul câmpiei/Şi-albastru-al nostru cer/ Galben, aurul câmpiei/Şi-albastru-al nostru cer/Multe secole luptară/Bravi şi ne-nfricaţi eroi/Liberi să trăim în ţară/Ziditori ai lumii noi/Liberi să trăim în ţară/Ziditori ai lumii noi/Tricolorul e mândria/**Neamul nostru flacăra/Înfloreşte România/Socialistă-i ţara mea/Înfloreşte România/Socialistă ţara mea/Înfloreşte România/Socialistă ţara mea***

Bărbat: *Ăsta-i nou! Nu-i bun ăsta! Îi Fals!*

Femeie: *Păi ăsta-i învăţat!*

Bărbat: *Ăsta-i fals!* (Marius Mioc, „Revoluţia de la Timişoara în înregistrări audio-video”.)

După cuvântare – complicaţii, evoluţii

Cuvântarea şefului statului la posturile naţionale de radio-televiziune – ca răspuns la solicitările timişorenilor, ca o concesie făcută acestora – a avut un efect devastator pentru regimul Ceauşescu.

Dacă până în acel moment, populaţia României bănuia doar că se întâmpla ceva în ţară, aflaseră prin şuşoteli şi zvonuri că la Timişoara este pe cale să intre ungurii în România, să cucerească Transilvania şi că armata este în dispozitiv de luptă – de-acum românilor li se indusese oficial, prin vocea şefului statului, o stare de nelinişte, de pericol chiar, de ieşire din tihna compromisului în care băltise până atunci.

Fiecare cuvânt din discurs era perceput de populaţie cu sens invers, sau ca ascunzând ceva. Cu toate că, în fond, Ceauşescu avea dreptate în felul lui, nimeni nu-l mai credea. Populaţia trăia o stare de saturaţie care-i respingea toate bunele intenţii. Poate că nicio altă cuvântare de până la cea din 20 decembrie nu fusese atât de adecvată la realităţile României, dar populaţia nu-l mai asculta, îi blama orice frază înainte de a o rosti.

Ceea ce îi motivau pe demnitarii comunişti de la Timişoara să adopte o poziţie ofensivă era caracterul local, izolat şi de moment al evenimentelor. Pentru că ţara era încă un front. Structurile de partid şi ale statului, organele M.I. şi de Securitate erau la datorie. În ţară, nimeni şi nicăieri nu ieşiseră încă din dispozitiv. Pe toate platformele industriale, în toate sectoarele economiei naţionale se acţiona „strâns unit în jurul partidului, al secretarului general pentru înfăptuirea hotărârilor Congresului al XIV-lea al partidului”.

Ca atare, Dăscălescu & comp. nu puteau accepta revendicările de esenţă (Jos Ceauşescu!, Jos Guvernul!) ale unui grup izolat, ale unui singur oraş răzvrătit – prin instigarea unor forţe interesate străine, „atât din Vest, cât şi din Est”.

În acest caz, dialogul cu protestatarii nu putea fi purtat decât pe teme economice şi sociale, vizând mai buna aprovizionare atât a întreprinderilor, cât şi a populaţiei – capabilităţi de netăgăduit ale regimului. Dar fără demisia şefului statului şi a Guvernului! Acestea erau exagerări crase şi pretenţii neacoperite de realitate, din moment ce întreaga economie naţională funcţiona la parametrii sfârşitului de an, cu motoarele turate la maxim. Erau doar cereri ale unor timişoreni vânduţi străinătăţii! Dăscălescu nu venise la Timişoara să îşi anunţe demisia sau să-l dea jos pe Ceauşescu – aşa cum cereau timişorenii – ci pentru a salva socialismul, a întrerupe greva generală şi a se relua producţia.

Or, cuvântarea lui Nicolae Ceauşescu şi, mai ales, decizia acestuia de a se dezbate în toate colectivele de salariaţi din ţară – sub imperativul condamnării! – acţiunile antistatale provocate la Timişoara, ca şi apelul – ordin de organizare a echipelor de autoapărare muncitorească a întreprinderilor – au determinat generalizarea conflictului de la Timişoara la scară naţională. Dacă până în 20 decembrie 1989, ora 19.00, revolta era strict locală, din acest moment – prin mesajul radio-televizat al şefului statului – s-a dat liber şi s-a declanşat practic răscoala întregii populaţii împotriva regimului. Din acest moment, marile colective muncitoreşti, populaţia ţării a înţeles că la Timişoara s-a pornit o bătălie împotriva regimului, iar regimul se clatină, a intrat în faza de disoluţie. Emotivitatea şi disperarea de pe chipul şi din cuvintele lui Ceauşescu din timpul cuvântării, flancarea acestuia de cei 4 demnitari chinuiţi de îndoieli şi panică au fost mult mai expresive decât conţinutul discursului.

Activul de partid de pe întreaga scară ierarhică a fost obligat să se deplaseze de urgenţă în întreprinderi pentru a organiza detaşamente de muncă, luptă şi apărare, pentru a pregăti adunările generale ale salariaţilor de condamnare a evenimentelor de la Timişoara. Debusolat şi amorf, total nepregătit, prezenţa activului în colectivele muncitoreşti mai mult a incitat spiritele, decât să le calmeze sau să le conducă pe un făgaş partinic. În noaptea de 20 spre 21 decembrie, în toate unităţile economiei naţionale au fost aduşi de acasă nu doar directorii şi secretarii de partid, ci şi şefii de departamente,

sectoare şi ateliere, comandanţi ai subunităţilor de gărzi patriotice, ofiţerii acoperiţi şi informatori ai Securităţii. A fost practic o mobilizare generală a structurilor statului, dar şi a clasei muncitoare, ceea ce a determinat creşterea sentimentului de nelinişte şi a perturbat grav echilibrul precar în care coexista populaţia şi regimul.

Starea de nemulţumire şi revoltă, mocnită până atunci, s-a indus şi a explodat în toate colectivele muncitoreşti, inclusiv în instituţiile statului şi în aparatul de partid.

În plan local, la Timişoara, atmosfera rămăsese confuză, deosebit de tensionată atât în sediul Comitetului Judeţean de Partid, cât şi în Balconul Operei.

Ascultată din stradă de zecile de mii de protestatari – prin staţiile de amplificare instalate în cele două locaţii pregătite pentru un eventual discurs al prim-ministrului –, cuvântarea lui Nicolae Ceauşescu a incitat şi mai mult spiritele. Deşi etapizaseră corect şi accentuat evenimentele – referirile la actele huliganice, de tip terorist şi fascist fiind centrate clar pe evenimentele petrecute în perioada 16-17 decembrie, care a dus la implicarea Armatei – manifestanţii, aflaţi într-o stare de surescitare şi revoltă extreme, au perceput mesajul şefului statului ca fiind la adresa lor: a muncitorilor intraţi în greva generală, a demonstranţilor care reprezentau populaţia Timişoarei. Ca atare, se aşteptau la o nouă escaladare a represiunii.

În foaierul şi Balconul Operei, pe lângă controversele privind constituirea comitetului F.D.R. (în numai două ore, acesta îşi schimbase de trei ori componenţa, lider – deşi mereu contestat – rămânând Lorin Fortuna!) a apărut o nouă temă de conflict: absenţa liderilor din Piaţa Operei la negocierile cu primul ministru. Fuseseră chemaţi la Comitetul Judeţean de Partid, dar refuzase oferta. Or, în lipsa şi fără aportul lor se obţinuseră primele concesii din partea regimului, a lui Ceauşescu personal. Ca atare, tactica blocării în Operă fusese greşită, iar pretenţia de a-l obliga pe Dăscălescu să vină în Balcon pentru a vorbi mulţimilor – exagerată. Acum, se depuneau eforturi disperate de a se recupera pierderea, de a fi şi ei prezenţi – ca parte activă – la negocierile cu primul ministru. Pentru că, deşi în Piaţa Operei erau peste 100.000

de timişoreni, iar în foaierul Operei se constituise o structură revoluţionară coerentă, cu lideri recunoscuţi de mulţime şi un program propriu (Frontul Democratic Român), câştig de cauză avuseseră cei necunoscuţi şi mai puţini, dar aflaţi în preajma Consiliului judeţean. Aceştia aveau ascendentul tratativelor purtate cu primul-ministru, în timp ce ei măcinau la moara discursului public atitudini ferm anticeauşiste, dar fără rezultat. Câştigaseră doar aprobarea publicului, nu şi a autorităţilor. Vocea lor era spectaculoasă, dar ineficientă în plan politic.

Liderii manifestanţilor de la Consiliul Judeţean îl determinaseră pe Ceauşescu să apară la Televiziune, obţinuseră eliberarea celor reţinuţi în 16-17 decembrie şi recuperarea morţilor de către familiile îndoliate. Fuseseră în locul potrivit, la timpul potrivit şi profitaseră impecabil de oportunitate. Şeful statului aflase şi luase măsurile de urgenţă la cererea revoluţionarilor din faţa Consiliului Judeţean, cu toate că cei din Balconul Operei erau mult mai bine organizaţi şi pregătiţi pentru dialog. Ei culeseseră roadele revoltei timişorenilor. Ei erai cei aleşi să intre în istorie. Situaţie deloc convenabilă liderilor din Balconul Operei – mult mai expuşi riscurilor, mult mai cunoscuţi şi monitorizaţi de organele represive ale statului. Convingerea lor era că Cezarul se află în Balconul Operei şi, ca atare, trebuia să se dea Cezarului ce-i al Cezarului.
Participanţi şi martori din Foaierul şi Balconul Operei.

Eustaţiu Cornel Laurenţiu: *„Foaierul – plin. Se vorbea în grupuri; grupurile se spărgeau formându-se altele; disciplina, ordinea şi simţul datoriei lipseau, nimeni nu ştia ce trebuie făcut, cum să acţioneze, ce să propună... Am ieşit în balcon, am luat microfonul şi m-am trezit vorbind mulţimii, celor de jos, despre ceea ce se întâmplă la Consiliul judeţean, îndemnându-i să meargă, să mergem acolo... Din păcate, n-am avut succes. Oamenii erau încălziţi şi se răcoreau strigând «Jos Ceauşescu!», «Să fie judecat, aicea, în Banat!», «Criminal de Scorniceşti/Pentru morţi ai să plăteşti!»”* („Lumea bună a Balconului”, p. 19.)

Claudiu Iordache: „*La un moment dat a apărut o delegaţie de la Comitetul judeţean condusă de Eustaţiu Cornel. Aşa am aflat că acolo era nevoie de noi. Cineva a zis că erau mai «slabi», că aveau mai puţini «oratori». Mă rog, ideea de*

bază era că ne chemau. Eustaţiu a insistat, zicea că trebuie să mergem pentru că acolo era prim-ministrul şi cum voiam să ne spunem doleanţele, să impunem condiţii, să obţinem răspunsuri, trebuia să intrăm în contact cu ei... Ei bine, eu m-am opus: am considerat că dacă mergem la Consiliu greşim. Delegaţia guvernamentală ar fi spus că «alergam» după ea. Ei trebuiau să vină la Operă! Ei! De aceea fuseseră trimişi de la Bucureşti să vorbească cu timişorenii. Iar demonstranţii aici se găseau, la Operă. Atunci să vină ei! Ca să se convingă că în Piaţă sunt toţi timişorenii...

În foaier, aveau loc fel de fel de convulsii... Ceea ce ne-a frământat cel mai mult a fost aspectul... ***bicefal*** *al revoluţiei. Cei de la Judeţ vorbiseră cu Dăscălescu şi ai lui, nu ştiam cu ce rezultate dar, din moment ce ne chemau, nu era greu de imaginat cum stăteau lucrurile. În timp ce noi nu ne puteam lăuda cu nimic! Noi eram noi şi strigam şi ne îmbărbătam şi ne îndârjeam între noi...*

În jurul orelor 22.00, am făcut ceea ce ar fi trebui poate să fi făcut demult – am mers la Consiliul Judeţean. Hotărârea s-a anunţat la microfon. N-am plecat toţi, nici din foaier, nici de jos..." („Lumea bună a Balconului", p. 46.)

Odată cu discursul şefului statului, care dăduse linia de urmat pentru autorităţi, continuarea dialogului sau a desfăşurării unor noi negocieri dispăruseră. Activiştii şi generalii erau înarmaţi cu indicaţiile necesare, iar o nouă întrevedere cu lideri ai revoluţionarilor nu-şi mai avea rostul. Aşa că, venirea grupului de la Operă, deşi lăsat să intre în Consiliu, s-a soldat cu un eşec usturător. Constantin Dăscălescu, Emil Bobu, Ion Coman, Stănculescu, ceilalţi demnitari care-l însoţeau pe primul ministru se retrăseseră din sala de Consiliu pentru a elabora tactica de urmat în baza cuvântării lui Nicolae Ceauşescu. Ca atare, liderii de la Operă n-au mai putut intra în contact decât cu activişti întâlniţi întâmplător pe holurile Consiliului Judeţean. Iar discuţiile, încropite în grabă şi pe furiş, în fuga demnitarilor dintr-un birou în altul, de la un telefon la altul, de la o urgenţă la alta, n-au fost de natură programatică, ci de oportunitate.

Deci, în mod normal, rândurile revoluţionarilor din consiliu ar fi trebuit să sporească şi să se compacteze, să creeze un front comun mult mai activ şi puternic decât cel constituit

pentru negocierea anterioară cu primul-ministru. Practic, însă, liderii de la Operă n-au intrat în contact cu cei ce purtaseră negocierile. În primul rând, nu se cunoşteau între ei şi nu puteau fi identificaţi în furnicarul care tot mişuna în toată clădirea. Apoi, cei ce obţinuseră de la primul-ministru satisfacţia rezolvării unora dintre cererile timişorenilor, raportându-se la duritatea afirmaţiilor lui Ceauşescu în cuvântarea la T.V., aveau tot interesul să dispară, să se piardă în mulţime, pentru că (aşa s-a înţeles!) urma vânarea celor ce s-au pus în slujba intereselor străine.

Aşa că, în momentul sosirii liderilor din Balconul Operei în Consiliul Judeţean peste 90 la sută din oamenii care populau clădirea erau angajaţi ai structurilor de putere care, deşi debusolaţi, aveau totul sub observaţie şi control, fiind gata, la ordin, să procedeze la ... curăţenia generală.

Aşadar, când au venit cei de la Operă, sala de şedinţe era goală. Nu era nimeni nici în Balcon. Nu s-au întâlnit cu delegaţia revoluţionarilor care purtaseră tratative cu primul ministru. Nici nu-i cunoşteau, chiar dacă erau pe acolo. Sau poate coborâseră în faţa Consiliului Judeţean, în mulţime. Dăscălescu şi ai lui erau de negăsit. După un moment de cumpănă, apar Bălan şi Pacoste care încheagă un dialog cu aceştia.

Claudiu Iordache: *„Am reuşit să-i prezentăm lui Pacoste acel minim de doleanţe, solicitat de demonstranţi: eliberarea arestaţilor, prezentarea situaţiei persoanelor moarte şi dispărute, publicarea numelor celor ce au tras în noi. Pacoste nu s-a angajat la nimic.*

Nu cred că discuţia a durat mai mult de opt-zece minute.”

După această întrevedere eşuată, Pacoste a dispărut, iar Lorin Fortuna, asistat de Claudiu Iordache, îi propune lui Radu Bălan trecerea de partea timişorenilor revoltaţi şi deplasarea în Balconul Operei. „*Propunerea noastră era întemeiată pe mandatul pe care ni-l dăduse mulţimea. Toată ziua în Piaţa Operei s-a scandat «Îl vrem pe Bălan... Îl vrem pe Bălan... Îl vrem pe Bălan... Veniţi cu noi, tovarăşe prim-secretar... Este şansa dumneavoastră de a vă salva... Părăsiţi corabia... Acum, când nu este încă prea târziu...»”*

Propunerea liderilor de la Operă avea o greutate remarcabilă. Racolarea lui Radu Bălan, trecerea primului secretar judeţean în barca adversarilor regimului ar fi fost un gest politic de anvergură: disidenţa unui nomenclaturist de rang înalt dădea sens major revoltei, ducea la ruperea partidului; ar fi însemnat o sciziune de proporţii, o înfrângere gravă a centralismului şi unităţii regimului.

Dar, Radu Bălan n-a fost capabil, în acel moment, de un asemenea curaj, nu şi-a asumat riscul. În aceste condiţii, Lorin Fortuna i-a propus primului secretar o soluţie post-conflict, necesară într-o bătălie crâncenă, care pe care:

- Dacă veţi câştiga voi, vă rog să aveţi grijă de familiile noastre. Dacă vom câştiga noi, vă asigur că voi avea grijă de ai dumneavoastră.

Un început, deşi timid, o speranţă pentru reconcilierea naţională în perioada post-decembristă, pentru realizarea unui consens – tranzitoriu – în baza interesului naţional, fără răzbunări şi execuţii sumare.

Dincolo de înţelegerea cu iz romantic, de negustorie a disperărilor, propunerea lui Lorin Fortuna exprima pentru prima dată în cursul desfăşurării evenimentelor, un mod decent, rezonabil, de rezolvare a raportului dintre învinşi şi învingători, dintre învinuiţi şi vinovaţi. Un embrion de strategie post-decembristă. Sigur, înţelegerea se referea strict la familiile celor doi lideri aflaţi în conflict, dar fraza poate fi ridicată şi la nivelul familiilor politice ale celor doi adversari...

De ce, totuşi, primul ministru Constantin Dăscălescu n-a acceptat dialogul cu liderii din Balconul Operei? Pentru că nu-i putea recunoaşte ca reprezentanţi ai timişorenilor, pentru că ei n-ar fi putut exprima revendicări ale clasei muncitoare, ci ale unei organizaţii constituite ilegal, cu sprijin – considerat atunci cert! – din partea străinătăţii.

Inflamarea până la cotele intoleranţei absolute a demnitarilor s-a produs în momentul în care au aflat că revoluţionarii din balconul Operei şi-au constituit propriul organ de conducere politică a Revoluţiei: *Frontul Democratic Român* (F.D.R.).

Până atunci, se ştia că în Timişoara au fost tulburări de stradă, apoi manifestaţii populare, că pe parcurs acestea au

căpătat accente insurecţionale, că se declanşase greva generală, dar ca toate acestea să degenereze şi să fie ridicate la rang de Revoluţie – cu un program politic propriu şi coerent – întrecea orice măsură acceptabilă într-un regim autoritar. *F.D.R.*-ul a fost privit şi primit din primul moment ca o organizaţie subversivă, ilegală, îndreptată împotriva ordinii de drept din România, care atenta la supremaţia conducerii supreme. Mai mult, îşi crease şi gărzi proprii pentru autoapărare – era deci o organizaţie deopotrivă politică şi paramilitară. Era un afront la Constituţia ţării care proclama P.C.R. ca singura forţă politică conducătoare în R.S.R., nucleul vital al întregii naţiuni, iar *F.D.R.* se prezenta ca o alternativă (sigur, locală!) la P.C.R. Or, în România anului 1989 exista Frontul Democraţiei şi Unităţii Socialiste care reunea toate organizaţiile constituite pe teritoriul naţional, cu aprobarea conducerii superioare de partid. Deci, *F.D.R.*, liderii timişoreni, încălcaseră grav Constituţia şi legile ţării.

Venirea liderilor din Balconul Operei în sediul comitetului Judeţean de Partid fusese tardivă. Au sosit exact în momentul în care liderii comunişti se retrăseseră pentru a hotărî măsurile ce trebuiau luate în urma discursului lui Nicolae Ceauşescu, iar liderii revoluţionarilor care purtaseră tratative cu primul ministru căutau să dispară cât mai repede şi pe ascuns din sediul Judeţenei – ca urmare a ameninţărilor care pândeau la tot pasul. Erau puţini, încă nu se cunoscuseră îndeajuns între ei, şi nu erau organizaţi pentru a face corp comun într-un moment de pericol sau să continue să pună presiune asupra blocului nomenclaturist din interior. Rolul lor în sediul Judeţean al puterii se încheiase.

Dacă intrarea celor două grupuri de lideri revoluţionari în sediul Judeţenei de Partid a fost aşteptată, organizată şi, cât de cât decentă, plecarea a avut loc pe cont propriu, fiecare cu singurătatea lui, căutând soluţia personală de salvare. Pe moment nu şi-au dorit altceva decât să se vadă ieşiţi teferi din clădirea împânzită de securişti. Au coborât în mulţime şi le-a fost destul de greu să-i convingă pe oameni să se reîntoarcă la Operă.

Ioan Savu: *„Era aproape nouă seara... Unii, nu toţi obosiseră, se muiaseră. Eu am hotărât să plec. Numai că treaba asta n-o puteam face oricum. Nici demonstranţii, nici*

«comando»-ul lui Dăscălescu nu trebuiau să ştie de plecarea mea. Bănuieşti din ce motive, nu? Şi, vorba aceea, cine caută găseşte. Peste un timp mi-am dat seama că, după o draperie, se găseşte o fereastră, nu o uşă. Atunci am făcut nişte manevre pentru derutare: coboram, urcam, coboram... Asta pentru ca, din moment ce aveam să dispar cel puţin vreo jumătate de oră, demonstranţii să creadă că sunt sus, Dăscălescu şi ai lui – că sunt jos.

Într-unul din drumurile mele sus-jos, sus-jos, prinzând un moment când nu fusese nimeni pe aproape, m-am strecurat după draperie. Câteva momente am stat smirnă, ca să mă conving că nu-mi observase nimeni manevra. Activitate şi mişcare obişnuită, totul în regulă. Era cu ceva înainte de ora 22.00. Am deschis fereastra, am sărit în curte, fuga spre gard, ţup pe el. Dar atât mi-a fost, am rămas acolo, înţepenit: braţele unui bărbat mă ţineau ca într-o menghină. Încotro, piţigoiule, cine eşti? Eu însumi îi pusesem pe oameni să înconjoare clădirea, ca să nu scape nimeni. Căzusem adică în propria capcană. Până la urmă m-au recunoscut...

Am trecut pe la consulat, apoi acasă şi am ajuns la Operă a doua zi la amiază... (Titus Suciu, „Reportaj cu sufletul la gură", 1990, p. 229.)

Eustaţiu Cornel Laurenţiu: „*Plecarea de la Consiliul Judeţean n-a fost deloc glorioasă. Una peste alta, acolo nu mai aveam ce face. De aceea, pe la miezul nopţii, am coborât şi, cu o portavoce – staţia se defectase, ori o defectase cineva! – am făcut propunerea de a merge la Operă.*

Nu a existat o adeziune generală. O parte, poate o treime, m-a întâmpinat cu «Huo! Nu plecăm! Până când nu ne dau răspunsul, rămânem aici!» O altă parte s-a declarat de acord şi am plecat spre Operă" („Lumea bună a Balconului", p. 24.)

Târziu în noapte, cei din „delegaţia revoluţionară" au fost aproape daţi afară pe uşa Consiliului...

Cei din Comitetul de iniţiativă le cereau manifestanţilor să meargă cu toţii la Operă, de unde puteau dialoga în continuare cu puterea. Alţii, dimpotrivă, erau de părere că trebuiau să rămână pe loc: „Nu plecăm! Aici e cloaca!" Şi o vorbă: „Nu plecăm! Aici stau ăştia, ca miezu-n nucă!"

Până la urmă, majoritatea s-a îndreptat spre Piaţa Operei. (Miodrag Milin, Timişoara în Revoluţie şi după..., Ed. Marineasa, Timişoara, p. 139.)

„Era după cuvântarea de la ora 19.00. Cei de afară erau extrem de neliniştiţi pentru soarta reprezentanţilor lor. În sfârşit, aceştia au început să iasă unul câte unul. Luminiţa Milutin a pornit, împreună cu Valentin Vârtan şi cu un grup destul de numeros spre Operă. Să fi fost ora 21.30-23.00. Cei plecaţi s-au hotărât să-i aducă şi pe cei care mai rămăseseră în Judeţeană. Au revenit, astfel, aproape toţi la Operă.” (Miodrag Milin, Idem, p. 141.)

Claudiu Iordache: *„După vreo jumătate de oră de când ne găseam acolo a început să ne încerce un tot mai agasant sentiment al zădărniciei. Veniserăm pentru o discuţie cu primul ministru, nu îndeajuns de pregătiţi dar sperând, totuşi, să facem faţă situaţiei, nu eram siguri că formulările revendicărilor erau cele mai potrivite, ştiam însă că, dacă aveam să transformăm în clauze ale dialogului sloganurile celor de jos, eram pe drumul bun... Mai mult decât atât, schimbaserăm vorbele acelea doar cu Bălan şi Pacoste, nu cu Dăscălescu şi ai lui... Am fi dorit să vorbim cu ei, dar nu se putea... Nu erau acolo... Şi pentru că n-au apărut, pentru că sentimentul că nu mai erau în clădire ne încerca tot mai insistent... sala era goală, lipsind până şi cei care îi înfruntaseră pe bucureşteni, începuse să ne stăpânească un tot mai iritant sentiment de nesiguranţă. Nu ne găseam locul, nu vedeam rostul întreprinderii noastre; în atmosferă plutea o ameninţare de care nu ne puteam elibera. La Operă era cu totul altceva, acolo eram acasă; aici printre străini, printre duşmani, care puteau în orice clipă să...*

Am hotărât să ne reîntoarcem la Operă...” („Lumea bună a Balconului”, p. 50-51.)

Plecarea delegaţiei de la Operă din Consiliul Judeţean şi, anterior, plecarea liderilor care negociaseră cu primul ministru la Operă, avea să ducă în final la dezmembrarea demonstranţiei din faţa Comitetului judeţean de Partid şi la mutarea întregii mişcări în Piaţa Operei, concentrare care convenea, sau care avea să fie fructificată ulterior, cel puţin

în intenţie, de autorităţi. Grupaţi într-un singur loc (aşa cum doriseră de la început s-o facă pe Stadionul municipal) puteau fi mai uşor supravegheaţi, manevraţi şi anihilaţi.

Claudiu Iordache: *„Când să părăsesc clădirea Consiliului, un cetăţean din mulţime m-a luat de reverele hainei, m-a întrebat de ce părăsim Consiliul Judeţean? Ce puteau înţelege ei, cei mulţi, din faptul că noi, reprezentanţii lor, abandonasem clădirea? Nu se numea treaba asta trădare? Omul avea dreptate, la ora aceea înaintată în balcon nimeni, în faţa Consiliului Judeţean doar câteva sute de oameni. Păi unde erau timişorenii, unde dispăruseră cei de sus, de ce să se mai expună ei, din moment ce rămăseseră singuri în faţa unei clădiri în care nu se întâmpla nimic?*

I-am spus că nu-i vorba de trădare, că îl asigurăm că nu abandonăm lupta, numai că acea clădire era periculoasă, era a Lor, nu a Noastră, noi dincolo trebuia să rămânem şi să ne manifestăm, pentru că la Operă, în preajma unei clădiri a culturii, aveam alte şanse decât în faţa ... «bunkerului» comunismului din judeţ." (Titus Suciu, „Lumea bună a Balconului", p. 50-51.)

Planul

Adunaţi în sfat de taină, pentru a concretiza tezele, ideile şi sarcinile trasate de şeful statului în cuvântarea radio-televizată de la ora 19.00, Dăscălescu, Bobu, Ioan Toma, Coman, Stănculescu ş.a. pun în operă planul relansării tentativei de rezolvare a conflictului.

În acest moment, contextul evenimentelor din Timişoara era cu totul altul decât cel din perioada 16-17 decembrie, când elemente turbulente devastaseră oraşul. De-acum, se intrase într-o nouă etapă a conflictului: problema intervenţiei militare străine printr-un detaşament precursor de vandali trimişi să destabilizeze o zonă a ţării dispăruse, din moment ce revolta cuprinsese toate marile întreprinderi timişorene, întreaga clasă muncitoare manifestând paşnic în pieţele oraşului.

În creionarea planului lor, primul ministru, secretarul cu problemele organizatorice al C.C. al P.C.R., secretarul cu probleme de justiţie, apărare şi siguranţă naţională, prim-secretarul C.C. al U.T.C. şi ministrul pentru problemele tineretului, prim-adjunctul ministrului apărării naţionale – talonaţi de activişti de rang înalt ai partidului, de şefi ai structurilor de forţă centrale şi locale – erau obligaţi să ţină seama de alte realităţi decât cele percepute până atunci, erau încorsetaţi în exigenţe şi condiţionări de altă natură, impuse atât de realităţile momentului, cât şi de directivele şefului statului:

- prezenţa masivă a muncitorilor, a întregii populaţii în stradă şi revendicările politice ale acestora;
- constituirea unui organism de conducere a revoltei auto-declarat partid politic, cu un program clar şi răspicat antiregim;
- retragerea armatei în cazărmi; interzicerea focului de armă şi a mijloacelor şi instrumentelor de represiune din dotarea forţelor de ordine (Miliţie şi Securitate);
- activarea la parametri de maximă intervenţie şi urgenţă a forţei organizatorice a structurilor P.C.R.; mobilizarea

generală a organelor şi organizaţiilor de partid, de sindicat şi ale U.T.C., a clasei muncitoare şi a tineretului înregimentat; folosirea structurilor şi a unităţilor instituţionalizate prin doctrina luptei întregului popor pentru apărarea independenţei şi cuceririlor revoluţionare (Gărzi patriotice, Detaşamente ale tineretului pentru apărarea patriei, organizaţiile de femei etc.);

- folosirea oricărui instrument de putere, a tuturor căilor şi mijloacelor care să rezolve conflictul de la Timişoara, să stopeze extinderea acestuia fără implicarea şi întrebuinţarea forţelor armate, fără uzul armelor de foc.

Ţinând seama de aceste constrângeri şi în baza faptului că revolta timişorenilor era strict locală, că în nicio altă localitate din ţară nu fuseseră semnalate mişcări sau intenţii asemănătoare, liderii comunişti au gândit un plan de eliminare a manifestanţilor din Piaţa Operei prin înlocuirea lor cu alte detaşamente muncitoreşti, loiale regimului, necontaminate de morbul revoluţiei.

S-a pornit de la faptul că după miezul nopţii, în covârşitoarea lor majoritate, timişorenii părăsesc Piaţa, plecând la casele lor. În condiţii de **Piaţă** pustie era, aşadar, destul de uşor ca aceasta să fie umplută de câteva zeci de mii de muncitori aduşi din alte localităţi, astfel încât, dimineaţa, la revenirea timişorenilor, aceştia să se alăture celor deja aflaţi acolo şi, fie vor asista neputincioşi la manifestarea pro-regim a acelui nucleu masiv cu iniţiativă controlată, fie se vor contamina cu lozincile şi sloganurile pro-Ceauşescu şi pro-regim. În acest fel, liderii din Balconul Operei ar fi fost compromişi şi obligaţi practic să cedeze iniţiativa.

O altă variantă de rezervă – de aplicat în condiţiile în care prima soluţie n-ar fi fost aprobată de la Centru sau n-ar fi reuşit să fie pusă în practică – consta în capturarea liderilor din Balconul Operei şi înlocuirea lor cu oameni loiali regimului, capabili să reorienteze mişcarea în sensul dorit de autorităţi. Acţiunea ar fi avut sorţi de izbândă întrucât în sânul conducerii *F.D.R.* se manifestau mari şi dese disensiuni, componenţa acesteia schimbându-se aproape din oră în oră fără ca populaţia din Piaţa Operei să sesizeze acest fapt. Serviciile ştiau, însă, milimetric şi metronomic, tot ceea ce se întâmpla în foaierul Operei.

Şi într-un caz şi în celălalt, prima şi cea mai urgentă măsură era eliberarea Comitetului Judeţean de Partid din chingile demonstranţilor, deplasarea acestora în Piaţa Operei şi concentrarea tuturor opozanţilor regimului în acest loc pentru a-i izola de restul populaţiei, pentru a se crea astfel un singur centru, un singur focar de revoltă – mult mai uşor de manipulat şi stăpânit. De altfel, imediat după discursul lui Ceauşescu, liderii politici din C.J.P. au pus presiune pe reprezentanţii manifestanţilor prezenţi la dialogul cu primul ministru pentru a-i convinge pe demonstranţii din faţa Consiliului să se deplaseze în Piaţa Operei. Astfel, **Cornel Pacoste** declara în „Procesul de la Timişoara" că: *„a închis staţia de amplificare din Balconul C.J.P. cu acordul reprezentanţilor mulţimii. Şi atuncea am spus: «Tovarăşe Dăscălescu, daţi-mi voie să mă duc din nou cu Radu Bălan!» şi am luat şi pe Bolog cu noi, pe Toma, l-am luat şi am plecat să discutăm cu ei. Şi am discutat cu ei şi le-am spus: «Măi, oameni buni, ce vreau să vă rog eu! Sunt aicea, voi ştiţi cine sunt.* ***Vă rog foarte mult, aveţi staţie de radioamplificare la Operă. Puteţi să vă desfăşuraţi mitingul fără niciun fel de sâcâială. Nu vă opreşte nimeni!»*** *«Eee, cum nu ne opreşte nimeni? Ne dai dumneatale garanţii?» Zic: «Măi, garanţii nu pot să-ţi dau, că eu nu sunt nici ministru al Armatei, nici ministru de Interne, dar eu îţi spun ce am auzit, asta îţi spun eu, şi primul ministru a spus că nu se întâmplă nimic».*

Apoi, i-am spus unuia: «Măi, spuneţi-le: dacă vreţi, mai strigaţi şi lozinci, dar închidem staţia asta. E, totuşi, sediul Judeţului de Partid, şi sunt aceşti oameni aicea (Dăscălescu şi Bobu) Ce vreţi? Să se întâmple ceva?» La care, băiatul acesta a spus: «Domnul Pacoste are dreptate!» La fel discutase Toma Ion, cam în acelaşi mod, la fel discutase Bălan cu ei, să meargă la Operă, şi a spus: «bine, mai avem ceva». S-au dus, le-au mai dat voie şi a plecat, că atunci închidea staţia. Zice: «Nu», altul: «deschide, că vreau să mai spun ceva». Zic: «Măi, oameni buni, nu vă supăraţi, înţelegeţi, înţelegeţi că nu e bine». Şi în fine, s-a mai dus, a mai spus ceva, şi pe urmă a spus: »Bine, plecăm»". („Procesul de la Timişoara", vol. 3, Ed. „Mirton", 2005, p. 1540-1541.)

În final, s-a ajuns la concluzia că acţiunea de organizare a mitingului, prin schimbarea compoziţiei participanţilor,

să înceapă imediat, urgent, în acea noapte, prin dislocarea a 20.000-30.000 de muncitori din judeţele limitrofe, îndeosebi din Vâlcea şi Valea Jiului. S-a contat pe aceste zone, întrucât cu numai două zile în urmă, din ordinul lui Cornel Pacoste, se sistase exportul de carne de la Comtim şi cantităţile impresionante rămase fuseseră trimise să aprovizioneze pieţele agroalimentare din Timişoara, Vâlcea şi Valea Jiului. Ca atare, atât prim-secretarii, cât şi populaţia din zonele respective vor răspunde necondiţionat chemării partidului de a ajuta populaţia Timişoarei în situaţia de criză în care se afla.

Un efort uriaş, totuşi. Să aduci în câteva ore zeci de mii de oameni organizaţi impecabil, care să răspundă metronomic, era un risc imens. Dar oamenii de frunte ai regimului (în primul rând Dăscălescu şi Bobu, Coman îşi exprimase unele rezerve) ştiau că în momentele grele, organele şi organizaţiile de partid, structurile statului au făcut minuni: în 1968, în numai câteva ore Piaţa Palatului s-a umplut cu sute de mii de oameni, mobilizaţi şi aduşi inclusiv din provincie; la construcţia Casei Poporului, a Canalului Dunăre-Marea Neagră, a Metroului pentru urgentarea lucrărilor, erau aduşi mii şi mii de muncitori din toate zonele ţării.

La vizitele de lucru ale şefului statului în judeţele mai puţin performante din sudul ţării se aduceau într-o noapte trenuri întregi cu animale de rasă din Maramureş sau Bistriţa, apoi, în noaptea următoare, erau transportate înapoi numai pentru a-i oferi Tovarăşului motive de satisfacţie, argumente pentru ideea că revoluţia agrară s-a înfăptuit în România.

În aceste condiţii, să aduci câteva zeci de mii de muncitori, în câteva ore, dintr-o zonă în alta, nu era o misiune imposibilă. Capacitatea de mobilizare a partidului era apreciată la cote de mare izbândă. Aşa că, motivat şi convins de justeţea cauzei, Constantin Dăscălescu îl sună pe Ceauşescu şi-i prezintă planul preconizat.

Ceauşescu apreciază propunerile şi îşi asumă implicarea personală în concretizarea lor. Mai mult, încântat de propunerea primului ministru, hotărăşte ca a doua zi, în acelaşi timp, şi în paralel cu acea manifestaţie, să se organizeze şi în Bucureşti o mare adunare populară de condamnare a fărădelegilor din Banat.

Decretul privind instituirea stării de necesitate

După ce Dăscălescu primise de la Ceauşescu acordul pentru organizarea contrademonstraţiei muncitoreşti de a doua zi, vine, ca un trăsnet, Decretul prezidenţial privind instituirea stării de necesitate pe teritoriul judeţului Timiş.

Decretul arunca totul în aer, anula practic aprobarea dată cu câteva minute înainte de Nicolae Ceauşescu, semnatarul Decretului, întrucât la Art. 2 se prevedea: „Pe timpul stării de necesitate se interzic orice întruniri publice, precum şi circulaţia în grupuri mai mari de cinci persoane”. Decretul urma să intre în vigoare la ora 23.00.

Ion Coman a sărit ca ars: *„cum adică, îi trimitem pe oamenii ăştia care au demonstrat în faţa Judeţenei, la Operă, le promitem că nu li se va întâmpla nimic, iar acum îi arestăm? Apoi, avem de făcut mitingul de mâine. Păi, timişorenii n-au voie la întruniri publice, iar ai noştri au? De unde până unde?... Cum e posibil?!”*

I se răspunde că decretul este aplicabil populaţiei din judeţul Timiş – deci timişorenilor li se interzic adunările publice şi nu celor care vin din alte judeţe, din solidaritate muncitorească.

După discuţii aprinse, până la urmă s-a găsit o soluţie de compromis: muncitorii aduşi din alte zone să fie îmbrăcaţi în uniforme de Gărzi Patriotice şi, în acest fel, ca formaţiuni muncitoreşti paramilitare, vor ieşi de sub incidenţa Decretului. Pentru că, în Art. 1 se stipula „Toate unităţile armatei, M.I. şi formaţiunile Gărzilor Patriotice sunt în stare de alarmă”. Ca atare, muncitorii aduşi din judeţele limitrofe, constituiţi în formaţiuni de Gărzi Patriotice, vor veni la Timişoara din ordin!

Aflat la Timişoara din 17 decembrie, cunoscând deja situaţia din oraş, **Ion Coman** a abordat cazul cu luciditate şi sânge rece: *„Către orele 21.30, Ceauşescu Nicolae ne-a*

comunicat, prin telefon, că a hotărât să declare stare de necesitate în tot judeţul Tmiş. A întrebat: «Unde este generalul Stănculescu?» «Este aici». «Să i se transmită că este comandantul militar al judeţului Timiş». În încheierea convorbirii mi-a spus că în câteva minute, Curticeanu îmi va comunica conţinutul decretului prezidenţail privind extinderea stării de necesitate. Curticeanu m-a sunat imediat şi mi-a spus în mare conţinutul decretului. Fără să-mi ascund surprinderea şi nedumerirea, i-am spus: «tovarăşe Curticeanu, eu nu pot să aplic un decret prezidenţail fără a-i cunoaşte în mod concret conţinutul; trebuie să văd dacă este aplicabil de la ora 23.00, cum spui dumneata. Reţine, te rog, că la această oră sunt 150.000 de oameni în stradă». Curticeanu m-a liniştit că ne va suna Apostoiu şi ne va dicta conţinutul decretului prezidenţial. Apostoiu a sunat şi a început să dicteze rar; eu îl ascultam şi repetam cu voce tare. În timpul acesta, ceilalţi – Stănculescu, Bălan, Diaconescu şi Bracaciu – îl transcriau. După aceea, am făcut o verificare dacă ne-a scăpat vreun cuvânt. Văzându-l, m-am exprimat faţă de toţi cei prezenţi că acest decret prezidenţial este o nebunie, este neaplicabil, având în vedere că nu aveam la dispoziţie mai mult de 30 de minute până la ora 23.00. Pe lângă alte prevederi, decretul stipula să nu se mai circule în oraş după ora 23.00, iar ziua, după ora 6.00, în grupuri de maximum 5 oameni. Era cu totul şi cu totul imposibil să aplici în condiţiile date o astfel de prevedere. Era pur şi simplu o aberaţie. În această situaţie, l-am sunat pe Curticeanu şi i-am zis: «Curticeanule, sunt în posesia decretului prezidenţial. Îţi spun deschis, este neaplicabil». Mi-a răspuns: «Tovarăşe Coman, faci cum crezi». «Omule, îţi spun încă o dată că nu îl aplic». El mi-a spus: «Gîndeşte-te, poate într-o oră-două poţi să-l aplici». «Nu îl aplic, Curticeanule!»

Acelaşi lucru i l-am repetat şi lui Milea. Şi lui Milea şi lui Curticeanu le-am spus: «Măi, cum aţi putut să gândţi un asemenea decret prezidenţial cu totul şi cu totul anapoda?!»”
(Oliver Lustig în dialog cu Ion Coman, manuscris, Arhiva IRRD, p. 114.)

Cornel Pacoste: *„Miercuri seara, când s-a dat decretul şi îl numise pe Stănculescu comandantul unic al Garnizoanei Timişoara a fost un consens să nu se citească acest lucru. A fost consens. Iar Stănculescu a spus, mi-a spus*

mie: «pentru nimic în lume eu nu citesc acest decret, pentru că n-are niciun fel de valoare». Dar a fost un consens general, nu are cineva meritul... A fost un consens general. I-a spus şi domnului Coman: «asta e o prostie», asta am auzit eu, i-a spus lui Curticeanu. Am vrut să-i spun şi eu lui Curticeanu, dar era într-o stare de nervi şi Curticeanu mi-a spus «vorbiţi cu Apostoiu», şi Apostoiu a pus vreo patru sau cinci să scrie, să se confrunte apoi, să poată face textul". („Procesul de la Timişoara", vol. 3, 2005, p. 1544.)

După aceste tatonări, **Ion Coman** vorbeşte personal cu Nicolae Ceauşescu: *„I-am spus lui Nicolae Ceauşescu la telefon, precum şi lui Dăscălescu şi lui Emil Bobu, care se găseau la Timişoara că, deoarece acţiunile de vandalism au încetat, ar fi fost o nebunie să se aplice acel Decret privind instituirea stării de necesitate în judeţul Timiş, deoarece ar fi dus la compromiterea armatei şi a forţelor de ordine, la declanşarea rapidă a unui război civil, pretext pentru pătrunderea pe teritoriul României a unor trupe străine; conform înţelegerilor anterioare, ar fi însemnat un genocid în toată puterea cuvântului; şi, într-adevăr, la propunerea mea, Nicolae Ceauşescu, după un moment de ezitare a reanalizat, responsabil, schimbările survenite în derularea evenimentelor şi a contramandat, iar decretul respectiv nu s-a aplicat".* (Ion Coman, Ultimul cuvânt la Procesul de la Timişoara, manuscris, p. 45.)

Ceauşescu n-a anulat sau retras decretul. Rămânea însă un document, ca un instrument de intimidare a maselor revoltate. Trebuia, deci, adus la cunoştinţa timişorenilor. Ca atare, Ion Coman îi ordonă noului numit de comandantul suprem în funcţia de comandant militar al judeţului Timiş să-l citească din Balconul Judeţenei de Partid, iar acesta refuză. Către ora 2.00, din noapte, când în faţa Judeţenei nu mai erau demonstranţi, generalul Chiţac îşi asumă misiunea citirii acestuia din Balcon către nimeni şi spre nimic, în pustietate. Repetă citirea din acelaşi Balcon, dimineaţa, înainte de ora 7.00, pe furiş parcă, vinovat parcă... Adresându-se tot nimănui, tot unei pustietăţi.

Până în 20 decembrie, Nicolae Ceauşescu n-a declarat stare de necesitate pentru Timişoara. Starea de necesitate se instituia prin decret prezidenţial şi se aplica după publicarea în Monitorul Oficial.

Până în 20 decembrie, Nicolae Ceauşescu n-a apelat la organele puterii de stat, ci la organismele politice, la C.P.Ex., la primii secretari judeţeni, întrucât în sinea sa admisese probabil că demonstraţiile de la Timişoara erau legale, constituţionale. În Constituţia R.S.R., ediţia 1986, la articolul 28 se prevede că „cetăţenilor R.S.R. li se garantează libertatea cuvântului, a presei, a întrunirilor, a mitingurilor şi demonstraţiilor".

Stăpân pe mecanismele puterii, Ceauşescu a evitat să intre în contradicţie flagrantă cu Constituţia. Nu a convocat organismele puterii şi nu a decretat stare de necesitate. A pus, însă, presiune asupra membrilor C.P.Ex. şi a prim-secretarilor judeţeni. I-a obligat să adopte măsuri care depăşeau cadrul legal. Şi aceştia au cedat.

El a intuit de la început că ceea ce se întâmpla la Timişoara era o mişcare antiregim şi antisistem, favorizată desigur de tăvălugul schimbărilor politice din ţările Europei de Est. Altfel, nu ne explicăm faptul că Nicolae Ceauşescu – primind informaţii de la ataşatul militar român de la Belgrad, de la Ambasada României la Budapesta, din alte surse şi pe alte căi, că se pregăteşte o agresiune inclusiv armată împotriva României – nu a convocat instituţiile abilitate ale statului pentru adoptarea măsurilor constituţionale care se impuneau în acest caz. El s-a blocat în C.P.Ex. – organ de directivare politică al P.C.R. şi nu decizional, fără capacitatea constituţională de a emite acte cu putere de lege.

În 17 decembrie, când la C.P.Ex. a propus să fie ales un alt secretar general, putea să convoace pentru a doua zi Marea Adunare Naţională, în loc să plece în Iran. Acolo se putea tranşa, conform Constituţiei, folosirea sau nefolosirea armelor şi a muniţiei de război, apărarea ţării, a socialismului şi a regimului, respectarea legilor existente sau adoptarea altora, necesare momentului.

Deşi aprecia situaţia ca deosebit de gravă, mai gravă decât cea din Cehoslovacia anului 1968, deşi acuza atât Occidentul, cât şi puterea sovietică a lui Gorbaciov ca responsabile de atentatul la independenţa şi siguranţa naţională ale României, timp de o săptămână cât au durat evenimentele de la Timişoara n-a apelat la structurile de putere ale statului (Consiliul Suprem de Apărare, Consiliul de Stat, M.A.N),

ci doar la forul suprem de conducere al P.C.R. – C.P.Ex., în cadrul căruia nu se puteau emite decizii cu caracter de lege, ci doar indicaţii şi hotărâri de partid valabile în organele şi organizaţiile de partid şi nu în instituţiile de forţă ale statului.

C.P.Ex., ca instanţă politică, nu avea calitatea să cenzureze ordinele comandantului suprem al forţelor armate, cu atât mai mult să anuleze ordine date de acesta anterior.

Potrivit Constituţiei, Nicolae Ceauşescu era comandantul suprem al Forţelor Armate, fiind Preşedintele României şi nu avea această calitate datorită faptului că era secretar general al P.C.R. Ca urmare, problemele din domeniul apărării constituiau un atribut al Consiliului Suprem de Apărare a ţării, şi nu al C.P.Ex. care era o instanţă politică.

Chestiunile privind modul de acţiune în situaţia dată erau de resortul Consiliului Apărării care nu a fost convocat niciodată în acele zile.

În timpul teleconferinţei care a urmat şedinţei C.P.Ex. din 17 decembrie, Nicolae Ceauşescu nu a făcut nicio referire la şedinţa C.P.Ex., nu s-a referit la vreo hotărâre a acestei structuri de partid, ci s-a exprimat de pe poziţia sa de comandant suprem, lăsând să se înţeleagă, fără echivoc, că situaţia de la Timişoara se rezolvă în baza ordinelor sale şi nu în baza vreunei hotărâri de partid.

Sigur, ţinând seama de faptul că atât generalul Milea, cât şi Tudor Postelnicu erau deopotrivă miniştrii Apărării, respectiv de Interne, dar şi membri ai C.P.Ex., aceştia au tradus şi impus indicaţiile secretarului general în ordine cu caracter imperativ pentru structurile de forţă. Deci, nu Ceauşescu a dat ordinele de intervenţie şi represiune la Timişoara; în şedinţa C.P.Ex., Ceauşescu nu putea da ordine; într-o şedinţă de partid se puteau adopta cel mult hotărâri de partid, cu votul unanim al membrilor, ceea ce nu s-a întâmplat în şedinţa C.P.Ex. din 17 decembrie!.

În şedinţa C.P.Ex. din 17 decembrie, Ceauşescu şi-a dat cu părerea şi i-a incriminat pe miniştri respectivi pentru defetism şi lipsă de implicare în rezolvarea situaţiei.

Responsabilitatea deschiderii focului aparţine în cea mai mare măsură celor doi miniştri care, din obedienţă şi spaimă, au transformat criticile primite verbal în ordine ferme,

imperative. Or, în bucătăria de partid răspunsul la critică era şi trebuia să fie autocritica, tot verbală, şi nu măsurile represive la care cei doi miniştri au apelat.

O intervenţie verbală într-o şedinţă a C.P.Ex., chiar dacă era a şefului statului, nu avea statut de lege, nici de decret, nici de ordin. Era doar o apreciere critică a prestaţiei unor activişti, sau instituţii de partid. Atât şi nimic mai mult! C.P.Ex. nu era nici Consiliul de Stat, nici Marea Adunare Naţională (vezi şi Titus Suciu, „Revoluţia pe înţelesul dedractorilor”, Ed. IRRD, 2012, p. 56-63 şi 74-75.)

Ordinul de tragere era, dar trebuia să fie urmarea unui act cu putere de lege (decret etc.) şi nu a vorbăriei pătimaşe a unui secretar general aflat în derută. Sigur, Nicolae Ceauşescu a spus clar, răspicat: „trageţi la picioare, după somaţie, cu respectarea legii şi a regulamentelor militare”. Îşi acoperea, astfel, indicaţia în haina legalităţii. Dar cei doi miniştri, ca specialişti, puteau să aducă argumentul pierderilor colaterale, covârşitoare într-o luptă în localităţi: ricoşeurile care produc mai multe victime decât tragerile directe. Or, la Timişoara ca şi în Bucureşti, de altfel, în alte localităţi, numărul celor morţi şi răniţi prin lovire directă este infim în comparaţie cu al celui provocat de ricoşeuri.

Au intrat prin faţă, au ieşit prin dos

Frica de mulţimea dezlănţuită a fost trăită acut de Constantin Dăscălescu şi Emil Bobu cât s-au aflat în sediul C.J.P. În acest sens, **Cornel Pacoste** declara în *„Procesul de la Timişoara" că: „Intrase frica în toţi. De pildă, se scanda «Ceauşescu judecat pentru morţii din Banat» sau «Moarte pentru moarte», sau tot felul de alte chestiuni. Şi frica mare începuse la Dăscălescu şi Bobu. Se tot căutau soluţii, se tot întreba «Cine a dat ordin să tragă Armata?» Iar domnul Coman i-a răspuns: «Încă o dată vă spun, tovarăşe Dăscălescu, că Armata nu mai are nicio misiune în Timişoara. Să fie clar!» Şi Dăscălescu: «Dar noi ce facem, ne linşează ăştia, ne omoară ăştia!»"* („Procesul de la Timişoara", vol. 3, Ed. Mirton, 2005, p. 1540.)

Filip Teodorescu: *„Speriaţi de amploarea protestelor, oficialii veniţi de la Bucureşti au fost preocupaţi de la bun început cum să iasă din clădirea Comitetului Judeţean de Partid şi să ajungă la aeroport pentru a se întoarce în Capitală. Le era teamă de reacţia mulţimii adunată în faţa clădirii. Au reuşit să iasă în cursul nopţii, când mulţimea, dezamăgită de lipsa de personalitate a primului ministru, a părăsit zona şi s-a concentrat în Piaţa Operei. Cu toate acestea, ieşirea s-a făcut cu o gardă importantă de paraşutişti care, în mare viteză, s-a îndreptat spre aeroport unde aştepta avionul special. Atât de mare a fost graba încât un camion cu paraşutişti s-a răsturnat la o curbă, accidentul soldându-se cu rănirea gravă a unor militari".* („Un risc asumat", Ed. „Viitorul" Românesc", 1992, p. 107.)

În aceeaşi stare i-a perceput şi generalul **Emil Macri**: *„Pentru conturarea caracterului celor doi, merită relevat însă că în permanenţă erau preocupaţi de propria lor securitate, mai ales că, la un moment dat, masele de oameni înconjuraseră clădirea Judeţenei de Partid şi nu permiteau nimănui să iasă fără controlul lor. În condiţiile acestea, Coman, având la dispoziţie regimentul de paraşutişti de la Caracal, care se afla în autobază, în zona Inspectoratului nostru de Interne, a*

ordonat ca două sau trei plutoane de paraşutişti să se deplaseze la Comitetul Judeţean de Partid, să-i scoată pe cei aflaţi în clădire”. (Oliver Lustig, Interviuri, manuscris în Arhiva IRRD, p. 106.)

Venirea paraşutiştilor, chemaţi de Ion Coman, este descrisă sugestiv de doi dintre martorii prezenţi la faţa locului:

Costel Balint: *„Între timp, delegaţia revoluţionarilor părăseşte Judeţeana de Partid, ducându-se o parte la Operă, iar alţii rămânând în faţa Judeţenei. La Consiliul Judeţean luminile se sting una după alta. O parte din revoluţionari nu părăsesc zona, mai rămân vreo trei sute, restul sunt deja în Piaţa Operei; pe la ora 23.30, în spatele Consiliului Judeţean, un grup de demonstranţi se agită în semiobscuritate. Zărind militari, revoluţionarii încep să strige: «Armata e cu noi!», «Fără violenţă!». Deodată, ca la o paradă sportivă în cinstea zilei de 23 August, militarii de la trupele speciale de paraşutişti trec printre revoluţionari cu viteză, sărind gardul metalic ce înconjura Consiliul judeţean, intrând în clădire.*

Revoluţionarii nu realizaseră ce s-a întâmplat. Soldaţii aveau asupra lor armament de infanterie, aveau ordin să pătrundă în consiliul Judeţean şi să-i asigure protecţia primului ministru Dăscălescu şi lui Bobu Emil. (Costel Balint, „1989. Timişoara în decembrie”, Ed. Helicon, 1990, p. 95.)

Cât timp s-au purtat tratative între grupul de revoluţionari şi primul-ministru, în faţa Judeţenei de partid se constituise o grupă de pază şi intervenţie a protestatarilor, cu scopul de a bloca ieşirea demnitarilor comunişti din clădire atâta timp cât nu răspund favorabil şi nu rezolvă revendicările timişorenilor, dar şi să intervină, în caz de nevoie, pentru apărarea reprezentanţilor mulţimii aflaţi în dialog cu şeful Guvernului. Mai mult decât atât, conform mărturiilor lui Cornel Pacoste, grupa de şoc a revoluţionarilor încuiaseră toate uşile clădirii şi erau în posesia cheilor. *„Când să plece delegaţia, uşile încuiate. Îi zic unuia: «Măi, domnule Ivaşcu, tovarăşe, îi spuneam atunci, tovarăşe Ivaşcu, mi se pare că cheia de la intrare e la dumneavoastră. Vă rugăm ori să ne-o daţi, ori să nu ne închideţi, să nu rămânem închişi în sediu». Şi-l văd pe un oarecare, Popa îl chema, se pare că era administratorul U.T.C.-ului. Şi i-am spus: «Popa, fugi şi ia cheia!» Şi ei au spus da, vă dăm şi cheia. «Fugi de ia cheia! Fugi şi ia cheia*

tu. Ieşi afară tu cu ei, închideţi, stai până pleacă şi ia cheia». El se pare că n-a înţeles. Când să plece, la ora 4.00 dimineaţa, Bobu şi cu Dăscălescu, unde-i cheia, n-avem cheie!. Şi-l chem pe Popa. Zic: «Bine, mă, Popa, nu ţi-am spus eu ţie să...?» Zice: «Nu mi-aţi spus». Păi, mă, caută o soluţie, caută-ţi o soluţie, nu vezi că trebuie să-i scoatem de aicea neapărat, vor să plece neapărat la Bucureşti. Cineva spune că n-are rost să-i scoatem, că aeroportul de la Otopeni e închis». «Lasă, că aterizăm noi, plecăm, noi vrem să plecăm, spune Bobu. Aduceţi cheile, dar cheile – nicăieri.»" („Procesul de la Timişoara", vol. 3, p. 1541.)

Eustaţiu Cornel Laurenţiu:„*Cum eu organizasem pichetele de pază la Consiliu, cineva mi-a spus: «haideţi jos, că vă caută cineva de la Securitate». Cobor în stradă, înspăimântat. Întâlnirea de gradul zero a avut loc pe str. Filipescu. Era un maior.*

- Tovarăşe, dacă dumneata eşti cel care răspunzi de paza clădirii, trebuie să-ţi spun că am ordin să intru cu aceşti 11 paraşutişti. Şi voi intra indiferent de ceea se ce se va întâmpla. Am ordin şi trebuie să-l execut. Cu toate acestea n-aş vrea să recurgem la forţă, la arme. Ar ieşi un măcel din care... Maiorul: nu exagera: 11 paraşutişti antrenaţi, supraantrenaţi, înarmaţi până-n dinţi, ar fi făcut într-adevăr ravagii în mulţimea demonstranţilor şi expuşi, şi neinstruiţi, şi neînarmaţi. Deci, ia Eustaţiule, o hotărâre, că doar eşti comandant al pazei.

Nu l-am întrebat de ce voia să intre, fiind sigur că avea să spună orice altceva decât adevărul. Ori să mă refuze fără niciun menajament. După câteva momente de frământări, sperând că articulam cele mai potrivite cuvinte, i-am spus: «Bine, poftiţi. Vă rog doar să fiţi discreţi, să nu provocaţi mulţimea...»

Am articulat ultimele cuvinte de unul singur, că maiorul dispăruse de lângă mine, iar când m-am întors, privind gardul, maiorul şi paraşutiştii se găseau deja după el, îl săriseră ca nişte acrobaţi..". („Lumea bună a Balconului", p. 23.)

Radu Bălan, declară în „Procesul de la Timişoara**",** că plecarea celor doi demnitari a fost atât de bine ascunsă, încât revoluţionarii rămaşi în faţa Judeţenei pentru a-i bloca

pe cei doi în interiorul clădirii, într-un prizonierat *sui-generis*, n-au sesizat nicio mişcare suspectă. *„Este adevărat că după ce manifestanţii s-au retras din faţa sediului către Operă, au rămas o seamă de reprezentanţi ai revoluţionarilor care au urmărit să împiedice retragerea lui Dăscălescu şi a lui Bobu. Ştiu acest lucru că, după încheierea, practic, a acestei mişcări revoluţionare, mulţi întrebau şi erau nedumeriţi cum de au plecat cei doi, fără să fi fost văzuţi, pentru că au stat până la ora 3.00 şi au păzit plecarea lui Dăscălescu şi a lui Bobu. În realitate, Dăscălescu şi Bobu au plecat la ora 4 fără zece minute din sediul C.J.P. cu două ARO şi nişte paraşutişti din ăştia de la Caracal, care i-a însoţit până la aeroport. Au fost însoţiţi şi de către Nuţă până la aeroport”.* („Procesul de la Timişoara”, vol. 3, 2005, p. 1483.)

Gabriel Mitroi, ofiţer: *La parter, locul „civililor” fusese luat de paraşutişti. Am aflat că erau din Caracal, erau pregătiţi pentru a duce lupta în orice condiţii. Veniseră în cursul zilei de miercuri, 20.12.1989, cu 10 avioane de transport militare...*

Aveau asupra lor armamentul de infanterie şi o unitate de foc de muniţie fiecare. Ce misiune aţi primit? Păi, am primit ordin să pătrundem în consiliu şi să-i scoatem de aici pe Dăscălescu şi Bobu, să le asigurăm protecţia şi să-i însoţim până la aeroport. Când aţi intrat? Pe la ora 3.30 am luat legătura radio cu prima grupă (intrată în consiliu la ora 23.30) şi le-am spus să-i anunţe pe Dăscălescu şi Bobu să fie pregătiţi pentru că urmează să venim cu nişte maşini la intrarea B, laterală. În jurul orei 3.40 – 3.50, un ARO şi două TAB-uri de cercetare au venit în viteză. ARO a oprit în dreptul porţii, încadrat de cele două TAB-uri. După aceea, până la ora 5.30 a intrat în consiliu tot efectivul batalionului, cu ordin clar de a nu permite nimănui să intre în consiliu, fără aprobare „de sus”, de la etaj. Pot folosi orice mijloace, inclusiv focul armamentului din dotare. Pe hol, în faţa intrării principale, erau 3 militari. Comandantul lor avea legătura, printr-o staţie radio de campanie, cu eşalonul lor superior şi acţiona la ordinul lui Ion Coman. Pentru a preveni folosirea armamentului, uşile de la intrarea principală au fost închise cu bare metalice puse orizontal, iar încuietorile blocate. Tot

în acest scop a fost cuplat la hidrant un furtun pentru stins incendii, cu care se putea acţiona asupra întregii intrări principale, din interior spre exterior. La toate geamurile de la parter erau postaţi militari. O grupă era la odihnă. O altă grupă fusese pregătită pentru a interveni acolo unde situaţia se dovedea mai grea..." („Timişoara. 16-22 decembrie", Ed. Facla, 199, p. 213.)

Vremea fiind nefavorabilă în Bucureşti, avionul cu cei doi demnitari a aterizat pe aerodromul „Mihail Kogălniceanu" din Constanţa, iar de acolo, cu un autoturism, au revenit în Capitală.

Unde era Timişoara?

La orele 3.00-4.00, în 21 decembrie, când Dăscălescu şi Bobu au părăsit sediul Judeţenei de partid şi, cu un avion special, au plecat spre Bucureşti, Piaţa Operei era aproape pustie. Străzile şi bulevardele oraşului – de asemenea. Timişorenii dormeau. Doar în clădirea Operei, în foaier, nu era amorţeală. Dimpotrivă, suspiciuni, încrâncenări, multă fierbere şi multă îngrijorare.

Când a ajuns în Piaţa Operei, de la Consiliul Judeţean, puţin după miezul nopţii, **Ioan Savu** a găsit aici o atmosferă dezolantă: *„În Piaţa Operei erau demonstranţi până pe la ceas. De la scări până la ceas. Aceia erau, lasă-mă să zic aşa, fondul principal de revoluţionari, în rest oamenii mergeau într-o direcţie, în alta. Dar cei mai mulţi, destul de mulţi plecau; când îi vedeam mă durea sufletul şi, pentru că nu puteam rămâne pasiv, îi opream, îi rugam să nu plece. Ei pretextau că merg doar să mănânce ori să-şi ia ceva mai gros în spate; eu îi conjuram ca, dacă erau doi sau trei vecini, să meargă acasă unul singur, ori pe rând; îi imploram să rămână, în noaptea aceea să renunţe la somn, la mâncare ori la căldură pentru că era păcat să pierdem ocazia ce se ivise, pentru că era păcat de sângele ce cursese trei zile la rând: încercam chiar să-i însufleţesc cu ideea că, iată, Timişoara era un oraş liber, primul oraş liber din România!”*

Alţi martori: ***Petre Boroşoiu:*** *Pe la ora 22.00, am coborât cu toţii din sediul Judeţenei. M-am gândit că locul nostru este la Operă, unde aveam spaţiu să ne apărăm.*

M-am dus cu 150-200 de oameni la Operă. Acolo nu mai rămăseseră decât câţiva. Am strigat: „Români, adunaţi-vă! Avem nevoie de voi! Nu trebuie să daţi dovadă de laşitate în această noapte!” Am plecat după oamenii care rămăseseră la Consiliu. Au venit vreo 3000... Dar după miezul nopţii, majoritatea au plecat. Am fost prea puţini. În acea noapte am albit. A fost cea mai grea noapte din viaţa mea”. (Miodrag Milin, „Timişoara în Revoluţie şi după...”, Ed. Marineasa, Timişoara, 1997, p. 150.)

Costel Balint: *„În noaptea aceea tensiunea era foarte mare. În jurul orei 1.00, în faţa Operei abia mai erau două sute – două sute cincizeci de revoluţionari care se încălzeau în jurul unui foc. Era o noapte a disperării şi a speranţei pentru oraşul care îşi trăia drama existenţei. În acea noapte târzie, generalul Nuţă, după ce l-a scos pe ministrul Dăscălescu din Judeţeana de Partid cu ajutorul paraşutiştilor, după mai multe nopţi de nesomn, a dat ordin să nu mai fie trezit.*

Situaţia critică în care se aflau cei din Operă îi face să se împartă în două: o parte să rămână în Balcon, iar cealaltă parte să coboare în Piaţă ca, în caz de atac, să existe oameni din conducere în ambele părţi. În acele clipe de nelinişte şi nesiguranţă se pregăteşte în miez de noapte o proclamaţie.'' (Costel Balint, „Timişoara în decembrie", Ed. Helicon, Timişoara, 1992, p. 96.)

Nicolae Bădilescu: *„În noaptea de 20/21 decembrie, toţi cei din foaierul Operei treceam printr-o perioadă de criză. Eram obosiţi toţi, inventivitatea şi energia se diminuaseră, ştiam că microfonul trebuia să funcţioneze mereu, şi nu oricum, numai că de unde dracu atâta minte şi vervă ca să rămâi tot timpul în centrul atenţiei tinerilor din Piaţă?*

Dar să spunem lucrurilor pe nume. Ştii ce constatare mi-a fost dat să fac în noaptea aceea? Că jos, entuziasmul era net superior celui din foaier! Tinerii aceia au fost nemaipomeniţi. Au cântat, au dansat, au recitat poezii tot timpul. Pentru că nu mai reprezentam pentru ei ceea ce fuseserăm până atunci, ne-au abandanat, găsind în ei înşişi puterea de a trăi şi acele momente la «temperatura» cea mai înaltă. Adică jos se continua partea curată a revoluţiei, într-un anumit sens partea inconştientă a ei, în timp ce sus se mai ciocneau orgoliile, mai răbufneau suspiciunile, se ţeseau intrigile...'' (Titus Suciu, „Lumea bună a Balconului", p. 121.)

Ioan Rab: „*Peste noapte au rămas în piaţă puţini timişoreni, în exclusivitate tineri. După estimările mele, în faţa Operei, numărul demonstranţilor a oscilat în jurul cifrei de 100, în balcon părând să se găsească 20-30 de persoane. Dar mâna aceasta de entuziaşti, raportată la populaţia Timişoarei, era ridicol de mică. Dar nu acest raport îi preocupa. Aveau altceva de făcut. Au cântat. Au cântat toată noaptea, aşa simţindu-se în siguranţă, mai puternici. Formidabili tinerii*

aceia. Au cântat toată noaptea ,deşi bâlbâitul era la Bucureşti, deşi în niciun oraş nu se semnalase o cât de anemică «manifestare huliganică», deşi era mai mult decât clar că, de-ar fi apărut un singur militar cu un automat, ar fi fost victime sigure. Recitalul acelei formaţii sui-generis *a fost cel mai important eveniment din Timişoara ultimilor ani! Cântecele lor au ajuns unde trebuia, şi lumea s-a schimbat!"* (Titus Suciu, „Lumea bună a balconului", Ed. I.R.R.D., 2006, p. 166-167.)

Lorin Furtuna: *„Pe măsură ce noaptea înainta, numărul celor rămaşi în Piaţa Operei scădea vizibil. Faptul a început să ne îngrijoreze. Atunci am început să facem apel la microfon ca mulţimea să rămână alături de noi; numai astfel puteam reuşi. Eram conştienţi că pierderea controlului asupra Pieţei şi a edificului Operei ar fi anihilat posibilitatea rezistenţei serioase şi ar fi împiedicat evoluţia revoltei spre o revoluţie. Mă îngrijora mai ales faptul că, şi dacă acţiunea noastră de mobilizare a întreprinderilor ar fi avut succes,* ***exista riscul ca a doua zi cei pe care-i aşteptam să găsească Piaţa ocupată de armată.*** *Eram conştient că de păstrarea poziţiei noastre în acea noapte depindea ca Timişoara să devină focarul unei revoluţii sau să rămână doar la stadiul unui oraş al revoltei înăbuşite, precum mai fuseseră Braşovul sau Valea Jiului. S-ar fi ratat astfel, poate, existenţa acelei stări de spirit favorabile revoluţiei, crescută în sufletul timişorenilor datorită sacrificiului celor căzuţi.*

Noaptea înainta şi numărul celor din piaţă se reducea dramatic, deşi se reuniseră aici şi cei ce fuseseră iniţial la Judeţeană. Punctul de rezistenţă de la «Judeţ», după plecarea precipitată a lui Dăscălescu şi a lui Bobu, a fost desfiinţat, cei din clădire fiind evacuaţi cu forţa...

Pe la miezul nopţii de miercuri spre joi (20 spre 21 decembrie), în faţa Operei mai rămăseseră doar câteva sute de oameni. Afară a fost aprins un foc în jurul căruia stăteau în majoritate tineri. Deoarece simţeam că situaţia noastră devenise foarte precară, am hotărât ca o parte din biroul executiv să coboare în piaţă, iar alta să rămână în clădire, pentru ca, în cazul unui atac prin surprindere, să nu fim toţi la un loc. A fost, cred, momentul în care mişcarea noastră devenise extrem de vulnerabilă. Mă întreb şi acum de ce n-a

fost folosit de cei ce urmăreau să o reprime?! Ulterior, s-a aflat că fusese pregătit un asemenea plan de intervenţie; se pare că o posibilă explicaţie (de care s-a aflat la proces) a fost aceea că generalul Nuţă, nedormit de câteva nopţi, ar fi dat ordin ca în acea noapte să nu fie deranjat (deşi au fost inşi care au sesizat momentul favorabil şi ar fi vrut să-l atenţioneze pe general, dar n-au îndrăznit). Am avut încă o dată impresia că cineva acolo, sus, era alături de noi. Şi vremea era deosebit de caldă, fapt cu totul neobişnuit pentru această perioadă de iarnă". (Miodrag Milin, „Timişoara în revoluţie şi după", Ed. Marineasa, 1997, p. 121-122.)

În sediul Judeţenei de Partid se aşteaptă invazia Gărzilor Patriotice. Care nu mai veneau însă... Acum, la ora 3.00-4.00 dimineaţa, dacă ar fi venit garniturile de tren, detaşamentele muncitoreşti ar fi ocupat Piaţa Operei fără nicio opoziţie, fără incidente...

Contramanifestaţia

Soluţia aducerii muncitorilor din alte zone în centrul Timişoarei a încolţit cu certitudine în sediul Judeţenei de Partid, după încercări repetate şi mereu eşuate ale autorităţilor locale de a organiza o conframanifestaţie în favoarea regimului. Cum toate întreprinderile şi instituţiile municipiului erau, în 20 decembrie, în grevă generală şi ocupaseră prin manifestaţii stradale principalele pieţe şi bulevarde, organele de partid, liderii judeţeni şi municipali şi-au văzut planul definitiv şi complet compromis. Odată cu venirea la Timişoara a primului ministru Dăscălescu şi a lui Emil Bobu, ideea a fost reluată, cu miză de izbândă, prin angajarea ajutorului muncitoresc, din afara judeţului. Într-o declaraţie dată în faţa completului de judecată la „Procesul de la Timişoara", **Radu Bălan** preciza că în seara de 20 decembrie, după cuvântarea radiotelevizată a lui Nicolae Ceauşescu, *„s-a propus şi s-a stabilit ca aceşti oameni din cele trei judeţe să fie debarcaţi, să vină în Piaţa Operei ca demonstranţii din Timişoara să nu mai aibă loc să se adune, ca să oblige aceşti demonstranţi să plece".* („Procesul de la Timişoara", vol. 3, Ed. Mirton, 2005, p. 1477.)

Propunerea a fost înaintată lui Nicolae Ceauşescu, acceptată, preluată de acesta, ... îmbogăţită prin hotărârea de a organiza, în paralel, o mare adunare populară în Capitală. Cât priveşte contrademonstraţia din Timişoara, ţinând cont de faptul că judeţul se afla sub regimul stării de necesitate, fiind interzise orice manifestaţii publice, s-a apelat la teatralizarea acţiunii, prin îmbrăcarea muncitorilor în ţinuta Gărzilor Patriotice. În acest fel, se putea considera/interpreta că aceştia nu participau la o întrunire publică – interzisă prin decretul privind starea de necesitate –, ci executau o misiune legală şi legitimă în scopul apărării cuceririlor revoluţionare ale poporului. Pentru că Gărzile Patriotice aveau statut de instituţie înarmată a clasei muncitoare, o armată a partidului – M.Ap.N. şi M.I. erau instituţii ale statului! –, subordonată direct

secretarului general al P.C.R. Din acest motiv, Statul Major al Gărzilor Patriotice avea statut de secţie a C.C. al P.C.R., era în organizarea C.C.-ului şi îşi avea sediul în clădirea Comitetului Central.

Aşadar, în seara zilei de 20 decembrie, asumându-şi propunerea primită de la primul-ministru aflat la Timişoara, Nicolae Ceauşescu îi cheamă în Cabinetul 1 pe Ion Dincă, membru C.P.Ex. şi pe colonelul Corneliu Pârcălăbescu, şeful de Stat Major al Gărzilor Patriotice.

Ion Dincă: *„Probabil Ceauşescu s-a gândit că la Timişoara poate rezolva problemele dacă trimite forţe din alte judeţe. Când Gh. Oprea pleca din ţară, de sectoarele lui mă ocupam eu şi el răspundea, printre altele şi de Ministerul Transporturilor. Şi el fiind plecat din ţară, de Ministerul Transporturilor răspundeam tot eu, ca vice-prim-ministru. În seara de 20 decembrie, am fost chemat la Ceauşescu, unde se afla şi Pârcălăbescu. Ceauşescu mi-a spus că acum eu mă ocup de Ministerul Transporturilor şi să-i transmit lui Aron, ministrul Transporturilor, să pună la dispoziţie garnituri de tren pentru trei judeţe, pentru gărzi patriotice din aceste judeţe care să plece la Timişoara. Efective: 9000 de la Dolj, 7000 de la Olt şi 6000 de la Vâlcea sau 7000, care să ajungă a doua zi dimineaţa la 6.00-7.00, la Timişoara. Eu i-am spus să-mi dea voie să fac nişte calcule, că era vorba de transportul a 22.000 de oameni, adică 22 de garnituri, pentru că într-o garnitură intră 1000 de oameni. Trebuiau luate măsuri să se suspende alte trenuri, să se desfiinţeze nişte curse! El mi-a spus că trebuie să execut acest ordin şi să comunic şi primilor secretari. Am plecat cu Pârcălăbescu şi am vorbit cu Ştefănescu la Dolj; cu Ştefănescu care a spus ce garnituri care îi sunt necesare: să fie 5 garnituri la Craiova, 2 să fie la Filiaşi şi 2 la Calafat pentru că nu pot pleca toate din Craiova. A mai spus că mai devreme de ora 12.00 noaptea nu poate să plece prima garnitură pentru că, conform planului de mobilizare, oamenii trebuie căutaţi acasă. Şi ceilalţi primi-secretari au spus acelaşi lucru, că mai devreme de ora 12.00 nu pot pleca garniturile. M-am dus la Ceauşescu şi i-am spus acest lucru, dar el a cerut să se execute ordinul pe care l-a dat. Atunci, în prezenţa domnului col. Pârcălăbescu am spus: este imposibil ca în 6 ore de la*

ora 12.00 noaptea la 6 dimineaţa, calea ferată să organizeze plecarea spre Timişoara a celor 22 de garnituri, şi nu pot pleca toate la ora 12.00 ca să ajungă la ora 6 dimineaţa. Atunci Ceauşescu a spus că nu mai are nevoie de nimeni şi va organiza el acţiunea. L-am mai întrebat pe Ceauşescu dacă el crede că se va rezolva problema de la Timişoara cu cei de la Olt, Dolj şi Vâlcea? A spus că da, pentru că cei din aceste judeţe sunt oameni mai devotaţi şi vor lua măsuri acolo. El m-a întrebat de ce am îndoială? Eu am presupus şi s-a confirmat că prima garnitură ce va ajunge acolo va fraterniza cu muncitorii de la Timişoara şi se vor întări forţele, iar problemele de la Timişoara nu pot fi rezolvate aşa... Pârcălăbescu a întrebat ce armament trebuie, pentru că luptătorii din gărzile patriotice aveau arma lor şi câte o unitate de foc de muniţie. ***Ceauşescu a spus să nu plece cu arme şi muniţie la ei".*** (Arhiva Senat, Comisia pentru cercetarea evenimentelor din Decembrie 1989, Stenograma nr.9, p. 14-15.)

Deci, Ceauşescu a spus: **să nu plece cu arme şi muniţie la ei.** Ceauşescu ştia prea bine, deci, de ce erau trimişi aceşti muncitori la Timişoara, urgent, să ajungă până la ora 6 dimineaţa: pentru a se constitui într-o masă de manevră pro-regim, pentru a ocupa Piaţa Operei şi pentru a elimina astfel posibilitatea timişorenilor de a se coagula într-o forţă protestatară masivă. Nici gând să se constituie în unităţi de luptă care să-i fugărească şi să-i ciomăgească pe timişorenii revoltaţi. Cu toate acestea, în Stenograma din care am citat, Ion Dincă pune pe seama lui Ceauşescu ideea înarmării cu... ciomege şi bâte a celor destinaţi să plece la Timişoara.

Neştiind scopul pentru care sunt trimise Gărzile Patriotice la Timişoara, colonelul Pârcălăbescu i-ar fi replicat lui Ceauşescu: „Acolo *sunt mari dezordini, sunt huligani, se vandalizează oraşul, nu pot să-mi trimit oamenii fără mijloace de autoapărare, de protecţie personală"*. La care, Ceauşescu a spus: *„Să li se dea bastoane de cauciuc"*. Pârcălăbescu a răspuns: *„Nu sunt 22.000 de bastoane de cauciuc chiar dacă le luăm pe toate din dotarea miliţiei"*. Atunci, continuă Ion Dincă, „*Ceauşescu a spus să se confecţioneze ciomege din lemn, răngi, deci ideea a fost a lui, dar eu am transmis-o la judeţe"* (Arhiva Senat, Comisia..., Stenograma nr. 9, p. 16.)

Din cele spuse de Ion Dincă, rezultă un Pârcălăbescu ştaif, stăpân pe el şi pe situaţie. Provenit dintre ofiţerii care au răspuns de Secţia C.C. al U.T.C. pentru pregătirea militară a tineretului, cu doar câţiva ani de stagiu în Marele Stat Major şi într-un Consiliu Politic de Armată, colonelul Pârcălăbescu fusese numit ca şef de Stat Major al Gărzilor Patriotice în noiembrie 1989, după Congresul al XIV-lea al P.C.R., cu sprijinul direct al lui Nicu şi Ilie Ceauşescu. La numai o lună de la numire, relaţia dintre Pârcălăbescu şi comandantul suprem, Nicolae Ceauşescu, nu putea fi decât: „Îţi ordon!" – „Am înţeles!" La numai o lună de la numire, Pârcălăbescu nu putea, mai ales într-o situaţie de criză majoră, să poarte un asemenea dialog cu Nicolae Ceauşescu. Era obedient până la sacrificiu. (Vezi şi Viorel Domenico, „Revoluţia de ghips", Moartea lui Milea, p. 158-159.)

De aceea, considerăm că ideea înarmării Gărzilor Patriotice cu ... bâte i-a aparţinut în totalitate lui Ion Dincă, la care a achiesat, din naivitate şi oportunism, colonelul Pârcălăbescu.

Cu numai trei zile înainte, în 17 decembrie, Ion Dincă participase la Şedinţa C.P.Ex., când Nicolae Ceauşescu îl... trimitea în faţa plutonului de execuţie pe ministrul Apărării, Vasile Milea, pe motivul că *„eu am zis să faci o demonstraţie de forţă la Timişoara şi tu ţi-ai plimbat unităţile prin oraş cu fanfara militară"*.

Situaţia era, parcă, similară. Ceauşescu i-a ordonat să trimită Gărzile Patriotice „fără arme şi fără muniţie", dar în cazul unui eşec, Ceauşescu i-ar fi reproşat că *„ai trimis Gărzile Patriotice, la plimbare... Curtea Marţială te mănâncă, Dincă..."*

Să fie sigur că nu va trăi aceeaşi dramă în faţa comandantului suprem, Dincă a hotărât confecţionarea ciomegelor. Şi l-a târât după el şi pe... bietul Pârcălăbescu...

Întreaga acţiune de aducere la Timişoara a Gărzilor Patriotice din cele trei judeţe a fost gândită, planificată, organizată şi s-a desfăşurat prin implicarea exclusivă a structurilor de partid centrale şi locale.

Din acest motiv, ministrul Vasilea Milea, informat probabil de Nicolae Ceauşescu, l-a sunat la Timişoara pe generalul **Ştefan Guşă** şi i-a atras atenţia că vor veni gărzi

patriotice din trei judeţe, dar „*planul cu ei o să fie primit de la Bucureşti, iar de folosirea lor se va ocupa Judeţeana de partid...*”

Ştefan Guşă: *„În noaptea de 20 spre 21 decembrie am primit telefon de la generalul Constantinescu (locţiitor al şefului Direcţiei Operaţii din M.St.M.) şi mi-a comunicat faptul că se pregătesc să vină la Timişoara Gărzi Patriotice din două sau trei judeţe. Mi s-a precizat, din ordinul ministrului, că ei vin deja organizaţi, iar planul se întocmeşte la Statul Major al Gărzilor Patriotice şi va fi trimis la Judeţeana de partid”.* (Daniela Veronica Guşă de Drăgan, „Condamnat la adevăr”, Ed. RAD, 2004, p. 274 şi 413.) Atât Ion Coman, cât şi Radu Bălan au primit informaţia pe linie de partid.

Ion Coman: „*Dincă Ion îmi dă un telefon că s-a hotărât să trimită în Timişoara 22.000 de luptători din Gărzile Patriotice. Am reţinut 10.000 din Dolj, 6000 din Vâlcea şi 6000 din Olt. În total, 22.000. L-am întrebat: «Dincă, dar de când te ocupi şi de astfel de probleme?», «Tov. Coman, nu e acum timp de discutat, vă trimitem aceşti luptători». «Măi, omule, stai puţin. Ce să facă ăştia aici?», «Dumneavoastră nu aveţi nimic de făcut, decât să le asiguraţi casă şi masă. Echiparea, pregătirea lor şi planul de acţiune îl facem noi, împreună cu gărzile Patriotice de la C.C. al partidului», «Bine, Dincă, dar cum vor acţiona aceşti oameni, vă daţi seama ce se poate întâmpla?», «Tov. Coman, ăsta e ordinul şi nu îl discutăm!»”* („Procesul de la Timişoara”, Ed. Mirton, 2005, vol. 3, p. 1362.)

Radu Bălan: *Mie, telefon că trimite Gărzile Patriotice, mi-a dat primul secretar de la Dolj, Ion Traian Ştefănescu... Mi-a spus că a primit dispoziţie de la Dincă Ion să trimită Gărzile Patriotice. Mi-a mai spus că oamenii au fost luaţi direct din schimbul doi, că nu i-a mai lăsat să se ducă să-şi ia hrană, i-a urcat în trenuri şi să ne ocupăm noi să le asigurăm hrană la oameni... În noaptea aia, declar că m-am ocupat de a procura pâine, mezeluri şi apă minerală şi le-am trimis la gările din oraş...*” („Procesul de la Timişoara”, vol. 3, p. 1474-1475.)

După miezul nopţii, a sosit de la Bucureşti colonelul Iliuţă, de la Statul Major al Gărzilor Patriotice de la C.C. al P.C.R. cu misiunea de a pregăti condiţiile pentru sosirea celor 22.000 de luptători.

Radu Bălan: *„Îmi amintesc că acest colonel Iliuţă îi tot prezenta lui Ion Coman nişte proiecte, nişte planuri de*

folosire a Gărzilor Patriotice şi totdeauna domnul Coman îi respingea planul (Ibidem, p. 1475). Până la urmă, s-a hotărât de Coman Ion, împreună cu col. Iliuţă, reprezentant al Statului Major al Gărzilor Patriotice de la C.C., ***ca aceşti luptători să ocupe Piaţa Operei din Timişoara, pentru a-i obliga, astfel, pe timişoreni, să plece. Repet, s-a propus ca aceşti oameni din cele trei judeţe să fie debarcaţi, să vină noaptea în Piaţa Operei ca demonstranţii din Timişoara să nu mai aibă loc unde să se adune.*** *Trenurile nevenind la timp, n-au venit la ora stabilită, n-au venit la aceeaşi oră, nu s-a putut realiza acest plan".* (Ibidem, p. 1477).

Interesant este că prezenţa muncitorilor din cele trei zone în Timişoara era preconizată să dureze mai multe zile.

Dumitru Daba, conferenţiar universitar şi secretar al comitetului de partid la Institutul Politehnic: M-a sunat de la Municipiul de partid şi mi s-a spus: *„Staţi, că este tovarăşu` prim aici!". Mi-a făcut legătura cu primarul Moţ. Şi mi-a spus: „Tovarăşu` Daba, e vorba de cazarea unor efective de gărzi în căminele Centrului Universitar. Luaţi legătura cu tovarăşu` Duran, vicepreşedintele Consiliului Municipal, care se ocupă de problema aceasta. La revedere!" N-am luat legătura cu Vasile Duran, dar m-am dus la Facultatea de Mecanică. Trebuia să mă duc undeva. Acolo era ministrul adjunct al Învăţământului, care, de altfel, sosise în Centrul Universitar, cred că duminică după-masă. Eu nu l-am mai văzut de joi, dar cred că a mai rămas până vineri. A coordonat această activitate; din discuţiile cu dumnealui, mi-am dat seama că deja primise această sarcină, o distribuise rectorilor, toate lucrurile erau descărcate. Aflând despre ce este vorba şi, mai mult, că în gară erau efective numeroase şi, mai mult, că este vorba că în gară ar fi trenuri cu efective foarte mari, de vreo 20.000 de oameni... Primul meu gând a fost îngrozitor: că s-ar putea să fie trupe de reprimare. Şi m-am şi exprimat în acest sens faţă de prorectorul cu munca educativă, secretarul-şef al institutului, de faţă atunci, am zis: „Dacă oamenii aceştia nu sunt muncitori, ci sunt trupe de reprimare şi dacă noi îi introducem în căminele studenţeşti, spurcând căminele cu ei, studenţii nu vor mai intra în cămine şi nici pe noi nu ne vor ierta niciodată". Din fericire, au fost muncitori".* („Procesul de la Timişoara", vol. IV, p. 2219.)

Din intenţia de a asigura masa şi **cazarea** muncitorilor veniţi pentru mai multe zile se deduce inclusiv faptul că aceştia urmau să fie folosiţi nu doar pentru contramanifestaţia preconizată, ci şi ca... spărgători de grevă, pentru relansarea producţiei în întreprinderi, pentru umplerea locurilor de muncă părăsite de timişorenii aflaţi în greva generală.

În noaptea şi dimineaţa zilei de 21 decembrie în Judeţeana şi Municipiul de Partid a fost o activitate infernală. Pe lângă asigurarea condiţiilor pentru primirea a 22.000 de oameni cu misiunea de a ocupa Piaţa Operei, această acţiune – pentru a fi credibilă – trebuia sprijinită şi energizată de spiritul muncitorimii locale. Aşa că s-a preconizat şi s-au făcut toate eforturile pentru a se aduce în Piaţa Operei, în momentul ocupării ei de Gărzile Patriotice, localnici loiali regimului, care să întoarcă sensul protestelor către o mişcare pro-regim.

Acţiunea a fost gândită în seara de 20 decembrie, în Comitetul Judeţean de Partid, la propunerea lui Emil Bobu. Depune mărturie Ion Coman: Mă întreabă Emil Bobu: *„Dar de ce nu faceţi şi voi o contramanifestaţie?", „Ce înseamnă o contrainformaţie, cu cine să o faci?". „Păi, uite: nu avem acolo muncitori, nu avem acolo tineret?". „Studenţii sunt plecaţi în concediu şi nu se poate", Bobu îmi spune: „Tov. Coman, cam de 2000 de oameni, aşa o manifestaţie". Păi zic: „Tov. Bobu, o contramanifestaţie de 2000 de oameni în faţă la 200.000 este ca să ne aflăm în treabă". Şi, practic, neentuziast, neserios, ca să mă exprim aşa, n-am cuvinte acum, nu s-a acţionat la această contramanifestaţie de 2000 de oameni împotriva a 200.000. Apoi, au fost luate în discuţie Gărzile Patriotice de la judeţe pentru această contramanifestaţie".* („Procesul de la Timişoara", vol. 3, p. 1363.)

Florea Sofronie, secretar cu probleme organizatorice al Comitetului Judeţean de Partid: *„În dimineaţa de 21 decembrie, Radu Bălan m-a chemat şi mi-a spus că, din dispoziţia lui Coman Ion, urmează a se organiza de către noi, în Timişoara, o contrademonstraţie. Mi-a spus că trebuie formate două coloane, una care să fie condusă de primarul Moţ, iar cealaltă de mine şi Rotărescu. Aceste coloane trebuiau să plece de pe platforma industrială din Calea Buziaşului, iar una din zona întreprinderilor: «Electrobanat», «Electromotor», «6 Martie»*

şi altele. Coloanele trebuiau să aibă în compunere 200 de militari, 200-400 de luptări din gărzi şi aproximativ 1000 de muncitori. Cu toate că mi-am dat seama de inutilitatea măsurilor preconizate, fac precizarea că, în acea dată, aproape toată populaţia oraşului era aflată pe străzi, în Piaţa Operei fiind adunate peste 80.000 de persoane. Cu fostul secretar Rotărescu m-am deplasat la «Electromotor», pentru a încerca organizarea acelei coloane. Practic nu s-a putut, motiv pentru care i-am dat dispoziţie maiorului Grecu, care venise cu cei 200 de militari, să se întoarcă în unitate şi să facă semne amicale, din camioanele cu care urmau să se deplaseze, oamenilor adunaţi în stradă. După aceea, am revenit la Judeţ. M-am întâlnit pe coridor cu Bălan Radu, i-am spus şi dânsul a spus, textual, vă reproduc: «Foarte bine, era o prostie!». („Procesul de la Timişoara", vol. IV, p. 1897.)

Cornel Pacoste: „*Eu ştiu că noaptea, până în dimineaţa zilei de 21 decembrie, pe linia secţiilor muncitoreşti şi a municipiului de partid s-au confecţionat nişte pancarde, nişte lozinci pentru contrademonstraţie, pentru un contramiting... La ordinul lui Ceauşescu şi Emil Bobu au dat ordin ca în 21 decembrie, dimineaţa, să se organizeze în Piaţa Operei o contramanifestaţie. Adică, Piaţa să fie ocupată de oamenii muncii şi astfel să facă imposibilă adunarea protestatarilor. De asta s-a ocupat Secţia Organizatorică a Comitetului Judeţean de Partid, de mobilizare, de lozinci, de tot... Da` nu s-a putut ţine... Cu cine să ţinem? Nu mai era nimeni în fabrici, nici directori, nici portari, nu era absolut nimeni, toată lumea era intrată în grevă..."* („Procesul de la Timişoara", vol. 3, Ed. Mirton, 2005, p. 1546-1547.)

Contramanifestaţia – expresie a încrederii într-o clasă muncitoare ataşată organic politicii P.C.R. – devenise în acele momente obsesia nomenclaturii şi a aparatului de partid. În 16 decembrie, în zona casei parohiale soseşte un grup de 60-70 de sindicalişti trimişi de primarul Moţ pentru a se opune susţinătorilor pastorului Tőkés. În rezervă, primul secretar Radu Bălan avea încă 400 de muncitori. Parada militară ordonată de generalul Milea, în dimineaţa de 17 decembrie, se înscrie în aceleaşi preocupări; ea nu era, în fond, decât o contramanifestaţie la revolta antiregim a timişorenilor.

Mitingul din 21 decembrie din Piaţa Palatului din Capitală urma să fie, în fapt, o contramanifestaţie, o reacţie, un răspuns la provocările timişorenilor.

Mobilizarea şi transportul muncitorilor din Olt, Dolj şi Vâlcea la Timişoara, într-un timp record, a fost o acţiune impresionantă şi a impus o concentrare de forţe umane şi mijloace materiale cum numai starea de război iminent sau de catastrofă naţională o puteau provoca. A fost, însă, o acţiune disperată, impusă de comandamente ideologice (rolul istoric al clasei muncitoare) şi nu bazată pe realităţile momentului.

Cei 22.000 de muncitori au fost strânşi din aproape 100 de întreprinderi, din zeci de oraşe ale celor trei judeţe, luaţi direct de la locurile de muncă, din schimbul doi, mulţi dintre ei (cei aflaţi în tura liberă, marea majoritate navetişti) aduşi de acasă cu maşinile întreprinderilor în care lucrau.

A urmat apoi echiparea în ţinuta Gărzilor Patriotice şi constituirea lor pe subunităţi. În multe locuri costumaţia n-a fost îndestulătoare; nu era croită pe talia fiecăruia aşa că unii au îmbrăcat doar vestoanele, alţii doar pantalonii, mulţi, foarte mulţi rămânând, însă, în salopetele de lucru sau cu îmbrăcămintea de acasă. În această stare de maximă confuzie, frustrare şi încordare, moralul celor chemaţi să fie duşi nu se ştia unde şi de ce, era prăbuşit în stări de nervozitate, nesiguranţă şi frică. Şi nu doar muncitorii treceau prin acest labirint al îndoielilor, ci şi cei puşi să organizeze... afacerea: directorimea, activiştii de partid, securiştii care căutau să explice muncitorilor ceea ce nici ei nu ştiau prea bine. Marota momentului era: ungurii au cucerit Timişoara şi-i ciomăgesc pe locuitori.

Aşadar, grupaţi în curtea întreprinderilor, au fost transportaţi apoi în gările de cale ferată de unde au fost îmbarcaţi în trenuri. În grabă, sub presiunea timpului, muncitorii s-au urcat şi au rămas în vagoane nu cum veniseră, organizaţi din întreprinderi: pe plutoane şi companii, cu comandanţii de pe ştatul de mobilizare; pe secţii şi ateliere, pe organzaţii de partid, cu activişti şi securişti repartizaţi anterior. S-au îmbarcat în devălmăşie şi s-au grupat în compartimente pe vecinătăţi sau prietenii, pe comune sau cartiere, pe rudenii şi cumetrii. Aşa cum face tot românul în situaţie de pericol: trage la al lui, îşi găseşte forţă şi împăcare în familie.

Aceeaşi stare de tensiune, de efort epuizant şi în regionalele C.F.R., în depouri şi-n gări. Pentru asigurarea garniturilor necesare au fost anulate trenuri de călători, schimbându-le în ultimul moment destinaţia.

Revelatoare în acest sens este declaraţia lui **Ene Petre**, şef de tren la C.F.R. Bucureşti – Griviţa. *„La data de 20 decembrie 1989, am fost contactat de către şeful de tură, Georgescu Nicolae, să însoţesc un tren suplimentar pus în circulaţie cu ocazia sărbătorilor de Crăciun.*

Împreună cu mine a fost şi colegul meu Niţu Ştefan Viorel, amândoi primind ordin de prezentare, la ora 20.00, conform telegramei, să plecăm cu un tren accelerat cu 10 vagoane, în direcţia Suceava. Am întocmit actele de luare în primire a trenului pe care l-am împins la un peron din Gara de Nord. Acolo ne aşteptau vreo cinci inşi, îmbrăcaţi civil, care ne-au ordonat, fără să se prezinte, să stingem luminile în vagoane şi să ridicăm tablele indicatoare de rută, iar după închiderea uşilor, să mergem în faţă, la locomotivă. Am aflat că voiau să suplimenteze garnitura cu încă 4 vagoane şi să modifice actele trenului.

În calitate de şef de tren, le-am cerut să-mi spună ce se întâmplă cu acest tren şi unde pleacă, pentru a calcula procentul de frânare a trenului în funcţie de pantele caracteristice ale rutei, iar în caz contrar, nu voi da semnal de plecare a trenului. Am cerut să iau legătura cu şeful de tură al Gării de Nord, care mi-a confirmat că trenul nu mai pleacă la Suceava, ci la Timişoara cu membri ai Gărzilor Patriotice şi că circulă, fără oprire, până la Caracal.

Ajunşi în gara Caracal, am staţionat 45-50 de minute pentru a îmbarca membri ai Gărzilor Patriotice, ce se aflau pe peron şi care au fost aduşi cu camioanele din oraş.

În gara Craiova am întârziat, aşteptând să sosească ultima maşină cu gărzi patriotice; la fel am întârziat şi la Filiaşi, ca şi în Turnu-Severin, ajungând la Timişoara la ora 9.15." (Arhiva IRRD, Fond I, Dosar 79, filele 1-2.)

Cu toată mobilizarea exemplară a organelor de partid şi a directorimii, a structurilor statului, a serviciilor de informaţii şi ordine publică, acţiunea a eşuat.

Radu Bălan: *„În final, acest plan nu a putut fi realizat, întrucât trenurile care îi aduceau au sosit la intervale mari de timp şi, în consecinţă, s-a renunţat la ceea ce s-a plănuit”.* La sosirea trenurilor, Piaţa Operei era deja plină de timişoreni, iar *F.D.R.*, prin glasul lui Lorin Fortuna, prezenta, repetat, în uralele mulţimilor Platforma – Program a Revoluţiei din Timişoara.

Trenurile, peste grafic, în noaptea de 20/21 dec. 1989

Nr. Crt.	Ora sosirii	Staţia de plecare	Staţia de sosire
1.	7.18	Craiova	Timişoara Sud
2.	8.12	Craiova	Timişoara Nord
3.	8.48	Craiova	Timişoara Sud
4.	8.58	Slatina	Timişoara Est
5.	9.12	Caracal	Timişoara Nord
6.	9.34	Craiova	Timişoara Nord
7.	9.47	Craiova	Timişoara Sud
8.	10.21	Craiova	Timişoara Est
9.	10.55	Balş	Timişoara Est
10.	11.15	Slatina	Timişoara Est
11.	10.52	Râmnicu Vâlcea	Arad
12.	11.25	Drăgăşani	Valea Viilor
13.	11.54	Râmnicu Vâlcea	Bârzana
14.	13.30	Râmnicu Vâlcea	Radna
15.	14.16	Craiova	Lugoj

(Miodrag Milin, „Timişoara. 15-21 decembrie 1989”, p. 170.)

Dacă trenurile ar fi ajuns la Timişoara la orele 4.00, 5.00 şi 6.00 – cum ordonase Nicolae Ceauşescu – poate că Revoluţia română ar fi arătat altfel, ar fi avut o altă desfăşurare. Întârzierea lor, dar mai ales dispersarea garării – în perimetre inoperabile pentru liderii politici ai momentului, care văzuseră această acţiune ca o debarcare ce va aduce salvarea regimului – au dus la eşecul acţiunii.

Radu Bălan: *„Trenurile au ajuns dimineaţa. Dar ele au fost garate, s-au oprit în diferite locuri ale oraşului. Nu au fost băgate toate într-una din staţii şi am fost informat că oamenii vor să coboare din tren, că le trebuie mâncare, apă şi atunci eu am luat legătura cu prim-vicepreşedintele de la Consiliul Municipal şi am stabilit sarcina să cumpere pâine, mezeluri, apă minerală, să facă un colectiv şi cu cei de la comerţ, pentru a le asigura.... Unii dintre ei au coborât şi s-au*

dus la magazine să-şi ia preparate din carne, alimente şi alte lucruri. De fraternizat, de ajuns în Piaţa Operei, cum s-a spus, eu nu cunosc nimic şi nu pot să declar nimic în legătură cu acest lucru...

În principal, se indicase ca aceşti oameni, după ce ajung la Timişoara, să fie aduşi în Piaţa Operei, pentru ca demonstranţii în Timişoara să nu mai aibă loc. Din tot planul nu s-a ales nimic, deoarece a primit indicaţii de la Coman Ion, prin colonelul Pârcălăbescu de la C.C., ca membrii Gărzilor Patriotice să rămână în tren, urmând să se retragă în judeţe”. („Procesul de la Timişoara”, vol. 3, p. 1475 – 1476.)

Ion Coman: *„Joi dimineaţa, 21 decembrie, în jurul orelor 7.00 – 8.00, am fost informat că la Timişoara au început să sosească primele trenuri cu luptători din Gărzile Patriotice aduşi din judeţele Dolj, Vâlcea şi Olt. Am dispus să nu debarce niciunul, urmând să primească hrana cuvenită în trenuri. La ora 8.30 am luat legătura telefonică cu Ceauşescu şi l-am rugat să fie de acord cu nedebarcarea acestor oameni. «Ce-aţi făcut cu ei?» – m-a întrebat Ceauşescu. «Deocamdată nu i-am debarcat din tren pentru că n-avem cum să-i ducem la căminele studenţeşti şi vă propun să rămână, în continuare, în tren şi vom vedea ce vom face cu ei». După o scurtă pauză în telefon, aprobă această chestiune”.* (Procesul de la Timişoara”, vol. 3, p. 1362-1363.)

Cu alte cuvinte, dacă aceşti muncitori ar fi fost aduşi la Timişoara ca ciomăgari, puteau intra în acţiune indiferent de ora de sosire a trenului: aveau în cine lovi, pentru că timişorenii umpluseră Piaţa Operei.

Dar ei au fost blocaţi în trenuri pentru că acţiunea lor – ocuparea Pieţei – fusese compromisă de întârziere, iar o altă întrebuinţare a lor nu fusese planificată.

Din discursurile şi discuţiile purtate în foaierul şi Balconul Operei, rezultă că liderii Revoluţiei i-au aşteptat şi întâmpinat pe membrii Gărzilor Patriotice din judeţele limitrofe ca fiind veniţi în sprijinul revoltei şi nu pentru înăbuşirea ei. Ei au salutat această debarcare muncitorească, fiind interpretată ca un act de solidaritate, ca semn al extinderii revoltei în întreaga ţară. În Balconul Operei nu s-a vorbit de bâte şi ciomege şi niciun reprezentant al oltenilor n-a afişat asemenea arme.

Bărbat: *„Fraţilor, un moment, vă rog. În Gara de Sud, în Gara de Sud a Timişoarei, sunt trei garnituri de tren cu gărzi patriotice. Trebuie ajutaţi să ajungă aici. Vă rugăm să formaţi un grup care să-i aducă aici!... Oraşe ca Caracal, Slatina şi alte oraşe, şi alte judeţe şi judeţul Olt, şi-au dat seama că ne-am jertfit pentru toată ţara şi au venit cu eşaloanele... Spre Gara de Sud! Formaţi un grup care să meargă în Gara de Sud spre gărzile patriotice... Din Craiova, ei au fost minţiţi, luaţi din schimbul trei, din întreprinderi, şi aduşi aici, la Timişoara. Au venit 4 garnituri de trenuri. Dânsul promite că se va duce înapoi la Craiova şi va spune ce facem noi aicea în Banat" (urale).*

Craioveanul: (arătând o pâine) *Fraţilor! Asta-i pâinea care ne-au dat-o ei să vă mutilăm pe voi! (huiduieli). Să treziţi iar pâinea noastră la viaţă! (huiduieli) Suntem o familie! Suntem tineri! Sănătate şi noroc, să avem copii că ăsta-i viitorul nostru. Azi ne-au luat de la serviciu, nu ştiu familiile de noi, părinţii noştri. Poate suntem morţi, poate suntem în şanţuri să ne mănânce viermii. Ce înseamnă asta? Vrem şi noi drepturile noastre! A început să se învârte roata! Că aici e roata dreptăţii care-i striveşte! Toţi viermii din ţară! Şi-o să se-nvârtă şi-n Craiova, vă promitem! (strigăte: Trăiască Craiova, urale).*

Bărbat: *Vă repet încă o dată: Pentru toţi fraţii noştri din Craiova şi din alte părţi, care-au venit mai dezbrăcaţi, vă rugăm să procuraţi haine mai groase, de pled, şi să le asiguraţi mâncare, că nu se ştie cât rămân cu noi aici.*

Atâta încredere au avut timişorenii în muncitorii veniţi din provincie, că le-au dat şi misiuni.

Sorin Oprea: (Din Balcon) *„O parte din Gărzile Patriotice care au venit acum, să vină jos! Să vină jos, mă întâlneşte pe mine acolo. Trebuie să ne asigurăm spatele de la Catedrală. Acolo trebuie asigurat, este un punct forte. Toate Gărzile Patriotice e bine să vină! O să-i alimentăm şi cu mâncare, pentru că probabil sunt nemâncaţi şi aşa mai departe. Să vină acolo, în faţă, jos. Gărzile Patriotice să meargă jos acolo. Cei care sunt veniţi cu trenurile să vină acolo jos"* (Marius Mioc, Revoluţia de la Timişoara în înregistrări audio-video.)

Sorin Oprea: *După câte ştiu, dintre ei au venit în piaţă vreo opt sute, timişorenii i-au primit cu căldură; ei cam uimiţi, chiar aşa, de unde atâta curaj la timişorenii ăştia; eu m-am repezit la microfon şi i-am invitat la intrare, au venit vreo două sute cincizeci, le-am dat apă, sucuri, mâncare, am vorbit: «Ce aveţi de gând să faceţi?». «Păi, dac-am venit, să rămânem»; şi au rămas oferindu-se să ne ajute, şi chiar ne-au ajutat pentru că, formând grupe de douăzeci-treizeci de inşi, am asigurat controlul şi paza celor mai strategice puncte din jur: Piaţa 700, strada Alba Iulia, Spitalul de ochi, Piaţa Libertăţii, spatele Catedralei..."* (Titus Suciu, „Lumea bună a Balconului...".)

Practic, sosirea Gărzilor Patriotice la Timişoara n-a fost gestionată de Judeţeana de Partid, cum se planificase. Liderii din Balconul Operei au preluat iniţiativa şi au întors acţiunea acestora în favoarea Revoluţiei.

Pavel Aron, ministru al Transporturilor şi Telecomunicaţiilor: *„În cursul zilei de 21 decembrie, pe la orele 14.00, col. Pârcălăbescu mi-a telefonat şi mi-a cerut să dispun aducerea înapoi de la Timişoara a tuturor trenurilor, luptători, Gărzi Patriotice, urmând să fie retraşi. El mi-a cerut ca să iau măsuri şi să opresc şi acele trenuri care se îndreptau către Timişoara şi erau oprite în staţii intermediare, pentru a fi reîntoarse în staţiile de unde plecaseră.*

Precizez că ... din discuţii cu cei de pe tren am aflat că pe vagoanele trenurilor care se reîntorceau cu Gărzile Patriotice fuseseră scrise lozinci împotriva lui Nicolae Ceauşescu, iar aceşti luptări se manifestau în mod vădit împotriva dictatorului. (Tribunalul Militar Teritorial Bucureşti, Dosar 33/1990, vol. 2, p. 71.)

Problema înarmării oltenilor cu bâte, bastoane şi măciuci n-a existat, n-a fost cunoscută de revoluţionari şi de opinia publică din Timişoara în perioada evenimentelor şi nici în primele luni de după Revoluţie. În prima lucrare dedicată Revoluţiei de la Timişoara, scrisă de Florin Medeleţ şi Mihai Ziman – participanţi şi martori ai evenimentelor – şi publicată în martie 1990, episodul venirii muncitorilor olteni este descris fără nicio referire la o posibilă înarmare a acestora. *„Miercuri noaptea, muncitorii din mai multe oraşe din Oltenia (Craiova, Calafat, Caracal, Băileşti ş.a.) au fost luaţi la ieşirea din*

schimbul II sau aduşi de acasă, îmbrăcaţi în uniforme de gărzi patriotice, îmbarcaţi în trenuri speciale, însoţite de ofiţeri de securitate şi expediaţi spre Timişoara pentru a înăbuşi mişcarea aşa-zişilor „huligani unguri”. Cei peste 150.000 de timişoreni, cărora li se adăugaseră oameni din Buziaş, Arad, Jimbolia şi alte localităţi ale judeţului şi care se aflau în Piaţa Operei, joi înainte de prânz, au aflat cu stupoare de existenţa acestor trenuri în gările Timişoarei. Grupuri de manifestanţi au plecat după muncitorii olteni, pe jos sau cu autobuze. În Piaţa Operei au fost aduşi oameni din aceste trenuri pentru a vedea adevărul. Li s-a dat de mâncare, căci erau flămânzi; şi-au putut cumpăra din magazine mezeluri şi carne pe care unii n-o mai văzuseră de ani de zile”. („O cronică a Revoluţiei din Timişoara. 16-22 decembrie 1989”, Muzeul Banatului şi Asociaţia muzeografilor din Banat, 1990, p. 25.)

Cert este că muncitorii olteni n-au venit înarmaţi cu bâte. Sigur, undeva sus, la nivelul lui Ion Dincă şi a colonelului Pârcălăbescu poate că s-a lansat această idee, poate că s-a şi transmis un ordin în acest sens în teritoriu. Dar nu ar fi fost timpul fizic necesar să se fabrice în producţie de serie, în întreprinderi sau ateliere de mobilă, 22.000 de bâte. Acestea nu se fac din scândură sau P.F.L., din placaj sau rumeguş. Or, aşa, de la o oră la alta, nu exista materia primă necesară şi cum s-ar fi distribuit acestea în miez de noapte, în gări, în întreprinderile unde se adunaseră muncitorii convocaţi, pe traseul spre Timişoara?

Din datele de care dispunem, **genocidul cu măciuca** desfăşurat de gărzile patriotice la Timişoara este creaţia justiţiei care a indus şi impus această idee în Procesul celor patru membri ai C.P.Ex. (Emil Bobu, Manea Mănescu, Ion Dincă şi Tudor Postelnicu) – primul proces penal postdecembrist, blamat astăzi de întreaga societate românească şi definit ca fiind de tip bolşevic, stalinist.

Mitingul lui Ceauşescu

Eşecul contrademonstraţiei de la Timişoara a fost dramatic pentru Ceauşescu. El spera ca odată cu coagularea forţelor pro-regim din Piaţa Operei să înceapă şi marea adunare din Piaţa Palatului din Capitală.

În Bucureşti, oamenii au fost aduşi de la ora 7.00, în puncte de întâlnire şi încolonare, de organizare a intrării pe sectoare în Piaţa Palatului. Fiecare secretar de sector a primit sarcina să scoată câte 15.000-20.000 de salariaţi din întreprinderi. Au fost aduse mai ales funcţionărimea, personalul TESA şi nu muncitori din producţie care, la sfârşit de an, lucrau la foc continuu pentru finalizarea planului. Aşa se face că în multe puncte de întâlnire predominau femeile. În aceste dispozitive premergătoare marii adunări s-a aşteptat sub presiunea zvonurilor, până în jur de ora 10.30. Se şoptea şi se şuşotea că mitingul nu va mai avea loc, apoi, se revenea. *„Rămâneţi pe loc, în formaţie... În curând vom pleca încolonaţi..."* Dar ordinul clar, răspicat, nu venea. Constituirea coloanelor şi punerea lor în mişcare întârzia. Această atmosferă de incertitudine crea confuzie şi măcina răbdarea parcitipanţilor.

Locotenent-colonel **Vasile Bălaşa,** ofiţer de escortă în Direcţia a V-a era în acele momente în apropierea cabinetului 1 şi mărturiseşte că acolo sus, la cel mai înalt nivel, încă se mai discuta despre oportunitatea mitingului programat să înceapă la ora 11.00. „*Curticeanu nu vroia să se facă mitingul. Dar Ceauşescu vroia neapărat. Trebuie să iasă în faţa maselor!... Oricum, reţinem că în acele momente Curticeanu intra şi ieşea mereu din cabinet. El era de obicei cel care făcea tot ce zicea Ceauşescu, el fiind cu toate problemele, el transmitea totul prin cabinetul său; era cum ar fi la noi, la armată, şeful de stat major, ca să zic aşa, al tuturor acţiunilor. El declanşa tot. Dacă nu zicea el, nu se făcea nimic.*

Până la urmă, hotărâtoare, a fost intervenţia primarului de atunci, din vremea aceea, Barbu Petrescu, care a zis: „Vă garantez! Nu-i nicio problemă! Şi facem! Şi s-a făcut!”

La ora 10.30 se pun în mişcare coloanele muncitoreşti pentru a ocupa Piaţa Palatului. Într-o jumătate de oră, dispozitivul planificat a fost realizat. Peste 100.000 de oameni aşteptau ca şeful statului să apară în Balconul C.C. al P.C.R. După atâtrea ore de stat în picioare, oamenii obosiseră, erau tot mai nervoşi. Mii, zeci de mii de lozinci şi pancarde, unele de dimensiuni uriaşe – portrete ale celor doi Ceauşeşti, ascundeau chipurile posomorâte şi îngrijorate ale oamenilor. Fuseseră aduşi cu forţa, ca-ntr-un ţarc, şi ora verdictului era şi de această dată mereu amânată. O stare de tensiune fizic sesizabilă, prin murmure şi vibraţii venite parcă din altă lume, se cuibărise în tot spaţiul ocupat. Se auzea parcă şi încordarea nervilor întinşi şi pulsul venelor în tâmple. Amânarea, permanenta amânare a începutului, măcina până şi cele mai rezistente conştiinţe.

Se ştia oficial din seara precedentă, de la T.V., că la Timişoara sunt probleme grave şi amânarea începerii mitingului era pusă pe seama acestei situaţii; că au intrat ungurii în ţară, că se duc lupte grele; că ruşii sunt gata să pornească de pe malul Prutului spre Bucureşti. Mulţi manifestanţi se întrebau dacă nu cumva Ceauşescu va ieşi în Balcon şi-şi va anunţa demisia. Se fabula inclusiv pe seama unei lovituri de palat şi, ca atare, în Balcon nu va ieşi Ceauşescu, ci noul şef al statului... Cine este?... Elena sau Nicu Ceauşescu... Unii îl dădeau sigur pe Ion Iliescu, pe Maurer, pe Milea chiar.

Doar zvonuri, doar şoapte: la ora 11.00, mai sunt câteva minute... La 11 şi un sfert – încă puţin şi scăpăm... La 11.30 şi gata. Această atmosferă depăşise între timp Piaţa Palatului şi se transmisese în întreaga ţară, pentru că Televiziunea îşi deschisese emisia şi, pe fundalul **mirei,** se intonau la nesfârşit cântece patriotice, imnuri de slavă închinate partidului şi secretarului său general. Din când în când, crainicul anunţa sobru şi dramatic: „În curând vom transmite din Piaţa Palatului...”

În tot acest timp, în C.C. era o activitate febrilă. Secţia organizatorică, Direcţia a V-a, Securitatea municipiului

Bucureşti funcţionau la... turaţie maximă. Neîmpăcat cu gândul eşecului de la Timişoara, Ceauşescu tatona încă pulsul realităţii, căuta alte variante de mobilizare a clasei muncitoare, a oamenilor muncii pentru salvarea regimului şi a socialismului.

Ion Coman: *„Către ora 8.30 am o discuţie telefonică cu Nicolae Ceauşescu. Mă întreabă dacă au sosit Gărzile Patriotice. Eu i-am spus da. «Ce aţi făcut cu ele?», «Deocamdată nu i-am debarcat din tren pentru că n-avem cum să-i ducem şi vă propun să rămână în continuare, în tren şi vom vedea ce vom face cu ei». După o scurtă pauză, în telefon, aprobă această chestiune. Către ora 11.00-11.30 poate, din nou telefon cu el. El mă caută acum: «Care e situaţia cu Gărzile Patriotice?». «Aşa cum am raportat şi aţi aprobat sunt în tren. Am luat măsuri să fie hrăniţi acolo. Nu se poate să fie debarcaţi aceşti oameni şi vă propun să-i reîntoarcem acolo». El a spus: «Aşteaptă!» Peste câteva minute, mi-a dat telefon şi mi-a spus: «De acord, să se întoarcă în judeţele lor»”.* („Procesul de la Timişoara”, vol.III, p. 1363.)

În aceste momente, peste 150.000 de timişoreni aprobau în urale nesfârşite Programul *F.D.R.* şi nu încetau să scandeze: **„Jos Ceauşescu, Vrem alegeri libere, Iliescu, Iliescu!”**

Lorin Fortuna: *„În 21, fiind peste 100.000 de oameni în Piaţa Operei, Bucureştiul a schimbat strategia: s-au retras unităţile în jurul cazărmilor şi au trimis în schimb – aşa cum a rezultat din informaţiile noastre – douăsprezece trenuri cu gărzi patriotice din Oltenia care erau însoţite de secretari de partid şi de securişti care au plecat spre Timişoara. Regionala C.F.R. ne-a transmis că vin aceste trenuri. Eu am încremenit, nici n-am mai putut să spun ceva; cam şase, opt trenuri cu trupe, aşa ni se zisese. Ce-am făcut însă noi acolo? Am trimis mii de oameni în întâmpinarea lor în gări. Primele trenuri au ajuns în noaptea de 20 spre 21. Greşeala lor a fost că au aşteptat dimineaţa să se facă lumină, iar scenariul lor cred că ăsta era: să se declanşeze o represiune din partea clasei muncitoare. Armata nu mai este, clasa muncitoare vine şi face ordine în Timişoara – după un model mai apropiat de conflictele sociale, nu de cele armate.* ***Eu aş lega acest eveniment de ce s-a întâmplat în Capitală, de mitingul***

respectiv. Nu întâmplător mitingul s-a organizat la o oră nespecifică: 12.00. Cred că se aştepta rezultatul acţiunii de la Timişoara, or, în acest context, noi am reuşit să scoatem pe 21 decembrie peste 100.000 de oameni. *Vă spun cinstit că nici noi nu credeam acest lucru. Am trimis oameni în întreprinderi, am trimis apeluri peste tot. Pentru că în noaptea de* ***20 spre 21 dacă mai erau 200-300 de oameni în Piaţa Operei****. Atunci am luat şi decizia de a face această* ***Proclamaţie****, ca să se ştie ce am vrut noi să facem. Dacă ne lichidau – căci ne aşteptam să ne lichideze – măcar doream să lăsăm o listă de revendicări; aveam în vedere că ceea ce s-a întâmplat la Braşov şi în Valea Jiului se limitase numai la revendicări materiale, fără să se fi formulat şi revendicări politice, cum făcusem noi. Asta am vrut să lăsăm în urmă. Am împărţit* ***Proclamaţia*** *noastră scrisă de mână la patru, cinci oameni care trebuiau să fugă în direcţii diferite dacă am fi fost atacaţi, ca să se salveze măcar un text. Spre surpriza noastră, efectiv, au început să iasă întreprinderile în 21, la apelul nostru. În momentul în care au fost peste 100.00 de oameni, şi de la ora 9.00 a început să se citească, din oră în oră,* ***Proclamaţia –*** *nu pot să spun ce entuziasm era acolo – cred că în acel moment, practic, a basculat balanţa istoriei la noi. În acel moment şi-au dat seama cei care erau în preajma fostului dictator – mai ales că noi am trimis mii de oameni în gări, ei reuşind să demobilizeze primele trenuri; cei abia sosiţi au început să plângă şi să spună că au fost trimişi cu forţa, următoarele trenuri au fost oprite pe parcurs şi ultimele întoarse înapoi – că istoria îşi alege alt curs".* (Vartan Arachelian, „În faţa dumneavoastră: «Revoluţia şi personajele sale»", Ed. Nemira, 1997, p. 158.)

Cu oamenii aşteptând în Piaţă, roşi, sfâşiaţi de nerăbdare, între două telefoane la Timişoara, de unde nu afla mai nimic, Nicolae Ceauşescu convoacă de urgenţă o şedinţă restrânsă a C.P.Ex., unde propune şi, desigur, se aprobă câteva măsuri de creştere a nivelului de trai.

Este de remarcat că, deşi se afla într-o situaţie dramatică, de criză majoră – cu un sfârşit, totuşi, previzibil – nu escaladează treptele populismului deşănţat, nu promite creşteri salariale şi de altă natură decât în limita decenţei, a potenţialului şi posibilităţilor economiei naţionale. Promisiunile pe care urma

să le facă celor din Piaţă, care îl aşteptau disperaţi, nu se bazau în niciun chip pe rezerva valutară adunată în Banca Naţională din momentul achitării datoriei externe, ci doar pe acumulări financiare generate de economia reală.

Ion Dincă: *„Am fost convocaţi câţiva la el şi ne-a spus că trebuie făcute unele propuneri privind îmbunăţirea nivelului de trai al populaţiei, nişte creşteri derizorii la alocaţia pentru copii, la pensii ş.a. Erau sume care nu ajutau în niciun caz la creşterea nivelului de trai”.* (Arhiva Senat, Comisia Decembrie 1989, Stenograma nr. 9, p. 11.)

Dumitru Popescu: *„Dimineaţa, înaintea mitingului, a convocat şedinţa C.P.Ex. Nu a spus nimic despre Timişoara, despre ce se întâmplă în ţară, despre cele aflate la ordinea zilei. N-a pomenit un cuvânt despre Timişoara şi derivatele ei. A informat doar că a hotărât să majoreze salariile minime şi să adauge ceva la ajutoarele pentru copii. La sfârşitul şedinţei a comunicat laconic şi parcă în treacăt:*

- Comitetul Municipal Bucureşti ne invită la o demonstraţie a oamenilor muncii.

Am ieşit în balcon. Am asistat la mitingul cunoscut”.

Începea, astfel, marea manifestaţie populară dedicată condamnării amestecului străin în treburile interne ale R.S.R., transmisă în direct la Radio-Televiziunea Română. În Piaţa Palatului, sunt expuse în prim-plan portretele celor doi conducători şi lozincile: „Vom munci şi vom lupta, ţara o vom apăra!”. „Să înceteze amestecul grosolan al cercurilor imperialiste în treburile interne ale României!”, „Condamnăm cu fermitate trădătorii şi vânzătorii de ţară!”, „Să facem totul pentru apărarea independenţei, suveranităţii şi integrităţii teritoriale a României Socialiste”, „Ceauşescu – Pace!”.

La ora 12.00, mitingul este deschis de Barbu Petrescu, prim-secretar al Comitetului Municipal de Partid Bucureşti, care dă cuvântul la şase reprezentanţi ai oamenilor muncii din întreprinderile Capitalei. În sinteză, aceştia condamnă „campania furibundă a imperialismului împotriva statelor care-şi apără suveranitatea”, „încercările cercurilor reacţionare de a ne abate de pe drumul construcţiei socialiste”.

La ora 12.30, ia cuvântul Nicolae Ceauşescu, care adresează mulţumiri organizatorilor manifestării populare.

La un moment dat, difuzoarele care amplicau vocea discursului sunt înnecate într-un vacarm sonor, un tumult asemănător celui preodus de uruitul unei formaţii de elicoptere, un vuiet ca de seism care-ţi intra în carne ca o vibraţie de răsturnare a lumii. Pe acest fond, se aud ţipete de femei, freamăt de mulţime îngrozită. Oamenii din Piaţă intră în panică şi, în acest moment, undeva în mulţime, explodează două petarde şi se aud voci înfricoşate: „Ne împuşcă!", „Fugiţi, ne omoară!", „Vin tancuri!"

Obosiţi, tracasaţi, ţinuţi în tensiune de cca şase ore, oamenii reacţionează, pe moment, instinctiv. O parte a mulţimii, aruncă pancardele, portretele şi drapelele şi fug, încercând să iasă din piaţă, să-şi salveze viaţa. Intrate şi ele în panică, luate prin surprindere, forţele de ordine nu se opun.

La tribuna din Balcon, uluit, blocat de ceea ce i se înfăţişează, Nicolae Ceauşescu rămâne mut. Neştiind ce să facă, se uită îngrozit la soţia sa. Aceasta îl priveşte buimacă. Sute, poate mii de oameni sunt angrenaţi în busculade, părăsesc în degringoladă piaţa. Atât cei de la Balcon, cât şi cei din piaţă trăiesc aceeaşi stare de confuzie.

Ceauşescu zice: „Alo!" O dată, de două ori, de multe ori. Panică în Balconul C.C.. „Linişte" – se aude şi vocea Elenei Ceauşescu. Rămaşi fără grai, Nicolae şi Elena Ceauşescu ciocănesc cu creionul în microfon! „Tovarăşi, aşezaţi-vă la locurile dumneavoastră".

Din interiorul sediului C.C., un personaj agitat iese în balcon şi-i şopteşte lui Ceauşescu: „E Secu'..." (Ceea ce înseamnă **Este Securitatea**! Cu alte cuvinte: **Este mâna, este opera Securităţii?!!).**

Elena Ceauşescu şi ceilalţi membri ai C.P.Ex. se retrag în interiorul C.C. Nicolae Ceauşescu rămâne cu mâna ridicată, ca o stană de piatră, privind buimac tălăzuirea mulţimii, de parcă n-ar înţelege nimic. Un om din pază, îl ia de mânecă şi îl trage spre uşa de intrare în sediu. Televiziunea întrerupe transmisia.

La ora 12.39, se reia transmisia T.V. În Piaţă, grupaţi în faţa Balconului, mai sunt câteva sute de oameni. Agitaţi, fără pancarde şi portrete, fluturând în disperare drapelele.

Cineva se adresează mulţimii prin megafon: „Cetăţeni, vă rog să treceţi la locurile voastre. Nu s-a întâmplat nimic!"

La tribună, Elena către Nicolae Ceauşescu: „Vorbeşte-le!”. Cineva din spate: „... o provocare!”

Dumitru Popescu, prezent în Balcon povesteşte: *Ca întotdeauna, la momente sărbătoreşti, piaţa arhiplină. Mase, pancarde, portrete. Reprezentanţi ai întreprinderilor din Capitală au luat cuvântul, au înfierat huliganii şi au apărat cauza socialismului şi a independenţei. Ovaţii, urale. A luat apoi cuvântul Ceauşescu. În timp ce vorbea, s-a produs busculada. S-a auzit un zgomot ca de petardă şi un hârâit în instalaţia de sonorizare, după care, mii de oameni au rupt-o la fugă şi s-au bifurcat. O parte a luat-o pe Calea Victoriei în jos, cealaltă a venit sub balconul C.C.*

- Chiar sub balcon? Au rupt cordoanele de pază?

- Au împins cordoanele. S-au aciuat, parcă de frică, sub balconul C.C. Cei ce se retrăgeau pe Calea Victoriei aruncau în neorânduială pancardele şi portretele, dar senzaţia pe care o degajau era aceea de panică. Se refugiau ca de foc, de cutremur, de inundaţii. Parcă un fenomen natural îi ameninţa. Ceauşescu s-a tulburat şi a întrerupt, apoi a început să strige... Nu ştia nici el ce să spună. Mişcarea s-a oprit însă, grupurile s-au repliat, s-au ocupat spaţiile goale, oamenii s-au liniştit. Ceauşescu a reînceput să vorbească. Din nou ovaţii, în special din partea celor veniţi în faţa sediului, şi parcă mai îndârjite, mai demonstrative, ca să arate ceva cuiva. Şi din nou o ruptură, din nou tropăială, panică. Cineva, directorul de cabinet, i-a şoptit ceva la ureche lui Ceauşescu. El a început să comprime, măsurile preconizate le-a rezumat în câteva fraze., De altfel, era destul de puţin de spus. Iar rumoarea şi mişcarea din piaţă nu s-au mai potolit. Tălăzuirea se amplifică. După ce a încheiat, a părăsit brusc balconul şi a intrat în cabinet... Noi am ieşit pe hol şi ea s-a oprit cu noi, comentând incidentul. Din fragmente de păreri, şi mai ales din spusele ei, s-a conturat ipoteza că ceva i-a speriat pe oameni. Se presupunea că cineva a aruncat o petardă şi demonstranţii s-au sperit şi au fugit. În esenţă, nimic deosebit. (Ioan Tecşa, „Am fost şi cioplitor de himere. Dialog cu Dumitru Popescu”, p. 381.)

Mulţi dintre cei plecaţi din Piaţă se regrupaseră deja în Piaţa Universităţii, în Piaţa Romană, la Arhitectură şi la Scala, la C.C.A. şi chiar în Cişmigiu.

Povestind ceea ce au trăit în Piaţa Palatului, au atras alţi cetăţeni, constituind astfel grupuri care, lansând scenarii şi ipoteze, se majorau instantaneu şi, cu timpul, se radicalizau...

Forţele de ordine nu-şi exprimau încă intenţia să disperseze aceste grupuri de agitatori; încercau doar să le izoleze. Miliţienii şi civilii cu care se aflau în contact discret manifestau o atitudine incoerentă, debusolată. Fiecare se descurca cum îi era firea, copleşiţi de surpriză, încurcaţi, depăşiţi de realitate.

La ora 12.51, mitingul se încheie. Oamenii rămaşi în Piaţă se risipesc în dezordine. În următoarele 10 minute, Nicolae şi Elena Cedauşescu ies de două ori în Balcon şi privesc Piaţa pustie...

*

Provocarea mitingului din Piaţa Palatului, transmis în direct prin televiziune, este cea mai consistentă, este marea ispravă a timişorenilor. De acum, spiritul Timişoarei – de revoltă făţişă, în stradă şi nu doar mocnită – cuprindea întreaga naţiune română.

Corabia răzvrătiţilor

Văzut din Piaţă, Balconul Operei din Timişoara era inima vie a Revoluţiei, care energiza şi pompa mulţimilor entuziasmul atât de necesar rezistenţei. În 20, 21 şi 22 decembrie, Balconul era instituţia centrală a municipiului. În faţa valului revoluţionar, autorităţile locale intraseră într-o stare de apatie, de neputinţă funcţională. Nimeni nu le mai frecventa şi niciun mesaj public nu mai venea dinspre Consiliul Judeţean sau Primăria locală. Doar ordinele de la Bucureşti le mai puteau scoate din amorţeală, dar şi atunci se producea doar o fierbere interioară, acolo, în clădiri instalându-se o stare convulsivă de alertă seacă, stearpă, fără urmări decizionale pe măsura crizei în care intraseră.

Totul se concentrase în Balconul Operei. Balconul domina răvăşitor viaţa timişorenilor.

Cei ce apăreau la microfonul instalat în Balcon căpătau dimensiuni urieşeşti, trăsături eroice, legendare chiar, şi orice s-ar fi rostit era perceput – de masele aflate în delirul victoriei – ca probă a curajului dus până la jertfă. Cei din Balcon erau aleşii, oamenii coborâţi parcă din ceruri să le facă dreptate românilor, să dea de pământ cu Ceauşescu cel Rău, cel Tiran.

Pe cât de monumental şi fastuos se percepea Balconul din Piaţa Operei, pe atât de confuz şi fragil era văzut din foaierul Operei. O improvizaţie de moment, gata mereu să se prăbuşească.

Doar masele din Piaţă îi asigurau o coeziune precară, un echilibru niciodată stabil. Pe principiul vaselor comunicante, Piaţa şi Balconul se energizau reciproc. Pentru că, aşa cum masele se vitaminizau la auzul mesajelor rostite din Balcon, tot astfel ieşirea în Balcon a celor din foaier era sursă de responsabilizare şi resursă de putere.

Claudiu Iordache: *Incidente stranii, inexplicabile, se iscau din te miri ce înăuntrul grupului ce forma Comitetul*

revoluţionar! Pe neaşteptate, cineva striga: „E securist!" şi cu toţii săreau în picioare. Urma o anchetă sumară ce privea mai ales verificarea identităţii celui incriminat. Eu însumi a trebuit să verific, cu mâinile tremurânde, actele altora, în timp ce armele gărzii erau îndreptate înspre noi! Pe undeva, căzuserăm într-o capcană, căci, izolaţi acolo, în clădirea labirintică a Operei, rătăciţi unii de alţii pe culoarele ei întortocheate, de la un moment dat nu am mai contat decât atâta vreme cât oamenii adunaţi când cu zecile (douăzeci noaptea) când cu miile (douăzeci şi doi dimineaţa), în Piaţa Zero a Timişoarei insurecţionale, mai aveau încredere în noi. Noi şi ei am format o simbioză miraculoasă ce avea să nu supravieţuiască decât o sută de ore. După care, vraja dispărută, totul s-a năruit. Astăzi, o invidie slută, surdă, a reuşit să îi despartă pe cei care au fraternizat atunci. („Caietele Revoluţiei", IRRD, nr. 5(7) 2006, p. 34.)

Aşadar, în cele trei zile cât a funcţionat, Balconul Operei din Timişoara n-a cunoscut starea de armonie şi bună înţelegere. Până la urmă era şi firesc să se întâmple aşa, pentru că „echipa" din foaier s-a format iniţial sub dictatul momentului şi al întâmplării.

Au asaltat clădirea Operei şi au forţat intrarea, cei ce se aflau în preajma acesteia, în imediata ei apropiere. Sigur, în primul rând cei ce au intuit nevoia de lideri ai mulţimilor şi au avut ideea (Lorin Fortuna, Claudiu Iordache, Ioan Chiş...) realizării unei tribune de la care să se poată adresa mulţimilor adunate în piaţă. Ei au fost cei dintâi, care au forţat intrările în clădire şi au negociat cu personalul administrativ al Operei. Dar intrarea s-a făcut sub presiunea maselor, la mare înghesuială, cu cârdul, cu turma, un veritabil asalt pentru cucerirea unei instituţii publice a regimului. Ca atare, pe lângă posibili lideri şi revoluţionari de bună credinţă, intelectuali de rasă ai Timişoarei, au pătruns şi o mare majoritate de neaveniţi, de... împingători de profesie, aventurieri, mânaţi de felul lor de a fi mereu în conflict, mereu în miezul problemei.

În acest fel, clădirea Operei s-a aglomerat fără măsură. Şi, în timp ce primii revoluţionari au ajuns în Balconul Operei pentru a se adresa mulţimilor (Lorin Fortuna, Ioan Chiş, Claudiu Iordache), uşile clădirii au fost închise şi blocate pentru a se opri năvala mulţimilor în spaţiile şi aşa supraaglomerate.

În acelaşi timp, s-a hotărât o primă selecţie şi eliminarea celor fără de treabă, a celor intraţi doar ca să fie şi ei acolo, în multe cazuri să mai ciordească şi ei ceva. La această operaţiune a participat îndeosebi personalul angajat al Operei. Această curăţenie primară, deşi reuşită, a constituit una dintre primele surse de conflict între reprezentanţii mulţimilor constituiţi în Comitetul Revoluţionar din Balconul Operei.

Primii ieşiţi în Balconul Operei cu mesaje adresate mulţimilor din piaţă, declinându-şi identitatea, s-au şi impus ca lideri ai Revoluţiei din Timişoara, susţinuţi prin aclamaţii şi chemări repetate. De-acum, mulţimile nu aveau doar lozinci; dorinţa lor fierbinte de „Jos Ceauşescu" căpăta consistenţa alternativei: Sus liderii noştri, voi ne sunteţi purtători de speranţe. Era pentru prima dată în istoria comunismului românesc când se impunea în faţa mulţimilor altcineva decât Gheorghiu-Dej şi Ceauşescu. O realitate venită direct din fantastic.

Întors din Balcon, unde cuceriseră inimile celor peste 100.000 de demonstranţi, Lorin Fortuna se impune rapid, fără oprelişti, şi în foaierul Operei. Începe să facă ordine, să organizeze paza şi protecţia clădirii, să vegheze la calitatea oamenilor care urmau să iasă în Balcon şi să cenzureze mesajele pe care aceştia le vor transmite mulţimilor din Piaţă. În acelaşi timp, lansează ideea constituirii unei formaţiuni politice care să organizeze în continuare Revoluţia. Prin aceste iniţiative admirabile şi prin energia debordantă manifestată, Lorin Fortuna n-are contracandidat. Se impune şi impune, este acceptat fără rezerve şi asta îi încarcă bateriile spirituale. Devine vârful de lance, liderul de necontestat al Balconului. În spatele, în dosul unanimităţii, însă, băltesc orgolii şi invidii, răutăţi de tot felul, stimulate îndeosebi de cursul rapid, imprevizibil al faptelor şi evenimentelor derulate în Timişoara.

Fără să-şi erodeze credibilitatea, Lorin devenea tot mereu ţinta unor semne de întrebare: era prea sigur pe el ca să nu aibă în spate pe cineva, să nu facă jocurile cuiva; era neobosit când ceilalţi erau pândiţi de sfârşeli, era impulsiv cu toată lumea, tuna şi fulgera în dreapta şi-n stânga; n-avea casă, n-avea masă, n-avea familie, avea Revoluţia: şi-o însuşise, era a lui şi trăia pentru ea. Punea, cărămidă cu cărămidă, câte ceva

din el, din temperamentul lui vulcanic, la temelia întreprinderii istorice de la Timişoara. În acest context, Lorin Fortuna, unic şi de necontestat lider, făcea şi desfăcea structurile revoluţionare de conducere, fără nicio opoziţie marcantă a celor aflaţi în Foaierul Operei.

În perioada 20-22 decembrie, odată cu urcarea în Balcon, Lorin Fortuna s-a impus şi a impus; personalitate remarcabilă, a condus cu mână forte, cu toată fiinţa şi conştiinţa lui. Nimic din ceea ce s-a întâmplat în balcon nu a fost să fie fără a trece prin filtrul său. Om al unei opţiuni unice, a acţionat pe principiul „totul sau nimic". Când s-a pus problema unui alt preşedinte a zis: „Ori preşedinte, ori nimic", iar toţi cei ce ceruseră debarcarea lui şi-au retras iniţiativa (propunerea), pentru că, în sub sau inconştient, îi simţeau abilităţile de moment. Nimeni nu ar fi fost atât de energic, ferm şi înverşunat. În acest sens, **Claudiu Iordache** îi face un portret remarcabil: „*Ne-am tot frământat, întrebându-ne cum să procedăm din moment ce delegaţia guvernamentală era la Consiliul Judeţean,iar noi la Operă. Greu de spus ce idee a dat unul, altul, faptul este însă fapt: Fortuna a cenzurat tot ce trebuia să «meargă» mai departe. Tot ce se propunea devenea* ***hotărâre*** *doar dacă el era de acord.*

Hotărât lucru, Lorin Fortuna are defectele lui – eu le consider defecte, poate există şi alte păreri – e autoritar, doreşte să se impună mereu, să aibă întotdeauna ultimul cuvânt. În momentele acelea, însă, defectele lui au trecut drept calităţi. A fost bine că a existat printre noi un ins energic, care şi-a asumat responsabilităţile fără nicio ezitare. Că mai târziu, acest mod de a acţiona l-a făcut indezirabil, e altceva. Atunci, însă, repet, cred că impulsivitatea lui a fost utilă". (Titus Suciu, „Lumea bună a Balconului", Ed. IRRD, 2008, p. 45.)

Mulţi îi erau împotrivă, mulţi îl contestau în sinea lor, dar n-aveau de ales: în jurul lui se adunau cei mai mulţi, el era vrând-nevrând – şeful. Fără el, în acele momente cumplite – cu Ceauşescu la putere, cu toate structurile statului intacte, în funcţiune, la turaţie maximă – s-ar fi dărâmat construcţia Balconului. Pentru că la puterea şi forţa de intervenţie ale statului, totul s-ar fi putut lichida într-o oră! Iar Lorin Fortuna funcţiona ca o garanţie.

Asta pentru un timp, pentru câteva ore.

Dacă la început, autoritarismul lui Lorin Fortuna provoca doar mirare şi, eventual, murmure, pe măsură ce timpul trecea se formau grupuri în jurul altor lideri, nuclee de suspiciune, de opoziţie chiar. Se vorbea tare, răstit, se striga, se urla cu ochii scoşi din orbite, se măcinau nervi, se călcau în picioare principii, norme, demnităţi.

În acest mod, către seara zilei de 20 decembrie, oamenii din foaierul Operei erau deja împărţiţi în două tabere: pro şi contra Fortuna.

În situaţii disperate, de pericol iminent sau de încordare a forţelor pentru realizarea unui obiectiv vital, se declanşează instinctul de conservare, de strângere a rândurilor, de acţiune comună şi unitară. Românul zice: „Te faci frate cu Necuratul până treci puntea!" Ei bine, în spatele Balconului, în foaierul Operei, realitatea a fost dramatică, mereu, permanent conflictuală. Cum s-a ajuns aici? Ce aveau de împărţit, ce câştiguri fabuloase urmăreau de nu s-au împăcat şi nu s-au suportat unii cu alţii?

Dincolo de autoritarismul lui Lorin Fortuna, de lupta lui aprigă pentru întâietate, pentru putere, de excesele lui Sorin Oprea care a organizat paza şi apărarea severă, ermetică, înarmată a intrărilor în Operă, interzicând accesul oricărui nou venit, indiferent de valoarea acestuia, de cenzurarea drastică a mesajelor transmise de cei aleşi să vorbească în balcon, apariţia în Foaier a multor persoane înarmate, se cuvine să remarcăm starea de tensiune provocată de lipsa de reacţie a puterii locale şi centrale, de prezenţa sub acoperire a agenţilor şi informatorilor Securităţii, de influenţa acestora în provocarea, întreţinerea şi acutizarea disensiunilor. Apoi, nopţile, nopţile îngrozitoare trăite de cei din Foaier în lipsa susţinerii populare masive din Piaţă; teama, spaima de a fi spulberaţi ridica gradul de irascibilitate la cote greu, dacă nu chiar imposibil de frânat şi oprit.

Claudiu Iordache: *Nopţile, mai ales, spaima devenea pentru cei din balcon dizolvantă, istovitoare. Spaima aceasta ne ameţea, ne îmbăta, ne isteriza. Pe culoarele luxoase ale Operei, candelabrele aruncau în toate părţile o lumină cadaverică. În 21 spre 22 m-am văzut mort, o prezenţă lividă aruncată într-o nişă! Eram acolo, sub proprii mei ochi, o fiinţă*

caldă, vlăguită... Apoi, vestea că dictatorul fugise. Am reînviat dintr-o dată, eu, ceilalţi de lângă mine, simţind cum corpul meu martirizat se lăsa inundat de sângele albastru al biruinţei! Învinsesem, într-adevăr. („Caietele Revoluţiei", IRRD, nr. 5(7), 2006, p. 14.)

Dar până la această oră astrală a Victoriei, Foaierul din spatele Balconului Operei din Timişoara arăta ca un veritabil spaţiu al bătăliilor crâncene, istovitoare, în care s-a luptat fără cruţare, fără menajamente, dar fără rezultate, întrucât forţele combatante – pro şi anti Fortuna – şi-au epuizat resursele şi vigoarea într-o confruntare fără miză naţională, ziua de 22 decembrie 1989 găsindu-i secătuiţi, măcinaţi de orgolii locale şi personale.

Dar ce a dus, până la urmă, la escaladarea fără măsură a disensiunilor, ajunse cu timpul la stadiul de conflict, în Foaierul Operei din Timiţoara?

1. Modul voluntarist de constituire a conducerii *F.D.R.* Lorin Fortuna şi-a impus de fiecare dată punctul de vedere, în pofida opiniilor majoritare.

„Biroul F.D.R. nu a avut tot timpul acelaşi număr de membri, nici aceeaşi componenţă. Mai ales din 21 decembrie, când în foaierul Operei au urcat pe lângă foarte mulţi alţi demonstranţi timişoreni şi membrii grupului de iniţiativă de la Comitetul Judeţean. Însă, patru dintre cei mai temerari revoluţionari, universitarul Lorin Fortuna, poeţii Claudiu Iordache şi Nicolae Bădilescu şi Mihaela Munteanu s-au regăsit în orice comitet ori birou ales, reales, confirmat, neconfirmat". (Titus Suciu, „Revoluţia pe înţelesul detractorilor", p. 91.)

Sabin Mărieş: *În joia aceea, Fortuna a dat dovadă de sete de putere. Şi-o ieşit din minţi, ne-o ameninţat, de mai multe ori, cu arma: „Gura! Dacă cineva mai mişcă, îl împuşc!". Aşa că încet-încet, am început să ne îndoim de competenţa lui organizatorică şi ne-am ... „îndepărtat" de el.*

Dacă miercuri faptul că-şi asuma responsabilităţi nu ni s-o părut nepotrivit, ieşirile de joi ni-l puneau în cu totul altă lumină. („Lumea bună a Balconului", p. 148.)

Sorin Oprea: *Din foaier, mă întorceam indispus, acolo se făceau mereu liste, dispăreau numele unora, apăreau altele, unii se lăudau cu ceea ce au făcut pentru revoluţie, ceilalţi îi*

negau... Nu-mi plăcea, cei de jos îşi puseseră speranţele în noi şi noi... şi atunci coboram la oamenii mei şi le spuneam ce să facă, îmi reveneam, simţeam că sunt util şi asta mă remonta.

Dacă e să fac o clasificare aş împărţi persoanele din clădirea Operei în trei categorii: cei din Comitet, cei din gardă şi... ceilalţi. Exact aşa, ***ceilalţi.*** *Adică inşi care nu se implicau în niciun fel, grija lor fiind să bea cafele, sucuri, să fumeze ţigări străine... Despre cei mai mulţi inşi din această categorie nu mai ştiu nimic. Mulţi şi-au reluat locurile de muncă, s-au întors la îndeletnicirile lor, dar sunt şi din aceia care au profitat de împrejurări şi actualmente ocupă funcţii în cu totul alte domenii decât acelea în care au acţionat până la Revoluţie (SRI, Poliţie).* („Lumea bună a Balconului", Ed. Helicon, Banat, 1990.)

2. **Informaţii transmise mulţimii din auzite, neverificate, aproximative şi tendenţioase.** Confuzii şi dezinfortări privind numărul morţilor şi al răniţilor.

Mihaela Veronica Ţariuc: *Trebuie menţionat, ca un aspect negativ şi deosebit de regretabil, ce nu a putut fi evitat, din nefericire, în totalitate: dezinformarea prin transmiterea publică a unor zvonuri alarmiste şi, mai ales, referitoare la numărul morţilor şi răniţilor, cerut insistent de către manifestanţi, în condiţiile în care spitalele, în care erau internaţi şi unde au fost transportaţi morţii, erau păzite de forţele de represiune.*

O cifră cuprinsă iniţial între 3.000-4000 de morţi şi răniţi, iar ulterior una cuprinsă între 1.000-2000, pe care conducerea F.D.R. a aproximat-o, în urma investigărilor efectuate, şi a hotărât să o menţioneze public, ca variantă posibilă, s-a dovedit a fi nereală şi exagerată (pierderile din rândul demonstranţilor fiind cu mult mai mici).

Confuzia şi dezinformarea au provenit, în principal, din faptul că datorită modului conspirativ în care reprezentanţii F.D.R. încercau să obţină aceste informaţii, morţii şi răniţii erau luaţi în calcul, în necunoştinţă de cauză, de mai multe ori, fiind menţionaţi atât la spitalele la care fuseseră transportaţi iniţial, cât şi la Spitalul Judeţean, unde, datorită dispoziţiilor autorităţilor de atunci, au fost, în final, transportaţi morţii şi mulţi dintre răniţi. În acelaşi context mai trebuie menţionat că la spitale se primise ordin să se distrugă registrele de

internări, prin ruperea foilor, şi să nu se comunice informaţii despre morţi şi răniţi, ca să nu se poată şti câţi şi mai ales cine a fost omorât sau rănit prin împuşcare.

Acţiunea de filtrare a informaţiilor ce se transmiteau public, prin intermediul staţiei de amplificare, nu a putut fi realizată corect şi din cauza faptului că unii dintre cei care doreau să se adreseze de la microfon demonstranţilor profitau de ocazie pentru a difuza şi alte informaţii decât cele convenite iniţial, pentru care primiseră aprobarea conducerii F.D.R.

După Revoluţie, când organele abilitate au comunicat oficial numărul morţilor (56!), populaţia Timişoarei a rămas siderată, nu putea să accepte un asemenea adevăr. Şi toată răspunderea a fost pusă pe umerii lui Lorin Fortuna, care se spunea, a manipulat, a minţit. A fost picătura că a umplut paharul compromiterii. („Caietele Revoluţiei", IRRD, nr. 5(7), 2006, p. 21.)

3. Apărarea împotriva actelor de agresiune contra *F.D.R.*

Având în vedere faptul că circulau zvonuri şi avertizări că se pregătesc atentate împotriva unor conducători ai F.D.R., precum şi arestarea familiilor acestora, plănuindu-se inclusiv anihilarea F.D.R.-ului, printr-un atac armat, în clădirea Teatrului Naţional, a fost stabilit un regim disciplinar sever, care a dus la o stare de suspiciune generalizată. Toţi cei prezenţi erau legitimaţi şi percheziţionaţi. În acest context, conducerea F.D.R. a dat public dispoziţii ca, în cazul în care cineva ar încerca un atentat în clădirea Teatrului Naţional, împotriva vreunui membru din conducerea F.D.R,. să fie ucis pe loc, fără judecată, situaţie prin care se explică şi se justifică atmosfera încordată, existentă acolo (reclamată ulterior şi reproşată conducerii F.D.R., îndeosebi lui Lorin Fortuna, de către unii nemulţumiţi). În perioada 20-23.12.1989, au existat totuşi câteva tentative, dar au fost anihilate prin măsuri preventive, cei în cauză fiind descoperiţi şi arestaţi în timpul controalelor ce se efectuau inopinat. (Mihaela Veronica Ţariuc, Idem, p. 20).

4. Intrarea în dialog cu delegaţia guvernamentală condusă de Dăscălescu şi Emil Bobu.

Toţi cei prezenţi în Foaierul Operei erau de acord cu întâlnirea şi dialogul. Dar cum înalţii demnitari comunişti se

aflau în sediul Consiliului Judeţean, acolo unde se concentraseră toate forţele regimului venite să rezolve „disidenţa" Timişoarei, iar cei doi intraseră deja în dialog cu reprezentanţii demonstranţilor aflaţi în faţa Judeţenei de Partid, în Foaierul Operei s-au afirmat şi impus două tendinţe contrarii:

a) Primul ministru să vină la Operă, să poarte tratative cu conducerea *F.D.R.* şi să vorbească mulţimilor din Balcon;

b) O delegaţie consistentă a *F.D.R.* să meargă la Consiliul Judeţean, să facă joncţiune cu delegaţia revoluţionarilor care au impus deja primului ministru o platformă program şi ulterior să-şi unească eforturile pentru constituirea unui singur şuvoi revoluţionar. Discuţiile, desigur contradictorii, au întârziat luarea unei decizii şi, până la urmă, deplasarea delegaţiei *F.D.R.* la Consiliul Judeţean a fost tardivă, primul ministru Dăscălescu refuzând să parlamenteze cu noii veniţi.

5. Apariţia în Foaierul Operei a delegaţiei de revoluţionari care purtaseră tratative cu primul ministru a tulburat din nou apele.

Petre Petrişor: *Piaţa gemea de lume, niciodată nu mi-am închipuit că locuim atât de mulţi oameni în oraşul ăsta; m-am strecurat printre ei cu greu, voiam să urc şi eu la balconul ăsta, deci am înaintat cu un gând clar; primul om cunoscut a fost Oprea, era şeful pazei; am urcat cu sufletul încărcat de bucuria pe care speram s-o împărtăşesc cu ceilalţi, numai că odată ajuns în foaier... Atunci am avut, o s-o spun fără niciun ocol, un mic şoc. Grupuri-grupuleţe, stare de suspiciune, tonuri ridicate, priviri piezice, arme întoarse înspre câte un piept... Am dat de Fortuna – cu el mă văzusem miercuri la Consiliul Judeţean – de Marcu, de Savu, Vartan, de Deceanu – consilier juridic la o întreprindere, dânsul a şi recitat poezii, aşa-mi amintesc, – de domnul profesor Ivan, de Iordache, Ieremia, Morar, actorul Haiduc...*

Nu mă acomodasem şi pace, era prea multă gălăgie, nu îmi găseam locul, mă uitam pierdut într-o parte, în alta, de aceea am şi părut cuiva suspect, unui tânăr cu o armă; insul s-a şi repezit la mine strigând: „Culcat!" Am privit în jur, nu înţelegeam ce i se năzărise, el a insistat: „Culcat! Culcat că te împuşc!". Am deschis în fine gura. „Poftim!". Dar nu ştiu

dacă l-aş fi potolit, din fericire au intervenit ceilalţi, cred că cel care l-a îndepărtat a fost Iordache, parcă aşa-mi amintesc...

După un timp a avut loc o şedinţă, în capul mesei era Savu, vorbea ca totdeauna argumentat, concis, dar înflăcărat, cu patimă. Esenţa intervenţiei lui era constituirea unui nou comitet revoluţionar, care de altfel a şi fost constituit. Nu reţin din câţi inşi, dar ştiu că s-a ales şi că fiecare membru avea câte o responsabilitate. (Titus Suciu, „Lumea bună a Balconului", Ed. Helicon, p. 199-200.)

Ioan Savu: *În foaier 30, poate 40 de oameni, printre care Pop Corneliu, Hanus Sandu, Ollei Emil, Fortuna Lorin, Marcu Ioan... Văzându-mă, unii s-au bucurat, alţii nu. Pentru că apărusem atât de târziu, mulţi crezuseră că am păţit ceva, că am fost arestat ori victima vreunui accident „întâmplător". Am constatat, imediat, că reprezentanţii aceia ai demonstranţilor încercaseră să se organizeze, să facă faţă situaţiei. Oricum, la microfon se vorbea mereu, entuziasmul mulţimii trebuia întreţinut, lucru bun, fireşte, numai că „scenariul" după care se desfăşura această activitate m-a surprins neplăcut. Totul trecea pe la Fortuna!*

Deci, totul „trecea" pe la Fortuna. Am aflat imediat de ce acest regim. Fortuna, era „şeful". Înainte de a fi urcat şi eu, ori chiar de miercuri, se constituie un comitet, parcă aşa am înţeles că se numea, în fruntea căruia se găsea domnul Fortuna Lorin. Cum s-a format acest comitet? Fortuna a luat o hârtie, un pix, s-a trecut primul, deci ca şef, a mai trecut alţi patru inşi pe foaia aceea, ajutoarele sale, după care a încheiat lista! Eu nu am valeităţi de om de conducere, eu sunt mai mult un ins de „opoziţie", adică ins care sesizează orice neregulă şi nu se sfieşte s-o spună oricui. Zic, deci, că n-aş fi avut nicio obiecţie împotriva acelui comitet, dacă lucrurile ar fi mers bine. Am observat, însă, destul de repede că existau disensiuni, nemulţumiri, adversităţi. Din păcate, unele manifestări de acest fel s-au petrecut în apropierea microfonului şi, poate, au fost sesizate de cei de jos. Zic „poate" nu ştiu dacă e aşa ori nu. („Timişoara. 16-22 decembrie 1989", Ed. Facla, 1990, p. 127.)

Nicolae Bădilescu: *Am promis comitetului să trecem la alegerea unui organ de coordonare nominalizat pe tabel, pe care să-l transmitem la Consulatul Iugoslav. Am propus imediat*

ca preşedinte să fie ***Corneliu Eustaţiu****. Toţi cei prezenţi au fost de acord, cu excepţia unuia. Ca vicepreşedinte l-am propus pe Lorin Fortuna. Toţi au fost de acord, cu excepţia aceluiaşi. L-am întrebat direct: „Păi ce faci omule? Nu ai votat nici prima dată, nu votezi nici acum?" La care el a răspuns: „Eu, sau preşedinte, sau nimic!" I-am spus: „Du-te-n ... şi fii tu preşedinte!" Eustaţiu a renunţat şi astfel, în tabelul trimis la Consulat, Fortuna apare ca preşedinte, Eustaţiu ca vicepreşedinte, iar comitetul e format din Iordache, Chis, Bădilescu, Munteanu, Ciura, Trăistaru, Jebelean...* (Miodrag Milin, „Timişoara în Revoluţie şi după", Ed. Marineasa, Timişoara, 1997, p. 119-120.)

Lorin Fortuna: *În noaptea de 20/21 decembrie, s-au făcut schimbări în structura biroului executiv, datorită faptului că unii dintre membrii iniţiali s-au risipit, precum şi pentru că, în urma unor acţiuni importante, s-au impus alţii. Aceste schimbări aveau îndeobşte loc atunci când trebuia luată o decizie însemnată care necesita reunirea biroului executiv. Constatându-se că unii nu mai erau prezenţi (şi nu erau condiţii pentru a investiga cauza absenţei lor, fiind o situaţie cu totul excepţională), se trecea la înlocuirea lor. Asemenea situaţii au permis rezolvarea unor probleme de moment, dar au creat şi tensiuni datorită nemulţumirii celor în cauză. În aceeaşi noapte, organizarea gărzii a fost preluată de Sorin Oprea de la Traian Vrăneanţu. Acesta din urmă a fost nevoit să plece; revenind a doua zi, n-a mai fost acceptat de garda lui Oprea. Aceeaşi soartă au avut-o şi alţi membri ai conducerii F.D.R.-ului... Astfel s-a întâmplat cu Ioan Chis şi cu Corneliu Eustaţiu. Din nucleul iniţial de conducere au mai rămas doar Lorin Fortuna şi Claudiu Iordache. Ulterior au apărut nume noi, precum Mihaela Munteanu, Ştefan Ivan, Luminiţa Milutin, Alexandru Ciura, Ioan Dobra, Viorel Florescu...*

Contestaţiile referitoare la mine şi la ceilalţi membri ai biroului executiv au venit abia mai târziu, odată cu sosirea organizatorilor centrului de rezistenţă de la Consiliul Judeţean. Aceştia, atunci când au fost expulzaţi din clădirea „Judeţenei", au venit la Operă, ca să ni se alăture. Dacă dorinţa lor s-ar fi oprit la acest stadiu, situaţia noastră ar fi fost mult mai uşoară. Pentru mulţi dintre ei, însă, nu a fost

destul. ***Ei au emis pretenţii de a pătrunde în structura de conducere existentă la Operă.*** *Acest fapt a condus la apariţia unei stări conflictuale. Pentru a rezolva într-un fel această situaţie delicată, având în vedere că şi la Judeţ se petrecuseră evenimente importante, am propus ca numărul membrilor biroului executiv să fie extins de la 5 la 7 şi să fie incluşi doi membri ai grupului constituit acolo. Am lăsat la latitudinea lor să-i propună pe cei doi. Aceştia au fost Ioan Marcu şi Cornel Eustaţiu. Totuşi, soluţia n-a avut efectul scontat: atât cei doi incluşi, cât şi o parte din ceilalţi (Ioan Savu, Petre Boroşoiu, Florin Marton...) au acţionat în continuare pe linia destabilizării menite să înlăture din conducere grupul de la Operă şi să-l înlocuiască.* (Miodrag Milin, „Timişoara în Revoluţie şi după...”, Ed. Marineasa, p. 111 şi 122.)

6. Eşecul mitingului organizat de Ceauşescu în Capitală, constituirea nucleelor de revoltă în zonele centrale din Bucureşti, ridicarea Baricadei de la Intercontinental şi, mai ales, intrarea în forţă a armatei şi a celorlalte structuri în reprimarea grupurilor de manifestanţi au avut un efect contradictoriu pentru revoluţionarii timişoreni aflaţi în Foaierul Operei.

Mulţimea din Piaţă a manifestat un entuziasm debordant la vestea revoltei bucureştenilor, dar această bucurie fără margini muşca, tăia în carne vie orgoliul liderilor timişoreni.

Dacă până acum se simţeau singuri şi căutau prin apeluri disperate să li se alăture ţara, ridicarea la luptă a bucureştenilor, în loc să tempereze spaimele singurătăţii în faţa colosului comunist, le-a alimentat temerea şubrezirii întâietăţii lor în revoltă. Intuiau o schimbare dramatică în poziţionarea lor la sfârşitul conflictului. Bucureştiul va lua totul şi va spulbera aportul provinciei!

Ei dăduseră semnalul, ei determinaseră mitingul sinucigaş al lui Ceauşescu, dar bucureştenii puteau mătura totul, puteau spulbera puterea comunistă fără aportul timişorenilor. Iar liderii din Balconul Operei aveau să suporte o a doua înfrângere, după cea provocată de lipsa participării la tratativele cu primul ministru, care determinaseră măsurile luate ulterior de Ceauşescu.

Revolta bucureştenilor avea să umbrească, pe moment, acţiunile eroice ale timişorenilor care aveau să fie plasate la timpul trecut.

Lupta se mutase la Bucureşti şi atenţia întregii lumi se muta spre Capitala României.

7. Elaborarea Platformei Program a *F.D.R.* a stârnit şi aprins mari, multe, aprige controverse

Primul program politic al Revoluţiei de la Timişoara este, desigur, lista de revendicări pe care grupul de reprezentanţi ai manifestanţilor a negociat-o în sediul Consiliului Judeţean cu delegaţia guvernamentală condusă de prim-ministrul Constantin Dăscălescu.

Ea a fost concepută de Ioan Savu chiar în timpul negocierilor, având la bază solicitările exprimate prin lozinci şi sloganuri de către mulţimea aflată în faţa Comitetului Judeţean de Partid.

Revendicările, conform manuscrisului întocmit de Ioan Savu şi dăltuit ulterior în bronz pentru a fi expus în muzeul „Memorialul Revoluţiei" de la Timişoata, sunt:

- Demisia preşedintelui Ceauşescu
- Demisia guvernului
- Alegeri libere
- Înfiinţarea unui centru de anchetă pentru lămurirea situaţiei de la Timişoara
- Tragerea la răspundere penală a celor vinovaţi
- Punerea imediată în libertate a deţinuţilor politici
- Cine a dat ordin să se tragă la Timişoara?
- Să se dea imediat morţii familiilor pentru a fi îngropaţi creştineşte
- Apariţia în această seară la TV a lui Ceauşescu pentru a informa opinia publică despre situaţia reală de la Timişoara
- Libertatea presei
- Libertatea radioului şi televiziunii
- Reforma învăţământului

În 21 şi 22 decembrie, în Foaierul Operei s-au disputat două curente de opinie, două variante de trecere a României de la regimul Ceauşescu la o societate democratică. Rezultatul dezbaterilor a fost însă neconcludent. Pentru că, în final, au rezultat în fapt două proclamaţii ale Revoluţiei din Timişoara. Prima a luat naştere în cursul tratativelor cu primul ministru Dăscălescu (miercuri, 20 decembrie). Cuprindea 7 puncte şi a

fost citită de la balconul Consiliului Judeţean în faţa mulţimii. Era foarte radicală.

A doua, mai moderată, complexă, a fost elaborată la Operă în noaptea de miercuri spre joi (20/21). Aceasta este **Proclamaţia F.D.R.**

Aşadar, atunci, acolo, în Foaierul Operei, taberele pro şi contra Fortuna şi-au epuizat ambiţiile pentru întâietatea liderului şi au primit conotaţii ideologice. Din acest moment, lupta între persoane înceta în favoarea uneia mult mai dure: între principii, între strategii şi tactici. Ca atare, în procesul de elaborare a Programului *F.D.R.* s-au confruntat nu Lorin Fortuna (care continua să exercite cea mai mare influenţă) şi restul „balconiştilor", ci reprezentanţii unei abordări **moderate** a evenimentelor şi cei ce vedeau o soluţie **radicală** de rezolvare a situaţiei.

Moderaţii, reprezentanţi de grupul lui Lorin Fortuna, doreau un timp de tranziţie prin coabitarea cu Guvernul şi obţinerea revendicărilor prin dialog, în timp ce **radicalii** (Savu, Decean!) preconizau desfiinţarea imediată a tuturor structurilor şi instituţiilor statului comunist şi preluarea întregii puteri de către forţele revoluţionare, prin răsturnarea puterii comuniste în întregul său. Care a fost, în fond, obstacolul de netrecut în elaborarea unei Platforme Program a F.D.R. acceptabilă şi de acceptat pentru toţi cei ce se aflau cu zecile, cu sutele de mii pe baricade, în lupta pentru schimbarea regimului Ceauşescu şi instaurarea democraţiei în România? Diferenţa era de natură tactică şi nu de strategie. Toţi doreau debarcarea clanului Ceauşescu şi a structurilor de putere ale regimului. Obiectivele – pe termen imediat şi scurt erau însă diferite.

Moderaţii – tactica paşilor mărunţi;

Radicalii – tactica loviturii fatale, eliminarea de urgenţă a structurilor de conducere ale statului şi preluarea puterii de către revoluţionari.

Astfel, Lorin Fortuna, în noaptea de 21 spre 22 decembrie 1989, în foaierul balconului Operei Române din Timişoara, înainte de ora 22, s-a opus introducerii în proiectul final al „Proclamaţiei F.D.R. a următoarelor puncte: 1. Demisia lui Nicolae Ceauşescu şi a întregului C.C. al P.C.R.; 2. Demisia

primului ministru Constantin Dăscălescu şi a Guvernului; 3. Desfiinţarea Securităţii.

Cuvintele pe care Lorin Fortuna le-a folosit ca argument al acestui refuz au fost **„noi nu avem nimic nici cu partidul, nici cu Securitatea, noi avem ce avem cu Ceauşescu".**

Dovada celor mai sus afirmate este chiar articolul 1 al Proclamaţiei F.D.R., tipărită pe foi volante şi citită manifestanţilor Timişoarei, de la microfonul din Balconul Operei, în 22 decembrie 1989, înainte de ora 11. Iată conţinutul acestui articol: ***„Frontul Democratic Român este o organizaţie politică constituită la Timişoara pentru a realiza un dialog cu guvernul român, în scopul democratizării ţării. Frontul Democratic Român condiţionează începerea acestui dialog cu demisionarea*** **tiranului Nicolae Ceauşescu".** (Mihail Decean, „Revoluţia şi prestroika", „România Liberă", 20.12.1997.)

Ioan Savu: *Am ajuns la Operă, în 21 decembrie, pe la prânz. În jurul clădirii se constituise o gardă din demonstranţi, deci intrările erau păzite, nu se putea urca, eu însă am putut, mă cunoşteau mulţi, n-a fost nicio problemă, oamenii mi-au dat voie să trec imediat.*

Adevărul este că sus, acolo, s-au întâmplat şi treburi mai puţin frumoase, ne-am mai şi certat, ne-am şi suspectat, ba ne-am şi ameninţat. Mărturisesc că tensiunea dintre noi ajunsese, spre seară, atât de mare, încât m-am şi temut şi am fugit!

Joi, 21 decembrie, am avut multe discuţii în contradictoriu, că ne-am şi certat. De ce ? Păi hai s-o spun fără niciun ocol: pentru că nu prea ştiam ce să facem ca să iasă totul bine! Ce? Aveam eu, Fortuna, Oprea, sau oricare altul experienţă revoluţionară? Eram cumva ideologi, teoreticieni ai actului revoluţionar? Cred că singul statut pe care ni-l puteam aroga, fără să supărăm pe nimeni, era acela de nemulţumiţi! Hai să zicem de supernemulţumiţi! De superrevoltaţi! Adică, au existat mai multe poziţii. Grav ar fi fost, dimpotrivă, dacă am fi gândit cu toţii la fel. Eu, ca să trecem mai la obiect, am fost adeptul măsurilor radicale. Fortuna s-a arătat mai moderat. El dorea tratative cu guvernul, eu plecam de la cu totul altceva, de la demiterea guvernului! Care era, oare, poziţia cea mai potrivită? În ce mod s-ar fi obţinut cât mai mult plătind cât mai puţin? Sau era vorba „totul" ori „nimic"?

Am avut atunci, nu pot preciza când, poate mai devreme, poate mai târziu, o primă discuţie, mai la obiect, cu Fortuna. El mi-a spus că a înfiinţat o formaţiune revoluţionară, Frontul Democratic Român. În regulă. Platforma? E, aici, după mine, situaţia nu era în regulă deloc. Zic după mine, fiindcă eu, porneam numai şi numai de la demiterea guvernului şi abdicarea lui Ceauşescu. Şi nu m-am lăsat. Aia putea fi platforma Frontului sau, a cui şi-o revendica, nu însă a oamenilor de afară, din moment ce se striga: „Jos Ceauşescu!", „Să fie judecat, aicea în Banat"! etc. Ei, şi de aici discuţii, supărări, suspiciuni, mai ales pentru faptul că eu nu sunt omul care să cedeze.

Atmosfera s-a tensionat apoi şi din cauza tinerilor, care se vedeau mereu marginalizaţi de către Fortuna şi Comitetul lui. Ca să înţelegi cât de nepregătiţi eram, află că ne lipsea până şi hârtia. Exact, nu aveam pe ce să ne notăm gândurile, ideile. Şi, n-o să crezi, dar asta e, pentru vreo jumătate de oră, am „lăsat revoluţia" şi am fugit acasă după caiete, hârtie de scris, indigo! Am mers cu un autobuz al Comtim-ului, pus la dispoziţie de domnul Sabin, şef de coloană la această instituţie.

Când m-am întors, ne-am aşezat la masă şi am încercat să elaborăm o platformă-program, care să mulţumească pe toată lumea. Fortuna a cedat greu. Până la urmă a acceptat abdicarea lui Ceauşescu, nu însă şi demiterea Guvernului.

După discuţii interminabile pentru orice punct, am schiţat o listă cu revendicările noastre. Nu eram foarte mulţumit, mi se părea „călduţă", însă atât, doar atât am reuşit să obţin. („Timişoara, 16-22 decembrie", Ed. Facla, 1990, p. 125-129.)

Mihai Decean: *În 21 decembrie, m-am hotărât să urc în balconul Operei şi să citesc un... discurs. L-am scris acasă.*

Nu se putea intra în Operă, pe la intrarea actorilor, fără să fii, în prealabil, percheziţionat. Mi s-a părut firesc să se procedeze astfel. Verdictul, încuviinţarea finală o dădea Sorin Oprea, care, am înţeles, era şeful gărzii Comitetului Frontului Democratic Român. Sorin Oprea, după ce m-a legitimat şi m-a percheziţionat şi el, mi-a zis: „foarte bine că aţi venit, avem nevoie de jurişti!". După care, m-a condus până sus, deşi i-am spus că nu e nevoie să mă conducă, ştiam cum se ajunge în foaierul de la etajul întâi şi la balcon.

În foaier, se aflau vreo 30 de oameni. L-am văzut venind din balcon pe domnul Ştefan Ivan, pe care-l cunoşteam destul de bine. M-am dus spre el. A rămas cam surprins că mă vede acolo. Am avut senzaţia că se face că nu mă cunoaşte. De aceea, i-am spus cine sunt şi i-am reamintit împrejurările în care ne-am cunoscut. A exclamat: „Aaa, da, dumneavoastră sunteţi domnul Decean”! După ce a citit discursul meu, m-a prezentat domnului Lorin Fortuna. Am mai remarcat-o atunci pe Rodica Giura, am mai făcut cunoştinţă şi cu alţii. După ce mi-a citit şi el, cred, acel discurs (care a rămas vreo oră la domnul Ivan şi a fost nevoie să-l întreb de câteva ori când îmi va da... aprobarea), însoţit de domnul Ivan, am ajuns, în sfârşit, la microfon. Am spus cine sunt, ce funcţie am. În timp ce citeam textul meu, domnul Ivan îmi ţinea microfonul. În final, discursul cuprindea trei puncte: ***demisia lui Ceauşescu şi a întregului Comitet Central; demisia primului ministru şi a guvernului; desfiinţarea Securităţii.*** *Dar, înainte de a ajunge să citesc aceste puncte, domnul Ivan a îndepărtat microfonul de mine. L-am întrebat de ce a făcut-o. Mi-a răspuns că voi continua mai târziu. N-am mai continuat niciodată...*

După aceea, n-a trecut mult timp şi, împreună cu doamna Giura şi domnul Aurel Ghilea (funcţionar, pe atunci, la ELBA, iar doamna Giura, funcţionară la Poştă), am intrat într-o cabină a actorilor, unde ei mi-au arătat un proiect al Proclamaţiei F.D.R. – în formă de ciornă. Au apelat la mine pentru a finaliza acel text cât mai clar şi cât mai corect posibil. Şi în sensul voinţei zecilor de mii de timişoreni adunaţi în Piaţa Operei. După mai bine de o oră, am reuşit să-i dăm o formă. Eu am introdus în proiect şi cele trei puncte din discursul meu, pe care nu am mai ajuns să le citesc la microfon. Proiectul s-a bătut la maşină (de către doamna Giura), după care i-.a fost prezentat domnului Fortuna. El, în prezenţa mea, a doamnei Giura, a domnului Ghilea şi a altor câtorva persoane, l-a citit cu multă atenţie şi... a tăiat cele trei puncte. Repet: demisia lui Ceauşescu şi a întregului Comitet Central; demisia primului ministru şi a guvernului, desfiinţarea Securităţii. A haşurat peste ele şi a spus: ***„Noi n-avem nimic nici cu partidul, nici cu guvernul, nici cu Securitatea. Noi avem treabă numai cu Ceauşescu”****. Apoi, a dispus să fie rebătut textul la maşină şi*

să fie trimis în Poligrafie, pentru a fi tipărit şi dat oamenilor adunaţii în Piaţa Operei. Spre a-l supune aprobării lor. (Mihail Decean, „Mărturiile unui naiv incorigibil", Ed. Brumar, Timişoara, 2006, p. 72-74.)

Lorin Fortuna: *Chiar dacă am fi încercat, la Timişoara, să strigăm „fără comunişti, riscam să oierdem mulţimea din piaţă, formată în marea ei majoritate din comunişti, iar acea mulţime era vitală pentru menţinerea noastră pe poziţii".* („Tineretul liber", 11 decembrie 1992.)

Deşi la Timişoara, câştig de cauză în acele momente (20-22 decembrie) a avut tabăra moderată a lui Lorin Fortuna, pe termen mediu şi lung aceasta a fost perdantă, întrucât la Bucureşti, echipa lui Ion Iliescu s-a dovedit mult mai radicală decât radicalii timişoreni. („Se desfiinţează toate structurile statului" – se preciza în primul punct al Comunicatului către ţară al CFSN.)

Securitatea...

Încă din prima zi a manifestaţiilor de stradă (16 decembrie), dar mai ales pe timpul revoltei, au fost infiltraţi printre demonstranţi lucrători ai serviciilor secrete şi au fost reactivate reţelele de informatori ai acestora. Ei aparţineau de structuri ale M.I. (Securitate, Miliţie), dar şi ale M.Ap.N. (DIA) şi au fost folosiţi îndeosebi pentru strângerea de informaţii, dar şi ca agenţi de influenţă.

Nicolae Mavru, şef al Serviciului Filaj de la Securitatea Judeţeană Timiş, relata că în timpul luptelor de stradă din seara şi noaptea de 16/17 decembrie *„am început să-i fugărim. Pe măsură ce îi prindeam, ne confruntam cu o situaţie incredibilă: cel puţin 20 la sută dintre cei prinşi seara şi noaptea, la primele asalturi, erau informatori ai Securităţii şi Miliţiei. Îi prindeam, ne dădeau parola sau ne spuneau numele ofiţerului de legătură şi le dădeam drumul. Numai eu am eliberat 5 în Piaţa Circumvoluţiunii".*

Acelaşi maior Mavru recunoaşte, într-un document intern al instituţiei, că în ziua de 17 decembrie „am *infiltrat ofiţeri în rândurile demonstranţilor încă înaintea începerii asaltului asupra Comitetului Judeţean de Partid".* (Marius Mioc, „Revoluţia din 1989 şi minciunile *Jurnalului Naţional*, Timişoara, 2005, p. 103.)

Pentru că la orele amiezii, în ziua de 17 decembrie, starea de revoltă atinsese apogeul, inclusiv şeful Securităţii Judeţene, maiorul Radu Tinu se infiltrează printre demonstranţi, fără să fie recunoscut şi se identifică, din necesităţi profesionale, cu masele.

Nicolae Mavru: *Îmi amintesc bine, deoarece eram lângă maiorul Radu Tinu şi strigam şi noi, alături de ceilalţi, „Jos Ceauşescu!". Noi strigam cu ruşine, totuşi, pentru că era şeful statului în funcţie şi comandantul suprem. Mă uitam la Tinu şi mai mult ca sigur gândea ca şi mine: Dacă ne recunoaşte cineva? Dacă ne vede, dracului, cineva strigând*

„Jos Ceauşescu!" împreună cu ăştia şi ne raportează mai sus? Eu poate mai scăpam, că eram la Filaj şi aveam obligaţia să mă confund cu mediul, dar Tinu... („Jurnalul Naţional", 6 ianuarie 2005.)

Infiltrările au continuat în zilele următoare în funcţie de configuraţia mişcării maselor, de zonele şi punctele în care manifestaţiile căpătau consistenţă. Şi cum generalul Guşă, şeful M.St.M., aflat în punctul de comandă al Diviziei din Timişoara, nu îşi avea sursa proprie de informare şi în lipsa unei cooperări loiale cu organele specializate ale M.I., hotărăşte constituirea unui nucleu propriu de culegere a informaţiilor din teren. Aşa se face că, în 18 decembrie, la ora 7.30, pe aeroportul din Gearmata soseşte detaşamentul de cercetaşi de la Buzău (D.I.A.), format din 41 cadre şi militari în termen, care au fost constituiţi în 5 grupuri. Un grup la Spitalul Judeţean cu misiunea de a confirma numărul morţilor şi al răniţilor şi a determina starea de spirit a rudelor ce veneau după persoanele decedate; celelalte grupuri au fost trimise în oraş pentru a obţine informaţii despre constituirea şi afluirea coloanelor, despre starea de agresivitate a acestora, structura lor, intenţiile, itinerarii de deplasare etc. Un alt grup a fost trimis în întreprinderi, pentru a afla starea de spirit a muncitorilor.

Punctul culminant al mobilizării serviciilor secrete şi al implicării lor în conflictul de la Timişoara a fost atins în 20 decembrie. Încă de dimineaţă, din momentul în care muncitorii de pe platformele industriale au hotărât greva generală şi ieşirea în masă la demonstraţiile antiregim, în coloanele acestora s-au infiltrat numeroşi lucrători şi informatori ai M.I. şi M.Ap.N., dar şi mulţi activişti de partid, de sindicat şi ai UTC cu sarcini şi misiuni pe măsura evenimentelor. Mai mult decât atât, inclusiv Ioan Toma, prim-secretar al C.C. al P.C.R. şi ministru pentru problemele tineretului, membru al C.C. al P.C.R. şi al Guvernului, s-a aflat în rândurile muncitorimii revoltate.

Ioan Toma: *Pe data de 20 decembrie, m-am regăsit între demonstranţii care s-au organizat în zona industrială şi împreună cu ei, scandând lozinci şi stimulând măsuri care să îndemne la nonviolenţă şi la manifestări paşnice, am parcurs tot traseul de la platforma unităţilor economice până în Piaţa Operei şi apoi la sediul fostului Comitet Judeţean de partid.*

Am fost prezent la discuţiile din fostul sediu desfăşurate de reprezentanţii manifestanţilor cu Dăscălescu, Bobu, Bălan şi Pacoste. (Tribunalul Militar Teritorial Bucureşti, Dosar 126/1990, vol. 16, p. 49.)

Mai departe, odată cu coagularea marilor demonstraţii din Piaţa Operei şi din faţa Comitetului Judeţean de Partid, dar mai ales după ocuparea Balconului Operei de către reprezentanţii mulţimilor şi venirea în Timişoara a primului ministru Dăscălescu şi a lui Emil Bobu – nicio mişcare preconizată de revoluţionari n-a fost făcută fără sprijinul (interesat, desigur) al Securităţii. Amplasarea staţiilor de amplificare în balconul Operei şi al Comitetului Judeţean de Partid s-a făcut de Serviciul Tehnic specializat al Securităţii care, desigur, a montat şi mijloace specifice de ascultare şi înregistrate.

Instalarea unui telefon special în foaierul care dădea în Balconul Operei şi unde îşi aveau sediul liderii *F.D.R.* s-a făcut la cererea... revoluţionarilor şi cu acordul lor, tot de către Serviciul Tehnic al Securităţii judeţene (cel ce i-a determinat pe revoluţionari să solicite şi să accepte această soluţie nu putea fi decât un agent de influenţă al Securităţii).

Colonel **Gh. Atudoroaie**, adjunct al şefului Securităţii Timiş, într-un dialog cu **Traian Orban**:

Traian Orban: *„... Între revoluţionarii de la Balcon erau şi unu, doi, trei, nu ştiu câţi colegi de-ai noştri, revoluţionari, care raportau. Erau probabil informatorii şi, probabil, de aceea se ştia în amănunţime ce se întâmplă şi cine sunt în balcon... Pentru că instalarea telefonului s-a făcut cu voia celor de acolo, a celor din balcon... Cu cei de acolo, dar şi sub controlul Securităţii care, prin Filaj, trebuiau să fie informată...”*

Colonel Gh. Atudoroaie*: Mă rog, în Balconul Operei erau oameni care transmiteau informaţii la Securitate. Este real ceea ce spuneţi. Dar cine sunt acei oameni şi cui au transmis acele informaţii nu pot să vă spun, că v-aş dezinforma... Probabil că cei care i-au coordonat pe respectivii şi de la care au primit informaţii s-au bucurat că nu sunt descoperiţi, că nu sunt identificaţi. Probabil că se bucură şi acuma. Iar eu, personal, nu vreau să fiu mai democrat decât democraţii, dar*

vă spun că aveţi dreptate”.(„Memorial 1989”, revistă a Memorialului Revoluţiei din Timişoara, nr.1/2007, p. 69-70.)

Colonel Filip Teodorescu: *„În general se ştia ce se întâmplă în Piaţa şi în Balconul Operei, informaţiile fiind transmise telefonic de lucrătorii de la Filaj, cât şi de colaboratori aflaţi în zonă, unul fiind chiar în grupul celor instalaţi în Balcon”.* (Filip Teodorescu, „Un risc asumat”, Ed. Viitorul Românesc, 1992, p. 108.)

Au fost, însă, şi situaţii de-a dreptul comice în operaţiunea de infiltrare a lucrătorilor din Servicii printre manifestanţi.

Un moment favorabil pătrunderii securiştilor printre liderii Revoluţiei de la Timişoara a fost considerat a fi cel din seara zilei de 20 decembrie, când Nicolae Ceauşescu a aprobat eliberarea deţinuţilor şi, ca atare, a început aducerea şi debarcarea lor în mijlocul mulţimilor din faţa Comitetului Judeţean de Partid – pentru confirmarea rezolvării cererilor adresate conducerii supreme.

Emil Ollei: *La Consiliul Judeţean, seara, nu mai ştiu la ce oră, s-a anunţat că au venit deţinuţii, eliberarea lor fiind o condiţie a dialogului nostru. Euforie, urale. Deci, Judeţul începea să cedeze. Şi iată furgoneta în faţa Consiliului, iată primul deţinut, cu nişte semne de bătaie pe chip, e adevărat. Oamenii l-au luat pe sus, l-au îmbrăţişat, l-au asaltat cu fel de fel de întrebări, şi iată şi al doilea deţinut, îmbrăţişat şi acesta, numai că celui de al doilea ins îi cade revolverul! Oamenii nu s-au mai controlat. Strigau «Fără violenţă!», dar îl loveau cu sete, cu furie.* (Titus Suciu, Reportaj cu sufletul la gură”, p. 192.)

Această întâmplare a generat o isterie generală în rândul manifestanţilor; suspiciunea s-a amplificat şi adâncit, nimeni nu mai avea încredere în nimeni şi s-a declanşat o veritabilă vânătoare de arme şi muniţii la purtător, de parcă securiştii ar fi fost atât de tâmpiţi încât să vină înarmaţi până-n dinţi printre protestatari. Poate că la adăpostul acestei porniri isterizate, Securitatea a introdus în dispozitiv, cu mult mai multă uşurinţă, oameni potriviţi, la locuri potrivite. Fără arme, desigur. Cu... bagaje, însă!

Psihoza securiştilor, omnipotenţi şi omniprezenţi, bântuia minţile timişorenilor. Oricine era bănuit sau recunoscut a fi angajat al Securităţii era „prins şi bătut bine”.

Nicolae Mavru: *De altfel am observat că printre demonstranţi se aflau şi foşti securişti, pensionari sau nu, şi membri ai familiilor acestora. Dacă ne vedeau, ne recunoşteau, începeau să strige după noi, să ne alunge, incitând mulţimea împotriva noastră. Acest lucru s-a întâmplat cu unul dintre ofiţerii noştri care pur şi simplu trecea prin mulţime de la sediul mare al Securităţii spre unitatea noastră, având o cu totul altă misiune. A fost văzut de un fost securist pensionar, care l-a arătat cu degetul şi a strigat mulţimii: „Uite un securist printre noi!" Omul, curajos, s-a oprit, a spus cine este şi de ce trecea pe acolo. Numai datorită înţelegerii demonstranţilor a fost lăsat să plece nevătămat, căci fostul securist era pornit rău. Pensionari din ăştia s-au repezit prin partide apoi, devenind foarte utili, ca oameni cu experienţă, dar şi cu biografii de deţinuţi politici, furate de la adevăratele victime pe care le maltrataseră în trecut, de ostracizaţi sub Ceauşescu, de daţi afară din serviciu. Când i-am văzut mai târziu în partide, mi-am spus: „S-a terminat repede cu democraţia!" Generaţia securistă prinsă în activitate la revoluţie a făcut mai puţin rău decât cei ce se aflau de mulţi ani la pensie (şi au lucrat în perioada Nicolschi), dar ăştia cu suflete multe pe conştiinţă şi-au găsit loc mai repede în noua societate. Greu şi târziu, foarte târziu, s-au lămurit oamenii asupra adevărului.* („Revoluţia în stradă", Ed. RAO, Bucureşti, 2004, p. 137.)

Revenind în Balconul Operei, putem afirma că aici a fost o concentraţie îndestulătoare de oameni ai serviciilor care au produs o recoltă... record de informaţii pentru organele specializate, dar şi pentru factorii de decizie politică. *„În 21 decembrie, am mai infiltrat câţiva pentru a vedea ce prevede platforma, către ce ne îndreptăm, cine ne va conduce şi alte sarcini specifice serviciului: străini, acte de terorism, foto-filmatul etc."* (Nicolae Mavru, „Revoluţia în stradă", p. 150.)

Revoluţionarii din Balcon, îndeosebi liderii, erau convinşi de prezenţa nevăzută a serviciilor. Dar era greu, foarte greu, poate chiar imposibil să intuieşti, să numeşti o persoană anume, mai ales că atunci, acolo, – când Ceauşescu şi structurile erau încă la putere – se impunea unitatea de scop şi acţiune, constituirea unui nucleu dur, capabil să reziste la provocări şi şantaje. Se încerca, însă, uneori subtil, alteori cu forţa să fie identificaţi intruşii.

Alexandru Ciura: *La început, în foaierul Operei erau cca 70 de persoane. Agitaţie, gălăgie... Ce mai, brambureală curată. Şi, din nefericire, nicio cunoştinţă, deşi sunt timişorean get-beget. Asta m-a cam inhibat. De aceea, la început, n-am schimbat cu nimeni nicio vorbă...*

Ceea ce mi-a schimbat starea a fost o propunere: „Domnilor, aici suntem prea mulţi. Propun să rămână numai cei dispuşi să ia microfonul, să iasă în Balcon, să precizeze locul de muncă, să dea date personale, după care să încurajeze mulţimea". Ştiţi ce s-a întâmplat atunci? Mulţi, foarte mulţi, au luat-o spre ieşire, cu fruntea în pământ". (Titus Suciu, „Lumea bună a Balconului", p. 92.)

După trimiterea delegaţiei de revoluţionari la Consulatul Iugoslaviei, cu Platforma-program a *F.D.R.* şi cu lista nominală a liderilor formaţiunii, avocatul **Petre Petrişor** a trăit momente de cumpănă: „*Nu ştiu nici acum ce să cred despre o anumită iniţiativă a lui Boeru. La un moment dat s-a apropiat de mine şi mi-a şoptit: «Fii atent, e plin de securişti. Fă-mi o listă cu numele şi adresele voastre, că s-ar putea ca cealaltă ...». «Ca să le-o dai lor?», l-am repezit eu. «Nu, vai de mine» şi a început să se jure aşa cum unui bărbat nu-i şade bine deloc: «Pe crucea mea, pe Dumnezeul meu că eu vreau să vă ajut, nu să vă fac rău». Nu l-am crezut, dar mi-am dat seama că nu aveam ce pierde, aşa că am luat-o pe Simona de o parte, i-am dictat lista, i-am dat-o, nu ştiu ce a făcut cu ea, nu ştiu ce scop a avut Boeru, poate a vrut într-adevăr să ne ajute, poate nu, acum însă, că totul s-a sfârşit cu bine... Nu ştiu dacă înţelegeţi de ce atâtea rezerve. Totul pornea de la faptul că nu ne cunoşteam.*

Atunci, parcă atunci am avut un schimb de replici cu regizorul Ieremia: «Dumneata eşti Petrişor?», m-a acostat la un moment dat. «Da». «Am nişte informaţii neliniştitoare». «Mă rog...» «Eşti persoana care a insistat ca deţinuţii să fie eliberaţi. Aşa-i?». «Exact». «Ei bine, află că aţi bătut apa în piuă degeaba: în loc de deţinuţi vi s-au vârât sub nas securişti!» Afirmaţia m-a scos din ţâţâni şi i-am întors-o fără niciun menajament. «În fond, cine eşti dumneata, domnule? Nu ţi-e ruşine să vorbeşti astfel? Ai fost cumva pe-acolo?»

Dar v-am spus, nu mă puteam acomoda deloc şi-n cele din urmă am hotărât să plec. E posibil ca asta să se fi întâmplat în jurul orelor paisprezece. Savu a sesizat şi el starea mea, la un moment dat spunându-mi: «Lasă-i în pace, domnule avocat, lasă-i în pace...»” (Titus Suciu, „Lumea bună a Balconului...”, prima ediţie, p. 194-195.)

Psihoza securistă s-a amplificat şi a atins apogeul, în Balconul Operei, în seara de 21 decembrie.

Înregistrările audio-video publicate de Marius Mioc sunt mărturie certă a dezlănţuirii maselor îmfierbântate:

În Balconul Operei, o voce de femeie: *S-ar putea cu toate forţele de aici, mişcarea să fie controlată de Securitate... Am început, ne-am angajat, trebuie să continuăm. Fiindcă dacă ne liniştim, mâine din partea Securităţii o să vină la fiecare în parte acasă şi-i bagă în puşcării; o să moară în accidente de maşină suspecte, ca de obicei... Să nu uităm Valea Jiului, Braşovul. Am învăţat mult, vom lupta alături, pentru că vom câştiga... am pierdut totul... după ce am trecut prin ce-am trecut.*

- Mă numesc Daniel, sunt proiectant la Electromotor. Tovarăşul prim-ministru Dăscălescu. Tovarăşul prim-ministru Dăscălescu... (rumoarea mulţimii, strigăt: să iasă afară!)

Bărbat: *Nu creaţi panică! Nu creaţi panică! Nu creaţi panică!*

Glas din mulţime: *Ăla-i securist. Ăla-i securist!*

Bărbat: *O verificare, prinde-l!*

În continuare, depune mărturie **Nicolae Mavru**: *Spre ora 24.00, la Operă mai erau câteva mii de persoane. După ce au vorbit câţiva, oamenii au început să se retragă, să plece la treburile lor, rămânând un nucleu de 300-400. Atunci, un individ a strigat: „Oameni buni, nu plecaţi, să vă povestesc ceva”. Câţiva s-au oprit să asculte. „Uite ce mi-a spus mama mea – a continuat individul. În ziua de 17 decembrie, în cartierul Girocului, o familie cu doi copii săteau la masă, timp în care au intrat securiştii, îmbrăcaţi în combinezoane negre sau kaki, i-au împuşcat şi i-au măcelărit. Astfel de atrocităţi s-au petrecut şi în alte locuri. De exemplu în Calea Lipovei, securiştii au procedat la fel”. Apoi a început să urle: „Moarte*

securiştilor!” Auzeam pentru prima oară această lozincă. La început uşor, puţini, apoi tot mai mulţi şi în final toată masa din Piaţa Operei a început să strige „Moarte securiştilor!” Astfel, câteva sute de oameni au revenit în Piaţa Operei. (Nicolae Mavru, „Revoluţia în stradă”, p. 138.)

Apoi, din Balconul Operei a intervenit Lorin Fortuna care, conform aceleiaşi înregistrări publicate de Marius Mioc, a încercat să tempereze pornirile antisecuriste ale mulţimilor: „Nu!... Să ştiţi un lucru. Nu ştiu dacă-i bine cum spunem aşa... *Şi în rândurile Securităţii, să ştiţi, că sunt mulţi care ne-au ajutat. Voi nu ştiţi, dar noi ştim. Sunt mulţi. Şi acolo sunt oameni care vor să scape de Ceauşescu...”*

Aflat în foaierul Operei, Claudiu Iordache a primit telefon – în noaptea de 20/21 decembrie, de la soţia sa, Antoaneta, aflată în acel moment în sediul C.J.P. cu treburi redacţionale (era ziarist la revista „Orizont”): *„Aveţi grijă că aici se ştie tot ce discutaţi şi tot ce faceţi acolo. Sunteţi ca pe o scenă în faţa unui public select”.*

Peste ani, Claudiu Iordache avea să primească confirmarea spuselor de atunci. Într-un dialog purtat la TVR Timişoara, în 17 martie 2004, cu Radu Tinu, fostul şef al Securităţii Timiş, acesta se mărturisea franc, fără oprelişti:

- Mulţi, destul de mulţi oameni din Balcon erau în legătură directă cu Securitatea, iar telefonul de la Operă, folosit de revoluţionari, a fost permanent ascultat. Ştiam tot ce faceţi, dar v-am lăsat în pace pentru că nu aveam soluţie...

O asemenea mărturie făcuse şi **Ion Coman** într-un interviu din penitenciar, în septembrie 1990: *„Puteam să-i **ridicăm** pe primii care s-au erijat în conducători. V. Popovici a dat telefon în seara de 16 decembrie în ţară. Este clar că puteam să-l arestăm în acea noapte. **N-am făcut-o!** În rândul celor 15 capi de la Operă din 20 decembrie, unul era informator al securităţii – am ştiut, minut cu minut, ce se întâmplă, unde sunt postaţi cei cu arme – puteam să intervenim noaptea, când în Piaţă rămâneau câteva sute. **N-am făcut-o!** Am ştiut de deplasarea la Consulatul Iugoslav, puteam să intervenim... **N-am făcut-o!** Având în vedere foarte, foarte slaba pregătire*

a Armatei în 22 decembrie, cadrele de securitate puteau aresta toţi comandanţii. ***N-am făcut-o!*** *Securitatea cunoştea în detaliu activitatea noilor revoluţionari, putea să ia măsura arestării încă din 19 decembrie, când la Timişoara situaţia era deja clară.* ***N-am făcut-o!*** („România Mare", nr.17, 28 sept.1990.)

Unul dintre revoluţionari
- fişă de portret -

În 20 decembrie, când revoluţionarii purtau tratative cu Dăscălescu şi Bobu *„jos, în faţa Consiliului judeţean, Ioan Curuţiu se ocupa cu ordinea în cordonul format de manifestanţi şi ţinea legătura cu cei din clădire”.* (Costel Balint, „1989**.** Timişoara în decembrie”, Ed. Helicon, Timişoara, 1990, p. 91.)

Curpaş Gheorghe: *La un moment dat, când m-am apropiat de uşa Consiliului, i-am spus prietenului meu: „Păi ce caută Curuţiu ăsta aici, mă, că ăsta îi securist?” N-am terminat bine vorba, că cineva m-a luat de mână, mi-a cerut actele. I-am dat peste braţ, acte voia, să mă lase în pace, că aveam să strig în mulţime şi atunci... M-a lăsat, a dispărut el, nu eu... Dar după un timp am plecat acasă, pentru că în primele cinci-şase rânduri, am văzut mulţi, foarte mulţi securişti.* (Titus Suciu, „Reportaj cu sufletul la gură”, Ed. Facla, 1990, p. 183.)

Subinginer Ioan Curuţiu: *În 20 decembrie eu eram printre primii manifestanţi din faţa C.J.P. şi organizam oamenii de ordine. Cele câteva mii de oameni au înconjurat clădirea fără să calce spaţiile verzi. Acolo, la intrarea în sediu, m-am întâlnit cu colonelul Filip Teodorescu, adjunctul şefului contraspionajului din D.S.S. Mi-a spus: „Era şi timpul să veniţi”. „Aici am venit destul de puţini – i-am răspuns. Câteva zeci de mii de oameni sunt în Piaţa Operei. După cum vedeţi, suntem organizaţi şi non-violenţi. La ora asta, toată Timişoara e în picioare”. „De ce n-aţi venit toţi aici?”. „Fiindcă întâi trebuie să stăpânim oraşul”.*

Aici s-a întrerupt discuţia, fiindcă lângă noi a apărut un ofiţer de armată şi colonelul Teodorescu a urcat grăbit treptele înapoi în sediu. (Radu Ciobotea, „După revoluţie, târziu...”, Ed. „Almanahul Banatului”, Timişoara, 1995, p. 87-88.)

Deci, în 20 decembrie, când Ceauşescu era la putere, când primul ministru Dăscălescu şi Emil Bobu se aflau în

clădirea Judeţenei de Partid Timiş, şeful contraspionajului din D.S.S. discută cu un necunoscut căruia îi reproşează că nu sunt suficienţi oameni (ai cui?) în faţa clădirii. Poveste însăilată, totuşi, în jurul unui sâmbure de adevăr: întâlnirea a avut loc, discuţiile au fost, însă, cu totul altele.

În seara de 20 decembrie, când manifestanţii au părăsit sediul Comitetului Judeţean de Partid şi s-au mutat în Piaţa Operei, Doru Curuţiu s-a mutat şi el, cu funcţie cu tot, la Operă. A devenit repede şi foarte lejer, incredibil chiar, şeful pazei revoluţionarilor aflaţi în foaierul Operei.

Miodrag Milin: *Lui Barbu Sorin, Oprea i-a dat misiunea să menţină legătura dintre el (se afla jos) şi Doru Curuţiu (care era sus, la balcon). Se înserase. A căutat oameni pentru a asigura paza subsolului clădirii. Unele uşi le-au blocat cu fiare, cuiere, ţevi ... Burnea Titi a asigurat paza la intrarea personalului în clădire. Făcea percheziţie şi verificări corporale. Până se ajungea sus, în balcon, erau vreo 4-5 asemenea „filtre" de control. A rămas de pază tot timpul – şi în ziua de vineri, până sâmbăta dimineaţa.* („Timişoara 15-21", 1990 p. 146.)

„În seara de 21 decembrie se făcuse un pas hotărâtor pentru alăturarea Miliţiei..., Transport Feroviar..., a colonelului Medrea, intereselor revoluţiei. Pe bază de proces-verbal, un grup de revoluţionari, printre care Curuţiu, Săsăran, şi alţii primesc armament". (Costel Balint, „1989. Timişoara în decembrie", Ed. Helicon, Timişoara, 1992.)

Deci, revoluţionarii din Balconul Operei, în conflict cu regimul, primesc **pe bază de proces-verbal,** armament şi muniţie de la o structură militară a statului, în condiţiile în care Ceauşescu şi statul de drept erau încă de neclintit.

După Revoluţie, în ianuarie 1990, Doru Curuţiu este numit de judeţeana ... revoluţionară adjunct al comandantului Miliţiei municipiului Timişoara.

Sorin Oprea: *Curuţiu Dorel a stat o vreme pe lângă Fortuna; acesta l-a numit responsabil cu paza în foaier...*

Nu ştiu dacă Curuţiu a fost în foaier şi în 20. Din 21, da. Dar pe 20 eu nu l-am văzut. Cu atât mai mult nu pot să spun ce a făcut şi unde a fost în primele zile ale revoluţiei. E sigur însă că domnul Curuţiu nu a făcut parte din grupul de

tineri ce-mi fusese în preajmă în noaptea de 16/17 decembrie. Absolut sigur...

Cu toate astea...

În iunie 1990, am fost la generalul Diamandescu, pe atunci ministru adjunct al M.I. Din vorbă în vorbă, am ajuns la numele Curuţiu. Atunci, generalul Diamandescu mi-a arătat un dosar pe care era trecut numele Curuţiu. Era dosarul cu ordinul prin care i se acorda gradul de locotenent-colonel, conferit pentru faptul că a fost conducătorul insurecţiei de la Timişoara. Şi mi-a mai spus ceva generalul Diamandescu: că „gradarea" lui Curuţiu se realiza prin filiera Chiţac, care atunci era ministru de interne, iar la Timişoara, „generalul Chiţac fusese unul din oamenii de încredere ai lui Coman. Ce relaţie să fi fost oare între Coman şi Curuţiu la Timişoara? Ghici ghicitoarea mea". Aceeaşi activitate a avut-o şi dna Rodica Giura. Ne-a ajutat pe-acolo, prin balcon, pe la împărţitul cafelei şi în prezent este căpitan la SRI. (Titus Suciu, „Lumea bună a Balconului", Ed. IRRD, Bucureşti, 2008, p. 210-211.)

De altfel, autorii lucrării „Şase zile care au zguduit România. Ministrul de Interne în decembrie 1989", îl prezintă pe Ion Curuţiu ca şi comandant al gărzilor revoluţionare, nu doar la Consiliul Judeţean, unde într-adevăr a organizat paza sediului şi a celor aflaţi în interior la tratative cu Dăscălescu, în 20.12., ci şi la Operă, pe toată durata Revoluţiei, când se ştie că la Operă comandantul a fost Sorin Oprea, iar Curuţiu a asigurat paza la etaj, în foaierul Operei (p. 126). Tot în lucrarea citată, autorii consemnează faptul că „la cererea unor revoluţionari, printre care Curuţiu şi Săsăran, colonelul Iulian Medrea, şeful Serviciului Miliţie T.F. Timişoara le-a distribuit acestora armament şi muniţie şi a pus la dispoziţie mai mulţi ofiţeri şi subofiţeri pentru a participa la măsurile de ordine şi pază organizate de *F.D.R.*" (p. 129.)

Sindromul Medrea

După eşuarea tentativei de organizare a contra-demonstraţiei, după întoarcerea trenurilor cu gărzile patriotice în localităţile de origine, la nivelul grupei operative de la Comitetul Judeţean de Partid intră în pregătire cea de a doua variantă de reprimare a revoltei timişorenilor: arestarea liderilor din Balconul Operei şi înlocuirea acestora cu activişti pro-regim.

Operaţiunea – complexă, riscantă – trebuia să aibă temeiuri legitime şi motivul invocat de la început a fost recuperarea armelor sustrase de unii revoluţionari pentru înarmarea ilegală a gărzilor care apărau liderii din Balcon.

Sorin Oprea: *Ideea constituirii pazei la Operă mi-a venit de la... „furnicăreala" din foaier: intra şi ieşea în Operă cine voia, iar pe de altă parte începuse, în condiţiile în care armata se retrăsese, să se folosească un nou substantiv: „teroriştii". Mi-am propus, deci, să organizez paza Comitetului format, mă rog, în continuă formare, deoarece eu credeam că prezenţa vreunui diversionist în foaier ar fi putut periclita tot ceea ce aşteptam să se înfăptuiască în Timişoara, în ţară.*

Deci, nu m-a însărcinat cu treaba asta nimeni, iniţiativa era a mea şi am procedat după cum am crezut eu că era bine. Experienţă nu aveam, dar am pus suflet şi dăruire şi-aş zice şi neodihnă pentru că de atunci, din douăzeci, n-am mai mers acasă până în douăzeci şi şapte şi nici n-am dormit vreun ceas în aceste şapte zile şi şapte nopţi.

Arsenalul nostru se reducea la trei ***arme şi un pistol T.T.*** *Am luat în primire cabina de la intrarea de pe strada Mărăşeşti, la început am avut doar o mână de tineri, dar până la urmă am ajuns la 146 de posturi de pază. De ce atâtea? Păi, clădirea aceea este infernală. Are o groază de coridoare, de uşi, se poate intra şi din Alba Iulia şi din Piaţă şi din Mărăşeşti şi dintr-o curte interioară, ce mai, e îngrozitoare –, aici incluzând şi intrările posibile dinspre Hotelul Timişoara.*

Armele n-au ajuns, fireşte, dar băieţii aceia acceptau să stea de „santinelă" cu mâinile goale, eu având grijă doar de un singur lucru, să-i „plantez" astfel încât să se vadă unul pe celălalt ca, în situaţia că ar fi apărut cineva, vestea să ajungă la noi, la cei cu arme. („Lumea bună a Balconului", 1990, p. 1243.)

De unde aveau cele patru arme?

Col. Filip Teodorescu: *Prezenţa lui Constantin Dăscălescu şi Emil Bobu la Timişoara a produs armatei multe necazuri. Aşa cum rezultă din declaraţia generalului Ştefan Guşă, aflată în volumul IV/d.6-90, pagina 510, „patru soldaţi de la C.A.A.T. care îi gardau pe cei doi în drum spre Comitetul Judeţean de partid, au fost dezarmaţi de persoane neidentificate. Soldaţii erau îmbrăcaţi civil. Nu cunosc dacă armamentul şi muniţia au mai fost recuperate vreodată, dar persoane înarmate au fost văzute, în aceeeaşi zi, sub balconul Operei, cât şi la Comitetul Judeţean de Partid.*

De altfel, în primele zile şi alţi militari au fost dezarmaţi, aşa cum rezultă din „Jurnalul de luptă", aflat la dosarul cauzei şi publicat în serial de ziarul „România liberă". (Filip Teodorescu „Un risc asumat", Ed. Viitorul românesc, 1992, p. 107.)

Sigur, existau arme în posesia revoluţionarilor de la Operă, dar într-o acţiune rapidă şi în forţă cum se preconiza, acestea puteau să dispară fără urme, ascunse sau aruncate pur şi simplu pe ferestrele Operei. Or, ele trebuiau recuperate de la infractori şi prezentate public ca obiecte ale infracţiunii. Ca atare – folosindu-se oameni de încredere ai serviciilor, infiltraţi printre revoluţionari – s-a procedat la o alimentare acoperită, mascată cu noi arme a „civililor" aflaţi în paza Operei.

Acum în acest moment, intră în arenă un personaj fabulos: colonelul **Iulian Medrea,** şeful Miliţiei Transporturi Feroviare din Timişoara. Acest ofiţer de rang superior care răspundea de paza, protecţia şi siguranţa transporturilor feroviare din zona Banatului (mai multe judeţe, deci), aflat în nomenclatura de vârf a Ministerului de Interne şi nu subordonat Miliţiei Judeţului Timiş, susţine că în seara de 21 decembrie a distribuit armament şi muniţie revoluţionarilor din sediul Operei, la cererea acestora, din proprie iniţiativă, încălcând astfel toate legile ţării, toate regulamentele şi ordinele militare, în condiţiile în care toate structurile militare se aflau în alarmă

de luptă, când se decretase stare de necesitate pentru judeţul Timiş, când în Timişoara funcţiona un comandament politico-militar de urgenţă, condus de Ioan Coman – secretar al CC al PCR cu răspunderi pentru probleme militare şi de justiţie, din care făceau parte generalul Constantin Nuţă, adjunct al Ministrului de Interne şi şeful Inspectoratului General al Miliţiei şi locţiitorul acestuia, generalul Velicu Mihalea.

În aceste condiţii, deci, de criză majoră şi de strictă supraveghere, colonelul Medrea spune că a acţionat ... haiduceşte, pe cont propriu, în favoarea Revoluţiei.

Povestea lui, înteligent construită, cuprinde mister, suspans şi un final... apoteotic.

Iulian Medrea: *Eu am avut mari probleme cu nenorocitul de Nuţă – generalul Nuţă Constantin, adjunct al ministrului de interne şi şef al Inspectoratului General al Miliţiei, care se afla la Timişoara, împreună cu Coman, Stănculescu şi ăilalţi care veniseră să înăbuşe Revoluţia. M-a acuzat că din cauza mea n-au ajuns garniturile de tren până la ora 6.00 dimineaţa, cum se planificase de la Bucureşti; că la ora 7.00 gărzile patriotice trebuiau să fie în dispozitiv şi că eu am sabotat tot timpul. Mă suna la telefon şi mă înjura... M-a înjurat de toţi Dumnezeii, m-a făcut de nu pot reproduce cuvintele pe care mi le-a zis... Te bag în p... mătii de nemernic, te împuşc... te fac... Nu puteam să zic nimic, nu am reacţionat... Venea câte un tren şi nu putea intra în gară. La telefon, Nuţă: „Vezi că tu l-ai deviat, nemernicule şi nenorocitule! Cristosul mătii”... Şi-mi trântea telefonul.*

În jur de ora 19.00 seara, mă sună. După toate înjurăturile, am zis că nu mai răspund la telefon. Am spus ofiţerului de serviciu să spună că sunt la Regională. Peste câteva minute, ofiţerul de serviciu a urcat la mine şi mi-a spus: „Tovarăşe comandant, ne înjură de toţi Dumnezeii. Ne cere să vă găsim, să vorbiţi neapărat cu el. Şi înjură, face isterie la telefon”. L-am sunat. Îmi zice: „Te prezinţi urgent la mine!”...

M-am dus... Eram într-o situaţie de groază, înfiorător de stresat după câte îmi făcuse... Am intrat la inspectorul şef în birou, unde îşi făcuse Nuţă reşedinţa... Nuţă îmi zice: „Stai, măi, boule, acolo la masa aia!”. Era masa de consiliu. El era la masă, în cămaşă, cu cravată, şi ţinea o bucată de pâine în

mâna stângă, iar în mâna dreaptă avea un pix, ceva, un creion, nu ştiu ce avea. Pe fotoliul din faţa biroului era, către geam, generalul Mihalea, care tot scria ceva. Fotoliul celălalt era liber. Şi a început dialogul.

„Tu ştii că în Timişoara este stare de necesitate, măi?" Am răspuns că ştiu. „Tu ştii că eu am dreptul să te împuşc? Ştii care este dreptul meu pentru neexecutare de ordine? Eşti un trădător. Eşti un laş. N-ai executat nimic. Să te împuşc fără judecată, dobitocule, cretinule. Te-am pus şef aici, la transporturi. Te-am pus şef..." Am răspuns: „Cum doriţi dumneavoastră!". În timpul acesta, când îmi făcea toată teoria asta şi mă ameninţa cu împuşcatul, fără judecată, a intrat generalul Emil Macri. Acesta avea o hârtie în mână. Nu m-a văzut pe mine la masa aceea de prezidiu şi a mers direct către Nuţă. Ei fiind prieteni foarte buni, se tutuiau. L-a întrebat pe Nuţă: „Ce facem, măi, că sunt mulţi ai dracului..." Nuţă i-a replicat: „Îi treaba ta asta, nu a mea. Descurcă-te, măi, băiatule...". A zis-o sub formă de băşcălie. Nu ştiu la ce se referea, pentru că nu a făcut nicio precizare. Au mai zis ceva acolo cifrat, nu ştiu ce şi în timpul acela a mai intrat un tovarăş, mai înalt, nu ştiu cine a fost acesta, nu-l văzusem până atunci, cu un păr lins pe cap şi s-a aşezat pe fotoliul liber. Macri a rămas în picioare, pe celălalt fotoliu era generalul Mihalea. Cred că era şi ăsta ceva mare, din moment ce s-a aşezat în fotoliu, şi nu s-a aşezat Macri, care era şeful Direcţiei a II-a de Securitate. Şi cum discutau ei, aşa, Nuţă a ridicat capul. Am zis: „Tovarăşul ministru, eu, într-adevăr, aveţi dreptate că nu am făcut, dar voi face, voi drege..." după care am fugit. Am luat-o pe uşă. Mi-am zis: o striga după mine, n-o striga, sunt pe scări. Şi am coborât de la etajul unu direct la maşină. Norocul meu, zic acum, că l-am găsit pe şofer dormind cu capul pe volan. I-am strigat; repede, repede, fuga, dă-i drumul... Ne-a deschis poarta şi am ieşit şi de frica pe care o acumulasem în mine m-am descărcat. Am dat cu pumnul stâng în bordul maşinii şi am ţipat o dată tare. Aşa mi-a spus mai târziu şoferul, că eu nu-mi mai aduc aminte.

... Când am ajuns în unitate, am blocat porţile, le-am legat în lanţuri. Să nu iasă nimeni, să nu intre nimeni. Mai târziu, mă aflam în birou şi am primit un telefon de la un

comandant al insurecţiei, Sorin Oprea, pe care nu-l cunoşteam, nu-l văzusem, nu auzisem de el. Mi-a spus că este comandantul insurecţiei. Şi că îmi cere să dau armament la revoluţionari. Da, prin telefon mi-a zis asta. Da. A zis că vin la mine mai mulţi revoluţionari. Că o să-mi ceară armament. Pentru că sunt atacaţi de elemente duşmănoase de la Hotelul Timişoara. Acesta fiind perete în perete cu Opera. Şi, într-adevăr, a venit unul, Ion Puluciu, nu-l cunoşteam, pe urmă a ajuns poliţist, acum a trecut în rezervă, fiindcă a avut nişte necazuri cu boala, cu ceva. Şi cu mai mulţi revoluţionari, care aveau delegaţii din partea insurecţiei, cu ştampila insurecţiei-revoluţiei pe ele, şi spuneau că au nevoie de armament. Să le dau armament. Că aflaseră că eu din 17 sunt cu ei... Ştiau că eu, începând cu 18, doi ofiţeri ai mei au lucrat împreună cu revoluţionarii, la Operă. Doi ofiţeri, Croitoru şi Enache. Şi au rămas să sprijine Revoluţia. Să facă tot ce e posibil în favoarea Revoluţiei. Ei mă şi informau cu ce se întâmplă în oraş. Veneau la unitate, la mine, şi-mi spuneau: Tovarăşe comandant este aşa şi aşa. Practic, de la ei am aflat eu multe lucruri...

Aşadar, având încredere în mine, că doar lucrasem cu ei, prin Croitoru şi Enache, au venit la mine să le dau armament.

Când au venit, mai întâi au întrebat: „Dumneavoastră mai aveţi armament, vrem să vedem cum este depozitat, cum este păstrat". „Nu este niciun secret. Este păstrat în condiţiile legii". A coborât acolo unde aveam rastelele cu armament şi apoi zice. „Avem şi noi nevoie". „Bine, domnule. Aveţi hârtie?". „Da aici dovada". Am dat ordin la ofiţerul care era cu ordinea publică, locotenent-major Roroşi şi Olaru, care era şef la mine la secretariat. „Măi, vedeţi acolo, daţi-le exact pe bază de dovadă cu două încărcătoare fiecare. Verificaţi dacă sunt complete". Eu reţin că le-am dat în jur de opt arme.

Pe bază de dovezi. Fiecare a semnat dovada pe care mi-a dat-o. Că eu, subsemnatul cutare, cu legitimaţia din partea insurecţiei cu nr., am primit de la Miliţia T.F., prin cutare, automatul cu serie nr. Şi două încărcătoare complete, 60 de cartuşe, sau 64, erau 32 într-un încărcător. Şi au plecat.

- ***Pe 21 decembrie, când s-a întâmplat asta, în Timişoara mai erau generalul Ion Coman, generalul Nuţă,***

generalul Stănculescu, toată conducerea. Se constituise un comandament unic pentru reprimarea revoltei. Şi totuşi, dumneavoastră, colonel, şeful... Ce s-a întâmplat, aţi fost sub o anume presiune a revoluţionarilor?

- Nu sub presiunea revoluţionarilor. Eu am avut un şoc puternic în 1981, cu casa socrilor mei, o căsuţă cu trei camere în centrul Bradului, din judeţul Hunedoara. Îmi făcusem nişte planuri. Să o pun la punct, să o aranjez cu ce se poate, că bătrâneţea mea va fi căsuţa asta. Şi o iubeam enorm de mult. Asta era averea pe care o aveam şi eu. Şi n-a fost să fie aşa. Mi-au dărâmat-o nenorociţii, cu planul lor de sistematizare a localităţilor, planul lui Ceauşescu. Cred că a fost cea mai mare supărare a vieţii mele pe care n-am spus-o. În faţa casei pe care o dărâmau buldozerele a murit socrul meu, i-a explodat inima şi a murit.

M-a marcat enorm. Supărare pe care nu am spus-o nimănui, niciodată. Supărare care a explodat practic, în decembrie...

A explodat atunci, seara, după toate jignirile şi umilinţele acelea, venite din partea generalului Nuţă, care mi s-a adresat cu ce a fost mai urât şi mai spurcat la gură. Şi s-a cumulat cu treaba cealaltă. Acum nu vreau să pozez în „eroul lu' peşte", dar ura a fost aşa de mare, că a explodat. După momentul tragic cu casa şi cu socrul mort, în 1987, la deschiderea anului de învăţământ, Ceauşescu a fost în Timişoara. Eu eram acolo, în dispozitiv, la un colţ, pe unde maşina mergea deschisă, cu 5 km/oră, şi mă gândeam în sinea mea că acum, foarte frumos, pot să-i curăţ pe amândoi, că sunt la un metru de ei. Vedeţi, dumneavoastră, eu sunt un om care respectă pe toată lumea. Nu contează cât este de mare sau de mic. La mine nu contează decât omul. Că ăla mătură strada, pentru mine este un om. Că celălalt nu ştiu ce face, toţi sunt la fel. Sergenţi, plutonieri, toată lumea are acces la mine, uşa era permanent deschisă. Puneam mare bază pe ei şi am spus că ăştia mici trebuie respectaţi. Aşa a fost felul meu. Aşa am gândit eu, când eu respect prea mult.Nu admit nimănui să mă jignească, să mă umilească. Devin atunci o fiară. Sar dintr-o extremă în alta. Nu am mijloc. Asta este firea mea. Le-am spus la mulţi: domnule, nu mă jigniţi, că eu prea mult respect omul.

Ştiţi ce se întâmplă în momentul acela cu mine, îmi place să-l văd cum moare, atât devin de sadic. Pe acela care mi-a făcut mie rău. Şi am spus că, în afara de asta, ţin şi duşmănie toată viaţa. Nu pot suporta să simt că mă lucrează, mă face; nu pot suporta. Mai bine să-mi spună în faţă, dar să nu-mi facă treburi din astea, că atunci devin o fiară. Oamenii cu care am lucrat ştiau treaba aceasta. („Oamenii Revoluţiei", Ed. IRRD, 2011, p. 184...191.)

Aceasta este povestea înarmării revoluţionarilor din Balconul Operei, spusă autorului de generalul Iulian Medrea, în vara anului 2008.

Sorin Oprea, comandantul gărzilor din sediul Operei, cel care l-a determinat printr-o simplă vorbire telefonică pe colonelul Medrea să dea armament revoluţionarilor are o altă variantă: *„Spre seară, m-am trezit în faţă cu doi civili. Fuseseră «scoşi» dintr-o maşină care demonstranţilor li se păruse suspectă. «Ce căutaţi aici?», i-am întrebat. «El e şoferul colonelului Medrea, eu sunt locotenet, lucrez în criminalistică. Am fost plecaţi în misiune şi, la întoarcere, el a spus că voia să vedem ce-i în Piaţa Operei». Nu i-am putut crede, nu funcţiona încă «prezumţia de nevinovăţie», oricine putea fi securist cu sarcină specială, aşa că le-am spus să se gândească şi să mărturisească scopul venirii lor acolo; ei au negat orice subversiune, eu mi-am cam ieşit din fire şi, sperând că-i sperii, le-am spus că rămân două variante: împuşcarea pe loc, ori predarea în mâinile mulţimii. Şoferul s-a pierdut cu firea: soţie, copil bolnav etc., etc., în schimb răspunsul locotenentului mi-a plăcut: «Sunteţi comandant, hotărâţi dumneavoastră!» Păi cum să fii rău cu asemenea oameni? Şi atunci le-am spus: «Mergeţi şi spuneţi-i colonelului Medrea că Oprea v-a dat drumul. Dar să nu vă mai prindă cineva pe aici că demonstranţii urăsc uniforma de miliţian şi a doua oară n-o să vă mai scape nimeni». Apoi, ca gestul să nu pară formal, le-am dat doi oameni care i-au însoţit până la gară".* (Titus Suciu, „Lumea bună a Balconului", Ed. Helicon Banat S.A.", f.a., Timişoara, p. 146.)

Acei „doi oameni care i-au însoţit până la gară" erau: Curuţiu şi Săsăran, după cum se precizează în lucrarea editată de Ministerul de Interne „Şapte zile care au zguduit România".

Ministerul de Interne în Decembrie 1989, p, 129: *„Întrucât în sediul Operei apăruseră unele persoane suspecte înarmate (aşa cum erau Jean zis Alba Neagra, cunoscut infractor şi Oprea Sorin – bişniţar, care conducea două grupuri rivale), la cererea unor revoluţionari, printre care Curuţiu şi Săsăran, col. Iulian Medrea, şeful Serviciului Miliţie T.F. Timişoara le-a distribuit acestora armament şi muniţie şi a pus la dispoziţie mai mulţi ofiţeri şi subofiţeri pentru a participa la măsurile de ordine şi pază organizate de F.D.R."* .

Mihaela Veronica Ţariuc, autoarea unei ample monografii „Frontul Democratic Român", apreciază că armele au fost distribuite revoluţionarilor de către colonelul Medrea în legătură directă cu arestarea celor doi emisari ai colonelului, reţinuţi de Sorin Oprea: *Noaptea de 21/22 a constituit o perioadă critică în existenţa F.D.R., deoarece ar fi facilitat anihilarea sa, dacă s-ar fi acţionat în forţă (în Piaţă nu mai erau decât 250 de oameni), deşi F.D.R. dispunea de o gardă de pază, care era înzestrată şi cu câteva arme automate. Armele au fost luate de la soldaţii care, în timpul zilei, încercaseră să se opună demonstranţilor şi fuseseră copleşiţi numeric, cedând armamentul pe care-l aveau, precum şi de la fosta Miliţie Transporturi Feroviare, în schimbul eliberării unor cadre ale acestei instituţii, care încercaseră să se infiltreze în interiorul clădirii Teatrului Naţional, în scop deversionist.* („Caietele Revoluţiei", nr.5 (7) 2006, p. 27.)

Interesant este că, deşi cei doi „revoluţionari" – Curuţiu şi Săsăran – au depus mărturie privind deplasarea şi primirea armelor de la şeful Miliţiei T.F., iar Sorin Oprea a confirmat trimiterea celor doi, generalul Medrea o coteşte în stil CFR, trage macazul spre o linie moartă şi vorbeşte despre Ion Puluciu şi Gal – nume necunoscute şi persoane inexistente în acel moment în Balconul Operei.

Ioan Curuţiu: *„În cursul zilei de 21 decembrie, am părăsit sediul Judeţenei de partid şi m-am întors la Operă unde, la prima şedinţă a comitetului executiv al F.D.R., am fost numit şef al gărzilor revoluţionare. La puţin timp de la numire – tocmai organizam paza Operei şi patrulele de stradă – când mi-au fost aduşi doi ofiţeri M.I. care voiau să vorbească cu mine. Mi-au spus că afară se mai află doi colegi de-ai lor. Am*

ieşit şi i-am întâlnit pe locotenenţii major Croitoru şi Enache de la Miliţia T.F. Le-am cerut armele. Enache mi-a dat un pistol cu două încărcătoare pline şi mi-a propus o întâlnire cu colonelul Medrea, şeful Miliţiei T.F. Timişoara. Colonelul Medrea se aştepta la această vizită. Avea pregătită o scrisoare de adeziune la F.D.R. La cererea mea, mi-a dat un act în care a scris că am preluat pistoletul şi muniţia din depozitul M.I. I-am spus că mai avem nevoie de arme şi de sprijin efectiv din partea lor. M-a asigurat că ne va ajuta. Într-adevăr, în scurt timp, o maşină M.I. ne-a adus la Operă încă şapte pistoale mitralieră şi trei staţii radio, cu proces-verbal, cu seria armei etc. Din acel moment, am ţinut legătura, prin staţie, cu Miliţia T.F.". (Radu Ciobotea, „După revoluţie, târziu...", Ed. Almanahul Banatului, Timişoara, 1995, p. 106.)

Să dai armament revoluţionarilor, în condiţiile stării de necesitate şi a alarmei de luptă, doar pentru că în anul 1981 regimul Ceauşescu ţi-a demolat casa socrilor este, totuşi, de necrezut! Cum tot de domeniul absurdului este şi chestia cu inspectarea de către revoluţionari a depozitului de armament al unităţii. Medrea spune că la venirea revoluţionarilor în unitatea militară pe care o comanda le-a permis acestora să inspecteze depozitul de armament şi muniţii, să-i asigure pe revoluţionari că el este un trădător al regimului, că nu-l interesează Curtea Marţială, ci victoria Revoluţiei!

Or, mărturiile lui anterioare îl contrazic categoric, mai ales când declară că, începând din 18 decembrie, a avut oameni infiltraţi printre revoluţionari, apoi, din 20 decembrie, doi ofiţeri – Croitoru şi Enache – infiltraţi în sediul Operei şi care au rămas mai departe cu revoluţionarii. Să sprijine Revoluţia! Şi să facă tot posibilul în favoarea Revoluţiei. *„Cel care m-a informat şi mi-a zis ce este acolo a fost lt. maj. Croitoru. Îmi spunea: tovarăşe comandant este aşa şi aşa. Practic, eu am aflat foarte multe lucruri de la acest ofiţer".*

Dar şi şefii colonelului Medrea aflau foarte multe lucruri de la Timişoara!

Generalul **Ion Suceavă**, şeful Direcţiei Miliţie Transporturi Feroviare, Navale şi Aeriene din Inspectoratul General al Miliţiei, membru în Consiliul de conducere al Ministerului de Interne, declara: *Începând din primele*

momente, am fost la curent cu tot ce se petrecea acolo, cu ajutorul colonelului Medrea Iulian, şeful Serviciului independent regional de transporturi Timişoara, subordonatul meu, care mă informa asupra mersului evenimentelor.

În măsura posibilităţilor, la rândul meu, mi-am ţinut la curent colaboratorii apropiaţi, astfel că începând cu ziua de 18 decembrie 1989, personal nu mai credeam o vorbă din ceea ce se spunea de către conducerea Ministerului de Interne şi de Ceauşescu în legătură cu elementele „huliganice" aflate în oraş.

Schimbul de discuţii telefonice între mine şi colonelul Medrea, atitudinea acestui om, adevărat român, au făcut să realizăm câteva lucruri deosebite. În primul rând patrulele de miliţie feroviară nu au însoţit trenurile cu luptători din gărzile patriotice pe care Ion Dincă le-a dirijat spre Timişoara.

La Timişoara, colonelul Medrea primise ordin ferm din partea generalului-locotenent Nuţă, ca pe peronul staţiei C.F.R., unde se aflau trenurile cu muncitori din gărzi patriotice, să nu dea voie să intre nicio altă persoană din rândul manifestanţilor. Ne-am consultat, pe firul telefonic C.F.R., cu privire la aceste aspecte şi am convenit să-i lase pe oameni să intre, totuşi, pe peron, deşi Medrea a riscat foarte mult, încălcând ordinul lui Nuţă. Era o hotărâre care l-ar fi putut aduce uşor pe Medrea în faţa plutonului de execuţie. Manifestanţii au intrat pe peronul staţiei C.F.R., au discutat cu muncitorii care erau trimişi de Dincă şi Ceauşescu, au fraternizat cu ei, mulţi au pornit cu demonstranţii prin oraş. Speriată, conducerea de partid a luat măsura ca muncitorii să fie retraşi.

Şi toate se petreceau în momentele când la sediul inspectoratului cei care comandau activităţile pe linia Ministerului de Interne erau generalul-locotenent Nuţă şi generalul-maior Mihalea.

Cu toate acestea, cu un curaj şi un eroism rar întâlnite, pe ziua de 20 decembrie, colonelul Medrea a dat, din unitate, armament unor revoluţionari, care erau conduşi de domnul Ion Marcu, pentru a asigura paza infractorilor reţinuţi de filtrele care se formaseră. Este destul de clar că dacă ceea ce a făcut Medrea se descoperea, toţi cei care au contribuit la acţiune ar fi fost pur şi simplu executaţi. De altfel, sediul Miliţiei Transporturi, care se afla situat lângă gara Timişoara,

a fost unicul loc pe care revoluţionarii nu l-au luat cu asalt. Miliţienii de aici, pe toată durata evenimentelor au fraternizat cu ei şi le-au creat facilităţile de care am amintit.

Acesta a fost, cred eu, motivul pentru care imediat după Revoluţie, la cererea reprezentanţilor Frontului Salvării Naţionale de la conducerea judeţului, colonelul Medrea a fost avansat general şi numit la comanda poliţiei judeţene, unde a rămas o bună perioadă, în vremurile acelea tulburi, când se făceau mari eforturi pentru ca viaţa să intre în climatul ei normal". (General Ion Suceavă, „În numele adevărului", Ed. Venus, 1991, p. 243-245.)

Despre distribuirea armelor către revoluţionari, într-o discuţie cu istoricii de la I.R.R.D., generalul Suceavă a afirmat că *„ştia despre această acţiune, fusese informat de colonelul Medrea, dar nu el i-a dat aprobarea"!*

Traian Orban, revoluţionar pur-sânge şi director al fundaţiei „Memorialul Revoluţiei" din Timişoara, declara la un colocviu ştiinţific desfăşurat la Timişoara în data de 23 aprilie 2008, că *„revoluţionarii timişoreni au primit armament de la anumite structuri pentru a se justifica apoi represiunea şi arestarea liderilor. Planul era diabolic, machiavelic".*

Tot cu acest prilej, liderul revoluţionarilor din Arad, **Valentin Voicilă**, afirma că revoluţionarii au primit arme de la Gărzile Patriotice pentru a justifica replica Armatei. Şi exemplifică prin trimiterea unui detaşament de revoluţionari înarmaţi de Gărzile Patriotice, care-şi aveau sediul în Comitetul Judeţean de Partid, la unităţile militare din Cetate pentru a solicita căpitanului Bădălan muniţie. Pe motiv că civilii erau înarmaţi, soldaţii au deschis focul!

În baza informaţiilor de până acum, se poate concluziona că, venit de la generalul Nuţă, col. Medrea trimite maşina personală la Operă pentru a aduce în unitate, din ordinul generalului Nuţă, pe cei doi „revoluţionari" indicaţi de acesta: Curuţiu – agent acoperit dovedit ulterior şi, în acel moment, şeful Pazei în Foaierul Operei – şi Săsăran. Şoferul personal al lui Medrea şi locotenentul de la Criminalistică sunt prinşi şi aduşi în faţa lui Sorin Oprea. La sugestia lui Curuţiu – care ştia mişcarea! – Sorin Oprea ia legătura cu colonelul Medrea si-i propune un troc... rezonabil: vi-i dăm, contra arme şi muniţii.

Colonelul Medrea acceptă imediat schimbul, crezând probabil că este o ... parolă. Mai departe, se ştie... Colonelul Medrea, printr-un gest sinucigaş, de eroism dus până la sacrificiu, a oferit, din proprie iniţiativă, sfidând toate ordinele, armament şi muniţie revoluţionarilor!!!

Un fapt legendar, de trecut în manualele şcolare. Dar istoria, nedreaptă, întârzie să-i recunoască meritele!?

*

Oamenii vorbesc fie pentru a se destăinui, fie pentru a-şi ascunde tainele. Generalul Medrea face parte din a doua categorie: te aruncă în ceaţă, creează în jurul său o perdea de negură care deformează realitatea. În fond, Iulian Medrea descrie realitatea acelor zile, dar schimbă sensul faptelor: din negru face alb şi vice-versa.

Povestea lui ascunde un adevăr cutremurător, incredibil... Medrea a dat armament şi muniţie revoluţionarilor de la Operă la ordinul generalului Nuţă, pentru a se pune în aplicare varianta a doua din planul de represiune întocmit în seara de 20 decembrie de reprezentanţii organelor statului, aflaţi la Timişoara, în frunte cu primul ministru Dăscălescu şi secretarul cu probleme organizatorice al C.C. al P.C.R., Emil Bobu. Acest plan prevedea anihilarea prin capturare a conducerii *F.D.R.*, a liderilor din Balconul Operei.

Pentru că rosteau lozinci anti-sistem şi anti-Ceauşescu şi incitau masele la grevă generală, organele statului nu puteau acţiona în forţă (drepturile omului prevăzute chiar în Constituţia R.S.R.!), dar pentru că se înarmaseră şi periclitau siguranţa cetăţenilor, da! Portul ilegal de armă este interzis în orice stat democratic din lume. De asemenea, dezarmarea militarilor. Sunt cazuri sancţionate de legea penală, indiferent de conducerea politică a statului. Structurile ştiau de existenţa unor arme în posesia revoluţionarilor de la Operă (Sorin Oprea vorbeşte de patru arme), dar la o eventuală acţiune în forţă, acestea ar fi dispărut, desigur, (ascunse sau pur şi simplu aruncate în stradă). Or, pentru a justifica acţiunea, armele trebuiau găsite la purtător, iar aceşti purtători nu puteau fi decât oameni ai serviciilor, infiltraţi, printre revoluţionari – la care urmau să ajungă armele colonelului Medrea.

Operaţiunea tactică, „arme pentru revoluţionari" a fost executată întocmai şi la timp, numai că planul strategic – „capturarea liderilor" – a eşuat. Aşa că din toată această poveste n-a mai rămas decât faptul că – cert, dovedit, – Medrea a înarmat revoluţionarii. De aici, s-a creat legenda care a dus la propulsarea colonelului în primele rânduri ale revoluţionarilor timişoreni, cu efecte benefice pentru persoana în cauză: în 23 decembrie este numit şef al Miliţiei Judeţene, apoi este înaintat la gradul de general şi primeşte, de la noul preşedinte al statului, titlul de „Revoluţionar cu merite deosebite în Decembrie 1989".

Deci, ofiţerul a intrat în vâltoarea evenimentelor din Decembrie 1989 de o parte a baricadei (în rândul forţelor de represiune), dar datorită intrării în gripaj a mecanismelor de represiune şi a evoluţiei evenimentelor (deci fără să fie implicat în vreun fel în acţiunile revoluţionare) a ieşit din Revoluţie – de cealaltă parte a baricadei, printre revoluţionari. Aşa s-a infiltrat el printre învingători.

Din chiar mărturiile lui, rezultă o activitate conformă cu statutul de ofiţer M.I..

În 17 decembrie, la venirea comandoului de la Bucureşti condus de generalul Velicu Mihalea, deşi nu fusese chemat la Inspectoratul M.I. la şedinţa cu cadrele de conducere din structurile judeţene ale M.I., s-a dus din proprie iniţiativă, pentru a primi instrucţiuni şi ordine („Oamenii Revoluţiei", Ed. IRRD, 2011, p.179-180.)

În 20 decembrie, la ordinul generalului Nuţă, trimite miliţieni pentru a împiedica ieşirea muncitorilor de la „Depoul CFR" şi de la „Electromecanica" în marş către centrul oraşului. De trimis trimite, era ordin, dar – spune Medrea – *„i-am lăsat să se organizeze, am adoptat o poziţie favorabilă Revoluţiei."*

Această interpretare a poziţiei de non-combat, în favoarea Revoluţiei, ascunde în fond incapacitatea, neputinţa, forţelor de ordine de a se opune valului revoluţionar, de a bloca şi bara furia mulţimilor.

Toţi cei inculpaţi în Procesul Timişoara – Coman, Stănculescu, Guşă... – spun că meritul lor este că au evitat un măcel, că n-au tras în mulţime şi nu s-au opus prin forţă demonstraţiilor antiregim. Adevărul este că au scăpat situaţia

de sub control, că au fost copleşiţi de masivitatea şi virulenţa revoltei; n-au tras nu pentru că n-au vrut, ci pentru că n-au putut. Voinţa maselor a fost mult mai puternică decât capacitatea lor de ripostă.

Este un fapt dovedit că îmbarcarea şi înapoierea muncitorilor din Oltenia, veniţi la Timişoara pentru o contramanifestaţie s-a făcut la propunerea lui Ion Coman şi cu aprobarea lui Nicolae Ceauşescu. Ei bine, şi în acest caz, colonelul Medrea dă de înţeles că a avut o contribuţie. *„Hotărârea privind plecarea trenurilor cred că s-a luat la Operă. Tot Regionala C.F.R. trebuia să facă cale liberă, dar plecarea lor nu a fost dictată de cineva. S-au convins ei că, într-adevăr, nu este nimeni atacat şi au plecat... Hotărârea administrativă a luat-o, însă, Regionala C.F.R.".*

„Sigur, Regionala C.F.R. a făcut treaba asta. Le-a spus: «Domnule, noi putem să vă punem trenurile în mişcare. Vă facem cale liberă să mergeţi până la Turnu Severin. De acolo vi se face traseul mai departe». În asemenea condiţii, seara au rămas cam 330 de oameni, pentru că nu au avut cu ce să plece. Şi m-am trezit că vin în curte la Miliţia T.F. Au venit cam 30-40. «Ce este, domnule, cu ăştia?». Era întuneric. Seara pe la 10.00. Şi urcă la mine vreo cinci-şase, şi acum ţin minte, zice unul: «Domnule, sunt inginerul..., nu i-am reţinut numele, sunt băiatul fostului şef al Securităţii de la Craiova». «Bine, dar ce s-a întâmplat?». «Domnule, am rămas pe jos. Trenurile noastre au plecat. Eu am terminat facultatea aici, m-am întâlnit cu colegi. S-au dus trenurile, domnule. Să ne faceţi trenuri, că am ocupat gara şi este nenorocire pe aici, prin gară. E plin de ai noştri, pe aici, prin gară. Plus...». Atunci iar am luat legătura cu Regionala C.F.R.: «Tovarăşe director, am extras nişte vagoane de la un tren de marfă, faceţi ce ştiţi să constituiţi un accelerat sau un rapid, cel puţin două-trei, anexaţi-le la astea, ca să putem să eliberăm gara şi oamenii să poată să plece». Şi, într-adevăr, până la 12.00-1.00 noaptea au plecaţi toţi către casele lor". („Oamenii Revoluţiei", p. 193-194).

În 22 decembrie, când Ceauşescu a părăsit C.C.-ul şi toţi demnitarii comunişti fugeau care-încotro, căutând să se salveze de furia mulţimilor, generalii Nuţă şi Mihalea apelează disperaţi la colonelul Medrea, şeful Regionalei

C.F.R. Timişoara pentru a le procura bilete la trenul rapid de Bucureşti. Aceasta este declaraţia ...colonelului Medrea (în „Oamenii Revoluţiei", Ed. IRRD, 2011, p. 195.). În dimineaţa zilei de 22 decembrie, generalii Nuţă şi Mihalea ştiau ce a făcut şi ce n-a făcut colonelul Medrea în seara zilei anterioare. Dacă-l ştiau trădător şi trecut de partea Revoluţiei, cum i-ar mai fi solicitat ajutorul? Or, generalul Nuţă a apelat şi de această dată, ca şi în seara precedentă, la un om al său, de încredere, la un ofiţer superior devotat cauzei.

O analiză aparte, un studiu de caz chiar, merită conduita colonelului Iulian Medrea în raport cu generalul Constantin Nuţă. Este obsedat de acesta, pentru că de la întrevederea cu el a plecat la unitate şi... s-a dat peste cap, a acţionat – zice el! – exact invers decât i-o cereau ordinele primite şi interesele regimului.

În condiţiile în care Miliţia locală se dovedise incapabilă să gestioneze situaţia conflictuală din Timişoara, generalul Constantin Nuţă a ales pentru această misiune deosebit de riscantă, pe muchie de cuţit, un militar şi un om de încredere din nomenclatura Inspectoratului General al Miliţiei, verificat la numire inclusiv de Secţia Militară a C.C. al P.C.R.

Nuţă era cunoscut ca un om dur şi intransigent. Este posibil să-l fi acuzat pe Medrea că nu a gestionat cum se cuvine sosirea trenurilor cu Gărzile Patriotice în gările Timişoarei, dar a procedat astfel pentru a-l face vulnerabil, pasibil de sancţiuni drastice şi, deci, şantajabil. Ceea ce s-a şi întâmplat.

Pentru a-i dovedi şefului loialitatea, pentru a-şi spăla păcatele, colonelul Medrea a executat ordinul primit întocmai şi la timp, a înarmat revoluţionarii de la Operă, dovedindu-se astfel un pion important în acţiunea de capturare a liderilor *F.D.R.*

Aşadar, **colonelul** Medrea a făcut ceva; **generalul** Medrea spune altceva! Folosind impecabil conjunctura evenimentelor, s-a reorientat rapid, din mers, fără remuşcări sau procese de conştiinţă. Generalul Nuţă a murit în noaptea de 22/23 decembrie într-un accident teribil (suspect, nelămurit încă în toate detaliile), ars de viu – o moarte de un tragism care nu-ţi poate provoca decât compasiune.

Generalul Medrea manifestă, în schimb, o plăcere teribilă, sadică de a-şi şantaja şeful. Explozia de ură anti-Nuţă – târzie! – îl face suspect pe Medrea. Ea este menită să ascundă,

să arunce o perdea de fum peste un fapt compromiţător, să explice o reacţie incredibilă.

Ca ofiţer superior, cu o funcţie în nomenclatura centrală a Ministerului de Interne, colonelul Medrea putea pactiza cu... duşmanul – dacă dorea s-o facă în condiţiile stării de necesitate şi ale alarmei de luptă – prin simpatie şi indulgenţă faţă de adversar, prin întârzierea executării unor ordine, prin retragere tactică sau absenteism şi nu prin distribuire de arme şi muniţii, prin înarmarea forţelor ostile regimului şi structurilor politico-militare din care făcea parte. În condiţiile în care majoritatea imensă a membrilor structurilor de forţă căutau să nu se implice, să se retragă în poziţii de non-combat, să-şi conserve statutul şi destinul, colonelul Medrea adoptă de unul singur, ca într-o telenovelă deşuchiată, poziţia luptătorului anti-sistem.

Oricât de puternic şi tare ai fi, de piatră, de gheaţă să fi fost, dar când generalul Nuţă te ameninţă la tot pasul cu plutonul de execuţie, tu să pleci din cabinetul lui şi, într-o răbufnire de moment, să-ţi pui viaţa în pericol, opunându-te unui sistem colosal de putere, aflat în funcţiune la turaţie maximă – este de necrezut! De unul singur, aşa, opozant dintr-o dată. Mai mult, să te şi asculte, să te şi urmeze, fără nicio reţinere toţi subordonaţii.

Zicea generalul Medrea că C.I.-stul unităţii nu-l slăbea din strânsoare, că venea după el peste tot, nechemat, că era permanent pe fază şi raporta la Bucureşti orice mişcare. Dar la constituirea patrulelor mixte (miliţieni T.M. – revoluţionari) şi la distribuirea armamentului – acţiuni antiregim incredibile în acele momente, echivalente cu trădarea de cea mai joasă speţă – C.I.-stul, care-l supraveghea strict, pe faţă şi permanent, unde era?

Cum putea un colonel să înfrunte de unul singur un regim de opresiune colosal, când până şi vorbele ni le pândeau să nu ne fie prea slobode, când până şi în casă, în familie, vorbeam pe şoptite şi ne cenzuram orice opinie?

Cu toate acestea, colonelul Medrea – deşi şi-a îndeplinit impecabil misiunea primită de la şefii săi –, profitând de intrarea în gripaj a mecanismelor represiunii, prin anularea acţiunii de capturare a liderilor *F.D.R.*, a schimbat sensul realităţii cu o mişcare de mare maestru: o acţiune întreprinsă la ordin a fost sucită în cheie revoluţionară!

Capturarea liderilor

Încă de la începutul evenimentelor, una dintre preocupările principale ale factorilor de decizie politico-militară a fost identificarea liderilor mişcării. Odată definiţi, aceştia puteau să fie influenţaţi, intimidaţi, compromişi, şantajaţi sau chiar reţinuţi cu şanse evidente de slăbire a coeziunii manifestaţiilor antiregim.

Imediat după venirea în Timişoara, generalul Nuţă s-a interesat în primul rând de existenţa liderilor.

Colonelul **Ion Deheleanu**, şeful Miliţiei Judeţene Timiş: *„Imediat ce a sosit la Timişoara, generalul Nuţă m-a întrebat, de câteva ori, mă întreba repetat, dacă ştiu cine sunt agitatorii, cei care incită populaţia la revoltă. I-am răspuns că nu ştiu”.* („Procesul de la Timişoara”, vol.II, 2004, p. 508.)

Lt. col. **Caraşcă Gh**., de la Direcţia a VI-a a D.S.S.; trimis să ancheteze arestaţii din Penitenciarul Popa Şapcă, în 17 decembrie: *„Misiunea pe care am primit-o de la generalul Emil Macri a fost aceea de a stabili prin cercetări cine sunt capii evenimentelor din Timişoara, precum şi dacă ar exista legături cu elemente ostile din afară... În cercetările efectuate, care au avut loc în Penitenciarul Timişoara, nu au rezultat aspecte care să intereseze organul de securitate”.* (Procuratura Militară Cluj, Dosar 14/P/1990, Declaraţie de martor, p. 2.)

Ion Coman: *„Aflând de măsura eliberării deţinuţilor, în seara de 20 decembrie, Elena Ceauşescu m-a sunat. M-a beştelit, m-a criticat foarte aspru, că nu înţeleg că între reţinuţi poate să fie şi un lider şi că trebuia să rămână acolo, în penitenciar, că le-am dat drumul la toţi fără să ne gândim la lideri... M-a apostrofat, acuzându-mă că am avut neinspiraţia de a-i elibera pe toţi reţinuţii, fără să-mi dau seama că în rândul acestora puteau fi potenţiali conducători ai evenimentelor de la Timişoara”.* (Procesul de la Timişoara, vol. 3, p. 1336.)

Până în 20 decembrie, căutarea liderilor a fost zadarnică, pentru că mişcarea – fiind de stradă, îndeosebi anarhică, nu se

conturaseră încă revoluţionari de prim-plan, care să coaguleze grupurile insurgente şi să fie urmaţi de mulţime.

Liderii au apărut în 20 decembrie, odată cu constituirea Balconului la Operă şi la Comitetul Judeţean de Partid – odată cu formarea grupului de revoluţionari chemaţi la dialog cu primul ministru Constantin Dăscălescu.

Scoaterea din joc a acestora şi anihilarea lor a fost de la început vectorul de acţiune al factorilor de decizie politico-militară prezenţi pentru rezolvarea situaţiei conflictuale. Concentrarea liderilor într-un singur loc prin mutarea – vicleană, inteligentă, acceptată de liderii revoluţionari fără experienţă – centrului de greutate al revoltei din interiorul şi din faţa Comitetului Judeţean de Partid la Operă şi în faţa acesteia, a fost prima măsură luată în acest sens. Aflaţi într-un singur loc, ei puteau fi ţinuţi sub observaţie şi controlaţi mai uşor. În jurul şi în interiorul unui singur focar de revoltă se puteau crea, într-un timp relativ scurt, condiţiile pentru a fi dislocaţi fără probleme.

Aşa se face că scopul demonstraţiei la care urmau să participe gărzile patriotice era compromiterea liderilor din Balcon şi înlăturarea lor din fruntea mişcării protestatare. Printr-o participare masivă a clasei muncitoare favorabilă regimului Ceauşescu, printr-o prezenţă consistentă în Piaţa Operei a susţinătorilor P.C.R., liderii *F.D.R.* ar fi fost rupţi de timişoreni şi ar fi rămas fără susţinerea acestora. Ca atare, s-ar fi retras din Balconul Operei în huiduielile mulţimii, iar la ieşirea din clădire i-ar fi aşteptat dubele Miliţiei.Contramanifestaţia n-a reuşit însă, dar rana, infecţia, rămânea cu şanse de a deveni o cangrenă pe trupul în suferinţă al regimului. Ca atare, se programează o acţiune de capturare a liderilor.

Faptul că gărzile revoluţionare de la Operă intraseră în posesia unor arme, abandonate sau sustrase în cursul evenimentelor insurecţionale din 16-20 decembrie de la Consiliul Judeţean, constituia un motiv legal de netăgăduit într-o acţiune legitimă de asigurare a ordinii şi liniştii publice. Cum şi când se putea realiza o asemenea operaţiune într-un cadru cvasi-conspirativ? În noaptea de 20/21 decembrie, după tratativele purtate cu delegaţia guvernamentală, marea majoritate a timişorenilor au plecat acasă, Piaţa Operei

rămânând practic liberă. Aceeaşi reacţie a timişorenilor era prevăzută a fi posibilă şi în continuare: ziua – demonstraţii; noaptea ... doar liderii în foaierul Operei şi până-ntr-o sută în Piaţă. Condiţii ideale pentru o intervenţie în forţă, pregătită profesionist de serviciile specializate ale statului. În acest fel, liderii puteau fi... săltaţi fără ca Piaţa să afle acest lucru.

Operaţiunea de tip „comando" pentru răpirea liderilor din Foaierul Operei a fost gândită încă din seara de 20 decembrie în cadrul şedinţei de lucru a primului ministru Constantin Dăscălescu şi a secretarului cu probleme organizatorice al C.C. al P.C.R. cu factorii de decizie politico-militară centrali şi locali aflaţi la Timişoara. Ea fusese concepută ca o variantă de rezervă şi urma să se întreprindă în cazul în care demonstraţia gărzilor patriotice n-ar fi reuşit să-şi atingă scopul.

În după-amiaza zilei de 21 decembrie, odată cu retragerea gărzilor patriotice din Timişoara (învinse fără luptă!) se recurge la cea de-a doua variantă a planului.

Ion Coman: *„Atât Elena Ceauşescu, cât şi Emil Bobu, în repetate rânduri, mi-au cerut să iau măsuri de lichidare a acestui nucleu aflat în sediul Operei".* („Procesul de la Timişoara", Ed. Mirton, vol. 3, 2005, p. 1467.)

Dezideratul politic „lichidarea nucleului aflat în sediul Operei" este transmis de Ion Coman către generalii Nuţă, Macri şi Guşă ca **ordin de luptă.**

În cadrul Procesului de la Timişoara, Ion Coman susţine că scopul acţiunii era scoaterea din funcţiune şi recuperarea staţiei de amplificare şi nu capturarea liderilor *F.D.R.*

Ion Coman: *Miercuri, am instalat la Operă o staţie de amplificare, în vederea dialogului, eventual, Dăscălescu – manifestanţi. Până la urmă, această staţie au ocupat-o manifestanţii. De la această staţie, zi şi noapte, se vorbea, se făcea propagandă contra regimului, a lui Ceauşescu şi cerând mereu lozincile cunoscute. Permanent erau aici mii de oameni, zi şi noapte. Aici, din informaţiile pe care le-am avut de la Guşă şi Nuţă, se găseau şi câteva zeci de arme luate de vandali, în timpul zilelor de duminică şi luni, şi se găseau la Operă, la staţia aceasta de amplificare, la liderii de acolo. Şi Bobu şi Elena Ceauşescu şi Nuţă şi Guşă mereu mi-au spus că trebuie să desfiinţăm această staţie de amplificare.* („Procesul de la Timişoara", vol. 3, 2005, p. 1466.)

Aşadar, Ion Coman afirmă că nu liderii *F.D.R.* erau în centrul atenţiei, ci staţia de amplificare, recuperarea ei – de parcă n-ar fi fost acelaşi lucru!? Cum mai putea funcţiona Balconul Operei fără staţia de amplificare? Fără microfonul de la care liderii se adresau mulţimilor?! Apoi, pentru scoaterea din funcţiune a staţiei nu trebuia pregătit un comandou special; era suficient ca unul dintre agenţii infiltraţi să taie cablurile sau să producă un defect major instalaţiei şi totul era terminat!

Cert este că pregătirea comandoului şi a operaţiunii de capturare a liderilor s-a pus în mişcare:

Colonel Radu Tinu, locţiitorul comandantului Securităţii judeţului Timiş: *La ora... după 22.00, am fost chemat la generalul Nuţă în birou. Era în birou Nuţă, Mihalea, Velicu şi Macri. Zice: „Nu cunosc toate labirinturile acelea din clădirea aceea mare, vino repede cu ofiţerul care răspunde de Operă la mine". N-am ştiut de ce? Am fugit, l-am adus pe lt.colonelul Cârstea Adrian, l-am adus acolo. Ăsta de două luni preluase problema. Nu ştia nici el. „Du-te şi caută altul!" M-am dus şi l-am găsit pe locotenentul Furdea, care răspundea de problema „naţionalişti germani" şi fiind şi Teatrul German, a mai mers acolo. Între timp, generalul Nuţă vorbea la telefon pe T.O. cu cineva căruia i se adresa cu „nea Fane". N-am înţeles mare lucru, între timp mi-a spus: „Adu-i pe şeful USLA, şi pe lt. colonelul Popescu". N-am mai mers eu, l-am trimis pe ofiţerul de serviciu, a intrat şi Popescu, şeful Inspectoratului judeţean M.I. Nuţă şi-a continuat discuţia la telefon. Din câte am înţeles eu, rezulta că acel Fane nu era de acord cu ceea ce propunea Nuţă. Nuţă spunea: „Lasă, mă, că ştiu eu ce fac paraşutiştii tăi". A închis Nuţă, a spus o vorbă pe care nu-mi permit să... şi l-a sunat pe secretarul Ion Coman şi i-a spus: „Uitaţi, noi vrem să mergem la Operă, să recuperăm armamentul, să tăiem, să debranşăm mijloacele de radioficare-amplificare şi să prevenim incendierea Operei, fiindcă acolo sunt sticle incendiare. Şi, ştiţi, generalul Guşă Ştefan nu vrea asta". Atunci mi-am dat seama că vorbise cu el. Nu era de acord cu acţiunea. După circa cinci minute a sunat din nou telefonul T.O., a vorbit cu... „Ai văzut, măi, nea Fane, gata, o facem!". Vorbise cu Guşă. Între timp, Guşă primise telefon de la Coman. Şi l-a întrebat pe Popescu: „Popescule,*

cu cine mai pleci acolo?" Popescu s-a întors către mine, zice: „Cu tovarăşul maior Radu". Zice: „Radule, iei comanda şi pleci acolo"... („Procesul de la Timişoara", vol. 2, 2004, p. 455.)

Colonel **Nicolae Mavru:** *Cam între 2.00-3.00 din noaptea de 21/22 decembrie, erau gălăgie şi mişcare neobişnuite pentru acea oră în Inspectoratul M.I. Nu ştiam ce se întâmpla şi pur şi simplu am pândit de la distanţă să ghicesc cauza. Gălăgia venea dinspre cabinetul în care se aflau la acea oră generalul Nuţă şi alţi şefi. L-am văzut pe Radu Tinu, cât un munte, furios, gesticulând şi înjurând. L-am întrebat ce se întâmpla. Mi-a zis că Nuţă dăduse ordin ca el şi cu alţi oameni (printre care şi eu sau oamenii mei) să formeze o echipă şi să organizeze răpirea unui şef (parcă actor) al revoluţiei care se afla în balconul Operei. „Ăsta e nebun!", a explodat plin de furie Radu Tinu. Aşa ceva era imposibil. L-am rugat, în virtutea faptului că ne cunoşteam de peste 22 de ani şi eram prieteni, să raporteze că pe mine nu m-a găsit. Şi m-am ascuns. Până dimineaţa nu am mai ieşit pe holuri, reuşind să aţipesc vreo două ore. Ceea ce ştiu este că Radu Tinu s-a orientat şi nu a făcut ceea ce ceruse Nuţă.* (Nicolae Mavru, „Revoluţia în stradă", Ed. RAO, 2004, p. 149.)

Colonel **Filip Teodorescu**: *Radu Tinu a fost chemat şi dirijat să ia legătura cu generalul Guşă, să-i dea detalii cum s-ar putea intra, în mod secret, în clădirea Operei. Deci, intenţiona Guşă să trimită un grup de paraşutişti, care veniseră de marţi, cred, 19 decembrie, venise un detaşament de paraşutişti... şi pe unde s-ar putea intra... pentru că Radu Tinu răspundea, ca locţiitor al şefului Securităţii, de problemă...*

În detenţie, Radu Tinu mi-a povestit că comandantul unui pluton de paraşutişti care se deplasase la Timişoara şi cu care se cunoştea de mai multă vreme îi ceruse planurile Operei din Timişoara, în intenţia de a evita vărsarea de sânge, în tentativa răpirii celor care de la balconul acestei instituţii se adresau mulţimii". („Procesul de la Timişoara", vol. 1, 2004, p. 317-318.)

Colonel **Ion Corpodean:,** locţiitor şef Miliţie Timiş: *În noaptea de miercuri spre joi, după decretarea „stării de necesitate" pe întreg teritoriul ţării, în jurul orelor 3.00 noaptea, am fost chemat la generalul Mihalea. Aici am găsit*

pe lt.colonelul Obăgilă, lt. colonelul Ştefan, după mine a mai venit şi maiorul Dragoş, locţiitorul de la municipiu. Generalul Mihalea ne-a spus că trebuie să ne prezentăm la Divizie pentru o şedinţă de cooperare, conlucrare cu Divizia. Ni s-a spus să nu luăm armamentul cu noi, să lăsăm şi armamentul şi legitimaţia în sediu şi dacă armata ne cere oameni, să facem tot posibilul să nu dăm niciunul. Am înţeles. Şef a fost numit Obăgilă. Deci, eu, Obăgilă, Ştefan şi Dragoş ne-am dus la Divizie la ofiţerul de serviciu, de aici am fost conduşi într-o încăpere în care erau 10-15 ofiţeri, toţi colonei şi locotenent-colonei, şef fiind un colonel Popescu din M.St.M. Unul brunet, cu mustaţă care avea pe masă, lucra la o hartă. Prima întrebare a lui Popescu a fost: câţi oameni putem da armatei, pentru ajutor...

În timp ce noi purtam aceste discuţii pe un ton deosebit au intrat în încăpere generalul Guşă, însoţit de un general lt., statură mică spre potrivită, cu o chelie frontoparientală avansată şi generalul Guşă, când ne-a văzut pe noi, a întrebat: „Cine sunt ăştia?" Colonelul Popescu i-a spus că sunt tovarăşii de la Miliţie. Guşă: „Unde e Mihalea?" Obăgilă i-a raportat că la Inspectorat. „Păi, ce am vorbit eu cu Nuţă, v-a trimis pe voi?" Şi Popescu i-a spus: „Tovarăşe general, tovarăşii spun că nu au oameni să ne dea". Guşă i-a spus: „Lasă, Băi... terminaţi planul! Ce, pe pârliţii ăştia te bazezi tu? Că dacă am fi acţionat noi cum s-au făcut ei că acţionează, ne-am fi făcut de râs în faţa comandantului suprem". Am reţinut exact ce a spus Guşă pentru că m-a deranjat tonul şi expresia folosită. Cu aceasta, şedinţa noastră de aşa-zisă cooperare s-a încheiat, noi am plecat şi i-am lăsat acolo. („Procesul de la Timişoara", vol.2, 2004, p.567-568.)

Acţiunea a fost pregătită în detaliu, ca la carte.

Într-un interviu apărut în ziarul „Realitatea dâmboviţeană" din Târgovişte, colonelul (r) Ion Dureci, fostul şef al Miliţiei Judeţene Dâmboviţa, în decembrie 1989, mărturisea că „**până în data de 21 decembrie, au mai apărut o serie de ordine venite de sus, cum ar fi acela potrivit căruia trebuia să asigurăm nişte locuri de cazare, nu ca la hotel, pentru a se putea interna la arest anumite persoane din altă parte".**

Un an mai târziu, în cartea „Martori ai istoriei trăite”, semnată de însuşi colonelul Ion Dureci, în colaborare cu Marian Deacu, şi publicată în anul 1998, la Editura Accent, episodul se nuanţează: **„În noaptea de 21/22 decembrie, am primit de la comandantul din Timişoara ordin să asigurăm, în caz de nevoie, cazarea unui număr de peste 30 de persoane în arestul nostru”. (p.11).**

Ordinul transmis de la Timişoara la Târgovişte viza, desigur, transportul „cadavrelor vii” din Balconul Operei în neantul istoriei. Aşa cum se făcuse cu două zile înainte, din ordinul aceleiaşi Elena Ceauşescu, cu cadavrele din Spitalul Judeţean Timiş: cât mai departe de locul faptei, cât mai... pe ascuns.

În vederea reuşitei operaţiunii, planificatorii acesteia îşi băgaseră coada inclusiv în... Balconul Operei, printre revoluţionari, chiar printre lideri. Diversiunea atingea cotele performaneţei. Altfel nu ne explicăm apelurile lui Lorin Fortuna, din noaptea de 21/22 decembrie, rostite din Balcon către manifestanţii rămaşi în Piaţa Operei:

23.06: **Lorin Fortuna**: *Cetăţeni, cetăţeni, cetăţeni. Fiţi atenţi. Dacă cumva apare, dacă cumva apare armata într-unul din colţuri, staţi pe loc. Şi fără violenţă! Staţi pe loc şi fără violenţă! Şi transmiteţi...*

23.23: Scandări: „Fără violenţă!”

23.41. **Bărbat:** *De asta nu trebuie să se creeze o panică pentru că armata a fraternizat cu noi de ieri, toţi cu toţii.*

23.50: **Lorin Fortuna**: *În orice caz, dacă ne-mprăştie, dacă ne-mprăştie – luptă de gherilă, dar luptă paşnică. Acuma dacă ne-mprăştie, mâine din nou pe străzi. Seara ne-mprăştie, noaptea, ziua din nou pe străzi! Şi tot aşa! (urale).*

24.06: Scandări: „Nu plecăm!”

24.10: **Bărbat**: *Să sperăm că, să sperăm că această clipă nu va veni. Suntem prea mulţi aicea, oameni buni.*

Mai mult, în noaptea de 21/22, revoluţionarii baricadaţi în interiorul Operei au facilitat recunoaşteri în subsolurile clădirii, ajutaţi de militari, fără să-şi dea seama de intenţiile oamenilor în uniformă. Într-un interviu acordat lui Iosif Costinaş, publicat în revista „Orizont” din decembrie 1993, Silvian Barcan – aflat în decembrie 1989 în clădirea Operei,

îşi amintea că *„în noaptea de 21/22 decembrie, am constituit un grup şi am început să controlăm, de jos şi până sus, în pod, clădirea Operei... Cu planurile clădirii în mână, ne-am rătăcit în subsoluri. Noroc că, după o vreme, au venit un locotenent şi câţiva soldaţi. Locotenentul a luat planurile şi le-a citit fără greşeală. A amplasat militari pentru paza noastră în toate locurile pe unde s-ar fi putut furişa securiştii..."*

Cert este că acţiunea – deşi bine conspirată – a fost mirosită şi în Foaierul Operei:

Petre Boroşoiu: „*În 21/22, Piaţa se rărise de lume. Ne era teamă să nu fim spulberaţi de securişti. Din clipă în clipă, Sorin Oprea trimitea pe câte cineva să vadă câţi au mai rămas în Piaţă. A luat cheile de la uşile mari, din faţă – ca să putem ieşi, la nevoie, dacă eram atacaţi, în mulţime".* (Miodrag Milin, „Timişoara. 15-21 decembrie 1989", Timişoara, 1990, p. 144.)

Operaţiunea a fost hotărâtă la Bucureşti, planificată în sediul Inspectoratului Judeţean Timiş al M.I. şi decisă în clădirea Diviziei 18 Mecanizate Timişoara.

Colonel **Zeca**, comandant al Diviziei: *Operaţiunea a fost planificată, dar nu s-a executat datorită generalului Guşă, care a amânat-o pe motiv că trebuia să obţină unele aprobări de la Bucureşti. Când a vorbit la telefon cu ministrul Milea a afirmat că realizarea acţiunii ar fi dus la o baie de sânge. O parte dintre revoluţionari erau înarmaţi cu pistoale-mitralieră şi pistoale capturate de la subofiţerii de miliţie şi soldaţii din trupele de securitate şi de grăniceri, care abandonaseră armamentul în dimineaţa zilei de 20.12.1989.* (Arhivele Militare Române, Fond „Decembrie 1989", în „Armata Română în Decembrie 1989", coordonator Costache Codrescu, p. 141.)

Ştefan Guşă: *În noaptea de 21/22 decembrie, mi s-a ordonat de către secretarul Coman să organizăm un „comando" cu regimentul de paraşutişti care să-i captureze pe cei care vorbeau în Piaţa Operei, cu aparatură cu tot. Sigur că era o inepţie. Acolo erau mii de oameni, cum să te duci să capturezi?* (ca şi acţiunea cu Gărzile Patriotice – s-a planificat ocuparea Pieţei pe timp de noapte, dar trenurile au venit dimineaţa! În acest caz, s-a planificat, la fel, o acţiune de noapte, când piaţa era goală şi s-a tergiversat până dimineaţa, când acţiunea a devenit imposibilă, „o inepţie", cum zice Guşă).

Coman îmi spusese că cei de la M.I. au planul clădirii şi că ştiu tot şi să facem un plan pe care să i-l prezint. I-am spus că am înţeles, am dat telefon la Inspectoratul M.I., cred că era generalul Mihalea, şi i-am spus:

- Dacă aveţi de gând să faceţi un plan, trimiteţi-vă ofiţerii la Divizie, ai mei nu vin acolo.

- Păi da, dar cum ajungem?

- Cum au ajuns şi alţii, foarte simplu, ajungeţi aici dacă vreţi să faceţi un plan. Ai mei nu vor veni acolo.

L-am chemat la mine pe şeful Secţiei Cercetare din M.St.M., col. Ioniţă, şi i-am spus: „Vezi că vor să facă un plan, dar în niciun caz nu se va executa".

Deci, să fie capturaţi cei care vorbeau, să-i strângă, să-i captureze şi să-i anihileze.

*Făcându-se noapte, cei de la Interne n-au mai putut să vină. Ei ştiau planul clădirii, **aveau omul lor acolo, care cunoştea**. Au venit către dimineaţă.*

Secretarul Coman îmi zice:

- Faceţi planul şi mi-l trimiteţi.

La care i-am spus:

- Riscul este foarte mare, nu se poate face aşa ceva, ar însemna un măcel, e un risc extraordinar. De ce să-i ia, cum, cum să pătrundă acolo... Ăia au arme, muniţie, sunt înarmaţi...

- Faceţi planul şi mi-l trimiteţi. Mă mai suni.

Am înţeles că nici el n-ar fi fost întrutotul de acord, dar... Au venit la noi câţiva ofiţeri de la M.I. I-am băgat într-o sală. Înainte de asta am chemat la mine pe maiorul Ghergulescu, comandantul Batalionului de Cercetare de la Buzău, care era cu mine, pe lt.col. Şerban Cantuniari, comandantul Regimentului de Paraşutişti şi pe col. Ioniţă, şeful Cercetării de la M.St.M. şi le-am spus. „Lucraţi la plan, dar nu se execută nimic din el. Lucraţi însă la el şi trageţi de el cât puteţi". Oamenii m-au înţeles. „Mai vin şi eu şi vă controlez". Mi s-a mai cerut acest plan, dar evenimentele se precipitau de-acum: demonstraţia de la Bucureşti şi... lucrul care m-a şocat puternic: moartea ministrului Milea. Totul a fost abandonat... („Condamnat la adevăr", Ed. ARO, 2004, p. 55-56.)

Aşadar, planul privind capturarea liderilor din Balconul Operei a eşuat. Adevărul este că atunci, în acele momente,

nimeni şi nicio structură nu a pus inima şi sufletul la realizarea unei operaţiuni comandate de la Bucureşti.

Trimisul şi reprezentantul personal al şefului statului, **Ion Coman** – marcat de evenimentele din Capitală, de intervenţia armată împotriva demonstranţilor – aştepta, confuz şi nehotărât, evoluţia situaţiei dramatice în care se afla şeful statului.

Generalul **Ştefan Guşă** – vedea acţiunea, ca militar, deosebit de riscantă, cu morţi şi răniţi de-o parte şi de alta.

Iar reprezentanţii M.I., îndeosebi ai Securităţii, – în baza informaţiilor pe care le aveau – considerau acţiunea inutilă, întrucât liderii din Balconul Operei urmau, în scurt timp, să se macine între ei şi să se compromită fără intervenţia structurilor de forţă.

S-a amânat acţiunea în forţă, promovându-se soluţia „măcinării” din interior. Au fost infiltraţi, printre liderii din Balconul Operei, securişti, oameni ai structurii, care au încins spiritele cu zvonuri, au băgat între ei zâzanie, neîncredere, suspiciune. Lorin Fortuna era pândit cu arma pretitudindeni, Claudiu Iordache – arestat. În Balcon, lupta pentru putere se acutizase. Era o viermuială continuă... Ce şi-au zis planificatorii? De ce să-i măcelărim noi, când ei singuri se pot sinucide?

22 decembrie. Dimineaţa

În 22 decembrie, Piaţa Operei se umple mult mai devreme decât în zilele anterioare. Timişorenii aflaseră că flacăra aprinsă de ei incediase întreaga Românie. „Azi în Timişoara, mâine-n toată ţara!" devenise realitate. În Bucureşti şi Cluj, la Arad şi Lugoj, la Braşov şi Reşiţa, în Craiova şi la Ploieşti, în multe alte localităţi zeci, sute de mii de oamenii se adunaseră în pieţele centrale, în faţa clădirilor care adăposteau organele de partid locale, scandând lozinci împotriva lui Ceauşescu şi a regimului său autoritar.

În Piaţa Operei, Lorin Fortuna, alţi lideri ai *F.D.R.* lansează în uralele mulţimilor numele lui Ion Iliescu, al lui Corneliu Mănescu, dar şi al liderului local, Radu Bălan.

Prof. univ. dr. **Ştefan Ivan:** *În discursurile noastre (din Balconul Operei), ale mele în special (a se vedea casetele) pentru a îmbărbăta mulţimea, rosteam numele unor cunoscuţi disidenţi, în deplin consens. Cei din Balcon au rostit şi numele domnului Ion Iliescu, pe care îl cunoşteam din perioada când a lucrat la Timişoara, răspunzând de învăţământ, fiind foarte simpatizat de intelectualitatea timişoreană.* (Revista „Martor ocular", nr. 2/decembrie 1999, p. 53.)

Harald Zimmerman, timişorean, prezent în Piaţa Operei: *S-a strigat la Timişoara „Iliescu" şi s-a propus un nou guvern... Se striga „Vrem alegeri libere", „Vrem Guvern democrat", se mai striga „Gorbaciov şi Perestroika". A fost propus Corneliu Mănescu drept prim-ministru. Se striga „Bălan – prim-secretar..."* („Martor ocular", nr. 2/1999, p. 36.)

Lorin Fortuna: *Având în vedere mulţimea imensă adunată în Piaţa Operei, ne-am gândit că am putea încerca să forţăm anumite revendicări, scandându-le cu intensitatea celor peste o sută de mii de glasuri. În acest sens,* ***s-a strigat numele lui Gorbaciov, „Perestroika!"; s-a cerut libertate pentru disidenţii Doina Cornea, László Tőkés, Mircea Dinescu, Dan Petrescu, despre care se ştia că sunt arestaţi, precum şi***

pentru Radu Bălan, despre care, de asemenea, se zvonea că ar fi pus sub arest pe motiv că ar fi refuzat să colaboreze la reprimarea mişcării.

Am mers chiar mai departe şi – anticipând că revoluţia noastră va învinge, iar dictatura ceauşistă va cădea – am încercat să propunem o variantă de înlocuire a dictatorului cu o persoană din afara anturajului său. Am considerat că exista pericolul substituirii lui Ceauşescu cu cineva din apropiaţii săi, situaţie ce ar fi perpetuat de fapt vechiul regim. Am analizat şi am propus astfel ca posibili succesori pe Ion Iliescu şi Corneliu Mănescu, singurii care ne inspirau în acel moment încredere. La acea dată nu puteam considera – deşi speram, poate – că însăşi căderea comunismului este posibilă. Totuşi, ne îngrijora foarte mult evoluţia situaţiei din Capitală. Eram conştienţi de faptul că de evoluţia evenimentelor de acolo va depinde condiţia întregii ţări, inclusiv soarta noastră, a timişorenilor. (Miodrag Milin, „Timişoara în Revoluţie şi după...”, Ed. „Marineasa”, Timişoara, 1997, p. 135-136”.)

Se aştepta de la Bucureşti reacţia lui Ceauşescu. Aşteptarea era una singură şi unanimă: demisia sau demiterea lui Ceauşescu. Abandonarea puterii.

Întreaga Timişoară era, deci, pe străzi şi în Piaţa Operei. Era zi de grevă generală. Nu mai funcţionau decât întreprinderile sau secţiile cu foc continuu.

Deşi Piaţa vibra într-un entuziasm de neoprit, în mentalul colectiv mocnea un sentiment de insecuritate, de pericol iminent, cuibărit în dosul uşilor şi porţilor închise. Nicio uniformă nu se zărea pe nicăieri. Militarii, care până ieri împânziseră oraşul şi controlau totul, dispăruseră. Forţele de ordine fuseseră retrase. Era o retragere tactică, o provocare? Unde erau, unde se ascunseseră, ce aşteptau? Ce se pregătea în birourile şi cabinetele generalilor? Care va fi riposta şi când se va declanşa?

În sediul Comitetului Judeţean de Partid, Ion Coman îl căuta pe Ceauşescu... La Divizie, generalul Guşă dorea să ia legătura cu ministrul Milea şi nu-l găsea nici la minister, nici la C.C. Până la noi ordine, se continuă pregătirea operaţiunii de anihilare a liderilor din Balconul Operei, căutându-se noi căi şi soluţii.

Ion Coman: *Profitând de instalarea acelei staţii de radioamplificare în balconul Operei din Timişoara, liderii demonstranţilor au pus stăpânire pe ea, s-au baricadat în sediul Operei şi de acolo, au continuat să polarizeze populaţia, chemând-o la luptă contra regimului. Mai mult, cu ei au dus şi arme de foc luate de la trupele care erau dislocate în oraş, în jur de vreo 20. În consecinţă, atât Elena Ceauşescu, cât şi Bobu Emil, ca, de altfel, şi generalii Nuţă şi Guşă, în repetate rânduri, mi-au cerut să iau măsuri de lichidare a acestui nucleu aflat în sediul Operei.*

De la Bucureşti mi s-a propus, mi s-a sugerat iniţierea unei acţiuni de diversiune, în sensul de a nu pune tunul pe Operă, ci, cu anumite forţe comune, conjugate, M.Ap.N. şi M.I. sau numai unii ori alţii, să se pătrundă în acea Operă. Asta era motivul pentru care trebuia gândit, studiat cum este mai bine. Atunci şi eu i-am spus lui Guşă şi Nuţă: „Întâlniţi-vă, puneţi-vă de acord, dar nu acţionaţi până nu îmi raportaţi mie". A fost această idee de conjugare a eforturilor. În dimineaţa zilei de 22 decembrie, mi-a venit o idee. Îl trimit pe Moţ, primul-secretar al muncipiului Timişoara, şi pe Florea, secretarul cu problemele organizatorice ale judeţului Timiş, să poarte discuţii cu revoluţionarii şi să le spună că e stare de necesitate, că se expun la pericole mari şi că să nu mai facă acest lucru şi să dea cele câteva zeci de arme care le aveau acolo luate de la Armată. Moţ poate să confirme această chestiune, Florea poate să confirme această chestiune, Radu Bălan poate să confirme această chestiune. Dialogul nu a avut rezultate. Nu au dat nici armele, nu au încetat nici activitatea respectivă. Către ora 10.00-10.30, din nou mă ia Ceauşescu la telefon. Şi îi spun că îi trimit din nou pe ăştia să negocieze. „Dar de ce n-o rezolvaţi altfel?" „Nu se poate altfel, asta înseamnă nenorocire, distrugerea centrului". („Procesul de la Timişoara", vol. 3, 2005, p. 1467, 1468.)

Florea Sofronie: *La ora 6.30 dormeam într-o cameră la fostul sediu al Comitetului Judeţean de partid. Bălan Radu mă anunţă că din dispoziţia lui Coman Ion, trebuie să mă prezint, împreună cu Moţ Petru, fostul primar al municipiului, la Operă, să iau legătura cu Comitetului Frontului şi să purtăm dialog cu ei, pentru a ridica staţia de radio-amplificare, întrucât*

a primit foarte multe telefoane de la populaţie că are nevoie de linişte. Sigur că eu am tergiversat acest lucru până către ora 9.00. La ora 9.00 am luat legătura telefonică cu Opera, l-am căutat la telefon pe Fortuna Lorin. Primarul a făcut acest lucru. S-a discutat cu el şi i s-a propus să ne întâlnim la sediul Municipiului. Nu a acceptat. I-am propus să ne întâlnim într-o încăpere la restaurantul Expres (care se afla în faţa Catedralei). Nu a acceptat. Atunci i-am dat ideea: „Spune-i că ne ducem noi acolo, dar să ne asigure securitatea". Am stabilit locul unde ne ducem şi ne-au aşteptat cordoane de tineri cu banderole în faţa cinematografului „Timiş". Ne-au condus şi, în holul Operei, la o masă, împreună cu membrii Frontului Democrat Român din Banat, constituit cu două zile mai înainte, am purtat acest dialog. Prima dată ne-a înmânat Platforma-program, după care am discutat asupra oportunităţii staţiei de radio-amplificare şi posibilitatea ridicării acesteia. Din discuţii a rezultat că nu este posibil, că ei aveau nevoie de această staţie, ca să-şi continue activitatea. Am luat un Program cu noi. S-a încheiat discuţia şi fostul primar s-a prezentat cu mine în birou la Bălan Radu şi am raportat lui Coman Ion că nu s-a putut îndeplini această sarcină. Şi i-am înmânat Platforma - program a Frontului Democrat Român din Banat... Aceasta a fost în jurul oprei 11.30. („Procesul de la Timişoara", vol. 3, p. 1503.)

Mihail Decean: *În 22 decembrie, pe la ora 9.00, domnul Fortuna era foarte preocupat de primirea delegaţiei autorităţilor locale, ce urma să vină la Operă, pentru a duce tratative cu Comitetul F.D.R. Delegaţia a fost compusă din doi tovarăşi: Sofronie Florea, secretar cu probleme organizatorice la judeţ, şi Petru Moţ, primarul municipiului. Au venit după ora 9.00. Domnii Lorin Fortuna, Ştefan Ivan şi alte, cred, patru persoane i-au însoţit la nivelul de sub noi al clădirii, unde s-au aşezat la masa tratativelor. Doamna Giura a insistat, faţă de mine, să particip şi eu la discuţii, spunându-mi: „Dacă nu sunteţi şi dumneavoastră acolo, cine ştie ce hotărăsc ticăloşii ăia". M-am dus şi m-am aşezat la masa aceea...*

De-o parte a mesei se aflau Sofronie Florea şi Petre Moţ. De cealaltă, domnul Fortuna şi ceilalţi. La un capăt, domnul Ştefan Ivan. La celălalt capăt, eu. Ce voiau tovarăşii reprezentanţi ai autorităţilor locale?... Ei aveau următoarea

doleanţă: ori să fie predată staţia de amplificare, ori să mutăm mitingul nostru pe un stadion.

Argumentele lor erau... înduioşătoare: manifestaţia bloca circulaţia din centrul oraşului, perturba activitatea social-economică, cetăţenii aveau de suferit. Un spendid exemplu de umanism socialist! Domnul Fortuna şi toţi ceilalţi nu au fost de acord cu doleanţele puterii locale (care, ca şi cea centrală, mai avea vreo două ore de trăit). A vorbit mai mult Moţ, Florea dădea, din când în când, din cap, aprobator. Era pierit. Se gândea că îl aşteaptă zile grele. („Timişoara", nr. 243, 12 decembrie 1991.)

Sabin Mărieş: *Unul din primele zvonuri ale dimineţii a fost că va veni Moţ, pe atunci – mai corect ar fi fost să zic până atunci! – primar al municipiului, în vederea unei discuţii cu noi. „Moţ?... Da' pân-amu unde-o fost moţatul ăsta? Şi ce mama dracului, Doamne iartă-mă, crede c-am avea noi de discutat cu el?"*

Moţ o apărut pe la orele 9.00. Întâi a venit un ins mai în vârstă, avangarda lui. Omul o rămas cu noi, am vorbit cu el verzi – chiar de-avea ochii albaştri! – şi uscate, nimicuri, nu ştiu cine e, nu l-am văzut de-atunci niciodată. În fine, o apărut Moţ. Credea c-o să cădem pe spate şi la trezirea din somnul hipnotic o să strigăm ***proletari din toate ţările, uniţi-vă!*** *Şi-o oferit colaborarea, competenţa, experienţa, numa' că noi eram cu... ha, ha, de ce să zic cu buricul, cu Moţul tăiat! Şi cum tăietura prindea a se vindeca, i-am oferit şi noi ceva – un picior în dos!* (Titus Suciu, „Lumea bună a Balconului", Ed. IRRD, p. 149.)

Instituţiile Ministerului de Interne abandonaseră lupta, iar şefii acestora îşi pregăteau dezertarea.

Ion Deheleanu, şeful Miliţiei Judeţene. „*Generalul Nuţă a dat ordin să se întocmească un număr de şase buletine false, pentru el, Macri, Mihalea, pentru mine şi alţi doi".* („Procesul de la Timişoara", vol.II, 2004, p. 514.)

Col. **Nicolae Ghircoiaş,** şeful Institutului de Criminalistică, aflat în echipa generalului Nuţă, la Timişoara: *Generalul Nuţă mi-a dat ordin să chem tehnicianul foto de la biroul de criminalistică, sus, la el în cabinet. I-a dat ordin să-l fotografieze pe el, pe Mihalea, pe Deheleanu, pe Macri şi pe mine. A chemat, apoi, pe şeful de la Evidenţa populaţiei şi i-a spus să întocmească nişte buletine pe diverse nume.*

Fiecare urmând să dea câte un nume... I-a cerut să scoată două tipuri de fotografii. Una tip buletin de identitate, iar alta tip legitimaţie de serviciu. Apoi a ordonat lucrătorului de la evidenţa populaţiei... să confecţioneze pe nume, pe alte nume decât cele reale, pentru fiecare dintre noi câte un buletin de identitate şi o legitimaţie de serviciu din care rezultau că domiciliem în Timişoara şi suntem salariaţi Comtim. („Procesul de la Timişoara", vol. II, 2004, p. 623.)

S-au luat măsuri urgente de salvare, ascundere sau retragere a documentelor operative ale Securităţii.

Col. **Nicolae Mavru,** şeful Serviciului filaj: *Am primit ordin prin telefon, de la colonelul Sima, să împachetez documentele cu reţeaua informativă şi alte câteva mai importante pentru a fi transportate la Arhiva Securităţii, scop în care, când voi fi gata, îmi va trimite un camion cu escortă militară. L-am întrebat ce fac cu restul documentelor şi răspunsul a fost scurt. „Restul să rămână poporului..."*

A decis, însă, din proprie iniţiativă, să aducem şi restul documentelor la sediul Securităţii, pentru arhivare, considerând că aici, în sediul din str. Triumf, vor intra cu siguranţă revoluţionarii...

Până la 11-30-12.00 am tot încărcat şi am efectuat trei transporturi cu cinci Dacii. Astfel, în sediul nostru nu a mai rămas nimic important din care să reiasă ce a fost acolo şi cine a fost... Am făcut treaba asta pentru că noi nu am putut renunţa nici la cetăţenii care ne ajutaseră în temeiul legii, nici la indivizii care umpleau acele dosare cu slăbiciunile şi trădările lor. Acolo era munca noastră, acolo erau documente care priveau oameni (sau chiar neoameni!) şi nu era bine să cadă pe mâna oricui...

Ajunşi la sediul Securităţii, din păcate nu am avut timp să le depozităm pe toate. Evenimentele s-au precipitat. Le-am dus iniţial într-un garaj. Apoi, n-am mai ştiut ce este cu noi. Toată lumea striga să fie duse documentele din fişete la Arhivă. O bulibăşeală de nedescris. Toţi strângeau, toţi duceau şi toţi aruncau în camerele de arhivă. În foarte scurt timp, însă, a venit ideea să fie arse. Toţi aruncau jos, în curte, maldăre de hârtii, iar cineva le-a dat foc. Mulţimea se afla deja la porţile Inspectoratului M.I., unde se afla şi sediul Securităţii centrale.

Scena este greu de descris. La crematoriul de hârtie se dăduse foc. Dosarele se aruncaseră grămadă, teancuri şi nu ardea mai nimic. Doar fum. La fel şi în curte. Erau maldăre de hârtie, dar nu ardeau decât câteva. Ce să facem noi? Eram derutaţi. Am cărat câţiva saci şi i-am aruncat în crematoriu. Nu au ars deloc, alţi saci i-am aruncat în curte. Restul au rămas în garajul fără lacăt... Mulţimea striga să nu se ardă documentele. Locatarii blocului vecin, la fel. Şi atunci, cineva a dat ordin şi a scos un furtun şi a stins focul. Toate documentele erau năclăite de cenuşă şi apă. Nu mai aveau cum să ardă. Toate astea n-au durat mult, dar au creat o panică de neînchipuit. Acum toţi erau palizi-verzi. Intrasem cu toţii în panică (Nicolae Mavru, „Revoluţia în stradă", Ed. „ARO", 2004, p. 140, 151, 153.)

Colonel Nicolae Ghircoiaş, şeful Institutului de Criminalistică: *În jurul orei 10.00, am recepţionat comunicatul transmis la Radio-T.V., privitor la sinuciderea generalului Milea. Eram la Spitalul Judeţean pentru a prelua registrele şi fişele de identificare a morţilor şi răniţilor. Am revenit de îndată la Inspectorat, cu intenţia de a afla de la conducere, respectiv Nuţă sau Mihalea, cum trebuie să acţionăm în această situaţie. Ajungând în anticameră, unde se afla în permanenţă ofiţerul de serviciu de la Securitate, acesta mi-a spus că în curând se va comunica că vor avea loc mutaţii importante în structura Comitetului Politic Executiv.*

Precipitat şi totodată stupefiat de cele auzite, am coborât în curte, unde l-am văzut pe generalul Nuţă în momentul când intenţiona să se urce într-un ARO de culoare deschisă, alb spre gri. Acesta, văzându-mă, mi-a strigat, să distrug totul şi să plec după aceea. Drept urmare, am luat toate acele registre şi fişe preluate de la Spitalul Judeţean, plicurile cu impresiunile digitale şi notiţele cu datele despre cadavrele de la morga Spitalului şi împreună cu maiorul Popovici Gelu, şeful biroului Criminalistic, am mers la crematoriul Inspectoratului pentru a arunca în foc toate aceste documente. Întrucât în încăperea respectivă era un fum gros, l-am rugat pe acel ofiţer să arunce el efectiv în foc ceea ce intenţionam să fie distrus. Acesta s-a conformat, raportându-mi că a procedat întocmai. Iar Nuţă, din nou mi-a strigat: ***„Distruge tot, urcă-te într-o maşină şi pleacă"****. Am urcat în unitate... am*

luat toate registrele, plicurile care le aveam pentru persoane identificate şi neidentificate... digitale şi acele bilete de care vă explicam mai înainte, cu date foarte sumare, că e bărbat, că are 30-35 de ani, brunet, eventual date de înălţime cu privire la talie, corpolenţă... plicurile acelea. În registre se găseau fişele care... încercasem noi să facem acea situaţie statistică... inclusiv fişele decupate din registru. Le-am luat, le-am legat într-un pachet, am coborât la etajul doi unde... nişte birouri ale criminaşitilor... l-am luat pe şeful de birou ... pentru că nu cunoşteam unde exista crematoriul Inspectoratului şi l-am rugat să vină cu mine să aruncăm astea în foc. M-a însoţit până la uşa intrării în crematoriu... un fum foarte mare... nu se vedea ce este înăuntru, nu cunoşteam topografia, îmi făcea impresia că trebuie străbătute mai multe încăperi şi, deci, în aceste condiţii, necunoscând cum poţi ajunge la crematoriu, i-am dat acest pachet lui, şi zic: „Du-te şi pune-l pe foc!" Ofiţerul s-a executat, adică a pătruns în „negura" aceea, a ieşit şi mi-a spus că le-a pus pe foc. („Procesul de la Timişoara", vol. 2, 20o04, p. 617.)

În Foaierul Operei, atmosfera se încinsese la maximum. Dacă până acum, taberele erau aflate în conflict ideologic (moderaţii – fără Ceauşescu, dar tratative cu Guvernul; radicalii – fără Ceauşescu, fără Guvern, desfiinţarea Securităţii), odată cu distribuirea publicaţiei „A căzut tirania!" care cuprindea programul moderaţilor aflaţi sub influenţa lui Lorin Fortuna, taberele s-au încăierat în jurul personalităţilor propuse să ducă mai departe, în condiţiile dispariţiei lui Ceauşescu, idealurile revoluţiei de la Timişoara.

Sabin Mărieş*: În dimineaţa aceea, au început să se contureze* ***structurile*** *de mai târziu. O* ***tabără*** *a fost a lui Fortuna. Una a profesorului universitar Ştefan Ivan. Fortuna s-a înconjurat de inşi cu care s-a înţeles bine, în timp ce Ivan, Ghilea, Marcu s-au orientat spre Primărie.* („Lumea bună a Balconului", p. 86.)

Deci, Lorin Fortuna îl propunea pe Radu Bălan, iar profesorul Ştefan Ivan, pe Petru Moţ,primarul Timişoarei.

Acum, în toiul acestor dispute, este adus în foaierul Operei, urmând să se adreseze mulţimilor, din Balcon, maiorul Viorel Oancea.

Sindromul Viorel Oancea

În 20 ianuarie 1990, cotidianul „Tineretul liber" publica un interviu, pe pagina întâi, intitulat **„Un erou viu".** Era adus în prim-plan cazul maiorului Viorel Oancea (la apariţia ziarului ajunsese deja colonel!), primul şi singurul ofiţer din armata română care – în dimineaţa zilei de 22 decembrie 1989, când Nicolae Ceauşescu se afla încă la putere – ar fi avut curajul să se solidarizeze făţiş cu demonstranţii din Timişoara şi să-şi exprime acordul cu acţiunile anticeauşiste ale acestora.

Înainte de acest interviu, în 27 decembrie 1989, revista „Orizont" din Timişoara conferea dimensiuni apoteotice gestului săvârşit de Viorel Oancea, căutând să-l lămurească (pe însuşi făptuitor) de importanţa covârşitoare a prezenţei lui în Balconul Operei: „*Aş începe cu o mărturie. Cu o frază din care maiorul Viorel Oancea să înţeleagă dimensiunea gestului său. Valoarea conţinută în decizia de a urca în Balcon, alături de Comitetul Frontului Democratic: Viorel Oancea era, în acel moment, mesagerul unităţilor de armată ce proclamau limpede, deschis, în Agora, unitatea de gând şi simţire cu mişcarea revoluţionară.*

O postură ce-l singularizează, vrând-nevrând, un gest de clar-viziune, ale cărei resurse (de conştiinţă, de speranţă) hrănesc pe mai departe, şi dezvoltă, înspre mai departe, ideea unei Românii redate poporului ei. A unei patrii însufleţite de identitatea celor înzestraţi cu puterea de a-şi asuma mesajul lăuntric. Şi de a-l face să se întâlnească – exact în clipa când pagina de istorie are nevoie de astfel de întâlniri – cu proiectul de gând al tuturora.

Experienţă existenţială ieşită din comun, experienţă de gândire liberă..."

Gestul maiorului Viorel Oancea a ajuns rapid de notorietate naţională, a intrat în cărţi, în legendă şi, în baza acestuia, ofiţerul a fost numit şef al Poliţiei Judeţene Timiş, ales primar al municipiului Timişoara, apoi numit secretar de

stat în Ministerul Apărării Naţionale şi, în sfârşit, ales senator în Parlamentul României.

O poveste eroică, frumoasă, încununând o carieră de succes. Numai că dincolo de datele ei triumfaliste, de realism socialist resuscitat, se ascunde o dramă care îl urcă pe erou dincolo de conjunctura momentului.

În 17 decembrie 1989, se instituie pentru toate unităţile militare din ţară indicativul alarmei de luptă parţială „Radu cel Frumos”. Din acest moment, întregul personal al armatei – deci generali, ofiţeri, subofiţeri, inclusiv salariaţii civili – este încazarmat, deşi unităţile militare nu dispuneau de spaţii de cazare şi hrănire suficiente pentru o astfel de aglomerare, nici de condiţii minime de igienă. Se dormea ca la Mărăşeşti şi Odessa, ca-n timpul conflictului cu Tito, ca în august 1968 – „gata de luptă”, îmbrăcat, în cizme, cu centura pe burtă şi diagonala pe piept. Ca atare, s-a aprobat şi pus în funcţiune un program/grafic pe zile şi ore de învoiri la domiciliu pentru baie, schimbarea lenjeriei, relaţii intime cu familia.

Conform unei asemenea planificări, maiorului Oancea i-a venit rândul să plece acasă în dimineaţa zilei de 22 decembrie. Deci, nu era vorba de o învoire specială, peste program, sau de o părăsire fără voie a cazărmii: plecarea din unitate era consemnată în ordin de zi, iar ofiţerul a respectat ordinul. A mers acasă cu respectul canoanelor militare.

Locuia într-o clădire din perimetrul Operei. După scurgerea orelor de învoire, a plecat spre unitate. Se furişa spre străzi şi alei lăturalnice, când l-au observat manifestanţii.

Întâmplarea sau imprudenţa a făcut să fie atunci, acolo, singurul militar în uniformă şi, ca atare, o pradă apetisantă pentru un grup de tineri exaltaţi şi furioşi. L-au înconjurat şi s-a trezit prins în cleştele celor porniţi împotriva regimului şi a lui Ceauşescu. Şi împotriva armatei care, deşi se retrăsese în cazărmi, se făcea vinovată de morţii Timişoarei. Unii, cu gândul de a-l aresta, alţii de a-l linşa. Cert este că l-au luat mai mult pe sus să-l ducă în Foaierul Operei ca pe un trofeu: un ofiţer prins într-un oraş din care dispăruseră toţi militarii, în care nu mai exista nici urmă de uniformă. N-avea nicio şansă să scape din chingile în care fusese prins. Era singur, înconjurat de zeci, de sute de oameni aflaţi în delir. La trecerea

prin mulţime, s-a făcut culoar, oamenii strigau „Armata e cu noi!”, iar el n-avea cale de întors, de refuz sau opoziţie. Era dus de val. Nu-şi mai aparţinea. Nu se putea opune, nu putea vorbi şi gesticula decât aidoma celor care-l purtau spre Operă. Era încarcerat în mulţime, iar reacţiile lui nu puteau fi decât conforme cu ale mulţimilor. În acele momente, ca individ, nu mai era militar, era un om încolţit, asaltat. Era prizonier. Nu putea să aibă opţiuni, n-avea nicio altă ieşire, era acolo, în fierberea mulţimii.

Sigur, că atunci, acolo, în captivitatea revoluţionarilor, orice ofiţer al Armatei, prins într-o asemenea conjunctură ar fi răspuns, probabil, aidoma. În situaţii dramatice, de mare risc, dictează instinctul de conservare; voinţa de a scăpa cu viaţă este mult mai puternică decât orice principiu moral.

Ofiţerul reconstituie cu fidelitate momentul: *Dacă primul timişorean care m-a văzut ar fi avut în familie un rănit ori mort, strigând de aceea „Ucigaşul! El mi-a omorât copilul, pe el!”, lucrurile ar fi luat o întorsătură la care nici nu vreau să mă gândesc.*

Trebuie să admiteţi că s-ar fi putut întâmpla şi aşa, am avut însă noroc. S-a strigat acel salvator „Armata e cu noi!” Şi cuvintele au fost preluate de ceilalţi cu entuziasm; gata, situaţia era clară, nu aveam de ce mă teme, am păşit, am pătruns printre ei – niciun militar nu se mai găsise în mijlocul vreunei mulţimi de miercuri de la prânz – ei scandau lozinca aceea, eu înaintam cu mâna sus, având degetele desfăcutate în formă de V – semnul Victoriei. Mulţi oameni plângeau. Da, domnule, am văzut bărbaţi care plângeau, m-au emoţionat; în 20 am plâns şi eu, acum mă găseam în altă dispoziţie, dar lacrimile lor m-au impresionat.

La poarta de la Mărăşeşti am fost verificat, am ridicat mâinile şi băieţii m-au controlat cu cea mai mare seriozitate, n-au găsit nimic, n-aveau ce. Pentru a ajunge sus mi-au dat un însoţitor. (Titus Suciu, „Lumea buna a balconului”, IRRD, 2011, p. 79.)

El descrie întomai situaţia, numai că o pune pe seama propriei voinţe, ca rezultat al unui act voluntar.

A urcat în Foaierul Operei şi a ieşit în Balcon împotriva voinţei lui. I s-a dictat un text pe care să-l spună. L-a spus tulburat, pentru că aşa i s-a cerut, aşa i se şoptea,

aşa i se impunea. L-a spus ascuns în rândul al doilea, acoperit de trupurile celor din faţă – care doreau să-l protejeze cât de cât, să-i ofere o circumstanţă atenuantă în caz de forţă majoră. *„Cei care se ocupau de vorbitori au manifestat o prudenţă deosebită. Fiind primul militar ce apărea la Balcon, mi s-a propus să vorbesc din rândul doi ca nu cumva vreun terorist, înţelegeţi dumneavoastră... Deci am fost adus în Balcon, am fost arătat mulţimii pentru atât cât să vadă lumea că era vorba de un militar; cei din faţă s-au dat la o parte, revenind însă imediat, din acest moment eu citind textul, de fapt spunându-l fără să mă fi folosit de hârtie pentru că memorasem conţinutul”.*(Idem, p. 80.)

Era pierdut de el însuşi, era transpirat, moleşit, tremura tot.

Claudiu Iordache: *L-am urmărit de aproape, cu atenţie. Era palid, marcat vizibil de gravitatea actului său.* („Lumea bună a Balconului”, p. 57.)

El trăda armata şi ordinele primite nu din conştiinţă, ci din necesitatea salvării personale, din instinctul de conservare.

Prezenţa lui Viorel Oancea în Balconul Operei a fost una simbolică. El a avut atunci şi acolo o valoare de întrebuinţare, a fost un obiect de utilitate publică, folositor într-o conjunctură complicată şi a dat sens – fără voia lui – mişcării revoluţionare. Viorel Oancea a fost folosit fără ca el să accepte sau să se poată opune.

După coborârea din Balcon şi ieşirea din clădirea Operei, maiorul Viorel Oancea s-a întors la unitate. Sigur, aici, ofiţerul a fost reţinut şi, în faţa procurorului militar trimis de generalul Guşă, făcea primele declaraţii verbale. N-a apucat să le aştearnă pe hârtie că s-a anunţat fuga lui Ceauşescu.

Dacă n-ar fi fost să fie aşa, maiorul Viorel Oancea ar fi avut suficiente circumstanţe atenuante? Nu ştiu. Sunt sigur, însă, că pentru a se apăra ar fi spus adevărul...

În toate ieşirile publice, în toate declaraţiile şi mărturiile consemnate, Viorel Oancea promovează varianta actului voluntar, premeditat, gândit dinainte şi pus în aplicare cu riscul enorm al ajungerii în faţa plutonului de execuţie. *„Am urcat, deci, în Balcon şi, în rezumat, am spus că armata nu va trage în popor. Că, de se va trage de către alte forţe, armata e hotărâtă să vină în ajutorul demonstranţilor”.* („Timişoara. 16-22 decembrie 1989”, Ed. Facla, Timişoara, 1990, p. 265.)

Cazul maiorului Viorel Oancea a fost orchestrat de revoluţionarii din foaierul Operei. Aveau nevoie de un reprezentat al Armatei să le dea curaj manifestanţilor din Piaţa Operei şi l-au construit impecabil.

Colonel **Filip Teodorescu:** *După comunicatul cu privire la sinuciderea generalului Vasile Milea, a ajuns la noi vestea că un maior M.Ap.N. se află în balconul Operei şi a fost obligat de civili să vorbească la microfon. Erou al unei acţiuni similare a fost şi un ofiţer de miliţie, dar acela a refuzat să apară la balcon, considerând probabil că nu se poate erija pe nemerit în erou, sau poate de teamă. Era explicabil de ce liderii de moment ai demonstranţilor au dorit cu orice preţ să aibă între ei oameni în uniformă, indiferent cine ar fi fost aceştia. Trebuia să convingă masele că nu mai au nevoie să se teamă, că „armata e cu noi". Eu cred că au procedat foarte bine. Ar fi fost de dorit, însă, ca la balcon să apară persoane reprezentative ale instituţiilor militare care puteau să se angajeze în numele acestora. Dar n-a fost să fie aşa.* („Un risc asumat", Ed. Viitorul românesc, 1992, p. 116.)

Declaraţia ofiţerului rostită în faţa mulţimilor nu avea nicio valoare politică sau militară, ci doar una agitatorică.

În armată se operează cu ordine, nu cu declaraţii individuale de bune intenţii. Or, ordinul de retragere în cazărmi, ca şi cel de interzicere a folosirii armelor de foc împotriva populaţiei fusese date de generalul Ştefan Guşă încă din 19/20 decembrie.

Maiorul Viorel Oancea nu avea niciun drept, nicio împuternicire să anunţe populaţia că armata, în întregul ei, nu va trage. El era o persoană individuală şi nu un reprezentant. Dacă era să fie vocea Armatei, în Balconul Operei urca un militar dintr-o unitate operativă, care participase în 17 decembrie la represalii. Or, Oancea făcea parte dintr-o unitate obscură, fără semnificaţie în organica armatei: dintr-un atelier de reparaţii tehnică militară.

În această situaţie, pentru a fi credibil pe termen lung, maiorul Viorel Oancea se putea angaja în slujba Revoluţiei ca persoană, ca individ, ca ofiţer chiar, şi în această calitate ar fi trebuit să îşi asume riscul de a fi considerat de conducerea Armatei ca dezertor, trădător...

Aşadar, prezent în Balconul Operei fără voia lui, maiorul oancea a trăit o dramă cumplită.

În interviul citat („Orizont”, 27 decembrie 1989) se mai dă un exemplu halucinant, demn de literatura anilor ’50: „Unui general din conducerea superioară politică de la Bucureşti, un soldat aflat în garda unităţii i-a spus: *„Ni s-a explicat că trebuie să ne apărăm unitatea şi o vom face. Dar, vă raportez, ca să merg în piaţă e ca şi cum aş trage în mama şi tata, şi eu aşa ceva nu fac!”*

În acea situaţie, de criză majoră, aflat în alarmă de luptă, o asemenea replică de soldat nu putea fi dată nici unui caporal!!!

Maiorul Oancea a preferat ipostaza eroică în care s-a complăcut ulterior. Drama – dezvăluită! – ar fi fost mult mai credibilă decât construcţia ieşirii premeditate în Balcon, care duhneşte a proletcultism. Este povestea comunistului din ilegalitate, care-şi sacrifică viaţa pentru afişul lipit pe un zid sau pentru o lozincă strigată în public.

Oricum, Viorel Oancea este şi rămâne un personaj. Poate nu de istorie. De literatură, însă, cu siguranţă.

Greul de-abia începe

Vestea plecării lui Ceauşescui a răvăşit întreaga ţară. Timişorenii s-au dezlănţuit într-un iureş de bucurie aproape furioasă. În Piaţa Operei, în tot oraşul se scandau doar lozinci anticeauşiste:

- *Moarte lor, moarte lor, moarte Ceauşeştilor!*
- *Vrem carne de Crăciun, nu conducător nebun!*
- *Nu poporul l-a ales, la al XIV-lea Congres!*
- *Trăiască România, să cadă tirania!*
- *Ceauşescu nu uita, a venit şi vremea ta!*
- *Noi suntem poporul, jos cu dictatorul!*
- *Nu vă fie frică, Ceauşescu pică!*
- *Ceauşescu la gunoi, libertate pentru noi!*

Oamenii se îmbrăţişau în pieţe şi pe străzi, plângeau de emoţie. Clopotele bisericilor au început să bată, sirenele întreprinderilor şi ale trenurilor şuierau prelung, iar claxoanele automobilelor orchestrau o atmosferă de mare victorie. Un vacarm de nedescris şi de necontrolat. Oamenii îşi pierduseră minţile, căzuţi în extazul speranţelor imense.

Era o atmosferă de sfârşit şi început de lume. Apele nu se despărţiseră însă: erau învolburate şi repezi, tulburi, cu multe turbioane care trăgeau spre adâncuri. Periculoase pentru oamenii căzuţi în delirul victoriei.

Nicio normă şi nicio lege nu mai funcţiona. Nicio autoritate nu-şi mai făcea simţită prezenţa.

La intrările Operei, paza – atât de bine strunită de oamenii lui Sorin Oprea – a căzut pe moment, zăgazurile fiind rupte de entuziasmul popular.

Obstacolul Lorin Fortuna, din Foaierul Operei, continua însă să ţină piept ieşirilor în Balcon.

Doctorul **Ioan Rab** a reuşit să ajungă în foaier: *Am trecut de patrula de la poartă, am început să urc, mi-am încrucişat paşii cu doi preoţi care coborau – pe unul dintre ei cunoscându-l, e vorba de preotul Ilie Sârbu de la Mitropolia*

Banatului, era şi pastorul Dugulescu – pe coridoare tineri de pază, fără arme dar destul de agitaţi, de expeditivi. Am fost condus până în foaier unde, cel ce mă însoţea m-a prezentat domnului Lorin Fortuna. „Aţi notat ceea ce vreţi să spuneţi?!” – m-a întrebat. „Nu”. M-a sfătuit s-o fac, să notez ceea ce voiam să comunic mulţimii, ca nu cumva emoţia să-mi joace feste dar şi pentru că voia să păstreze intervenţia la arhiva lor. M-am conformat, m-am retras într-un colţ şi mi-am aşternut gândurile pe hârtie. În acel timp, Lorin Fortuna vorbea la telefon cu diferite întreprinderi. Mi-a rămas în memorie încercarea de a stabili un contact cu domnul Florentin Cârpanu, directorul Comtim. Din câte am înţeles, demonstranţii solicitau prezenţa lui în Balcon. Fortuna a prins Comtim-ul, s-a prezentat altcineva, n-am auzit ce i-o fi spus persoana aceea, oricum trebuie să fi fost vorba de o eschivare, fiindcă Fortuna a încheiat discuţia astfel: ***„Nu, domnule, dacă nu vine acum, nu mai am nevoie de el niciodată!”***

... Ceea ce se petrecea în foaier e greu de descris. Se vorbea cu ton ridicat, fiecare credea că trebuia să se impună, se formulau ameninţări, existau arme şi de multe ori acestea îţi erau puse în piept... De altfel, în timp ce lucram la discurs, s-a produs o agitaţie ce ar fi putut să degenereze într-o adevărată tragedie. A năvălit peste noi un grup de vreo zece tineri agitaţi, unul dintre ei, cel înarmat, fixând ţeava automatului în pieptul lui Fortuna: „Domnule, am fost minţiţi, am fost trădaţi. Voi sunteţi securişti!” Ne-am uitat la Fortuna, acuzaţia l-a blocat, mâinile i-au căzut pe lângă trup, de vorbit a vorbit mai târziu, după ce şi-a revenit, atunci înşirând doar cuvinte prin care spunea că nu înţelegea ce se întâmpla acolo. Dar să precizăm un lucru. Treburile astea nu s-au desfăşurat aşa cum le poţi recepţiona citind relatarea lor. Închipuie-ţi agitaţie, spaimă, mişcări precipitate, priviri piezişe.

Mi-am dat seama că aveau nevoie de o personalitate, de cineva care s-ar fi făcut ascultat de toţi cei de afară. Zic asta pentru că, aproximativ atunci, s-a pus problema invitării în balcon a lui Bălan Radu, încă primul secretar al judeţului, propunere susţinută de mulţi dintre ei, însă nu de toţi. (Titus Suciu, „Lumea bună a Balconului”, Ed. IRRD, p. 169-170.)

Sorin Oprea: *Din păcate se certau din ce în ce mai des. Am surprins schimburi dure de replici între Ivan şi Fortuna, între Fortuna şi Savu. Asta mai ales după fuga... ăluia, ştiţi cine, că-mi cade greu să-i pronunţ numele. Am de făcut două observaţii. Prima: Fortuna „era în tot şi în toate”! El era... centrala, toate cablurile duceau la el, doar ceea ce ieşea de la el funcţiona! Un asemenea comportament duce la nervi, la răbufniri. Şi uneori oamenii îl înfruntau. Îi contestau statutul de unic factor de decizie. Cu toate astea – acum formulez a doua observaţie – niciunul din ceilalţi nu părea dispus să-şi asume responsabilităţile în totalitatea lor! Ţineau la părerea lui într-o anumită problemă, în ceea ce le privea însă pe celelalte...*

Şi „cad” acolo într-un moment nepotrivit, după al nu ştiu câtelea vot ori alegere între ei. „Bobii dăduseră” aşa: preşedintele nu mai ştiu cine, vicepreşedinte, Fortuna. Auzind asta, Fortuna a bătut cu pumnul în masă, s-a ridicat şi a zis: „Nu, domnilor, nu accept! Eu ori sunt preşedinte, ori nimic!” Atunci nervii mi-au cedat. „Gura!” am strigat armând arma. „Şi nu vă mai certaţi, că vă împuşc pe toţi! Nu vă e ruşine, nu vă gândiţi la cei de jos?” Vă daţi seama ce situaţie a fost, cum s-au uitat la mine. Din fericire, spiritele s-au liniştit şi...

Apoi am trecut printr-o criză... de statut moral. Observând un grup de bişniţari, de informatori, mi-am zis să am grijă să nu se infiltreze în Operă. Dar când mi-am spus acest lucru, mi-am mai spus, înlemnit, încă ceva: condamnare aveam şi eu! Şi oricine ar fi putut să mă ia peste picior cu un: „tu vorbeşti de chestii de-astea? Tu, mă?...” Şi nu am găsit altă soluţie decât destăinuirea. Am urcat, am ieşit pe balcon, m-am prezentat, mi-am expus toate tinichelele comuniste – Fortuna a încercat să-mi smulgă microfonul, Ivan se tot căina: „Ce faci, omule? Ce dracu te-a apucat...” – am precizat apoi ceea ce am făcut pentru revoluţie, după care am pus întrebarea dacă era ori nu cazul să rămân pe mai departe la poarta de pe Mărăşeşti. Mulţimea a fost generoasă, a strigat: „Rămâi” Rămâi!”.

Nu ştiu dacă vă daţi seama ce a însemnat pentru mine atitudinea mulţimii. Eu nu pot lucra cu cineva dacă sunt privit cu suspiciune. În asemenea situaţii mă retrag, întorc spatele,

plec. Încrederea celor de jos m-a liniştit. Când am intrat însă în foaier, Fortuna, Ivan, Beni Oprea, au sărit la mine cu fel de fel de reproşuri şi invective. Cel mai violent a fost Fortuna. Amintindu-şi episodul anterior, s-a prăbuşit peste mine cu aproximativ aceste vorbe: „Aha, uite cine a ridicat arma, cine ne-a ameninţat, cine a vrut să mă împuşte – un puşcăriaş", după care a încercat, ori a dat dispoziţie, nu mai ştiu, să mă dezarmeze. L-aş fi putut pune la punct cu un foc în aer, m-a apucat însă lehamitea de care v-am spus. Dacă aşa gândeau, nu aveam ce căuta între ei. Le-am zis să se liniştească, să-şi vadă de treburile de care se apucaseră, pentru că aveam să predau arma. Am pus-o de altfel pe masă, asigurându-i că plecam din Operă pentru totodeauna. Atunci... Mă rog, aşa s-au petrecut lucrurile, afirmaţiile mele pot fi verificate. Atunci au intervenit băieţii mei. „Dacă pleacă Sorin, plecăm şi noi!" Nu le-a fost totuna. Cineva răspândise zvonul şi veniseră sus mai toţi tinerii. Fortuna a mustăcit ceva în barbă dar s-a muiat, ceilalţi la fel, au „stabilit" apoi că eram obosit şi trebuia să dorm două ore, timp în care comanda urma s-o *preia Morar Petrişor. Am coborât împreună, am băut o cafea. Nu m-am culcat, fireşte. Şi cum oamenii tot la mine veneau, nu la Morar, după vreo oră el a urcat în foaier, cu oamenii rămânând eu, ca înainte*. (Titus Suciu, „Lumea bună a Balconului", Ed. IRRD, p. 214-215.)

Trofin Traian, electromecanic auto: *Noi, cei de-acolo, eram conştienţi că nu avem pregătirea şi cunoştinţele necesare pentru a conduce la victorie Revoluţia. Ne trebuiau oameni competenţi, cu experienţă politică... Pentru noi, a fost atunci foarte greu să luăm hotărâri şi, ca atare, am cerut, din mulţime, să vină ingineri, economişti... vă spun, noi am crezut de cuviinţă că pentru noi, în acel moment, un om cu experienţă este bine-venit. Un om care să coordoneze un judeţ... Şi atunci, din rândul mulţimii aflată jos, în faţa Operei, se striga: „Să vină Radu Bălan". Şi la acest apel făcut de oamenii din Piaţă, când eu eram la microfon, în Balcon deci, am preluat strigătul lor. Şi am spus de la microfon:* ***Să vină Radu Bălan!*** *Şi atunci, la iniţiativa Frontului Democratic Român, i s-a cerut lui Radu Bălan să vină la Operă, pentru a discuta cu noi. Acesta a răspuns pozitiv şi la orele 11.30-12.00 a ajuns în incinta Operei* („Procesul de la Timişoara", vol.5, p. 2281.)

Nicolae Bădilescu: *În 22 au apărut în Balcon fel de fel de oportunişti. După ce a căzut Ceauşescu, a urca în foaierul Operei nu însemna nimic. Adică însemna, dar în cu totul alt sens. Îşi făceau de lucru pe-acolo cei care voiau să pună mâna pe câte un „ciolan". Au urcat atunci foarte mulţi oportunişti: foşti activişti, foşti securişti care, mimând competenţa, făcându-ne să credem în „vigoarea", capacitatea şi buna lor credinţă, s-au infiltrat şi s-au menţinut mult timp în funcţii ce le-au permis să obstrucţioneze bunul mers al democratizării ţării. O să-ţi dau o imagine sumbră, din păcate nu întrutotul gratuită. La un moment dat balconul părea să fi devenit un imens coş cu raci, în care cel de la fund, pentru a ajunge la suprafaţă, trăgea în jos pe cel de deasupra lui. Ne găseam într-un moment important al „prestaţiilor" noastre – cel al încheierii unei etape. Altfel spus, mi se părea că misiunea ni se încheiase, locul nostru trebuind să fie luat de profesionişti ai economicului, socialului, politicului. Timpul avea să-mi dea de altfel dreptate. Niciunul din cei ce-am fost în balcoane, lideri ai revoluţiei, nu ne-am ilustrat în viaţa politică! Unii au încercat, alţii au renunţat chiar de la început.*

Or, spunând aceasta şi ţinând cont de situaţia în care ne aflam, concluzia se impune de la sine; criza de personalităţi politice a dus la ratarea revoluţiei române". (Titus Suciu, „Lumea bună a Balconului", Ed. IRRD, p. 126.)

Aşadar, în foaierul Operei, se manifestau grave disensiuni între diferitele grupuri, iar Lorin Fortuna exercita în continuare un autoritarism păgubos, de nesuportat, care ducea nu la aplanarea conflictului, ci la escaladarea lui. În oraş – începuseră să apară noi acte de vandalism, de data aceasta ele nu vizau unităţi comerciale, ci mai ales instituţii ale statului, îndeosebi sediile Securităţii şi Miliţiei, unde se făceau arestări arbitrare şi abuzive, confiscări, distrugeri şi chiar furturi.

Autorităţile locale îşi pierduseră orice capacitate de influenţă, erau debranşate de la pupitrul de comandă al oraşului şi judeţului; instituţiile de forţă şi ordine publică erau asaltate de mulţimile înfierbântate. Ca atare, situaţia scăpase de sub orice control.

Se reinstalase anarhia din 16-17 decembrie, iar liderii din Balconul Operei nu aveau mijloace, structuri şi autoritate

s-o stăvilească. Ei nu aveau decât entuziasm şi dorinţe. Şi mai aveau ceva: orgoliul de învingător. Bucuria imensă că ei, timişorenii, doar ei şi numai ei au determinat fuga lui Ceauşescu.

Cei din Balcon erau în culmea fericirii. Câştigaseră partida. Aveau libertate... Întreaga Timişoară era liberă de comunism. Dar libertatea începuse să fie excesivă.

Sediul Securităţii judeţene era luat cu asalt, iar securiştii se predau fără opoziţie, fiind sechestraţi şi duşi de revoluţionari la garnizoană . Miliţienii – cei rătăciţi prin oraş – erau batjocoriţi, bătuţi chiar. Armata era încazarmată.

În aceste condiţii, ce se putea face cu libertatea? În aceste momente de euforie anarhică, cine mai poate să gestioneze libertatea? Cum să stăpâneşti libertatea când nicio instituţie a statului nu mai funcţiuonează? Cine şi cum poate să dea un sens libertăţii fără limite?

În oraş, grupuri anarhice distrugeau şi scoteau din ţâţâni întreg edificiul legal constituit şi funcţional până în acel moment. Niciun cetăţean nu se putea opune fărădelegilor şi violenţelor primare şi primitive pentru că era taxat ca ceauşist sau securist şi sfârşea bătut până la maltratare. Furia descătuşării lua forme aberante, pustiitoare.

Problema vitală devenise, aşadar, libertatea, gestionarea ei. Adică puterea. Puterea de a stopa anarhia, de a da sens victoriei.

În aceste condiţii, toate aşteptările veneau dinspre foaierul Operei care putea şi trebuia să fie centrul funcţional al Revoluţiei.

Din păcate, însă, aici, poziţiile între liderii diverselor grupări şi curente erau ireconciliabile. Se crease o fisură ce nu putea fi acoperită decât printr-un compromis între părţi sau prin intervenţia unei persoane agreate de beligeranţi. (Conform principiului românesc „când doi se ceartă, al treilea câştigă”.)

Primul gând a fost la armată, la un comandant militar care să se facă ascultat şi să gestioneze normalizarea situaţiei. S-a apelat la generalul Guşă, dar acesta a refuzat: „*nu pot să vin cu voi la Operă pentru că trebuie să merg la Bucureşti deoarece armata nu mai are comandant şi eu, ca locţiitor,*

sunt chemat la minister pentru a ţine locul ministrului Milea, care s-a sinucis. (Costel Balint„„Timişoara în decembrie”, Ed. Helicon, Timişoara, 1992, p. 112.)

După plecarea precipitată a generalului Guşă la Bucureşti, o delegaţie a revoluţionarilor din Foaierul Operei, condusă de Claudiu Iordache, se deplasează la sediul Diviziei pentru a intra în contact cu comandantul acesteia, colonelul Zeca. *„Ne găseam în biroul lui pentru a vedea cum putem organiza municipiul, judeţul... Nu s-a angajat în niciun fel. Zicea că doar Bălan ar fi putut-o face şi ne îndemna să luăm legătura cu el. Cu tot refuzul, n-am vrut să plec de la Garnizoană cu **mâna goală**. Dacă nu, altcineva să vină să vorbească Timişoarei. Îmi pusesem în cap să-l duc la Operă; i-am spus că-i fac eu discursul. De voie, de nevoie, Zeca a venit, a urcat în foaier, a ieşit pe balcon şi a citit cele câteva cuvinte!* („Lumea bună a Balconului, p. 59.)

A fost ovaţionat, apoi s-a retras...

Aşadar, la Timişoara, armata a refuzat să preia frâiele puterii locale.

Situaţia era, însă, dramatică. S-a trecut, aşadar, la o a doua variantă, agreată inclusiv de armată: **Radu Bălan**.

Ion Savu îşi asumă răspunderea ducerii în foaierul Operei a primului secretar de judeţ.

Radu Bălan - antecedente

Regimul de ocupaţie militară instituit de Nicolae Ceauşescu la Timişoara în 17 decembrie a dus la escaladarea conflictului social. Îndepărtarea liderilor locali de la conducere şi preluarea prerogativelor de comandă de către „comandoul" sosit de la Bucureşti, dar mai ales prezenţa trupelor pe străzile oraşului, a radicalizat populaţia municipiului, ceea ce a dus la declanşarea grevei generale şi la ieşirea tuturor întreprinderilor şi instituţiilor în stradă. Soluţia rezolvării situaţiei era, în opinia marii majorităţi a populaţiei, de natură locală, fără intervenţia brutală a factorilor de la Centru. De aceea, încă din 20 decembrie, populaţia a cerut insistent, deopotrivă, eliminarea clanului Ceauşescu, retragerea Armatei din oraş şi revenirea la conducerea judeţului a primului secretar Radu Bălan.

Conform înregistrărilor publicate de Marius Mioc în Alte media.info, 19 decembrie 2007, în seara de 20 decembrie, din Balconul Operei se comunica participanţilor din Piaţă:

Bărbat: Permiteţi să vă comunic: *Tovarăşul Bălan este dus la Comitetul.. (scandări: Bălan! Bălan!) Dacă Bălan este aici în două minute să fie la microfon... În două minute, dacă este sus (în foaier n.n.), Bălan să se prezinte şi va vorbi...*

În 21 după amiază, tot din Balconul Operei:

Bărbat: *Nu noi, nu comitetul ăsta vom rămâne poate***.** *Noi nu am luptat pentru ca să rămânem noi. Poporul alege conducerea! Poporul alege! (urale, scandări: „Vrem alegeri libere!).*

Ioan Savu: *Au fost momente când s-a dovedit necesar ca cineva să coordoneze cât de cât această activitate. Noi am făcut-o în aceste momente. Probabil că după noi vor veni alţii mai buni. Dorim, dorim ca cei care sunt mai buni decât noi să găsească forme de propuneri concrete, faceţi liste cu propuneri care să ajungă la noi, să putem să ne organizăm cât se poate mai bine. Îi firesc, într-o ţară în care am fost reprimaţi, să nu avem iniţiativă concretă. Gândiţi-vă numai că sunt momente*

când trebuie să folosim mai mult mintea decât sufletul. Şi trebuie să avem răbdare, nu speraţi c-o să cadă acest dictator, aşa, brusc, într-o oră-două sau într-o zi – două. Trebuie să aveţi răbdare. Răbdarea face parte din spiritul nostru de unire, oameni buni. Nu uitaţi asta! Trebuie să fim împreună în orice condiţii. Jos dictatorul! Urale: Jos dictatorul!

De la balconul Operei, în seara de 21, s-a afirmat că prim-secretarul P.C.R. Timiş, Radu Bălan, s-ar fi opus deschiderii focului şi ar fi fost arestat din ordinul lui Ceauşescu. Faptul nu era adevărat, dar explică entuziasmul ulterior cu care mulţimea l-a întâmpinat pe Radu Bălan, inclusiv după căderea lui Ceauşescu.

Lorin Fortuna: *Atragem atenţia în mod foarte serios că nu vom iniţia niciun dialog cu autorităţile locale fără prezenţa lui Bălan (glasuri: Aici să vină Bălan! Vrem pe Bălan!).*

Ion Marcu: *Fraţilor, aşa cum am mai spus, trebuie să-l respectăm pe acest om care este Radu Bălan, timişorean de-al nostru! (urale). De ce vă spun acest lucru? Mie, între patru ochi, mi s-a spus, mai erau doi tovarăşi care poate să confirme... Acest bănăţean, care este Radu Bălan.* ***Scandări:*** *Bălan! Bălan! (discuţii între femei: „Radu Bălan? L-a terminat Ceauşescu!")*

Ion Marcu: *Fraţilor, ce spun colegii mei? Că Radu Bălan, aseară, după ora 22.00, ar fi fost arestat din ordinul criminalului! (huiduieli) Scandări: Îl vrem pe Bălan!*

Ion Marcu: *Şi altceva de care trebuie să ţineţi cont: Acest timişorean, Radu Bălan, a fost primul care a cerut să se înceteze focul asupra noastră. (urale). Şi ca drept mulţumire a fost arestat din ordinul dictorului (huiduieli, scandări: „Ordinarule, ce-ai făcut?", „Jos criminalul!", „Vrem pe Bălan!")*

Ion Marcu: *Şi altceva: aseară, în cadrul Consiliului Judeţean de partid, Radu Bălan a stat cu noi până în ultimul moment. Prim-ministrul guvernului a dispărut. N-a vrut să stea de vorbă cu dumneavoastră. M-a îndemnat pe mine să vă liniştesc. Eu n-am făcut-o, l-am invitat pe el. Pe el l-am invitat să vă liniştească. Ca drept dovadă, a părăsit, laşul...*

Mulţimea: *Vrem pe Bălan!*

În continuare, mulţimea fredonează cântece consacrate, din repertoriul cenaclului „Flacăra”, precum „Lancea lui Horea” sau „Doina lui Lucaci”.

În 22 decembrie, după fuga lui Ceausescu, din Balconul Operei, primul care a vorbit a fost Lorin Fortuna. Apoi, Ioan Chiş a spus între altele:

... Nu suntem pregătiţi. Pentru asta, solicit din partea Comitetului judeţean, solicit a lua cuvântul pe tovarăşul Radu Bălan (urale, scandări; Bălan, Bălan!). Îl aşteptăm pe Bălan (scandări “Să vină Bălan!”).

Traian Trofin, revoluţionar, electromecanic auto: *În acele momente ale revoluţiei, în timp ce noi conduceam din balconul Operei, şi normal că căutam un om care, credem, ne poate aduce acele convingeri la ... adică, noi eram la un nivel de cunoştinţe, deci nu am fost la nivelul cunoştinţelor unui conducător de Judeţ. Cunoaşteam, din diferite date, că domnul Radu Bălan ar fi fost cam aproape de noi… Nu ştiam ce are dânsul, ce a făcut dânsul.. Noi am strigat, într-adevăr, din balconul Operei, să vină Radu Bălan. Asta nu poatre să comenteze nimeni.*

Noi, din 20 am strigat să vină Radu Bălan şi să fie conducătorul ţării Iliescu*… am strigat asta, pentru că noi nu eram în cunoştinţă de cauză cu ce se va întâmpla.. Dar atunci am spus să vină Radu Bălan. Deci, mai multe lozinci cu Radu Bălan. Radu Bălan a venit cu o maşină din partea stângă, dinspre Muzeu. Şiu precis acest lucru, parcă acuma îl văd cum, prin mulţime, a pătruns şi a intrat la noi, la Operă.* (“Procesul de la Timişoara”, vol. IV, p. 2280.)

Vine Radu Bălan

Trei zile la rând, populaţia din Piaţa Operei îl apăra şi-l chema pe Radu Bălan în rândurile ei şi la cârma judeţului. Radu Bălan devenise, incredibil, obsesia mulţimii. Iar liderii din Balconul Operei nu puteau în acele momente să întoarcă spatele mulţimii, cu atât mai mult cu cât în 20 decembrie, Radu Bălan fusese singurul lider comunist cu care se închegase un dialog promiţător în sediul Judeţenei de partid. El făcuse impresie bună prin declaraţii echivoce, învăluitoare care, în acea stare de spaimă şi surescitare, manifesta semne încurajatoare de solidaritate cu revoluţionarii. **„O să mor alături de voi!”**, îi şoptea lui Ion Marcu, când de faţă era şi primul ministru Constantin Dăscălescu.

Avocat Petre Petrişor: *În după-amiaza de 20 decembrie a ieşit în balconul Consiliului Dăscălescu, dar oamenii nu l-au lăsat să vorbească. L-au acoperit cu huiduieli...*

Iritaţi, ori pentru că voiau să se consulte în linişte, cei din balcon s-au retras. Atunci, lumea a strigat un nume. Nu al lui Dăscălescu, ci al lui Bălan. După un timp, acesta a apărut, într-adevăr. Cu o portavoce. Numai că instrumentul era defect, nu se auzea nimic, oamenii au intervenit din nou chemându-l jos, ceea ce Bălan a şi făcut. Când ne-am „stabilizat” în faţa Consiliului, mă găseam în al patrulea ori în al cincilea rând. Însă, încet-încet, fără să ştiu de ce, am ajuns printre primii. Aşa că la apariţia lui Bălan eram în faţă, Marcu era şi acum cu celebrul lui cearşaf. Văzându-l pe primul-secretar, s-a apropiat de el. Nu ştiu ce şi-au spus, era un vacarm de nedescris. După aceea, Bălan s-a adresat mulţimii: să fim liniştiţi, să nu comitem nicio imprudenţă pentru că atunci... mă rog, cam aşa ceva. Oricum, Marcu şi Bălan ajunseseră la un fel de învoială. Zic asta pentru că, după ce Bălan ne-a vorbit, au urcat împreună, iar Marcu a apărut la balcon – erau în jurul lui, dacă nu cumva mă înşel, Bălan, Dăscălescu şi parcă şi alţii – spunându-ne că e electrician la U.M.T. şi că trebuia să

fim uniţi... În fine, a spus câteva cuvinte de îmbărbătare cu un curaj nebun, recunosc, cu un curaj care îţi tăia răsuflarea, la urmă lansând, deşi v-am spus de cine era înconjurat, lozinca: „Jos Ceauşescu”. Am fost în delir. Doamne, ce momente am mai trăit noi atunci; păream un vulcan în acţiune, în plină erupţie, se degaja din noi şi ceva frumos şi ceva primejdios, de-acum gata, n-am mai fi dat înapoi, indiferent ce ni s-ar fi întâmplat”. (Titus Suciu, „Lumea bună a Balconului”, pri a ediţie, p. 195.)

Lorin Fortuna: *Era seara de 20 decembrie. După ora 22.00. Am încercat să discut în particular cu fostul prim-secretar Radu Bălan, despre care unii dintre cei prezenţi la „Judeţ” ne informaseră că s-ar fi opus măsurilor represive de la Timişoara şi că ar fi favorabil mişcării noastre. L-am luat de o parte, aproape trăgându-l, deoarece avea rezerve în a se posta într-o astfel de situaţie.*

Deci, l-am tras de-o parte, lângă un geam, pe Radu Bălan şi le-am cerut celorlalţi membri ai delegaţiei noastre să nu permită nimănui să se apropie. Radu Bălan părea oarecum detaşat de cele ce se petreceau acolo, ceea ce m-a cam descumpănit. Am căutat să-mi dau seama care erau adevăratele sale sentimente. I-am pus câteva întrebări esenţiale. I-am spus ce se zvonea: că s-ar fi opus măsurilor de reprimare ordonate de Ceauşescu; i-am spus că-l consider un om onest care, afându-se la conducerea Banatului, s-a străduit, în limitele posibilului, să îmbunătăţească viaţa populaţiei. S-a grăbit să confirme cele relatate de mine, spunându-mi că nu făcuse nimic, că i se luase conducerea judeţului, care-i fusese transferată lui Matei. L-am întrebat atunci dacă nu doreşte să ni se alăture, spunându-i că era un moment crucial, că aveam mare nevoie de oameni cu experienţa lui în conducerea mişcării; că, după părerea mea, existau mari şanse de reuşită. Mi-a răspuns sec: „Nu se poate, măi băieţi! Mergeţi acasă, liniştiţi-vă. Veţi vedea că nu veţi avea de suferit”. Văzând că intenţia de a-l atrage pe faţă n-avea sorţi de izbândă, m-am gândid că poate ar dori să colaboreze măcar indirect. Deoarece eram foarte îngrijorat cu privire la eventualele măsuri represive, l-am întrebat: „Domnule Bălan, cum aţi proceda dacă aţi fi în locul meu?” Mi-a răspuns la fel de sec: „Nu ştiu!” Acest lucru m-a

deprimat şi mai mult. Nu mă simţeam în stare – şi cred că nici ceilalţi – să port întreaga povară a conducerii unei revolte din care speram să iasă o revoluţie. Am avut un moment de slăbiciune şi l-am rugat, având în vedere posibilele urmări şi zvonurile cu privire la arestarea familiilor, să-mi cruţe familia, care nu era responsabilă pentru acţiunile mele. M-am oferit, la rândul meu, ca, în caz că acţiunea noastră va reuşi, să încerc a-i proteja familia de eventualele represalii. Dânsul a căutat din nou să mă liniştească, spunându-mi să n-am nicio grijă, că nu s-au luat niciun fel de măsuri represive împotriva familiilor. Dacă vom renunţa la planurile noastre şi-i vom convinge pe demonstranţi să plece la casele lor, nimeni nu va avea de suferit. Mi-am definitivat atunci părerea cu privire la imposibilitatea unui dialog real. (Miodrag Milin, „Timişoara în Revoluţie şi după...", Ed. Marineasa, Timişoara, 1997, p. 115-116.)

Claudiu Iordache: *Radu Bălan ne-a vorbit cu blândeţe, evenimentele din ultimele zile îl obosiseră, îl îmbătrâniseră; părea un ins la începutul unei convalescenţe de la care nici medicul nu aştepta prea multe... „Măi băieţi", a încercat el să ne risipească temerile „păi cine credeţi că se va atinge de familiile voastre, băieţi? Mă rog, câteva propoziţii, replici ale unora dintre noi, după care Fortuna a mers la subiect. „Atunci, veniţi să comunicaţi mulţimii că şi dumneavoastră sunteţi de acord cu demiterea lui Ceauşescu". Din păcate pentru el, Bălan s-a dovedit atunci, în 20 decembrie, un ins comun, lipsit de calităţile unui politician, „n-a simţit" pulsul momentului.* („Lumea bună a balconului", p. 49.)

În 22 decembrie, într-un moment de tensiune extremă la nivelul întregii ţări, de confuzie dezarmantă la vârful conducerii regimului, când liderii Revoluţiei de la Timişoara erau epuizaţi de oboseala ultimelor zile – se deschid zăgazurile unui nou început.

Radu Bălan: *Vineri dimineaţa, 22 decembrie, redactorul-şef de la „Drapelul Roşu" a solicitat aprobarea să se publice în presa locală numărul morţilor! Şi i-am dat această aprobare. Cu acest prilej, redactorul-şef al ziarului mi-a propus să mă întâlnesc cu un grup de revoluţionari într-o anumită stradă. Asta era pe la ora 9.00 dimineaţa... Să mă duc într-o anumită stradă, nu mi-a spus strada; să accept o*

întâlnire cu liderii revoluţiei din Timişoara. Eu i-am spus că nu pot să plec din sediu la ora respectivă, să se ducă să le comunice că sunt alături de ei...

În jurul orei 12.00 am părăsit sediul, domnul Ion Coman m-a întrebat unde plec şi am spus că plec. Unde mă duc? Mă duc! Am părăsit sediul, am ieşit în faţa sediului, m-au aşteptat patru din aceşti reprezentanţi şi am mers pe mijlocul străzii până la Operă. Am stat acolo până când s-a anunţat la radio plecarea lui Ceauşescu; în acea după-amiază am citit o declaraţie în faţa mulţimii, prin care şi eu mi-am exprimat bucuria în legătură cu victoria Revoluţiei, în legătură cu plecarea lui Ceauşescu şi am fost primit cu deosebite aclamaţii. Am ieşit în Balcon şi am citit declaraţia în faţa a peste o sută şi ceva de mii de manifestanţi. La Operă am ajuns înainte de ora 13.00. Eram la Operă când am auzit anunţul plecării lui Ceauşescu, l-am văzut la televizor. De la acea dată m-am implicat în activitatea Frontului, de fapt liderii, din 20 după-amiaza, am lucrat în cadrul Frontului Democrat, în 22 ei mi-au propus să le devin lider. Eu le-am spus că nu pot deveni lider, din moment ce n-am participat direct la Revoluţie şi că voi lucra alături de ei şi împreună cu ei pentru înfăptuirea sau ducerea până la capăt a ideilor Revoluţiei. În presă, a doua zi, a apărut că cetăţenii m-au cerut lider al lor. Am lucrat împreună cu ei, inclusiv la constituirea F.S.N. („Procesul de la Timişoara, vol. 2, p. 1487-1488.)

Ioan Savu: *Neliniştit cum sunt, nemulţumit pentru că treburile „nu mergeau" cum ar fi trebuit, am încercat să rezolvăm treaba asta cât mai repede. Despre ce e vorba? Îmi ziceam că la Balcon trebuia să apară o personalitate marcantă a oraşului nostru, un ins capabil să inspire respect, încredere şi siguranţă. Noi, cei de pe acolo, nu aveam niciunul acest statut, inclusiv Fortuna, deşi între cei din foaier încerca să se impună. Ei bine, la cine mă gândisem? La Bălan Radu! Ca primar nu lăsase o impresie proastă, ca prim-secretar începuse bine, nu-l ştiam „mânjit"... Am plecat spre Consiliu. Am plecat pe jos. În piaţa Vasile Roaită am urcat la un prieten, pentru un telefon cu primul-secretar. N-am reuşit să-l prindem, ne-am continuat drumul. Înaintând, mă gândeam să rămân prin faţa sediului ziarului, nu-mi surâdea deloc să intru în Consiliu,*

voiam să-i rog pe cei ce mă însoţeau să meargă după el. N-a fost nevoie. Parcă ştiindu-ne în apropiere, coborâse, stătea în faţa Consiliului. Ne-am apropiat, am dat mâinile, el m-a privit lung. Ne-am spus noi câte ceva, după care i-am propus să mergem la Operă. „Oamenii mă vor?" a întrebat el atunci. „Vă vor, domnule Bălan, vă vor".

Ne-am întors la Operă pe jos, mai spunându-ne una, alta. Am intrat în Operă. Oprea, cu automatul la el, s-a purtat ca un adevărat şef de post, ba a şi îndreptat arma spre noi, era obosit, nu dormise şi el de nici nu ştiu câte ore... Am urcat, Fortuna a schimbat cu el câteva cuvinte, ne-am aşezat în jurul unei mese, unii dintre noi i-au pus întrebări. „cine a dat ordin să se tragă în oameni, domnule Bălan?", „Ceauşescu". „Dar aici, la Timişoara?" „Din câte ştiu eu, de treaba asta a răspuns Coman..., iar ordinul a fost transmis de generalul Stănculescu" etc. A intervenit şi Fortuna, referindu-se la o discuţie anterioară: „Ţineţi minte convenţia din noaptea de 20?" (În seara, de fapt în noaptea de 20 decembrie, după aproximativ ora 22.00, Fortuna şi câţiva dintre membrii *F.D.R.*-ului au venit la Consiliul Judeţean. Aici, Fortuna a avut o discuţie cu Bălan, în cadrul căreia – şi aluzia la aceasta se referea – Fortuna i-a propus lui Bălan ca oricare din ei să aibă grijă de familia celuilalt, în cazul în care lucrurile aveau să iasă prost pentru unul, ori altul.)

... „Da, fireşte".

S-au mai spus multe, într-un târziu Bălan şi-a dezvăluit un gând intim: „Ar fi păcat să scape Ceauşescu, fiindcă poporul a suferit din cauza lui. Ar fi păcat să scape, să fugă ori să se sinucidă. Trebuie prinşi vii".

L-am întrebat dacă vrea să vorbească oamenilor. Voia. Nu şi-a ascuns însă o anumită teamă, familia lui se găsea în Ialomiţa, acolo situaţia era instabilă, de fapt n-o cunoştea în suficientă măsură; până la urmă a ieşit în balcon, a vorbit, lumea l-a aclamat, asta m-a liniştit – au fost însă şi altfel de reacţii, toţi cei cu fel de fel de veleităţi se vedeau împinşi în planul doi! –, mi-am zis că, iată, există o personalitate ce putea conduce judeţul măcar acum, la început, când era atât de important să reintrăm în normal cât mai repede. (Titus Suciu, „Reportaj cu sufletul la gură", p. 246-247.)

Lorin Fortuna: *Mulţimea realiza că reuşise să schimbe istoria. Aveau loc scene patetice, dar şi hazlii. Aş aminti faptul că în Balcon au ajuns nişte portrete ale lui Ceauşescu şi ale Elenei cărora li s-au decupat ochii. Au fost aruncate apoi mulţimii ca să-şi verse mânia asupra lor.*

Au apărut reprezentanţii armatei, precum şi fostul prim-secretar Radu Bălan, împreună cu fostul redactor-şef al oficiosului de partid, Teodor Bulza. Atât în cursul zilei de joi, cât şi vineri au avut loc contacte cu fostul prim-secretar; atunci am încercat să-l convingem să vină la Operă. Îl consideram, conform spuselor sale, nevinovat de cele întâmplate la Timişoara. Nu a avut însă curajul să o facă înainte de căderea dictatorului... Pe de altă parte, mi s-a cerut insistent din partea domniei sale să vin eu la tipografie pentru convorbiri. Din motive de siguranţă, am preferat să nu mă duc. A fost trimisă o delegaţie din care făceau parte Claudiu Iordache, Ştefan Ivan şi alţii. N-a rezultat însă nimic important până la cedarea dictatorului. Era mai degrabă o tergiversare. Ioan Savu a făcut drumuri repetate Operă-tipografie, persistând în a mă face să mă duc acolo. Spunea că Bălan insista în această privinţă.

Din partea armatei au venit lt.col. Constantin Zeca şi Predonescu. Aceştia ne-au asigurat că armata a trecut de partea revoluţiei. Împreună cu ei şi cu Radu Bălan, sub influenţa entuziasmului general, ne-am dus cu toţii în Balcon şi ne-am adresat mulţimii; am anunţat că armata e de-acum cu noi, ca şi fostul prim-secretar Radu Bălan. Mulţimea a aclamat. Am avut apoi o convorbire scurtă cu conducerea garnizoanei. Am preconizat să purtăm discuţii pentru o eventuală colaborare. Apoi m-am întâlnit şi cu Radu Bălan. Acesta şi-a manifestat intenţia de a colabora cu noi, personal, cât şi cu efectivul de partid pe care încă îl coordona. Ne-a spus că s-a opus pe cât a putut fostului dictator şi că se bucura sincer de victoria noastră, dorind să se pună la dispoziţia revoluţiei. (Miodrag Milin, „Timişoara în Revoluţie şi după...”, Ed. Marineasa, Timişoara, 1997, p. 137.)

Sorin Oprea: *N-am înţeles, ba chiar m-a deranjat „manevra” cu Bălan Radu. Pe Bălan l-au adus Savu, Bulza şi Boeru. Fortuna, Ivan, Burlacu l-au primit şi privit cu*

reticenţă; ăsta, ca şi Fortuna, nu putea fi decât preşedinte. Dar eu aveam problemele mele şi, cumpănind arma, ca s-o vadă, l-am întrebat: „Ceauşescu a fugit. Puteţi să-mi spuneţi ce-o să se întâmple cu noi?". „Nimic..." mi-a răspuns el incert. Nu ştiu dacă aş fi continuat discuţia, nu era în apele lui, dar nici nu aş fi avut cum pentru că Fortuna, Morar... mă rog, vreo cinci-şase dintre ei m-au rugat să-i scuz deoarece aveau ceva, foarte important de vorbit cu Bălan. Până să zic şi eu ceva, grupul s-a retras, rămânând însă destul de aproape ca să-i aud. A vorbit Savu. Şi a zis cam aşa: „Domnilor, vă prezint pe liderul nostru, domnul Radu Bălan!" Vorbele m-au făcut să văd negru în faţa ochilor. Păi cum să fie ăsta liderul nostru?... Dacă noi, tinerii, n-am fi reuşit să ridicăm întregul oraş, păi nu el, „liderul", ar fi dat dispoziţii să fim împuşcaţi?... Şi-am stat acolo prostit, umilit, scârbit, auzind dar nereţinând din ceea ce şi-au spus. Oricum, mai târziu, Bălan a vorbit de la Balcon şi lumea l-a aclamat!

Cei care se ridicaseră împotriva comunismnului au aplaudat deci un nomenclaturist!... (Titus Suciu, „Lumea bună a balconului", Ed. Helicon, 1990, p. 149.)

Mihail Decean: *Radu Bălan a venit cu, am avut impresia, un fel de gardă de corp: redactorul şef al ziarului „Drapelul roşu", Teodor Bulza; un alt redactor de la acelaşi ziar, George Boieru, Petre Petrişor, Morar Petrişor, Claudiu Iordache, Ion Savu. I-am reţinut doar pe cei care au fost sau au devenit persoane publice. S-a cam făcut înghesuială în jurul prim-secretarului, deoarece se înregistra întâlnirea pe bandă video. După o scurtă prezentare a ceea ce a realizat şi a aspiraţiilor F.D.R., i s-au pus întrebări omului numărul 1 al judeţului Timiş. Cea mai importantă mi s-a părut a fi aceea în legătură cu cine a dat ordin să se tragă în demonstranţi, în 17 decembrie. Radu Bălan a răspuns fără să ezite: „Ceauşescu a dat ordin". O voce de bărbat tânăr a intervenit energic: „Ştim că Ceauşescu, de la Bucureşti, dar, în Timişoara, cine a ordonat să se tragă?". După câteva clipe de ezitare, Bălan a spus: „Generalul Stănculescu".* (Mihail Decean, „Mărturiile unui naiv incorigibil", Ed. Brumar, Timişoara, 2006, p. 86.)

Ioan Iancu: *S-au gândit unii că era totuşi nevoie de o personalitate care să întrunească sufragiul unanim într-o*

diversitate de ambiţii care se consumau zgomotos sau în deplină taină în acel balcon al „statului major”. Lupta pentru putere continua, ca şi în ziua trecută, şi nu avea nimic comun cu aspiraţiile demonstranţilor, gata să se sacrifice pentru reuşita răsturnării regimului corupt.

Sunt demonstranţi ce se gândesc la primul secretar. De fapt, ei se gândeau la fostul prim al oraşului, la omul care a dovedit atunci că funcţia nu l-a dezumanizat, că n-a urmărit, în exclusivitate, aplicarea rigidă a instrucţiunilor impuse din Capitală.

Pentru felul lui temperat, pentru iscusinţa de a nu trimite totul la export – cum pretindea secretarul general – şi-a câştigat o oarecare simpatie, un mic mit printre timişoreni...S-a ajuns la primul secretar. Părea să-i aştepte, precum un blajin gospodar ce îşi încălzea oasele la soare. Eu cred că fusese informat telefonic de cele ce vor urma, de către „oamenii de legătură”.

Nu-i venea să creadă când i-au spus că veniseră după el ca să vorbească mulţimii din Piaţa Operei. Emisarii pretindeau că lumea îl aştepta. Ceea ce nu era tocmai conform realităţii. Tineretul habar nu avea de ceea ce făcuse cândva fostul primar.

Nu s-a lăsat nici greu, nici uşor convins. Au plecat împreună şi cu autoritatea pe care o aveau emisarii au putut ajunge până în balconul „statului major”.

„Mai ţineţi minte înţelegerea noastră?” se interesă personajul care voia să-şi aroge titlul de păstor spiritual al demonstranţilor, dar mai presus de toate – mare făcător de revoluţii. (Ioan Iancu, „Paşaport pentru niciunde. Timişoara, Decembrie 1989”, Ed. Signata, Timişoara, 1990, p. 350-352.)

Aşadar, Radu Bălan a ieşit în Balcon.

Mihail Decean: *Radu Bălan a fost întrebat dacă doreşte să le vorbească manifestanţilor. A zis că doreşte. Împreună cu domnii Fortuna, Savu, Bulza, Boieru, a ieşit în Balcon. Domnul Fortuna a luat microfonul şi s-a adresat mulţimii cam în felul următor: „Cetăţeni ai Timişoarei, clipa cea mare a sosit! În mâna stângă am Proclamaţia Frontului Democratic Român, în mâna dreaptă am microfonul, în dreapta mea, pe tovarăşul Bălan!...” După ce s-au terminat uralele demonstranţilor, i-a*

dat cuvântul lui Radu Bălan. Acesta a vorbit circa 5 minute. O cuvântare pe care o avea scrisă. Apoi, domnul Savu a luat microfonul şi a antrenat mulţimea: „Îl vrem pe Bălan, că e bănăţean!”. Mulţimea a scandat 2-3 minute această lozincă. (Mihail Decean, „Mărturiile unui naiv incorigibil”, Ed. Brumar, Timişoara, 2006, p. 87.)

Radu Bălan a citit din Balconul Operei o declaraţie. Nu un program, nu o proclamaţie! (vezi Addenda)

Reţinem câteva dintre ideile discursului, toate justificative şi nu programatice: 1. autorităţile locale au fost constrânse, sub ameninţare, să nu acţioneze în folosul oamenilor; 2. manifestanţii au fost calificaţi pe nedrept huligani şi fascişti; 3. atunci când sângele sutelor de copii a început să curgă, oamenii de bună credinţă din armată, ofiţerii patrioţi, au încetat focul.

După discurs, a urmat o nouă întâlnire între Radu Bălan şi Lorin Fortuna, după care au plecat împreună din clădirea Operei. Cu destinaţii diferite însă...

Lorin Fortuna: plecarea la Bucureşti

Sigur că un lider revoluţionar se construieşte pe valul aşteptărilor populare; el trebuie să se identifice cu acestea şi să le dorească mai mult, cu patos-patos pe care să-l transmită la rândul său mulţimilor. Dar această îngemănare de voinţe nu este suficientă. Liderul revoluţionar trebuie să aibă în sine, pentru sine, o năzuinţă mult mai înaltă, un plus de determinare, un individualism mesianic faţă de marea masă care îl urmează.

Pentru el, angajarea în înfăptuirea marilor proiecte scandate în piaţa publică devine operă personală, în urma căreia aşteaptă dreptul de autor şi recunoaştere naţională, pe măsura contribuţiei.

Or, în 22 decembrie, la ora 14.40, când a apărut la Televiziune Ion Iliescu şi a făcut apelul către *„toţi cei responsabili – care se pot angaja în această operă constructivă de care trebuie să ne apucăm astăzi”,* pentru a veni la sediul C.C. al P.C.R., în jurul orei 17.00 –, Lorin Fortuna a hotărât imediat să plece personal la Bucureşti, ca reprezentant legitim al timişorenilor, ca făcând parte dintre cei **responsabili** care se pot angaja în noua operă constructivă. În acest sens, i-a spus lui Radu Bălan că *„noi, acum, ar trebui să mergem la Bucureşti să fuzionăm cu cei de acolo pentru că nu prea avem experienţă. Trebuie să integrăm mişcarea noastră în mişcarea naţională... Acum este nevoie de unificarea tuturor forţelor revoluţionare... Numai o conducere unică şi centralizată poate asigura victoria revoluţiei împotriva forţelor reacţionare... Noi am auzit acuma că s-ar alege un guvern cu Ion Iliescu, pe care noi l-am cerut aici, şi cu Corneliu Mănescu, deci am impus practic linia politică de la Bucureşti”.* („România liberă”, 20 decembrie 1997.)

Claudiu Iordache se oferă să-l însoţească pe Lorin la Bucureşti şi să-l prezinte lui Ion Iliescu, pe care îl cunoştea din 1972, când Iliescu, ca secretar cu propaganda în judeţul Timiş, l-a sprijinit pe Claudiu Iordache în debutul său editorial ca poet.

Claudiu Iordache: *Fontul Democratic Român s-a dovedit a fi o construcţie a disperării unor oameni asediaţi...*

Atitudinea F.D.R. faţă de evenimentele de la Bucureşti a fost aceea a unui transfer de încredere. Liderii F.D.R. erau epuizaţi de zilele şi nopţile confruntării cu aparatul represiunii. Şi apoi nu poate fi ignorată convingerea lor că pentru România soarele continua să răsară de la Bucureşti. („Lumea bună a Balconului", p. 87 şi 92.)

Lorin Fortuna refuză, însă, compania lui Claudiu Iordache – văzând în el un concurent la poziţia de reprezentant al timişorenilor la Bucureşti şi pleacă însoţit de alte persoane.

Dar a plecat, lăsând în urma sa oameni de încredere: pe Claudiu Iordache în sediul Operei, pentru gestionarea problemelor revoluţionare şi pe Radu Bălan, la sediul Tipografiei, pentru a rezolva problemele curente, administrative ale municipiului şi judeţului.

Plecând din sediul Operei, împreună cu prim-secretarul Radu Bălan, se poate aprecia că între cei doi fusese perfectată o înţelegere. Cu alte cuvinte, Lorin se deplasa în Capitală cu mandat de la primul secretar: la Bucureşti, el va avea grijă de Radu Bălan, iar acesta va avea grijă de Fortuna, la Timişoara. Înţelegerea de onoare din 20 decembrie funcţiona din plin.

Sorin Oprea: *Tot cam pe atunci, sau ceva înainte, nu mai ştiu exact, s-a format delegaţia timişoreană pentru întâlnirea cu Iliescu. Din delegaţie făceau parte Fortuna, Gruia, Săsăran, Viorel Florescu, Tudorin Burlacu şi Ghica Constantin. Când au coborât mi-au spus că plecau în misiune; nu i-am întrebat unde şi de ce; ei însă n-au uitat să precizeze că era bine să nu afle de plecarea lor nimeni. Bine, de acord. Înainte de a ieşi, Fortuna şi-a amintit că uitase ceva, s-a întors în foaier, în acest timp am schimbat câteva vorbe cu Florescu, de la care am aflat că se constituise – al câtelea?! – un nou comitet. Comitet în care, deşi nu mă găsisem în foaier, fusesem numit şi eu. Dar şi Radu Bălan.* („Lumea bună a Balconului", p. 150.)

Claudiu Iordache: *În fine, la Bucureşti, situaţia a intrat pe făgaşul dorit. Am auzit de Frontul Salvării Naţionale, adeziunea la platforma acestuia a fost totală. S-a pus problema unei delegaţii timişorene care să meargă în Capitală. Nu reţin lista întreagă, pot enumera doar trei nume: Fortuna, Săsăran, Burlacu.*

Plecând Fortuna, am rămas în locul lui eu, o perioadă ocupându-mă de mai toate problemele. Chiar şi de oaspeţi. Dorisem să ştie străinătatea de noi? Iată, acest lucru se întâmplase. Foaierul se umpluse de ziarişti şi operatori T.V. străini, deci interviuri, relaţii, explicaţii, informează-i pe toţi pe rând şi cu cea mai mare precizie. („Lumea bună a balconului", Ed. IRRD, p. 58.)

Lorin Fortuna: *În ciuda incertitudinilor existente la Bucureşti şi fără a ne gândi la ce va urma, am hortărât să formăm o delegaţie care să plece în Capitală pentru a lua legătura cu conducerea revoluţiei de acolo. Din această delegaţie, alături de Fortuna, mai făceau parte Constantin Ghica, Tudorin Burlacu, Viorel Florescu, Gruia Săsăran. La Timişoara, ca înlocuitor a lui Lorin Fortuna, a rămas Claudiu Iordache.*

Ne-am deplasat cu maşina până acasă la mine (era pentru prima oară de când s-au declanşat evenimentele). Apoi am pornit spre aeroport, trecând pe la Tipografie, (pe la Radu Bălan. n.n.), unde gărzile noastre asigurau paza. Am trecut şi pe la sediile Miliţiei şi Securităţii; acolo, pe lângă gărzile noastre, sosiseră şi militari. Acestora le-am cerut în mod expres să salveze ce se mai putea din arhivele Securităţii (am fost informaţi că li se dăduse foc în curtea interioară). Am plecat la aeroport. Am fost întâmpinaţi (la vreun kilometru) de un TAB al armatei. Ne-au lăsat să trecem. În aeroport – miliţieni. Am aflat ulterior că aceştia erau de fapt trupe USLA. Ne-am adresat comandantului aeroportului, inginerul Leş, care ne-a făcut atenţi asupra faptului că în aeroport existau încă trupe ale Securităţii, precum şi că la Bucureşti situaţia se menţine neclară. Ne-a sfătuit că ar fi bine mai întâi să informăm conducerea aeroportului Otopeni asupra intenţiei noastre. A făcut-o acesta personal, de faţă cu noi; după un timp, a primit prin radio confirmarea că vom fi aşteptaţi acolo.

Ni s-a propus ca variantă de deplasare fie zborul cu un avion militar special, fie cursa obişnuită care avea însă o întârziere de câteva ore. Am optat pentru ultima variantă, mi s-a părut mai sigură. Comandantul Leş ne-a întrebat apoi ce intenţionam să facem pe plan local. Ne-a făcut astfel să conştientizăm un lucru de care, sub presiunea evenimentelor,

încă nu ne dădeam seama. Anume că F.D.R.-ul reprezenta de fapt acum puterea locală şi era cel mai îndreptăţit să o exercite. (Miodrag Milin, „Timişoara în Revoluţie şi după...”, Ed. „Marineasa, Timişoara, 1997, p. 144.)

Grupul Lorin Fortuna a reuşit să se îmbarce în avionul cu destinaţia Bucureşti. În acelaşi avion, se aflau generalii Nuţă şi Mihalea, activişti ai Consiliului Politic Superior al Armatei, ofiţeri din M.St.M. şi ai M.I., procurori – mulţi dintre cei ce făcuseră parte din „Comandoul” sosit la Timişoara în 17 decembrie – plecaţi şi ei spre Capitală.

Avionul face escală la Arad şi este blocat pe aerodrom. Între timp, începuse diversiunea teroristă. În acest fel, întâlnirea în care Lorin Fortuna îşi pusese mari speranţe era ratată.

Seara târziu, renunţă la deplasarea spre Bucureşti şi se întoarce la Timişoara cu un convoi de tineri maghiari care veneau în ţară cu medicamente şi alimente.

În cele câteva ore cât a lipsit din foaierul Operei şi de la conducerea *F.D.R.*, situaţia în Timişoara se modificase substanţial. În primul rând, se instalase deja psihoza teroristă. În tot oraşul, inclusiv în jurul Operei, se auzeau zgomotul armelor de foc. În aceste condiţii, Claudiu Iordache (înlocuitorul lui Lorin Fortuna) fusese blocat de garda condusă de Sorin Oprea în subsolul Operei, invocându-se motive de siguranţă, deoarece „afară acţionau teroriştii”. În locul său, coordonarea activităţilor din Operă fusese preluată de profesorul Ştefan Ivan...

În Balconul Operei se citise un alt Program al Revoluţiei, care nu era cel elaborat de Lorin Fortuna. Era Rezoluţia finală a marii adunări din Piaţa Operei. Era un document difuzat fără aprobarea sa... Era o lovitură din plin!

Radu Bălan, protejat de armată, cu un stat major format atât din lideri revoluţionari, cât şi din activişti de partid, continua să conducă treburile curente ale judeţului din sediul Tipografiei...

Radu Bălan – la Tipografie!

Ioan Savu: *Eu, cu tot felul de idei, dorind mereu ca omenii de jos, din Piaţă, să aibă câte o bucurie, m-am lipit de Bălan, înnebunindu-l cu o mie de propuneri: să ia legătura cu ce directori ştia, numai să fie asigurată pâinea, carnea, laptele şi – să nu zâmbeşti, aşa sunt eu, ce să fac ... – să dea dispoziţii unde ştia el ca timişorenii să aibă „saloane" de Crăciun; şi să mai ia legătura cu directorul Băncii pentru ca oamenii să-şi primească salariile de sărbători pentru că, o ştim bine, toţi am trăit de la salariu la chenzină, de la chenzină la salariu; şi-apoi să vorbească şi cu direcţiunea Băncii Agricole, şi cu Poşta, pentru convorbiri internaţionale, şi...*

Acolo, însă, în foaier, în toată clădirea, era o agitaţie şi o foială atât de mare încât nu se putea întreprinde nimic. Ne-am gândit să plecăm, deci Bălan, Bulza, Boeru, eu, Hulea şi încă vreo cinci-şase bărbaţi de încredere am mers la redacţia fostului ziar „Drapelul Roşu". (Titus Suciu, „Lumea bună a balconului", Ed. Helicon, Timişoara, f.a., p. 174.)

Prin prezenţa în clădirea Operei, prin Declaraţia rostită din Balcon, Radu Bălan şi-a îndepărtat colaboratorii din Comitetul Judeţean de Partid, care l-au considerat trecut de partea Revoluţiei. Îl „mirosiseră" dinainte, încă din 17 decembrie, că lucrează duplicitar, că joacă la două capete. Aşadar, în Comitetul Judeţean de Partid nu se putea întoarce, dar nici la Operă nu mai putea rămâne. A ales, la sugestia redactorului şef al cotidianului judeţean de partid, clădirea în care funcţionau publicaţiile judeţene, dar şi Tipografia. A mers, aşadar, pe mâna lui Teodor Bulza, care şi el juca la două alte capete: fugiţi din calea furiei mulţimilor, activiştii de rang înalt ai judeţului, au părăsit sediul de partid şi s-au refugiat... nu pe la casele lor, pe la rude şi prietenii (unde puteau fi căutaţi şi găsiţi!), ci în vila lui Teodor Bulza.

„Unde putea să se ducă Radu Bălan? La Comitetul judeţean nu-l mai trăgea aţa. Între timp fusese informat de

escaladarea nemulţumirilor din Capitală. Aşa că pentru el situaţia era din ce în ce mai clară. Se simţea oarecum cu conştiinţa împăcată pentru că reuşise să împărtăşească oamenilor din Balcon câteva din gândurile sale. Nu se îndoia că toate cele ce s-au întâmplat cu el îi vor fi raportate paranoicului ce se credea genial. Dacă evenimentele trenează – doar şi numai câteva ore – familia lui putea fi ucisă dintr-un ordin pornit din unul din cele două, de groază, cabinete prezidenţiale.

S-a lăsat convins de «garda» care-l însoţea – poate că îi era chiar indiferent unde se duce – să intre în clădirea unde cele patru ziare ale partidului îşi aveau redacţiile. Redactorul şef al «Drapelului roşu» avea planuri mari şi nu accepta să renunţe tocmai atunci. Datorită partidului a ajuns unde a ajuns şi nu concepea să piardă. Şi-a pus vila la dispoziţia partidului. Masă, casă şi etc. Chiar dacă se întoarce cumva roata, iar primul secretar va ajunge tot la conducere, va avea el grijă să-i amintească cu câtă credinţă l-a servit." (Ioan Iancu, „Paşaport pentru niciunde", Ed. Signata, Timişoara, 1990, p. 383.)

În fapt, era o înţelegere între Radu Bălan şi Bulza, în sensul protejării activiştilor judeţeni prin ascunderea acestora în vila redactorului şef, de folosit la nevoie ca o echipă de şoc, aflată temporar în rezervă şi aşteptare, de folosit în cazul în care regimul Ceauşescu ar fi rezistat... intemperiilor de moment.

Cu Radu Bălan în clădirea redacţiilor şi a tipografiei, ziariştii cotidianului judeţean pregătesc primul număr al „Luptătorului bănăţean" – fost până în dimineaţa de 22 decembrie „Drapelul Roşu" – cotidian editat de Comitetul Judeţean de Partid Timiş.

Ioan Iancu, ziarist: *Ştiam că existaseră acele contacte dintre primul secretar şi diferitele organisme propulsate spontan sau mai puţin spontan ale noii noastre democraţii. Nu mai departe decât azi dimineaţă îl auzisem pe primul secretar vorbind în balconul Operei. Nu ajunsese acolo trecând cu forţa, ci fusese invitat.*

Alături fusese şi Fortuna. N-a contestat nimic din discursul fostului prim şi încă a actualului prim-secretar, ceea ce putea să însemne că era întru totul de acord. Aşa înţelesese şi mulţimea care îl aclamase.

Cu atât mai mare dilema. Sau poate exageram eu? Spun asta pentru că printre materialele aduse de acel secretar de redacţie se afla şi poza tovarăşului prim, dimensionată, gata pentru trei coloane, adică 27 cicero. Dar mai era şi un material care s-ar fi plasat dedesubt. Doar atunci, citind acele rânduri aflu că Bălan nu l-ar mai reprezenta, în niciun fel pe păgubosul fugar, ci este chiar ***„liderul Frontului Democratic Român de la Timişoara, român prin fiinţă, bănăţean prin simţire”.***

Nu se întrevedea nicio alternativă, deoarece noi nu aveam cum verifica şi nici pe cine întreba. Dacă nu publicam materialul nu ne mai spăla toată apa de pe Bega. Dar existând starea de fapt reală, acele legături între formaţiuni era o treabă certă. Ştirea nu venea de la colţul străzii. Provenea din redacţia „Drapelului roşu”.

Dacă părţile s-au înţeles între ele, nu eram noi în măsură să contrăm. Mai pe româneşte – cine ar cuteza să spună că Soarele nu este adevărat? Or, evidenţele nu pot fi contestate.

Ajungem la un consens asupra textului care va fi plasat în locul colegiului de redacţie. ***„Acest prim număr al noii ediţii a „Luptătorului bănăţean” a fost realizat de redactorii fostului ziar „Drapelul roşu”, redactori şi tehnoredactori ai Editurii „Facla”, scriitori şi cei care, acum, prin scrisul lor cu adevărat liber şi descătuşat, se pun în slujba Măriei-Sale, Poporul român!”.***

În frontispiciul primei pagini fusese plasat imperativ:

TRĂIASCĂ ROMÂNIA LIBERĂ!

dedesubt, marginal stânga, titlul ziarului, iar în partea dreaptă, într-un chenar, centrat rând pe rând: Numărul 1, Ediţie specială (serie nouă), 22 decembrie 1989, lei 0.50.

„Zile şi nopţi, o unică voinţă”. *Textul fusese plasat sub un clişeu foarte mare care prezenta un detaliu în care fuseseră surprinse pe peliculă balconul de la Operă şi o parte din mulţime. Alăturat, pe 17 cicero,* ***„Declaraţia Frontului Democratic Român de la Timişoara”.***

Şi pentru că vorbeam de frontispiciu, în pagina a treia plasaserăm, puţin modificat, sloganul folosit ca port-drapel al

revendicărilor noastre, scandat de mii de ori, mobilizator: Azi în Timişoara, mâine în toată ţara! Acel mâine s-a transformat în azi: 22 decembrie, 1989. Visul s-a înfăptuit şi putem spune:

IERI LA TIMIŞOARA,
AZI ÎN TOATĂ ŢARA!

(Ioan Iancu, „Paşaport pentru niciunde", Ed. Signata, 1990, p. 377... 379.)

Primul ziar apărut la Timişoara după fuga lui Ceauşescu „Luptătorul bănăţean" din 22 decembrie 1989, scos de lucrătorii fostului ziar comunist „Drapelul Roşu" îl prezenta pe Bălan drept lider al Revoluţiei timişorene! Cităm din articolul „**Radu Bălan, Lider al Frontului Democratic Român de la Timişoara, român prin fiinţă, bănăţean prin simţire"** publicat de acest ziar: *Încă înainte de clarificarea situaţiei, înfruntând gărzile de pază şi arma ascunsă a unor securişti, Radu Bălan a optat pentru Libertatea, Demnitatea şi viitorul poporului român, ataşându-se mulţimii din Piaţa Operei române şi a Teatrului Naţional, rostind în faţa a 200.000 de timişoreni o proclamaţie de mare vibraţie şi descătuşare. Radu Bălan e liderul pe care Timişoara şi l-a dorit, e omul pe ale cărui excepţionale calităţi se bizuie de acum a noastră adevărată lumină".*

Cert este că Radu Bălan a ajuns la tipografie talonat de un grup de revoluţionari care s-au declarat de acord cu preluarea conducerii de către acesta. Manevra era susţinută de conducerea militară a Garnizoanei, iar clădirea în care funcţiona deja sediul conducerii judeţene – prin Radu Bălan, Ioan Savu şi Ofiţeri M.Ap.N. – se afla sub controlul Armatei. Odată ajunşi aici, sub pretextul asigurării legăturilor telefonice şi radio pentru reporterii străini, s-au instalat mijloace de transmisiuni centrale ale statului (La Operă nu exista decât un telefon de oraş.) Prin acest sistem de comunicaţii, Radu Bălan a intrat imediat în contact şi a ţinut legătura cu şefii instituţiilor din oraş şi a trimis în ţară mesajele de interes ale momentului.

Aşa se face că Declaraţia *F.D.R.*, citită de Radu Bălan în Balconul Operei, a fost difuzată în seara zilei de 22 decembrie la Radio şi Televiziune şi a fost tipărită în 23 decembrie în ziarele centrale „Scânteia poporului" şi „România liberă".

În tot cursul zilei de 22 decembrie, la Radio şi Televiziune nu s-a rostit un cuvânt despre proclamaţia *F.D.R.* difuzată în Timişoara cu titlul „A căzut tirania!” şi nici despre „Rezoluţia finală a marii adunări populare din Timişoara”, redactată de Radu Motica şi având girul revoluţionarilor din Balconul Operei.

Activist versat, Radu Bălan a accesat butoanele necesare construcţiei puterii judeţene la nivelul previziunilor politice naţionale. Era un moment de cumpănă, de balans...

În timp ce Radu Bălan răspundea şi se racorda la evoluţia evenimentelor din Capitală, revoluţionarii din Balconul Operei – rămaşi fără liderul Lorin Fortuna, fugit să prindă trenul de Bucureşti şi cu înlocuitorul acestuia,Claudiu Iordache, blocat în subsolul clădirii! – trăiau încă euforia victoriei.

În timp ce Radu Bălan făcea politică de nivel înalt, implicându-se în schimbările de putere din România, revoluţionarii din Foaierul şi Balconul Operei erau angajaţi în controverse locale, punctuale; în hărţuirea şi arestarea securiştilor, în aflarea adevărului despre morţii, răniţii şi arestaţii din 16-22 decembrie. În plus, erau obligaţi să facă faţă asaltului ziariştilor străini desantaţi de urgenţă şi interesaţi să cunoască, de la sursă, dimensiunea crimelor regimului Ceauşescu!

Dintr-un centru de putere revoluţionară, Opera devenise în acele momente un spaţiu muzeistic. Aici se vorbea despre 16-22 decembrie, despre luptele cu monstrul comunist, despre victorie... Era un teritoriu al amintirilor, în timp ce la Tipografie se urzeau proiecte, ipoteze de lucru, scenarii de parcurs.

În seara de 22 decembrie, în T.V., la M.Ap.N., în C.C., acolo unde pulsa lupta pentru putere naţională, acolo unde echipa Ion Iliescu îşi afirma întâietatea, singurele mesaje de la Timişoara porneau de la Tipografie şi veneau pe filiera Radu Bălan. În 22 decembrie, când în Bucureşti se constituia nucleul F.S.N., Foaierul şi Balconul Operei nu existau şi, ca atare, nu puteau fi luate în calcul.

Rezoluţia finală
Radu Motica

Fără Lorin Fortuna – plecat la Bucureşti să integreze *F.D.R.*-ul în structurile centrale de putere; fără Radu Bălan – retras la tipografie pentru a constitui un nucleu hibrid al puterii locale (Partid – Armată – *F.D.R.*), cei ce au rămas în Foaierul Operei, nesiguri pe conduita celor doi care puteau să implice mişcarea timişorenilor în direcţii partizane, l-au delegat pe Radu Motica, doctor în drept şi profesor la Universitatea din municipiu, să elaboreze o **Rezoluţie finală a Marii Adunări Populare din Piaţa Operei**, care să fie citită din Balcon şi aprobată de mulţime.

Demersul lor era întemeiat pe credinţa că, odată cu abdicarea lui Ceauşescu, la Bucureşti se va crea o nouă formaţiune politică de conducere centrală cu un program propriu la care Lorin Fortuna va adera fără rezerve. Poate nu din oportunism, dar sigur sub presiunea Centrului asupra Provinciei, a intimidării lui de către personalităţile accentuate care se afirmaseră, deja, ca posibili noi lideri naţionali (Ion Iliescu, Silviu Brucan, Petre Roman, generalul Nicolae Militaru, Alexandru Bârlădeau, Dumitru Mazilu etc).

În acelaşi timp, odată mutat centrul de greutate al evenimentelor la Bucureşti şi în condiţiile în care acestea erau transmise în direct la Televiziune, exista pericolul ca Piaţa Operei să-şi diminueze din importanţă, să se desfiinţeze chiar prin retragerea mulţimilor, mulţumite că scopul revoltei lor – debarcarea lui Ceauşescu – fusese atins. Ca atare, spiritul revoltei timişorenilor şi idealurile luptei lor trebuiau să rămână consemnate într-un document programatic de care să se ţină seama, în acele momente, la Bucureşti.

Era, în atitudinea lor, mândria de întemeietori ai Revoluţiei române, orgoliul dureros al jertfelor îndurate pentru salvarea naţională. Doreau cu tot sufletul lor întreg, din

răsputeri, ca timişorenii să semneze actul de fundamentare a democraţiei în România.

În baza Programului *F.D.R.*, prezentat de Lorin Fortuna din Balconul Operei, tipărit apoi şi difuzat ca manifest, cu titlul „A căzut tirania!”, Radu Motica a redactat un program mult mai amplu, mai explicit, dar fără să iasă din tiparul celui gândit şi intrat în istorie.

Programul *F.D.R.* era al unei formaţiuni politice, elaborat în timpul dictaturii, cu obiective limitate la necesitatea eliminării regimului, pe câtă vreme Rezoluţia lui Motica era expresia voinţei populare de după căderea lui Ceauşescu; beneficia, deci, de o descătuşare ideologică şi, din acest motiv, obiectivele exprimate erau mult mai liberale, mai cuprinzătoare în intenţii şi aspiraţii.

O revoluţie terminată

Pentru Revoluţia timişorenilor, momentul fugii lui Ceauşescu a fost începutul sfârşitului.

„Jos Ceauşescu!” fusese cererea dominantă a mulţimilor. Pentru asta ieşise în stradă întreaga populaţie a municipiului, pentru asta muriseră oameni.

O parte a revoluţionarilor din Balconul Operei abandonaseră lupta, pierduţi în euforia victoriei; o alta – capotaseră în viermuiala revoluţionaro-comunisto-securistă instalată în clădirea Operei, imediat după ora 12.00.

În aceste condiţii, unii lideri timişoreni au considerat că şi-au încheiat misiunea şi, înainte de a se retrage, au invitat să preia conducerea oraşului administratorii de profesie, specialişti, meseriaşi care – deşi fuseseră angajaţi în structurile de partid şi de stat – aveau ştiinţa, experienţa şi puterea să gestioneze în continuare, pentru o perioadă de tranziţie, treburile curente ale municipiului şi judeţeului.

Alegerea lui Radu Bălan la şefia *F.D.R.* şi a judeţului trebuie pusă în legătură cu apariţia lui Ion Iliescu la Televiziune, la ora 14.40. Tot atunci, Radu Bălan a încuviinţat şi şi-a asumat această răspundere/misiune.

Primirea entuziastă a lui Ion Iliescu, discursul lui ferm şi tranşant anticeauşist, au dus la concluzia că puterea va fi asumată în continuare de P.C.R. – un partid comunist reformat, desigur – cu oameni necompromişi, capabili să instaureze democraţia în România.

Nu este nimic de condamnat în alegerea liderilor timişoreni. Aşa s-a întâmplat şi la Bucureşti. A fost acceptat un comunist, activist de partid, mai moderat, mai blând, mai capabil pentru deschiderea promovată de Gorbaciov la Moscova. Ion Iliescu nu avea mai multe merite decât Radu Bălan, dar moderaţia lui Iliescu, deşi mai superficială, era mai veche şi avusese timp să se sedimenteze în mentalul colectiv şi să ia forma unei desidenţe faţă de Ceauşescu. La Timişoara,

faptul că Radu Bălan fusese dat la o parte de „comandoul” din Bucureşti şi, frustrat, s-a dovedit loial cauzei revoluţionarilor – a contat imens în momentul când cei din Balcon căutau o personalitate care să-i reprezinte şi să continue ceea ce ei începuseră şi săvârşiseră: debarcarea lui Ceauşescu.

Deci, Radu Bălan era un fel de Ion Iliescu al timişorenilor.

Apariţia lui Ion Iliescu la T.V. a dat satisfacţia mulţimilor din Piaţă, iar liderilor din foaierul Operei le-a stimulat orgoliul de întemeietori ai Revoluţiei Române, întrucât se certifica încă o dată intuiţia istorică a timişorenilor, care încă din 21 decembrie au scandat sloganele gemene: „Iliescu! Iliescu” şi „Bălan! Bălan!”

Punându-l, însă, la cârmă pe Radu Bălan, timişorenii pecetluiau caracterul anticeauşist şi nu anticomunist al revoluţiei lor. Alegeau calea... Gorbaciov, de reformare a socialismului şi a partidului comunist.

Cert este că în decembrie 1989, România era perestroikistă. În decembrie nu se putea imagina o altfel de politică. Americanii, de pildă, vedeau în continuare România în sfera de influenţă a Moscovei.

Ion Iliescu a vrut să aplice perestroika lui Gorbaciov (poporul întreg dorea în zilele dinaintea revoluţiei perestroika). Aşa gândea atunci şi preşedintele american despre perestroika: **„Puteţi fi sigur că aveţi de-a face cu o Administraţie americană şi un Congres care doresc ca reformele dumneavoastră să reuşească”.**

„Ion Iliescu reprezenta intersecţia mai multor interese:

- interesele activului de partid ce se simţea ameninţat de represalii;

- interesele generalilor implicaţi în represiune;

- interesele securiştilor ce nu-şi întrevedeau un viitor;

- interesele unor grupuri de revoluţionari, care începuseră instinctiv să simtă oportunităţile şi beatitudinea pe care o oferea puterea. (Claudiu Iordache, în „Lumea bună a Balconului”, p. 91-92.)

Cert este că în dimineaţa de 22 decembrie s-a realizat o solidaritate impresionantă a timişorenilor în jurul prim-secretarului Radu Bălan. Pentru timişoreni, prezenţa lui Radu

Bălan în mijlocul lor echivala cu debarcarea lui Ceauşescu... Se crease o formidabilă legendă privind opoziţia acestuia la măsurile ce fuseseră luate de „Comandoul Bucureşti" şi circula zvonul că fusese arestat şi deferit Curţii Marţiale pentru acest delict. Într-un Program amplu de 14 măsuri pentru restabilirea democraţiei în ţară, transmis din Piaţa Operei către liderii *F.D.R.* se prevedea la punctul 5: *„Radu Bălan se fie readus prin vot în mijlocul nostru. Iar dacă a păţit ceva să fim şi mai cruzi cu judecarea lui Ceauşescu, care să aibă loc aici, la Timişoara".* (Mariana Cernicova, „Noi suntem poporul", Ed. Inter Graf, Timişoara, 2004, p. 62.)

Să nu uităm, apoi, înţelegerea de onoare din 20 decembrie din clădirea Comitetului Judeţean de Partid dintre Lorin Fortuna şi Radu Bălan: *De veţi câştiga voi, ne veţi proteja; De vom câştiga noi, vom proceda la fel!*

Şi mai este un fapt, deloc de neglijat în alegerea lui Radu Bălan: apelul lui Ion Iliescu de a se întâlni cu oamenii de bine la ora 17.00 în C.C.!

Acel apel a fost perceput în Foaierul Operei, îndeosebi de Lorin Fortuna, ca o chemare firească, inclusiv a liderilor revoluţionari de provincie, cu atât mai mult a celor din Timişoara, de a participa la constituirea noii structuri de putere şi guvernare.

În acest caz, Lorin Fortuna era îndreptăţit să aspire la locul central ca reprezentant al timişorenilor, iar Radu Bălan – în spiritul discursului lui Ion Iliescu – să coordoneze pe plan local-administrativ problemele curente ale municipiului şi judeţului. O coabitare provizorie, desigur, de tranziţie, până ce puterea centrală va structura şi legaliza noua orientare, democratică, a ţării.

De altfel, era şi greu, poate chiar imposibil în acele momente de fierbere vulcanică, să alegi şi să impui când nimeni nu era pregătit pentru a traversa o asemenea prăpastie.

Sabin Mărieş: *În Capitală revolta de stradă nu s-a finalizat de către reprezentanţi ai mulţimii! Brucan, Iliescu, Mazilu, Militaru... au urcat în „balcoanele" Bucureştiului nu detaşându-se dintre cei mulţi, ci pentru că au fost aduşi acolo de alţii, ori pentru că cei de la porţi au luat poziţia de drepţi când i-au văzut, cunoscându-i!*

Revenind la revoluţia timişoreană, aceasta a avut în „centrul" ei unul dintre cei mai tâmpiţi comunişti: Dăscălescu. Primul-ministru n-a intrat în dialog cu noi pentru simplul motiv că era un tâmpit. Nu a înţeles nimic din ceea ce se întâmpla sub ochii lui şi, ca atare, i-o fi oferit dictatorului o cu totul altă situaţie decât cea reală.

Vezi, ajungând aici, simt muşcătura unei curiozităţi aparte: ce s-ar fi întâmplat oare dacă ar fi venit la Timişoara Ceauşescu în persoană? Tind să cred – dar mai ştii? – că acesta ar fi intrat în dialog. Ceauşescu era un delirant, nu însă un tâmpit, şi cred că şi-ar fi dat seama de gravitatea situaţiei şi ar fi acceptat să se aşeze la „masa tratativelor", ceea ce ar fi însemnat... Dar cine poate şti ce s-ar fi întâmplat atunci? Pentru că, vorba aceea, sunt mai multe lucruri neîmplinite decât împlinite, mai multe fapte negândite decât gândite...

*Sigur că acum nu sunt mândru pentru faptul că mă număr printre cei care am lansat numele lui Iliescu, dar trebuie să spunem lucrurilor pe nume. La ora aceea nu am avut disidenţi politici de valoare. Nu am avut „Havel"-ul nostru. Or, spunând acestea şi ţinând cont de situaţia în care ne găseam, concluzia se impune de la sine**: criza de personalităţi politice a dus la ratarea revoluţiei române!*** (Titus Suciu, „Lumea bună a Balconului", Ed. Helicon, p. 86-87.)

O altă categorie de argumente care justifică opţiunea Radu Bălan este legată de starea de fapt deplorabilă în care se afla ţara în acel moment, de anarhia ce a urmat primelor ore şi zile de după fuga lui Ceauşescu.

Timişorenii au apelat la Radu Bălan din neputinţa de a rezolva problemele urgente, de a gestiona libertatea fără limite instaurată în oraş. Şi în ţară! Din instinct, poate. Din răzbunare, parcă.

Cu alte cuvinte: Voi, partidul şi structurile, ne-aţi adus în halul în care suntem acum, aţi escaladat conflictul până la paroxism – iată cu ce rezultat! Veniţi tot voi şi faceţi ordine! Şi când terminaţi, când restabiliţi ordinea, vom mai discuta, poate ne şi predaţi puterea. Noi nu luăm în primire o comunitate, o ţară sfâşiată de anarhie, neguvernabilă. Voi sunteţi vinovaţi, voi aveţi relaţiile şi pârghiile; deci, voi sunteţi obligaţi să asiguraţi tranziţia. Şi noi, şi voi suntem împotriva lui Ceauşescu şi a

regimului întronat de el. Dar voi l-aţi energizat, voi l-aţi făcut mare, nu noi! Şi, ca să ieşim din impas, să vă iertăm – veniţi şi despăducheaţi ţara.

O asemenea ... colaborare cu oameni ai vechiului regim era preconizată în Foaierul Operei încă din noaptea de 21/22 decembrie. La întrebarea lui **Lorin Fortuna „Dacă guvernul nu există, noi cu care dialogăm? Pentru că aşa am zis în Proclamaţie: să dialogăm cu Guvernul!”, George Ardelean** îi răspunde: „*nu este Guvern? Ştii ce a spus Lenin? A spus să nu-i omorâm pe cei care au fost împotriva noastră. Să-i ţinem alături de noi, să-i urmărim, să-i folosim, să învăţăm de la ei şi după aia să-i înlăturăm. Lenin a spus asta, şi Lenin are dreptate! Că dacă i-ai terminat... acolo sunt relaţii şi trebuie să cunoşti relaţiile; cum se conduce o ţară, nu este uşor. Nu demisie necondiţionată, ci colaborare sub conducerea unui guvern provizoriu. Normal. Aşa trebuie...*

Bărbat: *Sunteţi leninist?*

George Ardelean: *Nu, nu, nu. Dar Lenin a avut o gândire extraordinară. Trebuie să ştii ce să iei de la el”*. (Marius Mioc, „Revoluţia din 1989 de la Timişoara, în înregistrări audio-video”, Altemedia info, din 19 decembrie 2007.)

Cu alte cuvinte: Îl lăsăm pe Bălan să rezolve problemele. Noi mergem la Bucureşti, preluăm puterea, apoi îl debarcăm pe Bălan.

De ce să preluăm noi povara frustrărilor acumulate? Vi l-am dat jos pe Ceauşescu, acum descurcaţi-vă, răspundeţi. Voi şi numai voi ştiţi unde, când şi cum să apăsaţi pe butoane pentru a debranşa şi a scoate sistemul, organismul naţional de sub tensiunea regimului Ceauşescu.

Vă punem pe tavă cadavrul lui Ceauşescu. L-am trecut în nefiinţă. L-am distrus. Vă dăm libertatea noastră, împovărătoare acum, să organizaţi democraţia, s-o distribuiţi echitabil, echilibrat în tot organismul naţional.

Radu Bălan a aderat la acest mesaj.

Ca şi Ion Iliescu, în Capitală.

După „plecarea” lui Lorin Fortuna la Bucureşti şi mutarea centrului de comandă al lui Radu Bălan la „Tipografie”, **Claudiu Iordache** îşi aminteşte: „*Am rămas să ţin sub control situaţia de la Operă, am asigurat logistica traversării acestei*

perioade. Spre seară, s-au auzit primele ştiri despre resurecţia unor trupe de securitate, faimoasele acţiuni ale «teroriştilor», am aflat că spre Timişoara se îndreaptă blindate şi elicoptere. La căderea întunericului, s-au auzit primele focuri de armă. Se trăgea de pe acoperişurile înalte din centru, din direcţia Muzeului Banatului. Lumea îngrozită, a fugit, alţii au stat ore întregi lipiţi de caldarâm. A urmat intervenţia armatei, care a trimis trupe să ne protejeze. Se trăgea din răsputeri, deşi nu se vedea unde era adversarul. În acest timp, eram asaltaţi şi de presa de pretutindeni, care, în sfârşit, avea prilejul să dea primele relatări de la faţa locului. Aşa se explică şi faptul că s-au vehiculat cifre incredibile privind numărul morţilor. Se vorbea de mii, de zici de mii de morţi. Ulterior s-a dovedit că impresia a fost subiectivă şi că morţi au fost în jur de 100. Gărzile ne-au anunţat că un grup de elicopterte se pregăteşte să atace Opera şi aproape că ne-au obligat să coborâm la subsol, unde am stat până la 8.30 dimineaţa. M-am reîntors la balcon, unde l-am regăsit pe Lorin Fortuna, de la care am aflat că n-a putut să ajungă la Bucureşti, fiind blocat la Arad."
(Titus Suciu, „Lumea bună a balconului", Ed. IRRD, p. 21.)

Prin blocarea lui Claudiu Iordache în subsolul Operei – practic sechestrat şi rupt de orice posibilitate de a „ţine sub control situaţia de la Operă" – se finaliza, în sfârşit, planul structurilor de forţă (Partid – Securitate – Armată) întocmit în seara de 20 decembrie (de Comitetul Judeţean de Partid, de echipa Dăscălescu – Bobu – Coman), de anihilare şi scoatere din „joc" a Balconului Operei.

În această perioadă, cât timp liderii marcanţi erau scoşi din funcţiune, Radu Bălan a avut libertatea deplină de a intra în contact şi a dialoga cu Bucureştiul, în numele timişorenilor; de a-şi exercita puterea dintr-o instituţie (Tipografia) aflată în organigrama Comitetului Judeţean al P.C.R., dotată cu toate mijloacele de comunicaţii ale timpului. Liderii din Balcon au fost astfel izolaţi. Ei nu aveau mijloacele tehnice necesare pentru a lua legătură cu Bucureştiul. A fost, aşadar, o problemă tehnică, de comunicare şi, aici, echipa lui Radu Bălan s-a dovedit mult mai versată decât cea a liderilor rămaşi la Operă – cu un singur telefon de oraş, supravegheat şi supraaglomerat, mereu ocupat şi deseori inactiv. (Dacă ar fi existat telefonia

mobilă, Revoluţia ar fi avut o cu totul altă desfăşurare şi fizionare!!!.)

Aşa se face că în după-amiaza şi în seara de 22 decembrie, la Bucureşti (la Televiziune şi Radio, la M.Ap.N., în anturajul lui Ion Iliescu) nu se cunoştea decât de Radu Bălan – lider al *F.D.R.* şi de Declaraţia acestuia aclamată de timişorenii din Piaţa Operei. În seara de 22 decembrie 1989, când la Bucureşti se întocmea *Platforma program a C.F.S.N.* şi se constituia prima formulă de consiliu central al F.S.N., ca nou organ de conducere politică a României, Timişoara Revoluţionară, Timişoara revoluţionarilor nu exista practic. Niciunul dintre cei adunaţi în jurul lui Iliescu să preia puterea, nu auzise de Programul *F.D.R.*, de Platforma „A căzut tirania!”, de Rezoluaţia finală redactată de Radu Motica. Nimeni nu ştia de Lorin Fortuna şi de Claudiu Iordache, de Ioan Savu sau Sorin Oprea, de Ioan Marcu sau Ioan Chiş. Cei de la Bucureşti intraseră doar în posesia Declaraţiei *F.D.R.* semnată de preşedintele acestuia, Radu Bălan, prim secretar al Judeţenei de Partid Timiş, iar din documentele P.C.R. şi cuvântările lui Ceauşescu ştiau doar de opozantul László Tökés. Doar atât.

Întoarcerea lui Lorin în foaierul Operei a fost dramatică. Claudiu Iordache lăsat la „continuitate” lipsea, dispăruse, dar nimeni nu-i spunea că acesta era „protejat” în subsolul Operei. Lider în Foaier şi Balcon rămăsese prof. Ştefan Ivan. Mulţimile din Piaţă dispăruseră, fiind ameninţate de rafalele care nu conteneau să se audă pretutindeni. Chiar în acele momente, s-a difuzat pe posturile naţionale de radio şi T.V. *Comunicatul către Ţară al C.F.S.N.* şi s-a anunţat componenţa provizorie a Consiliului naţional. Din partea timişorenilor – nicio persoană care a dus greul manifestaţiilor anti-regim. Doar László Tökés – cu totul nereprezentativ pentru efortul revoluţionar de excepţie, pentru tributul de sânge al timişorenilor.

Claudiu Iordache: *Pastorul Tökés, amorsa Revoluţiei, (?!) a fost rapid uitat de demonstranţii ce se adunaseră pentru apărarea lui. Rolul pastorului reformat, supradimensionat ulterior de mediile occidentale până la pierderea contactului cu însăşi realitatea, a avut respiraţie scurtă, el «dispărând» în 16 decembrie pentru a reapărea după ce regimul Ceauşescu devenise o amintire.*

Pentru Occident, revoluţia românilor a fost revoluţia lui Tökés, a individului care, în cele 7 zile timişorene, a avut o apariţie episodică de cel mult o jumătate de oră, timp în care îi implora, speriat, pe românii din stradă, să plece acasă. („Revoluţia românilor", Ed. IRINI, 201, p. 33 şi 152.)

Adevărul este că la Bucureşti, în momentele în care s-a realizat şi difuzat *Comunicatul către Ţară al C.F.S.N.*, se ştia că în fruntera judeţului Timiş era instalat de către revoluţionari Radu Bălan – membru al C.C. al P.C.R., supleant în C.P.Ex. şi prim-secretar.

Din acest motiv, în lista C.F.S.N. nu apare niciun timişorean, niciun membru al *F.D.R.*

Prin Manifestul programatic al C.F.S.N., Ion Iliescu se delimita strict şi respingea orice colaborare/coabitare cu fruntaşii la zi ai P.C.R. Se poate spune, deci, că pe Radu Bălan l-a detronat de la conducerea judeţului, nu revoluţionarii timişoreni, ci Ion Iliescu. Acesta, putea să-l pună pe lista C.F.S.N. pe Szasz Iosif care, la Reşiţa, se delimitase ferm de Ceauşescu încă din 21 decembrie; putea să-l includă pe Ilie Verdeţ, care-l detronase pe Dăscălescu şi era agreat de revoluţionarii care ocupaseră C.C.-ul; sau pe Ion Traian Ştefănescu – agreat de revoluţionarii din Dolj şi invitat ca şi Radu Bălan să conducă judeţul până la noi dispoziţii...

Faptul că Radu Bălan nu a apărut în componenţa *Consiliului Naţional al F.S.N.* le-a dat speranţe liderilor de drept al *F.D.R.*, îndeosebi lui Lorin Fortuna care a hotărât:

- afilierea F.D.R. la programul F.S.N.;

- integrarea F.D.R. în cadrul F.S.N. şi

- includerea Comitetului F.D.R. în consiliul Frontului Salvării Naţionale.

Aceste măsuri s-au constituit într-o **Declaraţie a comitetului F.D.R.** din Timişoara, transmisă telefonic la Bucureşti, la T.V.R., Consiliului F.S.N. A doua zi, în 23 decembrie, a fost înmânată personal lui Ion Iliescu, împreună cu celelalte documente emise şi difuzate de *F.D.R.* până atunci, de o delegaţie a *F.D.R.*, trimisă special în acest scop, în Capitală.

Această „**afiliere – integrare – includere**" a *F.D.R.* cu/în *F.S.N.*, prin care se desfiinţa F.D.R. este în fapt actul de

deces al manifestaţiilor din Piaţa Operei, sfârşitul Revoluţiei la Timişoara. De acum, evenimentele îşi vor muta nucleul vital în Capitală şi vor fi centrate pe lupta pentru putere.

În spiritul celor transmise prin Televiziune şi a îndemnurilor venite prin micul ecran – în toată ţara, revoluţionarii ocupă sediile judeţene şi municipale ale P.C.R. – liderii timişoreni îşi mută punctul de comandă din Foaierul Operei în clădirea Comitetului Judeţean al P.C.R. În lipsa lui Radu Bălan (retras la Tipografie – de unde conducea în continuare activitatea administrativă a judeţului şi nu numai!), Lorin Fortuna ocupă cabinetul primului secretar al P.C.R. iar ceilalţi membri ai Comitetului *F.D.R.*, propuşi să facă parte din *Consiliul Naţional al F.S.N.* (Claudiu Iordache, Mihaela Munteanu, Ştefan Ivan şi Petrişor Morar), ocupă birourile secretarilor Comitetului Judeţean de Partid (organizatoric, propagandă, social, învăţământ, economic).

Claudiu Iordache: *Ne-am pus problema unui anume mod de a asigura gestiunea curentă a municipiului Timişoara. Odată Ceauşescu capturat, sistemul prăbuşit, comitetul de coordonare n-a mai avut acelaşi rol. A trebuit să părăsească balconul Operei şi ne-am organizat în sediul fostului Comitet Judeţean. Restul aparţine istoriei de dată recentă, Balconul Operei încheindu-şi misiunea.* (Titus Suciu, „Lumea bună a balconului”, Ed. IRRD, p. 52.)

În momentul în care Lorin Fortuna, Claudiu Iordache şi ceilalţi lideri care au animat timp de trei zile Foaierul şi Balconul Operei – mobilizând exemplar cei peste 100.000 de manifestanţi din Piaţă – părăsesc sediul Operei şi ocupă cabinetul primului secretar din clădirea Comitetului Judeţean de Partid, Revoluţia timişorenilor se încheie. De acum încolo urmează lupta pentru putere care va diviza dramatic populaţia municipiului şi va duce la prăbuşirea credibilităţii liderilor şi a faptelor lor...

ADDENDA

Legile ţării – respectate cu consecvenţă, aplicate cu fermitate

În societatea noastră, societate a muncii, a cinstei şi deplinei legalităţi, toate domeniile vieţii economico-sociale sunt reglementate prin legi. Acestea reglementează dezvoltarea unitară a ţării, întărirea democraţiei muncitoreşti-revoluţionare, deplina egalitate între toţi cetăţenii, normele de comportament civic în societate. Promovarea cu consecvenţă a principiului supremaţiei legii în sistemul nostru juridic, aplicat neabătut după Congresul al IX-lea al partidului, constituie garanţia exercitării voinţei întregului popor, a intereselor sale fundamentale, a asigurării ordinii de drept şi disciplinei sociale, fără de care nu ar fi posibile progresul ţării, desfăşurarea normală a vieţii economice şi sociale, apărarea cetăţenilor împotriva oricăror abuzuri sau ştirbiri ale drepturilor şi libertăţilor garantate de Constituţia ţării.

Sunt adevăruri fundamentale, în repetate rânduri evidenţiate de conducătorul partidului şi statului nostru, tovarăşul Nicolae Ceauşescu. Aşa cum sublinia secretarul general al partidului în Raportul prezentat la cel de-al XIV-lea Congres, **este necesar să facem astfel încât nimeni să nu fie pedepsit pe nedrept, dar totodată nimeni să nu se poată sustrage răspunderii în faţa poporului, a legilor ţării, pentru încălcarea legilor, pentru activitatea de trădare a intereselor ţării, a intereselor socialismului, a independenţei şi suveranităţii patriei.**

Iată de ce este necesar ca legea să fie aplicată în spiritul şi litera ei în orice domeniu, în orice împrejurare, ca legalitatea să fie asigurată în plinătatea ei, aşa cum de altfel gândesc şi acţionează imensa majoritate a cetăţenilor patriei, profund, vital interesaţi în înfăptuirea neştirbită a actului juridic, în întărirea legalităţii. **În societatea noastră, în baza sistemului său juridic, a concepţiei atât de sănătoase**

a poporului nostru despre justiţie, dreptate şi echitate nu este nimănui îngăduit să încalce legile şi hotărârile judecătoreşti fără a suporta consecinţele actelor sale. O hotărâre judecătorească trebuie aplicată întocmai. Numai prin aceasta se asigură finalitatea procesului de înfăptuire a justiţiei. Cei care se împotrivesc sau refuză să dea curs unei hotărâri judecătoreşti rămase definitivă săvârşesc o gravă infracţiune împotriva societăţii, a înseşi bazelor sale politico-juridice. Iată de ce statul socialist, societatea noastră, ca de altfel oricare altă societate, nu pot tolera în nicio împrejurare o asemenea gravă lezare a intereselore lor, a prevederilor Constituţiei ţării, aplicând legea prin organele sale îndreptăţite să ia toate măsurile necesare pentru restabilirea legalităţii, a ordinii de drept încălcate.

Justiţia, toate organele şi organismele statului cu atribuţii în respectarea legilor şi hotărârilor judecătoreşti au obligaţia de a trage la răspundere pe oricine se face vinovat de o asemenea infracţiune.

Legile ţării noastre exprimă voinţa şi interesele întregului popor, servesc înfloririi patriei, bunăstării celor ce muncesc, asigură manifestarea liberă a aptitudinilor şi capacităţilor lor în viaţa politică, economică şi social-culturală. Toate aceste realităţi fundamentează noua atitudine faţă de lege a oamenilor muncii, conştiinţa înaltelor răspunderi şi îndatoriri cetăţeneşti faţă de societatea socialistă, faţă de patria în care trăiesc şi muncesc. Iată de ce, alături de organele de justiţie, de celelalte organe ale statului chemate să asigure respectarea neabătută a legilor ţării, masele de cetăţeni participă în permanenţă, din adâncă convingere, la respectarea ordinii în societatea noastră, la promovarea neabătută a principiilor eticii şi echităţii socialiste, ale democraţiei muncitoreşti-revoluţionare, condamnând cu fermitate orice abatere de la principiul apărării consecvente a legalităţii, orice nerespectare a legilor şi hotărârilor judecătoreşti. (Scînteia – marţi, 19 decembrie 1989.)

Un atentat direct la independenţa şi suveranitatea ţării, un amestec brutal în treburile interne ale României Socialiste

Întreaga desfăşurare a evenimentelor internaţionale – analizată cu rigoare ştiinţifică, cu un excepţional spirit realist, constructiv şi un acut simţ al istoriei în magistralul Raport prezentat de tovarăşul Nicolae Ceauşescu la cel de-al XIV-lea Congres al partidului ne demonstrează cu putere că omenirea parcurge o epocă de profunde transformări revoluţionare naţionale şi la scară planetară, că s-au produs şi continuă să se producă mari mutaţii în raportul mondial de forţe. Continuă să se manifeste în viaţa internaţională cele două tendinţe diametral opuse. Pe de o parte politica imperialistă, neocolonialistă, de dominaţie şi asuprire, de încălcare a independenţei şi suveranităţii popoarelor, de amestec brutal şi inadmisibil în treburile interne ale altor state, iar pe de altă parte, afirmarea tot mai puternică a forţei mişcării progresiste, democratice, a popoarelor care se pronunţă şi acţionează împotriva politicii imperialiste, a politicii de război, pentru dezarmare, pace, pentru dezvoltare liberă şi independentă a tuturor naţiunilor lumii. Se menţine, încă, un echilibru relativ, deşi imperialismul îşi intensifică eforturile pentru a determina o modificare a raportului de forţe în favoarea sa. „*Se pare că unele cercuri conducătoare imperialiste – subliniază tovarăşul Nicolae Ceauşescu – au ajuns la concluzia greşită şi consideră că pot folosi actuala situaţie internaţională pentru a putea schimba raportul de forţă mondială în favoarea lor, a politicii de dominaţie, de forţă şi dictat”.*

România socialistă a promovat consecvent, încă de la Congresul al IX-lea al partidului, o politică externă principială, de amplă deschidere, pe deplin confirmată de istorie, de participare activă la rezolvarea complexelor probleme ale lumii contemporane, în asigurarea păcii şi securităţii, la realizarea

dezarmării, destinderii şi cooperării internaţionale. Un obiectiv major îl constituie promovarea largă de către ţara noastră a unor relaţii cât mai strânse, de prietenie şi colaborare, cu toate statele lumii fără deosebire de orânduire socială, în cele mai diverse, mai variate domenii de activitate. Astfel, ţara noastră întreţine relaţii diplomatice şi economice cu...[1] de state şi este gata să intensifice şi să aprofundeze şi mai mult cooperarea şi înţelegerea în toate domeniile, cu toate statele.

O puternică dezvoltare o cunosc relaţiile României cu ţările socialiste, pe baza respectării independenţei şi suveranităţii naţionale, egalităţii în drepturi, a neamestecului în treburile interne şi întrajutorării tovărăşeşti, a principiilor socialismului ştiinţific.

Este aceasta expresia legăturii dialectice dintre politica internă şi cea externă, a interdependenţelor dintre necesităţile propăşirii socialiste a patriei, întăririi independenţei şi suveranităţii naţionale şi cerinţele edificării unei lumi a păcii şi colaborării.

În perioada pe care o parcurge omenirea în pragul celui de-al treilea mileniu se manifestă cu tot mai multă vigoare aspiraţia şi lupta popoarelor de pretutindeni de a deveni pe deplin libere şi independente, de a opta, de sine stătător, pentru viitoarea cale de dezvoltare economico-socială, de a-şi edifica, în mod suveran, modul de viaţă pe care îl doresc, de a-şi spune propriul cuvânt în toate problemele lumii contemporane.

În acelaşi timp, în ultimii ani au reapărut vechile teorii condamnate de mult de istorie, revenindu-se la perioada „războiului rece”, s-au reînviat unele practici vetuste, anacronice ce caută să permanentizeze stări de inechitate şi injustiţie, împărţirea lumii între bogaţi şi săraci, a sferelor şi zonelor de influenţă, „dreptul” celor mai puternici de a ignora forţa dreptului, justiţiei şi moralei internaţionale, de a soluţiona exclusiv în propriul interes şi profit, pe seama altor ţări şi popoare, orice problemă, de a oferi „lecţii” şi „reţete”

---

[1] Lipsă în manuscris. Autorul textului a evitat, probabil, să completeze numărul ţărilor întrucât după Congresul al XIV-lea al P.C.R. şi, îndeosebi, în preajma evenimentelor din decembrie 1989, mai multe ţări, inclusiv socialiste, au declarat întreruperea relaţiilor diplomatice cu România ca urmare a exceselor regimului Ceauşescu.

altora, ori de a-i îndemna, pe diferite căi, să renunţe la ceea ce unele popoare au cucerit cu atâtea eforturi şi să se reîntoarcă la modul de viaţă capitalist.

Imperialismul, forţele reacţionare, propaganda anticomunistă, ideologia fascistă şi neofascistă, revanşardă şi şovinistă încearcă – acţionând concertat – revitalizarea acţiunilor de forţă atât sub aspectul economic, politic şi militar, cât şi sub aspectul manifestărilor de presiune ideologică şi psihologică. Politica de amestec direct în treburile interne ale altor state – cu precădere ale statelor socialiste – capătă dimensiuni şi aspecte noi, imixtiunea brutală, fără scrupule împletindu-se permanent cu forme disimulate, ascunse cu grijă sub etichete înşelătoare, vechile teorii şi concepţii, respinse şi aruncate la lada de gunoi a istoriei, camuflându-se cu abilitate în tipare „noi", mai sofisticate şi tot mai nocive prin efectele lor. Aşa cum apreciază tovarăşul Nicolae Ceauşescu „**ignorând realităţile, aceste cercuri proclamă cu şi mai multă insistenţă atotputernicia capitalismului şi prezic, din nou, o apropiată dispariţie a socialismului. Exagerând unele greşeli şi lipsuri din ţările socialiste, unele tendinţe lichidatoriste şi reformiste, de dreapta din aceste ţări, precum şi din unele partide comuniste şi muncitoreşti, cercurile reacţionare imperialiste au trecut din nou la o ofensivă psihologică şi politică de defăimare şi subminare a socialismului, la o politică de amestec în treburile interne şi de destabilizare a ţărilor socialiste, recurgând la toate mijloacele, preluate din arsenalul învechit al războiului rece, de la dezinformarea opiniei publice, la denigrarea socialismului, şantajul, diversiunea, represiunile economice şi politice, până la subvenţionarea directă a unor grupări de forţe antisocialiste, antinaţionale".**

În contextul mutaţiilor ce au loc în ultimul timp în ţările socialiste, devine tot mai pregnantă tendinţa unor cercuri imperialiste de a „soluţiona" prin metode mai mult sau mai puţin directe, problemele cu care se confruntă aceste state, încercând, prin diferite mijloace – în care predomină, chipurile, ajutorul economic şi financiar total dezinteresat – să destabilizeze regimurile existente, să creeze dezordine, panică şi neîncredere în rândul populaţiei, să sporească dependenţa faţă de capitalul

străin, monopolurile şi societăţile supranaţionale. În asemenea condiţii – când atacurile şi presiunile de tot felul împotriva socialismului sunt mai puternice, mai diverse şi fără precedent, când se discută mult în lume cu privire la calea de dezvoltare a societăţii omeneşti – aşa cum se sublinia la Congresul al XIV-lea al Partidului Comunist Român, în prezent se impune mai mult ca oricând o nouă unitate a ţărilor socialiste, care să excludă pentru totdeauna amestecul în treburile interne, poziţia de comandă a unor partide şi care să se bazeze pe respectul neabătut al independenţei şi dreptul fiecărui partid de a-şi elabora linia politică, strategia corespunzutoare realităţilor în ţara unde îşi desfăşoară activitatea.

Numai în baza acestei unităţi se pot dezbate şi clarifica poziţiile, se pot orienta şi uni eforturile pentru edificarea noii orânduiri sociale, se poate acţiona în comun şi eficient împotriva oricăror tendinţe din partea cercurilor imperialiste, care, pe fundalul unor mutaţii şi disfuncţii intervenite în situaţia politică, economică şi de altă natură a unor state socialiste, s-au strecurat cu abilitate, au creat breşe destul de adânci, lovind cu înverşunare în cuceririle socialiste câştigate – prin grele lupte şi mari sacrificii – de aceste popoare ajunse prin eforturile lor drept făuritoare ale propriilor destine.

În condiţiile amplificării acţiunilor destabilizatoare, sub diverse lozinci de „promovare a democraţiei”, a „drepturilor omului”, „evoluţiei paşnice”, forţele imperialiste încearcă să destabilizeze socialismul, să semene neîncrederea maselor populare în viabilitatea şi viitorul acestei orânduiri, folosind un arsenal bogat de forme, metode, procedee şi mijloace care includ variate presiuni economice, politice, militare şi de altă natură.

Serviciile de informaţii străine şi ambasadele unor ţări occidentale desfăşoară – în unele state socialiste – o intensă activitate de propagandă ostilă socialismului. Personalul unor ambasade ale ţărilor occidentale din unele ţări socialiste, ca de exemplu, cel al S.U.A. de la Praga, întreţine – în mod nepermis, ilegal, acoperit sau chiar deschis – contacte frecvente cu conducători ai mişcărilor antisocialiste, încurajând activitatea acestora, acoperindu-i cu promisiuni, popularizându-le şi preamărindu-le „meritele”. În acelaşi timp, se foloseşte un

bogat material propagandistic – lozinci, pancarte, manifeste şi alte materiale pe care le difuzează populaţiei, incită oamenii muncii din aceste ţări la mişcări împotriva orânduirii socialiste, la denigrarea şi compromiterea partidelor comuniste care au condus lupta pentru edificarea socialismului. Pe baza unui plan, ataşaţii militari ai ţărilor occidentale, zi şi noapte, s-au aflat în jurul efectivelor şi unităţilor militare, precum şi în apropierea unităţilor de miliţie şi securitate de pe teritoriu, urmărind activităţile desfăşurate de aceste forţe şi informând conducătorii forţelor antisocialiste.

Sursele de presă occidentale abundă, în ultima perioadă, de ştiri cu privire la schimbările care au avut loc sau se preconizează să se efectueze în unele ţări socialiste. Dincolo de acest interes, de o aşa-zisă aprobare făţişă, se speră la transformări radicale care să zguduie profund regimul socialist, să reinstaureze vechile rânduieli întemeiate pe exploatare, inegalităţi şi discriminări de tot felul – capitalismul. Cu cinismul lor caracteristic, unele personalităţi şi oameni politici occidentali au şi „prognozat" aşa-zisa dispariţie a socialismului până la sfârşitul acestui mileniu.

Asemenea atitudini şi manifestări apar pe fondul concesiilor sau chiar abdicării de la principiile de bază ale construcţiei socialismului.

În U.R.S.S., s-a hotărât să fie eliminat articolul 6 din Constituţie care consfinţeşte rolul conducător al partidului în societate, iar foarte recent, o asemenea decizie a fost adoptată şi de parlamentul bulgar. Se acţionează, totodată, pentru introducerea în unele ţări socialiste, mai recent în R.P. Bulgaria şi R.S. Cehoslavacia, a unui sistem multipartit, se susţine că acesta nu ar fi în contradicţie cu orânduirea socialistă, având în vedere că legile nu trebuie să limiteze crearea şi funcţionarea partidelor politice.

Ştiri de asemenea natură se fac auzite şi în legătură cu R.D.G. unde în cadrul lucrărilor Congresului Extraordinar al P.S.U.G. a fost aprobat noul statut al partidului, precum şi schimbarea denumirii acestuia în „Partidul Socialist Unit German – Partid al Socialismului Democratic". Biroul Politic al C.C. al Partidului Comunist Cehoslovac s-a pronuţat în favoarea desfiinţării organizaţiilor de partid din cadrul Forţelor Armate,

a Ministerului de Interne, magistraturii şi în cadrul unor organe federale şi regionale, apreciindu-se că acestea vor fi menţinute numai în întreprinderi, şcoli şi instituţii sociale. De altfel, în Ungaria şi în Polonia organele şi organizaţiile de partid din armată au fost desfiinţate cu mai mult timp în urmă. Totodată, apare tot mai evidentă dorinţa unor ţări socialiste de a aplica o serie de reforme pentru îmbunătăţirea activităţii economico-sociale, în domeniul ştiinţei, artei, culturii etc., înnoiri fireşti dacă este să ţinem seama de permanenţa evoluţiei, de nevoia de deschidere spre lume, civilizaţie şi progres, de faptul că nimic nu este dat o dată pentru totodeauna, că permanent trebuie să aibă loc o activitate de perfecţionare şi înnoire. În ce priveşte ţara noastră, un asemenea proces a început în urmă cu aproape 25 de ani şi continuă şi astăzi. Fără îndoială că multe din aspectele menţionate ţin de procesul de înnoire, de problemele noi, de realităţile din fiecare ţară, atât naţionale, cât şi din punctul de vedere al dezvoltării economico-sociale.

Partidul Comunist Român, secretarul său general, consideră că acestea reprezintă o sarcină ce revine conducerilor de partid şi de stat din fiecare ţară. Ceea ce ne preocupă este ca tot ceea ce se face în această direcţie să ţină seama de interesele clasei muncitoare, ale ţărănimii, ale intelectualităţii şi ale popoarelor respective, în general, şi să ducă la dezvoltarea socialistă a fiecărei ţări şi nu la întoarcerea la forme capitaliste. Tovarăşul Nicolae Ceauşescu a subliniat că orice măsuri de perfecţionare a societăţii, deci şi a socialismului, trebuie să se bazeze pe realizările de până acum şi să asigure progresul economico-social şi ridicarea nivelului de viaţă al poporului.

Desigur, atunci când se porneşte de la realităţile concret-istorice din fiecare ţară, de la dezvoltarea economico-socială, de la particularităţile naţionale, şi procesul aplicării legităţilor universal-valabile capătă nuanţe variate, conduce la forme şi metode dintre cele mai diverse. Nimeni nu-şi poate aroga dreptul de a judeca şi emite sentinţe asupra justeţei sau injusteţei unei căi sau alteia de dezvoltare, decât poporul în cauză, viaţa însăşi care va confirma sau nu viabilitatea unei opţiuni sau alteia.

Cu atât mai gravă este poziţia Ungariei care, din păcate, de mai multă vreme este angajată într-o adevărată

cursă de defăimare şi amestec în treburile interne ale ţării noastre, continuă prin toate mijloacele – oficiale şi neoficiale – în interiorul cât şi în afara ei, să tensioneze relaţiile noastre bilaterale, care ar trebui să se bazeze – în virtutea aceleiaşi comunităţi de orânduire, vecinătate şi a normelor dreptului internaţional – pe stimă şi respect reciproc, pe colaborare strânsă pe multiple planuri.

Pare incredibil, dar este o realitate că ţara noastră constituie ţinta atacului susţinut de Ungaria, care se pare că, prin tot ceea ce întreprinde, şi-a dorit şi îşi doreşte să devină conducătoarea unui adevărat complot internaţional îndreptat împotriva României socialiste, a istoriei şi realizărilor sale.

Prin diverse forme se încearcă subminarea unităţii întregului nostru popor în jurul partidului, defăimarea meritelor sale istorice, crearea de disensiuni între diferite microgrupuri, grupuri sociale, denigrarea realizărilor obţinute în făurirea societăţii socialiste multilateral dezvoltate, propagarea unor concepţii anticomuniste, reacţionare, mistico-religioase şi îndemnul unor indivizi cu mentalităţi înapoiate, descompuse moral şi politic, la acţiuni antisociale, tulburări ale ordinii publice, acţiuni împotriva securităţii statului şi a avutului obştesc, incitarea unor persoane de a nu se supune legilor ţării şi normelor de convieţuire socialistă.

Nenumăratele vizite efectuate de conducătorii maghiari în unele ţări occidentale au constituit tot atâtea prilejuri pentru a încerca să se obţină adeziunea guvernelor acestor state la pretenţiile formulate de Ungaria la adresa ţării noastre, inclusiv în ce priveşte revizuirea graniţelor dintre ţările noastre.

Uneori manifestările naţionaliste au îmbrăcat forme violente. Se cunoaşte că în vara anului 1988 în faţa ambasadei R.S.România din Budapesta s-a organizat o demonstraţie antiromânească cu participarea a 50.000 de oameni pe timpul căreia au fost scandate lozinci cu caracter antisocialist, şovin, s-au intonat cântece iredentiste. De asemenea, organele locale de partid şi de stat din diverse oraşe au organizat asemenea demonstraţii prezentate de fiecare dată a fi desfăşurate spontan, chipurile din iniţiativa cetăţenilor.

Se ştie, totodată, că în toamna anului trecut, din autoturismul consilierului cu probleme comerciale la Bucureşti

s-au difuzat manifeste cu conţinut antiromânesc, antisocialist, denigrator la adresa politicii partidului şi statului nostru.

De altfel, prin înseşi declaraţiile unor oficialităţi din Ungaria, rezultă cât se poate de limpede atitudinea ostilă, duşmănoasă faţă de poporul român, intenţia nedisimulată a cercurilor de dreapta maghiare de a destabiliza situaţia din România, folosind în acest scop, elemente declasate, marginalizate social, dornice de înavuţire fără muncă, îndeosebi din rândul cetăţenilor români de naţionalitate maghiară, uzând şi de influenţa pe care o exercită biserica catolică, fiind sprijiniţi inclusiv financiar, de către unele oficine şi guverne occidentale.

În ultima perioadă, iredentismul ungar a devenit tot mai incisiv, deosebit de periculos, vehiculând în mod făţiş vechile idei revizioniste, pretenţii teritoriale absurde. În acest context, atitudinile şi manifestările răuvoitoare, antiromâneşti ale unor cercuri naţionaliste, şovine, reacţionare, precum şi declaraţiile denigratoare ale unor oficialităţi din R.P.Ungară, emisiunile de radio şi televiziune ce prezintă constant în mod vădit deformat şi tendenţios realizările româneşti de astăzi nu contribuie la crearea unui climat de încredere şi respect reciproc, nu servesc la întărirea colaborării şi bunei vecinătăţi, la respectarea principiilor şi normelor de drept internaţional.

Manifestările şi atitudinile ostile, răuvoitoare, antiromâneşti, şi antisocialiste ale Ungariei, încercările de denaturare şi falsificare a politicii noastre, pretenţia de a se ocupa – contrar celor mai elementare principii de drept internaţional – de problemele interne ale României socialiste nu pot să nu semene ca două picături de apă cu acţiunile de trist renume ale C.I.A. care, aşa cum declară un fost agent al C.I.A. Philip Clay Roettinger, este „o armată invizibilă, care a participat la răsturnarea a circa 30 de guverne în diverse ţări şi desfăşoară în continuare, acţiuni «acoperite» în diferite state”.

În numele unei false preocupări pentru soarta maghiarilor din ţările vecine, guvernul ungar consideră că România ar trebui să îmbunătăţească condiţiile interne, să accepte un „mediu social democratic” şi socoteşte, în sensul realizării unor relaţii bune între state, că ar fi binevenită acceptarea urmăririi de către Ungaria a situaţiei ungurilor din ţările vecine – deci şi din România – având în vedere – afirmă promotorii unei asemenea

nebuloase teorii – că aceasta nu este un amestec în treburile interne, întrucât integritatea teritorială, ca drept internaţional, este protejată de acordurile internaţionale. În acest sens, sunt voci binevoitoare, din Ungaria, care ne sugerează şi modul de rezolvare, transferând problema în domeniul „drepturilor omului" pe care fie că o asociază chestiunii autodeterminării popoarelor şi naţionalităţilor, fie că, nici mai mult, nici mai puţin cer ca, activitatea de decizie în problemele cetăţenilor români de alte naţionalităţi să revină unor reuniuni locale cu caracter autonom.

Îngrijoraţi, chipurile, de „situaţia" din România, în spiritul aceleiaşi preocupări, se „uită" problemele complexe şi grave de ordin social-politic şi dezvoltării economice cu care se confruntă societatea maghiară, atenţia fiind îndreptată spre alte acţiuni care nu au nimic comun cu interesele economice şi sociale imediate şi de perspectivă ale propriului popor. Se organizează mitinguri, demonstraţii, se adoptă apeluri către diferite state şi organisme internaţionale. De pildă, deputatul din opoziţie, Kiraky Zoltan a propus să se treacă la ordinea de zi adoptarea unui apel de către Parlamentul ungar prin care O.N.U. să intervină pentru rezolvarea aşa-zisei situaţii din România.

În fiecare ţară socialistă sunt elaborate legi şi norme de conduită care, izvorând din condiţiile concrete ale acestora, trebuie în orice situaţii, cunoscute şi respectate integral, tocmai din nevoia obiectivă pentru bunul mers al societăţii. Iată de ce statul socialist, societatea noastră, ca de altfel oricare altă societate, nu pot tolera în nicio împrejurare, lezarea gravă a intereselor lor, a prevederilor Constituţiei ţării, aplicând legea prin organele sale îndreptăţite să ia toate măsurile necesare pentru restabilirea legalităţii, a ordinii de drept încâlcite.

De aceea, justiţia trebuie să manifeste cea mai mare fermitate faţă de cei ce încalcă legile şi hotărârile sau care se opun aplicării lor. Legiuitorul dă dreptul organelor judecăreşti să ia toate măsurile în aplicarea spiritului şi literei legii, astfel ca nimeni să nu se sustragă răspunderii în faţa poporului, pentru actele antisociale pe care le comit. Nimănui nu-i este permis să ignore şi să încalce legile şi hotărârile judecătoreşti fără a suporta rigorile justiţiei noastre socialiste, fără a da socoteală în faţa poporului a cărui voinţă supremă se exprimă prin lege.

Lupta împotriva cercurilor iredentiste, a neofascismului şi revizionismului care caută să pună din nou în discuţie frontierele naţionale ale statelor este condiţionată de o acţiune hotărâtă împotriva oricărui amestec în treburile interne, a tendinţelor de rezolvare a problemelor pe baze antidemocratice, de a impune popoarelor anumite „modele" şi „sisteme" de guvernare contestând modul de viaţă al acestora. „**În acest sens – arăta tovarăşul Nicolae Ceauşescu – este necesar să se dea o ripostă fermă horthyştilor şi noilor hortyşti care se aliază din nou cu foştii şi noii nazişti, acţionând pentru revizuirea graniţelor şi pentru o politică de învrăjbire a popoarelor".**

În condiţiile în care popoarele se afirmă cu tot mai multă putere ca o importantă forţă a progresului, în măsură să imprime un curs nou, pozitiv, relaţiilor internaţionale, învăţămintele istoriei constituie un îndemn la combaterea fermă a încercărilor de amestec brutal în treburile interne ale statelor.

Cerinţele conlucrării libere a popoarelor din lumea contemporană impun, mai mult ca oricând, o replică fermă politicii promovate de cercurile reacţionare indiferent unde se află, a tendinţelor de destabilizare, a amestecului în treburile interne ale altor ţări.

În acest context, apare necesar mai mult ca oricând ca popoarele român şi maghiar să militeze unite în lupta pentru pace, pentru soluţionarea echitabilă a marilor probleme internaţionale, pentru statornicirea unor raporturi de cât mai strânsă conlucrare, de bună vecinătate, în interesul lor, al socialismului, al progresului şi păcii în lume.

Notă

Documentul a fost găsit în mapa generalului Ilie Ceauşescu (Arhivele M.Ap.N., Fond Cabinet Ilie Ceauşescu, dosar 144) şi era pregătit pentru a fi prezentat ofiţerilor şi generalilor din garnizoanele Timişoara, Arad, Oradea şi Cluj Napoca, unde secretarul Consiliului Politic Superior al Armatei s-a deplasat în zilele de 19-20 decembrie 1989.

Ţinând seama că în cuprinsul documentului sunt preluate idei, chiar fraze din articolul publicat în ziarul

„Scânteia" din 19 decembrie 1989, se pare că proiectatul discurs a fost elaborat la Secţia Propagandă a C.C. al P.C.R., concomitent cu articolul în cauză şi distribuit pentru a fi expus îndeosebi în zona de vest a ţării.

De remarcat că documentul nu conţine nicio idee, nicio apreciere formulate de Nicolae Ceauşescu în cuvântările din şedinţa C.P.Ex., şi la teleconferinţa din seara de 17 decembrie 1989 – semn că stenogramele acestora nu ajunseseră în cabinetul de propagandă al Comitetului Central, fiind blocate în seifurile Cancelariei C.C. al P.C.R. Singurele referiri sunt la documente date publicităţii: Raportul la Congresul al XIV-lea şi articolul – directivă din „Scânteia".

Cu toate acestea, activiştii care au elaborat expunerea, au intuit – în baza cuvântării lui Nicolae Ceauşescu la Congres – că evenimentele de la Timişoara erau parte din procesul de prăbuşire a sistemului socialist, că pe străzile Timişoarei aveau loc lupte nu între forţele de ordine şi huligani, ci între două forţe de nivel mondial, între democraţie şi tiranie.

Pentru a se poziţiona, totuşi, la nivelul propagandei oficiale, s-a introdus în ecuaţie – pentru că existau cu adevărat! – şi pretenţiile Ungariei de a redobândi Transilvania, dar acest subiect ocupă o mică parte în finalul documentului.

Aşadar, expunerea „Un atentat direct la independenţa şi suveranitatea ţării, un amestec brutal în treburile interne ale României Socialiste" urma să fie prezentată de generalul Ilie Ceauşescu generalilor şi ofiţerilor din garnizoanele aflate pe frontiera de vest a ţării. Realitatea din teren l-a determinat pe înaltul demnitar să renunţe la sarcina primită de la Bucureşti, Ca atare, la întâlnirea pe care a avut-o, în prezenţa generalului Ştefan Guşă cu cadrele de partid şi de comandă din Divizia 18 Mecanizată Timişoara, generalul Ilie Ceauşescu nu şi-a îngăduit să prezinte un asemenea discurs maxim ideologizat, cu totul depăşit de evoluţia situaţiei şi şi-a bazat argumentaţia doar pe informaţiile primite de la Direcţia de Informaţii a Armatei.

Decret prezidenţial privind instituirea stării de necesitate pe teritoriul judeţului Timiş

20 decembrie 1989

Având în vedere încălcarea gravă a ordinii publice în judeţul Timiş, prin acte teroriste, de vandalism şi de distrugere a unor bunuri obşteşti,

În temeiul articolului 75 punctul 14 din Constituţia Republicii Socialiste România,

Preşedintele Republicii Socialiste România decretează:

Art.1 – Se instituie starea de necesitate pe întreg teritoriul judeţului Timiş. Toate unităţile armatei, Ministerului de Interne şi formaţiunilor gărzilor patriotice sunt în stare de alarmă.

Art.2. – Pe timpul stării de necesitate se interzic orice întruniri publice, precum şi circulaţia în grupuri mai mari de cinci persoane.

Se interzice circulaţia pe timpul nopţii începând cu ora 23, cu excepţia persoanelor care lucrează în schimburi de noapte.

Art.3. – Toate unităţile socialiste din judeţul Timiş sunt obligate să ia măsuri imediate pentru desfăşurarea normală a proceselor de producţie, pentru paza bunurilor obşteşti, pentru respectarea strictă a ordinii, disciplinei şi programului de lucru.

Art.4. – Consiliile populare municipale, orăşeneşti şi comunale din judeţul Timiş sunt obligate să asigure respectarea strictă a ordinii publice, paza bunurilor proprietate socialistă de stat şi cooperatistă, aprovizionarea în bune condiţii a populaţiei, desfăşurarea normală a transporturilor, organizarea şi desfăşurarea în bune condiţii a întregii activităţi economice şi sociale.

Art.5. – Întreaga populaţie a judeţului Timiş este obligată să respecte cu stricteţe legile ţării, ordinea şi liniştea publică, să apere bunurile obşteşti, să participe activ la înfăptuirea normală a activităţii economico-socială.

Nicolae Ceauşescu
Preşedintele Republicii Socialiste România

(„Scânteia”, 21 dec.1989)

Revendicările revoluţionarilor din Timişoara, prezentate la negocierile cu prim-ministrul Constantin Dăscălescu din după- amiza zilei de 20 decembrie 1989

„Demisia preşedintelui Ceauşescu;
Demisia guvernului;
Alegeri libere;
Înfiinţarea unui centru de anchetă pentru lămurirea dezordinilor de la Timişoara;
Tragerea la răspundere penală a celor vinovaţi;
Punerea imediată în libertate a deţinuţilor politici;
Cine a dat ordin să tragă la Timişoara?;
Libertatea presei;
Libertatea radioului şi televiziunii;
Reforma învăţământului”.

(Text manuscris de Ioan Savu, citit în faţa mulţimii de către Petre Petrişor.)

Proclamaţia Frontului Democratic Român constituit la Timişoara

Din însărcinarea Comitetului de Acţiune a Frontului Democratic Român, dăm citire următoarei proclamaţii:

I. Frontul Democratic Român este o organizaţie politică constituită la Timişoara, pentru a realiza un dialog cu guvernul, în scopul democratizării ţării.

II. Supunem guvernului român ca bază de discuţii următoarele revendicări:

1. Organizarea de alegeri libere şi democratice.
2. Libertatera cuvântului, presei, radioului şi televiziunii.
3. Deschiderea imediată a frontierelor naţionale.
4. Integrarea României în rândul statelor care garantează şi respectă drepturile fundamentale ale omului.
5. Eliberarea neîntârziată a tuturor deţinuţilor politici.
6. Reformă economică, inclusiv stimularea iniţiativei particulare în mica industrie şi agricultură.
7. Satisfacerea integrală a necesităţilor alimentare ale întregului popor.
8. Reforma învăţământului în spirit democratic.
9. Libertatea tuturor cultelor religioase.
10. Asigurarea unei asistenţe medicale la nivelul ţărilor civilizate.
11. Desfiinţarea reţelei de magazine la care au acces numai privilegiaţii regimului.

III. Referitor la evenimentele din Timişoara:

1. Cerem cu fermitate să fie traşi la răspundere cei care au dat ordin să se tragă în popor.
2. Cerem să fie dată publicităţii lista completă a morţilor, răniţilor şi a celor daţi dispăruţi.
3. Cerem ca morţii să fie restituiţi familiilor, pentru a fi înmormântaţi după datina străbună.

4. Propunem ca ziua de 29 decembrie 1989 să fie declarată zi de doliu naţional, în memoria victimelor căzute eroic în revoluţie.

5. Cerem eliberarea imediată a tuturor celor arestaţi în timpul manifestaţiilor.

6. Cerem încetarea oricăror represalii asupra participanţilor la demonstraţiile paşnice de la Timişoara şi din ţară.

7. Cerem autorităţilor recunoaşterea oficială a comitetului de acţiune al *Frontului Democratic Român* înfiinţat la Timişoara şi iniţierea unui dialog cu acesta.

IV. *Frontul Democratic Român* adresează întregii ţări următoarea chemare:

1. Alăturarea întregului popor român la lupta noastră dreaptă şi paşnică pentru democratizarea ţării.

2. Formarea în toate localităţile ţării, în întreprinderi şi instituţii de comitete ale *Frontului Democratic Român*, care să asigure iniţierea şi dezvoltarea procesului de democratizare.

3. Intrarea în grevă generală – exceptând sectoarele economiei naţionale cu foc continuu – începând din 21 decembrie, până la victoria finală.

4. Mulţumim populaţiei Timişoarei care a rezistat eroic tancurilor, maşinilor blindate şi gloanţelor, contribuind decisiv la salvarea naţiunii române de sub dictatură.

Timişoara, 20 decembrie 1989

(Ziarul „Victoria”, periodic al *F.D.R.*, Timişoara, anul I, nr.1, fără dată, p. 2.)

Proclamaţia citită în Balcon de Lorin Fortuna în după-amiza zilei de 21 decembrie 1989

I. Frontul Democratic Român, constituit la Timişoara, este o organizaţie politică, constituită la Timişoara, pentru a realiza un dialog cu guvernul român în scopul democratizării ţării. *Frontul Democratic Român* condiţionează începerea acestui dialog de demisionarea preşedintelui Nicolae Ceauşescu (urale).

Propunem guvernului român ca bază de discuţie următoarele revendicări:

1. Organizarea de alegeri libere (urale).
2. Libertatea cuvântului, a presei, radioului şi televiziunii (urale).
3. Deschiderea imediată a graniţelor de stat (urale).
4. Integrarea României în rândul statelor care garantează şi respectă drepturile fundamentale ale omului (urale).
5. Eliberarea neîntârziată a tuturor deţinuţilor şi desidenţilor politici din România (urale).
6. Revitalizarea economiei naţionale (urale).
7. Reforma învăţământului în spirit democratic (urale).
8. Dreptul de a manifesta liber (urale).
9. Libertatea reală a cultelor religioase (urale).
10. Îmbunătăţirea asistenţei medicale şi a alimentaţiei publice (urale).

II. Referitor la evenimentele din Timişoara:

1. Cerem cu fermitate să fie traşi la răspundere cei ce-au dat ordin să se tragă în popor (urale, strigăt: criminalii!).
2. Cerem restituirea decedaţilor pentru a fi îngropaţi după datină, cu doliu naţional (urale).
3. Cerem eliberarea imediată a tuturor celor arestaţi în urma manifestaţiei (urale).
4. Cerem încetarea pe viitor a oricăror represalii asupra participanţilor la demonstraţiile de la Timişoara (urale).

5. Cerem autorităţilor locale recunoaşterea comitetului de acţiune al *Frontului Democratic Român* înfiinţat la Timişoara şi iniţierea unui dialog direct (urale).

6. Mulţumim colectivului Teatrului Naţional din Timişoara pentru sprijinul acordat (urale).

III. *Frontul Democratic Român* adresează ţării întregi următoarea chemare:

1. Cerem întregului popor român să ni se alăture în lupta noastră dreaptă pentru democratizarea ţării (urale).

2. Formaţi în toate oraşele ţării, în întreprinderi şi instituţii, comitete ale *Frontului Democratic Român*, care să asigure coordonarea mişcării de democratizare naţională (urale).

3. Revendicaţi drepturile constituţionale în mod paşnic şi fără violenţă (urale).

4. Intraţi în grevă generală de azi, 21 decembrie 1989, până la victoria finală, cu excepţia sectoarelor vitale ce nu pot fi oprite (urale).

5. *Frontul Democratic Român* mulţumeşte tuturor celor care au fost, sunt şi vor fi alături de noi (urale).

A căzut TIRANIA!

Din însărcinarea Comitetului de Acţiune al Frontului Democratic Român, dăm citire următoarei proclamaţii:

I. Frontul Democratic Român este o organizaţie politică constituită la Timişoara pentru a realiza un dialog cu guvernul român, în scopul democratizării ţării. Frontul Democratic Român condiţionează începerea acestui dialog cu demisionarea tiranului Nicolae Ceauşescu.

II. Propunem guvernului român ca bază de discuţii următoarele revendicări:

1. Organizarea de alegeri libere.
2. Libertatea cuvântului, presei, radioului şi televiziunii.
3. Deschiderea imediată a graniţelor de stat.
4. Integrarea României în rândul statelor care garantează şi respectă drepturile fundamentale ale omului.
5. Eliberarea neîntârziată a tuturor deţinuţilor şi disidenţilor politici din România.
6. Revitalizarea economiei naţionale.
7. Reforma învăţământului în spirit democratic.
8. Dreptul de a manifesta liber.
9. Libertatea reală a cultelor religioase.
10. Îmbunătăţirea asistenţei medicale şi alimentaţiei publice.

III. Refeitor la evenimentele din Timişoara:

Cerem cu fermitate să fie traşi la răspundere cei care au dat ordin să se tragă în popor.

Cerem restituirea decedaţilor pentru a fi îngropaţi după datină, cu doliu naţional.

Cerem eliberarea imediată a tuturor celor arestaţi în urma manifestaţiilor.

Cerem autorităţilor recunoaşterea oficială a Comitetului de Acţiune a Frontului Democratic Român înfiinţat la Timişoara.

Mulţumim tuturor celor care s-au ridicat împotriva tiraniei, precum şi colectivelor Teatrului Naţional din Timişoara pentru sprijinul acordat.

POPORUL ROMÂN A ÎNVINS!

Declaraţia Frontului Democratic Român din Timişoara citită din Balconul Operei de către Radu Bălan 22 decembrie 1989

Iubiţi compatrioţi,

Vă vorbesc din Timişoara, capitala istorică a Banatului, mare oraş românesc, unde s-a aprins flacăra eroică a idealului şi sacrificiului naţional suprem, care a spulberat, prin jertfele pruncilor şi tinerilor, ale locuitorilor săi, una dintre cele mai groaznice tiranii cunoscute în istoria umanităţii, care a întunecat şi terorizat criminal, timp de aproape un sfert de secol, bunul, demnul şi generosul nostru popor.

Această tiranie incredibilă, fundamentată pe minciună, dezbinare între semeni, trădare a celor mai sfinte interese ale naţiunii şi pe întuneric, spiritul absolut a escaladat treptele bestialităţii, ducându-le până la odiosul asasinat în masă şi exterminarea oamenilor nevinovaţi.

Când auzea cuvintele libertate, dreptate şi pâine, această monstruoasă hidră cu două capete paranoice spumega de furie, împroşcând cu noroi o minunată tradiţie de muncă şi de spirit, o înălţătoarte istorie naţională, un brav şi atât de încercat popor.

Iubiţi compatrioţi,

În acest ceas de cumpănă şi adevăr, mă simt dator să vă spun că vărsările de sânge care au fost declanşate din ordine demente emise de ultimele zvârcoliri ale tiranului, în speranţa nebună de a-şi salva jalnicul castel de joc, clădit pe nisipul amarnic al celei mai negre perioade din sfântul nostru trecut, au fost date, cu aroganţa-i şi sfidarerea-i atât de caracteristice, autorităţile locale din Timişoara fiind constrânse sub ameninţarea teroarei, să nu poată acţiona.

Când sângele unor nevinovaţi, în primul rând al sutelor de copii a început să îngroaşe pământul oraşului, în ciuda ordinelor repetate transmise de aceeaşi sursă iresponsabilă, oamenii de bună credinţă, adevăraţii compatrioţi din rândurile ofiţerilor şi forţelor noastre armate, înţelegând cine sunt adevăraţii duşmani ai poporuluii au dispus încetarea focului. În acest fel, până la izbânda finală, manifestaţia, cu care s-a solidarizat întreaga populaţie, colectivele de oameni ai muncii din toate întreprinderile şi instituţiile municipiului şi localităţile învecinate a decurs paşnic şi în deplină ordine. Prin această comportare s-a demonstrat că ei nu sunt huligani, fascişti, trădători de ţară şi neam, aşa cum, jignitor şi odios i-a caracterizat călăul, că prin forţa unită a tuturor pot apăra bunurile şi avuţia societăţii, valorile etice şi morale ce caracterizează spiritul civic.

Iubiţi compatrioţi,

Am învins. Timişoara, locuitorii acestui mândru şi demn colţ de ţară românească, trăiesc acum bucuria adevăratei izbânzi. Pentru ca activitatea economică şi socială să reintre în normal, pe adevăratul făgaş al libertăţii de afirmare a forţei şi capacităţii de muncă şi creaţie, s-au înfiinţat şi acţionează formaţii de autoapărare iar la apelul de adresat Frontul Democratic Român au răspuns cu toţii la buna desfăşurare a muncii în obiectivele cu foc continuu, în unităţile alimentare, serviciile publice şi de asistenţă medicală.

(„Scânteia poporului", 23 decembrie 1989.)

Rezoluţia finală a Adunării Populare din Timişoara cu privire la instaurarea adevăratei democraţii şi libertăţi în România

22 decembrie 1989

I. Adunarea populară a tuturor locuitorilor din Banat şi din alte părţi ale ţării, adunaţi între 15-22 decembrie 1989 la Timişoara, Declară:

INSTITUIREA ADEVĂRATEI DEMOCRAŢII ŞI LIBERTĂŢI PE ÎNTREG CURPINSUL ŢĂRII.

II. În legătură cu aceasta, Adunarea Populară din Timişoara

H O T Ă R Ă Ş T E:

1. Demiterea din toate funcţiile de partid şi de stat a dictatorului Nicolae Ceauşescu şi a soţiei sale – hidoasa Elena Ceauşescu – precum şi a tuturor membrilor lor de familie şi tragerea la răspundere în cadrul unui proces judecat de o instanţă competentă conform procedurii legale.

2. Tragerea la răspundere în cadrul unor procese judecate de către instanţele competente şi conform procedurii legale a călăilor care au dat dispoziţie şi au executat ordinele de tragere în populaţia civilă, ca şi a celor care se fac vinovaţi de executarea militarilor care au refuzat executarea ordinelor de tragere în populaţia civilă, în timpul şi din cauza demonstraţiilor pentru democratizarea şi liberalizarea ţării şi înlăturarea dictatorului Nicolae Ceauşescu şi a clanului său.

3. Identificarea tuturor celor dispăruţi, precum şi a cadavrelor celor ucişi în mod criminal în timpul demonstraţiilor din întreaga perioadă a dictaturii Ceauşescu şi înmormântarea

martirilor eroi, iar apoi ridicarea unor monumente în cinstea lor în oraşele în care aceştia au căzut, prin folosirea materialului rezultat din statuile şi alte obiecte care îi înfăţişează pe cei doi dictatori.

4. Eliberarea şi reabilitarea tuturor deţinuţilor şi disidenţilor politici care în mod îndreptăţit şi-au exprimat dezacordul faţă de politica dictatorială a lui Nicolae Ceauşescu.

5. Instituirea unui guvern provizoriu şi preluarea provizorie a conducerilor locale de stat de către cei mai competenţi cetăţeni ai patriei.

6. Organizarea de alegeri libere şi democratice la toate nivelele şi desemnarea organelor de conducere pe criteriul competenţei şi integrităţii morale.

7. Înfăptuirea desăvârşită a unui regim adevărat democratic în toate domeniile vieţii publice şi alegerea liberă de către popor a sistemului şi liniei politice şi economice a ţării, care să garanteze drepturile şi libertăţile cetăţeneşti consfinţite în Constituţie şi legile ţării, ca şi în convenţiile şi actele internaţionale, în scopul creşterii bunăstării materiale şi spirituale a poporului nostru şi întărirea puterii economice a patriei.

8. Separarea activităţii politice de activitatea de stat.

9. Abrogarea tuturor legilor şi celorlalte acte normative cu conţinut antidemocratic şi care nu sunt în interesul maselor populare şi revizuirea întregului sistem legislativ în scopul democratizării şi liberalizării ţării.

10. Restabilirea legăturilor diplomatice şi consulare cu toate statele care au suspendat sau au întrerupt aceste relaţii cu ţara noastră, datorită dictatorului Nicolae Ceauşescu şi clanului său şi dezvoltarea în continuare a relaţiilor de prietenie şi colaborare cu toate statele lumii, cu respectarea normelor şi principiilor dreptului internaţional.

III. Adunarea Populară din Timişoara salută cu entuziasm patriotic întreaga populaţie a ţării care participă la desăvârşirea democratizării şi liberalizării ţării, prin demonstraţii paşnice cu caracter patriotic şi în acelaşi timp pe toţi cetăţenii patriei, care până în acest moment au contribuit prin faptele lor de curaj la înlăturarea dictaturii şi îndeamnă

întregul popor la continuarea demonstraţiilor paşnice până la îndeplinirea tuturor obiectivelor şi hotărârilor adoptate prin prezenta rezoluţie.

IV. Adunarea Populară din Timişoara salută ostaşii bravei noastre armate care nu s-au suspus ordinelor criminale de a trage în populaţie şi o cheamă ca alături de întregul popor să participe la desăvârşirea democratizării şi liberalizării ţării în sensul celor prevăzute în rezoluţie, chiar dacă va fi nevoie să ripostăm dictaturii cu armele în mână.

V. Adunarea Populară din Timişoara se închină cu smerenie în faţa memoriei eroilor care şi-au vărsat sângele pentru înfăptuirea idealurilor noastre, murind pentru răsturnarea dictaturii, pentru democraţie, libertate şi unitate naţională şi înfierează hotărârea groaznică a dictatorilor de a da ordinul criminal de a se trage în populaţia ţării.

VI. Adunarea Populară din Timişoara aduce mulţumiri tuturor popoarelor lumii, ca şi fiilor ei cinstiţi aflaţi în exil datorită regimului dictatorial, care prin hotărârile şi îndemnurile lor au ridicat moralul poporului român, fiind alături de noi pe tot parcursul luptei pentru libertate, dreptate şi democraţie.

VII. Pentru conducerea activităţii de stat pe întreg cuprinsul ţării, Adunarea Populară din Timişoara hotărăşte instituirea noului Parlament al ţării în care să fie reprezentată toată naţiunea română şi care să fie împuternicit să ia toate măsurile necesare în interesul întregii naţiuni.

Dată astăzi la 22 decembrie 1989 în Timişoara. (Arhiva IRRD, Fond I, dosar nr. 20, fila 1.)

Radu Bălan

În perioada 1963–1972 a deţinut funcţia de prim-secretar al Comitetului Regional Banat şi Judeţean Timiş al U.T.C.

Timp de cinci ani, 1977–1981, a fost primar al municipiului Timişoara declanşând o serie de acţiuni şi lucrări edilitar –gospodăreşti, menite să asigure condiţii cât mai bune de muncă şi viaţă pentru oameni, să facă din Timişoara un oraş cât mai frumos şi civilizat.

Între anii 1981–1987, ca prim-secretar, în judeţul Timişoara şi 1987–1989, ca preşedinte al Comitetului de Stat al Planificării, în condiţiile grele ale dictaturii ceauşiste, a reuşit să-şi păstreze demnitatea şi să-şi ajute, cu umanism şi corectitudine, compatrioţii.

În noiembrie 1989, este numit prim-secretar în judeţul Timiş, moment primit cu multă bucurie, speranţă şi încredere de toţi locuitorii meleagurilor timişene pentru că oamenii acestor locuri, care l-au iubit şi stimat permanent aveau nădejde în el, mai mult decât în cel care l-a precedat, Ilie Matei, om din preajma clicii trădătoare, un ins aspru şi dur, fără pic de suflet şi cultură, care, în plus, a făcut din Timişoara un oraş deschis rubedeniilor, prietenilor şi pilelor sale sau ale altora care i-au cântat la ureche şi în strună, aşadar, Ilie Matei, care pur şi simplu i-a urât pe bănăţeni şi a secătuit economia judeţului şi sufletele prea mult răbdătoare ale oamenilor.

Radu Bălan a fost, în perioada ocupaţiei armate, singura minte limpede, deşi i-au fost luate prerogativele puterii de către Ilie Matei, Ion Coman, Constantin Dăscălescu (fostul prim-ministru al guvernului), Emil Bobu, ca şi alţi generali şi ofiţeri aşa-zişi „superiori”. Aceştia din urmă au ascuns adevărul adevărat, au încercat să dea interpretare evenimentului de aici pe seama incidentului cu preotul Tőkés László, refuzând insistent

să vadă că revoluţia i-a cuprins practic pe toţi timişorenii, în care mocnea o ură cumplită împotriva fostului dictator, ură acumulată în toată epoca numită cu dispreţ şi indignare... „de Aur”, numai pentru familia Ceauşescu, însă, de fapt, de pâine neagră, întuneric, frig şi umilinţă pentru poporul român.

Radu Bălan, chiar riscându-şi viaţa, încă din zilele şi nopţile când în joc se afla soarta României, a fost alături şi s-a consultat mereu cu reprezentanţii demonstranţilor şi ai F.D.R., oferindu-le nădejdea că lupta lor dreaptă va învinge! Şi au învins! Trebuie preciziat, că, încă înainte de clarificarea situaţiei, înfruntând gărzile de pază şi arma ascunsă a unor securişti, Radu Bălan a optat pentru Libertatea, Demnitatea şi Viitorul poporului român, ataşându-se mulţimii din Piaţa Operei Române şi a Teatrului Naţional, rostind în faţa a 200.000 de timişoreni o proclamaţie de mare vibraţie şi descătuşare.

Radu Bălan e liderul pe care Timişoara şi l-a dorit, e omul pe ale cărei [sic] excepţionale calităţi se bizuie de-acum a noastră adevărată lumină.

Primele sale dispoziţii au fost legate de: calm, ordine, disciplină, mai bună aprovizionare a populaţiei cu pâine, lapte, carne, apă, căldură, lumină, adică tot ceea ce ne-a lipsit până acum.

Să ne trăiască! („Luptătorul bănăţean”, nr. 1, ediţie specială – serie nouă, 22 decembrie 1989, editorial, p. 1.)

Notă

Prin sentinţa nr. 6, din 9 decembrie 1991, Curtea Supremă de Justiţie – Secţia Militară l-a condamnat pe Radu Bălan la 23 de ani de închisoare pentru rolul său în ... reprimarea revoluţiei de la Timişoara. Va muri înainte de judecarea recursului. Avea 55 de ani.

Declaraţia Frontului Democratic Român din Timişoara
23 decembrie 1989

Având în vedere constituirea, în Capitală, a Frontului Salvării Naţionale, Comitetul Frontului Democratic Român din Timişoara hotărăşte:

1. Afilierea Frontului Democratic Român la Programul Frontului Salvării Naţionale.
2. Integrarea Frontului Democratic Român în cadrul Frontului Salvării Naţionale.
3. Includerea Comitetului din Timişoara al Frontului Democratic Român în Comitetul Naţional al Frontului Salvării Naţionale.
4. Comitetul Frontului Salvării Naţionale din Timişoara, astfel format, este condus de următorul Birou Executiv:

a. Lorin Ioan Fortuna – preşedinte;
b. Claudiu Iordache – vicepreşedinte;
c. Mihaela Munteanu – secretară;
d. Ştefan Ivan – membru;
e. Petrişor Morar – membru.

(ziarul „Victoria”, anul I, nr.1, ianuarie 1990.)